

Ámokfutás a NATO-ba

Csapody Tamás Vit László

Cartafelus

CSAPODY TAMÁS VIT LÁSZLÓ
ÁMOKFUTÁS A NATO-BA

CSAPODY TAMÁS

VIT LÁSZLÓ

ÁMOKFUTÁS A NATO-BA

cikkek, tanulmányok, interjúk

CARTAFILUS KIADÓ

Szerkesztette
Palkó István

A borítóterv
Jász S. Gábor
munkája

A kötet az
American Friends Service Committee
anyagi támogatásával és az
Alba Kör segítségével jött létre.

The publication of this book
was made possible by the financial support
of the American Friends Service
Committee and the help of Alba Circle.

Cartafilus Kiadó, Budapest 1997
Felelős kiadó: Moldován László és Szász Zsolt
© Csapody Tamás, Vit László 1997

ISBN 963 85486 7 3

Előszó

Minket, a kötet íróit egy máig megfejthetetlen rejtély inspirált. Nem tudtunk és máig sem tudunk kézenfekvő választ adni a kérdésre, hogy miért kell Magyarországnak a hidegháborús korszak vége után egy katonai szövetséghez csatlakoznia, amikor sehonnan sem fenyegeti az országot katonai támadás veszélye?

Olyan közösen szerkesztett kötetet tart a kezében a kedves olvasó, amely e témakörben megjelent vagy kiadásra szánt válogatott írásainkat – publicisztikákat, interjúkat, tanulmányokat – foglalja magában. Ami összekötött bennünket az nemcsak a közös téma volt, hanem az is, hogy az írást mindketten aktív szereplésnek éreztük, mindketten részt vettünk a rendszerváltás előtti „ellenzékinek” számító békemozgalomban, hasonlóan ítéltük meg a demokratikus ellenzék rendszerváltozás utáni sajnálatos átpolitizálódását, az egykori értelmiségiek érzéketlenségét a súlyos következményekkel járó döntések iránt, apátiáját a civil társadalom belső demokráciájának gyengülésével szemben.

Írásaink többsége a napilapok vélemény-rovatában jelent meg, afféle olvasói levélként. Talán mégis különböztek ezek az írások a szokásos sajtólevelezéstől. Ugyanis, ha meggyőzőek akartunk lenni, akaratlanul is NATO-ellenes „esszéket” „kellett” alkotnunk, szakvéleményeket idéznünk, külföldi, politikai szaktekintélyekre hivatkoznunk. Jelen voltunk csaknem valamennyi jelentős biztonságpolitikai vitán, sőt mi is szerveztünk fórumokat. Beszéltettük az irodalmi és művészeti élet képviselőit, összegyűjtöttük és közreadtuk a civil mozgalmak csatlakozás elleni érveit.

Megismertük – és kezdetben még kritizáltuk is – a bennfentes politikusokat, a hazai NATO-szakértőket, vagy ahogy mondani szokták, a NATO-lobbyt. Alaposan körüljártuk a témát, és többé-kevésbé mi is szakértőkké váltunk.

Amikor felmerült a lehetőség, hogy válogatott cikkeinket kötetbe rendezhetjük, csoportosításra volt szükség, de voltak olyan írásaink, amelyeket nem szerettünk volna kihagyni, noha nem illettek bele minden szempontból a fejezetekbe. A fejezetek sem pontosan illeszkednek, némelykor az érvek visszaköszönnek, ezért a kedves olvasó elnézését kérjük, de az írásokat – amelyeknek

akkor elsősorban a közvélemény-formálás szerepét szántuk – nem szerettük volna kiragadni a politikai elit csatlakozási politikájának folyamatából, amely – mondani sem kell – minden kísérletünk ellenére döntő fázisához ért.

A kötettel egyébként sem az volt a célunk, hogy egységes érvrendszert fogalmazzunk meg – tehettük volna, hiszen a NATO-kérdésben konszenzusban lévő pártoknak nincs logikus magyarázatuk a csatlakozásra –, hanem inkább az alternatív szempontok felvillantására törekedtünk. Az, hogy nem igyekeztünk ilyesféle koherenciára, talán annak tudható be, hogy eszünkbe sem jutott, hogy az írások egyszer közös kötetben jelenhetnek meg.

Mindenesetre az általunk javasolt alternatíva megpróbál elrugaszkodni attól a manapság kedvelt felfogástól, amely a „realitásokból” vezeti le a jövővel kapcsolatos hipotéziseket. Ez a fajta reálpolitika leggyakrabban azonban nem külön ideológia, hanem összemosódik az aktuálpolitikával, így az elérni kívánt politikai szándék „magasztosul” ideológiává, vagy még inkább kevesek személyes vagy politikai presztízséből közérdekké kikiáltott „reálfilozófiájává”.

A mi megközelítésünk talán azért nevezhető alternatívnak, mert megkísérel elszakadni az aktuálpolitikai vonatkozásoktól és azoktól az idejétmúlt tradícióktól, amelyek a háború és a béke, az erőszak és az erőszakmentesség kérdését nem a globalitás szintjén kezelik. Lehet ezt a gondolkodást pacifistának, antimilitaristának vagy a realitásoktól elrugaszkodottnak bélyegezni, mi mégis azt gondoljuk, hogy a fegyverkezés és leszerelés, a katonai védelem és a modern fegyverek elterjedésének és használhatóságának kérdésében nem mi vagyunk irracionálisak, idealisták és utópisták, hanem azok, akik számolnak a „modern” háborúk megnyerhetőségével.

Meglehet, a kötet végül nem ad választ az említett kérdésekre, a következőket az olvasónak kell levonnia. Tisztában vagyunk azzal is, hogy az írások sem nem irodalmi értékűek, sem nem tudományos szakvélemények. A kötet valószínűleg nem fogja megváltoztatni sem a csatlakozni vágyó politikusok lelkesedő eltökéltségét, sem a társadalmi apátiát vagy az értelmiségi félrehúzódot. Mégis, úgy véljük, hogy kórkép gyanánt elegendő adalékot szolgáltat egy évezred végi rejtvényfejtéshez.

1997. október. 8.

A szerzők

I. FEJEZET

ÉRVEK MAGYARORSZÁG NATO-CSATLAKOZÁSA ELLEN

Érvek Magyarország NATO-csatlakozása ellen

Csapody Tamás

„Az atlanti tagság ügye fontosabb és összetettebb dolog annál, hogy csupán politikusokra és tábornokokra bízza a társadalom.”

Miklós Gábor (*Népszabadság*, 1993. június 15.)

Egy nemrég készített közvélemény-kutatás szerint a magyar lakosság 16 százaléka nem akarja Magyarország csatlakozását a NATO-hoz, és a lakosság további 40 százaléka teljesen bizonytalan a csatlakozás kérdésében. A helyzet tehát paradox: annak ellenére, hogy a NATO-csatlakozás előnyeiről tud többet a közvélemény, a lakosságnak csak a kisebbik hányada egyértelműen NATO-párti (44 százalék).¹ Mivel leginkább a csatlakozás előnyei ismeretese, véleményem szerint szükséges a csatlakozás ellenérveinek összegzése is.² Az általam számba vett, szám szerint tizenhét NATO-csatlakozásellenes érvrendszer a következő:

I. Ökológiai-ökonómiai ellenérvek

A NATO-csatlakozásnak vannak közvetett és közvetlen ökológiai-ökonómiai ellenérvei.

Közvetett ellenérvek:

1) A modernizáció, a mindenáron való fejlődés, a jóléti államokra jellemző fogyasztási szint fenntartása, a fogyasztói modell globális elterjesztésének szándéka ökológiai katasztrófához vezet. A világ ökológiai problémáiból nem jelent kiutat az erőltetett gazdasági fejlődés, a környezet pusztításával járó törekés társadalmi modell. A periférián lévő térségeknek a centrumba való törekvése ökológiai és ökonómiai szempontokból káros; a fejlődést, a megélhetést egy meghaladott társadalmi modellhez köti. A modernizáció eszközeként is aposztrofált NATO ennek a meghaladott modellnek egyik szimbóluma.

2) Egy másik ide sorolható érvelés abból indul ki, hogy a NATO a jóléti, a fogyasztói világot védi, többek között a szegényektől és a bevándorlóktól. Ezért a NATO hatékony eszköze a térségek, övezetek, régiók, országok és nemzetek között meglévő kizsákmányolás, egyenlőtlenség és társadalmi

igazságtalanság fenntartásának, egyik okozója az Észak–Dél problémának, a világ politikai és gazdasági kettéosztottságának.

A csatlakozás *közvetlen* ökológiai-ökonómiai ellenérvei:

1) A NATO mint katonai struktúra az egyik legnagyobb környezet-szennyező intézmény. A hagyományos és a nukleáris fegyverek előállítás, szállítása, telepítése, tárolása, időszakonkénti rendszeres cseréje, továbbá a kiképzések, hadgyakorlatok, gyakorló repülések, a katonai technika rendszeres használata jelentős környezetszennyezést okoz, továbbá a NATO kezelésében lévő gyakorlóterek fokozottan szennyezett területeknek minősülnek mindenhol a világban. Az elavult haditechnika, rakéták, nukleáris fegyverek környezetbarát megsemmisítése nincs megoldva.

2) Minthogy Magyarország elvben nem zárkozik el nukleáris fegyverek hazai telepítése elől sem, az országnak szembe kell néznie az atomfegyverek szállításának, telepítésének, tárolásának összes környezetvédelmi problémájával, továbbá az ország lakosságát fokozottan kiteszi egy nukleáris baleset veszélyének és egy esetleges atomtámadás összes pusztító következményének.

II. Transzcendens-vallási ellenérvek

A transzcendens megközelítésekben az lehet a közös kiindulási alap, hogy a földi élet nemcsak ezen a létsíkon értelmezhető, létezik valamilyen e világot meghaladó, azt „felülbíráló” másvilág is. Az e világhoz tartozó materiális javak hajszolása, ezek minden eshetőségre való bebiztosítása, erőszak árán történő garantálása nem lehet elsődleges. Ennek nyomán – többek között – az alábbi NATO-csatlakozás elleni megközelítéseket lehet felsorolni:

1) Az erőszakon alapuló struktúrák nem viszik előre az emberiség fejlődését, az erőszakszervezetek materializálják és nem szellemiesítik a világot, a fenyegetettség, a félelemben tartás, a fizikai erő hatalmára alapozott formációk nem alkalmasak az emberiség problémáinak megoldására (prehisztórikus kultúrák nézetei).

2) A fegyverekkel nem lehet békét teremteni, az erőszak erőszakot szül. A fegyverek erején alapuló integráció nem hozhat tartós biztonságot és békét. A Biblia tanítására épülő szeretet civilizációja nem tud üdvözölni egy ezzel ellentétes elvekre épülő szövetséget (részben a történelmi egyházak nézetei, illetve bibliai érvekre alapozott vallási nézetek).

3) A hadseregek, a katonáskodás, a katonai szövetségek léte szöges ellentétben áll a jézusi tanítással. A hadsereg szükségességének tagadása, a

katonai szolgálat megtagadása az egyedül vállalható attitűd (békeegyházak, „pacifista” vallási csoportok nézetei).

4) A próféták, a látnokok, a beavatottak nézetei szerint közeleg az idők végezte. Ebbe a vízióba beilleszthetőnek tartják a katonai tömbhöz való csatlakozás, a világ kettészakadása gondolatát (apokaliptikus, eschatologikus vallási nézetek, „New Age”-tanítás).

III. A „másság” problémájából adódó ellenérvek

Az alkotmányos demokráciákban, az emberi jogokat felsoroló nemzetközi szerződésekben deklaráltan és kiemelten vannak jelen a különböző kisebbségi jogok, a kisebbségek egyenlőségét hirdető előírások. A civilizált világban elfogadottá vált a másság tisztelete, sőt egy adott társadalom, közösség egyik fontos fokmérőjévé vált, hogy a világnézeti, vallási, kulturális, politikai, életmódbeli stb. mássághoz hogyan viszonyul. A „másság” tiszteletének elve a gyakorlatban viszont nem kerülhet megvalósulásra:

1) Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete kifejezi, jelképezi a nyugati világ, a zsidó-keresztény kultúrán nyugvó civilizáció, a fehér ember hamis felsőbbrendűségi tudatát azáltal, hogy a nem nyugati világhoz tartozó „másokat” fegyvereivel távol tartja.

2) A NATO védi a nyugati világot a bevándorlóktól, attól, hogy a más területeken élők, a számára idegenek megtelepedjenek a védett övezetben. A NATO segítségével valósul meg a nem nyugati kultúrákban, civilizációkban élő „mások”, az ortodox katolikusok, az igazhitű muzulmánok tudatos távol tartása. A NATO nemcsak „ellátja” a zsidó-keresztény kultúrkör fegyveres védelmét, de ki is zárja a vallási nézetek konkurenciáját.

3) Aki ezt a felfogást vallja, annak szemében a NATO korlátokat építő struktúra, amely korlátozza az emberi jogok, köztük a mozgás-, a lelkiismereti és vallásszabadság érvényesülését, az eszmék, vallások szabad terjedését és az emberek jogegyenlőségének megvalósulását.

IV. Kommunikációs szociálpszichológiai ellenérvek

A NATO kérdésében 1991 táján a magyar politikai elit megkötötte a maga megállapodását. Az a nagyon ritka helyzet alakult ki, hogy a hat párt egyet tud érteni: a mindenkori ellenzék ugyanazt gondolhatja e fontos kérdésről, mint a mindenkori kormánypárt.³ A legfőbb közvélemény-formáló erők számára a csatlakozás szándéka evidens és minden vita felett álló, össznemzeti érdek. Mivel „fenn” teljes a nézetazonosság, fel se merülhettek

csatlakozási ellenérvek. A NATO-csatlakozás kérdése átbeszéletlen, a pro vagy kontra érvrendszer kidolgozatlan, a NATO-csatlakozás feltételrendszere, menetrendje ismeretlen, de a kérdést Magyarország vezetői már eldöntötték.

Ebben a szociálpszichológiai erőterben, kommunikációs vákuumban a NATO-csatlakozás bármilyen megkérdőjelezése a hatalmi elit számára a hatpárti konszenzus, a politikai elit kompetenciájának megkérdőjelezésével azonos. A parlament, az ország vezetésének egységes véleményével való azonosulni nem tudás önértékeben sérti meg a pártokat, a politikusokat; bizalmi, legitimizációs, presztízskérdésként merül fel álláspontjuk vitatása.

Létrejött az a kommunikációs zavar, aminek során a kérdésfelvetők a haladás, a demokrácia, az integráció, „a jólét ellenzői” besorolást és a nacionalista, oroszbarát, pacifista, utópista jelzőt kapják, ahelyett, hogy egyenrangú félként vitáznának velük.⁴

Tovább növeli a kommunikációs zavart, hogy a politikai térképen a szélsőbal és a szélsőjobb oldalon állók, a parlamentbe be nem jutott pártok, a baloldali politikai ifjúsági szervezetek a NATO-csatlakozás ellen vannak.⁵ A politikai elit és a közvélemény az ő NATO-nézeteiket politikai „helyi értékük”, és nem érveik súlya szerint kezeli, a szélsőségesek NATO-ellenes véleményét eleve szalonképtelennek tartja.⁶

V. Szocializációs ellenérvek

1) A kilencvenes évekig gyűlölni kellett a NATO-t, a magyar hadsereg feladata a NATO-csapás megelőzése, kivédése volt, a „NATO-ellenségképre” felesküdtött hivatásos katonák ténylegesen és „érzelmileg” is a NATO ellen képezték ki a sorkötelesek százezreit. Bár már sem a világ, sem pedig a NATO nem ugyanaz, mint 1989 előtt volt, ez a szocializációból eredő NATO-ellenesség továbbra is él.

2) Azok a katonák, akik a NATO-csatlakozás mellett vannak, katonai tömbben való létezéshez szoktak hozzá, ez az élmény határozza meg gondolatvilágukat, lojálisak a tömbgondolat iránt, önálló és független Magyarországon nem akarnak, nem tudnak, nem mernek gondolkodni.

3) A szövetségváltás kapcsán tapasztaltakat amnéziás folyamatnak is lehet nevezni, de leginkább az Orwell által leírtakhoz hasonlít, amikor is Óceánia egyszer Euráziával háborúzott és Kelet-Ázsiával volt szövetségben, máskor pedig fordítva, miközben a hivatalos álláspont szerint partnercserre sohasem történt.

VI. Pszichológiai ellenérvek

Magyarország képtelen szembenézni történelmi félelmeivel. Ahelyett, hogy szembefordulnánk belénk rögzült félelmeinkkel, a nálunk erősebbhez fordulva próbálunk menekülni előlük. Hagyományosnak számító félelmeink a következők:

1) Nekünk feltétlenül integrálódniuk kell a Nyugathoz, be kell lépni a NATO-ba ahhoz, hogy európaiak lehessünk, mivel attól félünk, hogy jelen körülményeink között nem vagyunk Európa részei, nem vagyunk európaiak.

2) Félünk a környező országok Trianon-büntudatától, attól, hogy az elvesztett területek új gazdái lelkiismeret-furdalásuk miatt életünkre törnek. Félünk attól, hogy a szomszédos országokkal nem sikerül rendezni „közös dolgainkat”, mivel ezen országok képtelennek mutatkoznak a vitás kérdések, többek között a kisebbségi kérdés rendezésére, tehát előbb vagy utóbb, alapszerződésektől függetlenül össze fogunk verekedni velük.

3) A magyar társadalom képtelen belátni, hogy Trianon óta a Kárpát-medence államiság szempontjából is sok részre szakadt, hogy Magyarország végleg elvesztette geopolitikai képességeivel együtt azon kulturális, gazdasági lehetőségeit is, amelyek képessé tehetnék őt, feljogosítanák őt a térség valamilyen szintű vezetésére. Elvesztette tehát – ha lehetett ilyenről beszélni egyáltalán – középfatalemi jellegét, „kultúrfölényét”, és a régió egyik kis állama lett. Sokadik félelemgerjesztő tényező tehát a kisállamiságtól való félelem; a NATO-tagság vágya a kisebbségi tudatból is táplálkozik.⁷

4) Félünk Oroszországtól, félünk attól, hogy visszajön a szovjet rendszer, de félünk a szláv népek összefogásától is, attól, hogy egyedül maradunk az ellenséges szláv népek gyűrűjében.

5) Félünk attól, hogy nekünk kell megteremtteni létfeltételeinket, biztonságunkat. Az örök cserbenhagyottság állapotában érezzük magunkat, a kialakult helyzetért inkább hibáztatjuk a Nyugatot, mint önmagunkat. Félünk az önállóságtól és saját hibáink belátásától. Ebből a társadalmi tudatállapotból származik az a menekülési effektus, a valahova mindenképpen csapódni akaró szándék, ami motiválja a NATO-csatlakozást. (Természetesen félelmeink egy része egyben a térség félelme is. A régió közös történelmi félelméből ered a valahová tartozni akarás igénye. Tartozni valamelyik nagyhatalomhoz, és nem az egymással való „integrációban” keresni a megoldást.)

VII. Történelmi ellenérvek

1) Egyszerre igaz, hogy régióink országai szeretnek nagyhatalmi védetségget élvezni, és igaz, hogy sokat szenvedtek a függetlenségük megteremtéséért. Történelmi hagyomány, hogy körön belül akarnak körön kívül maradni. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, továbbá az 1956-os forradalom idején az egyik legfontosabb cél a magyar függetlenség elérése, illetve a magyar semlegesség kivívása volt. (A március 15-i nemzeti ünnepen annyi-szor felemlített 12 pont egyike így szól: katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldi katonákat pedig vigyék el tőlünk.)

2) Magyarország az első és a második világháborúban egyaránt valamilyen katonai szövetség tagjaként vett részt. Mindkét háborúban szövetséges (idegen) érdekekért is küzdöttek a magyar bakák, s hoztak jelentős véráldozatot. A katonai szövetségekhez tartozás ellenére mindkét háborúból vesztesen került ki az ország. Mindkét esetben egyes akkori nyugati nagyhatalmak katonai szövetségeseként szenvedtünk súlyos katonai-politikai vereséget, s ennek nyomán veszítettük el az ország területének kétharmadát.

3) Magyarország hagyományosan a német, és nem az orosz, érdekszférába tartozik, szemben például Lengyelországgal. Az elmúlt ötven év volt e tekintetben a kivétel. A közelmúlt rossz tapasztalatai történelmileg nem alapozzák meg az orosz érdekszférában való megragadásunkat, de nem szolgáltatnak elégséges okot a NATO-hoz való csatlakozásra sem.

4) A közelmúlt történelme is szolgáltathat csatlakozásellenes érveket. Az 1990-es választásokon induló és végül a parlamentbe jutó hat párt mindegyikének programjában szerepelt a függetlenség mint cél, négy párt szó szerint a semlegesség kivívását is említi (Fidesz, Kiszgazdapárt, MDF, MSZP), és három párt a Varsói Szerződés és a NATO egyidejű megszűnését is kívánatosnak tartaná (Kiszgazdapárt, MDF, MSZP).⁸ A ma kormányon lévő nagyobbik koalíciós párt 1989-es programja egyenesen így fogalmaz: „Célunk, hogy még ebben az évszázadban egyszerre váljék feleslegessé és felszámolhatóvá a NATO és a Varsói Szerződés.”⁹ Számos más, azóta már-már elfeledett párt, társadalmi szervezet is a parlamentbe jutott pártokhoz hasonló egyértelműséggel szólt a függetlenségről és a semlegességről (Bajcsy-Zsilinszky Társaság, Haza Párt, Magyar Egészség Párt, Magyar Függetlenségi Párt, Magyar Liberális Párt, Magyar Néppárt, Magyar Október Párt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt, Magyarországi Zöld Párt).¹⁰

A történelmi hagyományokra hivatkozók számára mindebből számos csatlakozás elleni, közvetlen érv következik:

1) A katonai szövetségekhez való csatlakozás sem tud végleges és egyértelmű biztonsági garanciát adni.

2) NATO-tagság esetén a minket érő támadáskor védelemben részesülünk ugyan, de a többi tag megtámadása esetén mi is áldozatot vagyunk kénytelenek hozni (Észak-atlanti Szerződés 5. cikk). Mi közünk nekünk Észak-Amerika, Észak- vagy Dél-Európa stb. esetleges háborús konfliktusaihoz? Magyarország hozott már elég áldozatot Európáért.

3) A nemzeti függetlenség feladásának árán nem garantálható az ország és a térség biztonsága.

4) A katonai tömbök nem lehetnek képesek „békévé oldani az emlékeztést”.

5) A 48-as és 56-os hagyományok reálpolitikának való alárendelését, vagy más megközelítésben: céljaik elárulását jelenti a NATO-tagság.

6) A Nyugathoz való katonai csatlakozás számunkra semmivel sem veszélytelenebb, mint a Kelethez tartozás vagy a „középen” maradás.

7) Ha a pártok ilyen gyorsan, de legalább négyévenként képesek ugyanannak az ellenkezőjét is állítani, akkor a pártok szavahihetősége megkérdőjelezhető.

8) A csatlakozás melletti érveket nem kell feltétlenül elhinni. Két egymással ellentétes állításnak nem lehet bizalmat szavazni.

VIII. Etnikai ellenérvék

1) Szinte biztos, hogy Magyarországgal nem tud egy időben NATO-tag lenni Románia, de kérdéses, hogy Szlovákia benne van-e az első bővítési szakaszban. Ukrajna csatlakozására nincs esély, a háborúzó Horvátország és Kis-Jugoszlávia NATO-csatlakozása feltehetőleg hosszú távon kizárható. Tehát a Romániában, Ukrajnában, Horvátországban és Kis-Jugoszláviában élő magyarság gondjain Magyarország NATO-csatlakozása segíteni nem tud. A Kárpát-medencében élő magyarságnak a NATO által csak egy része lesz „védhető”. Sőt, miután a NATO határai valószínűleg Magyarország határai is lesznek egyben, nagyobb választóvonal lesz közöttünk, mint eddig. A magyarság egészében gondolkodók számára ez azt jelenti, hogy a magyarság egy részét megmentjük, míg a másik – létszámát tekintve mindenképpen kisebb részét – „feláldozzuk”.

2) Valamennyi volt szocialista ország és a volt Szovjetunió csatlakozni akaró utódállamainak felvételéről nincs szó. Ez mások kárára történő előrelépést, a jobb helyzetben lévőkhez dörgölődést, a rosszabb helyzetben lévőkötől

elfordulást jelent. Magyarország NATO-csatlakozása a közös sorsból eredő, szinte kötelező szolidaritás hiányát mutatja.

3) A NATO-csatlakozást elutasító, történelmi érvekre hivatkozók – e tekintetben is – párhuzamot vélhetnek felfedezni a Varsói Szerződés és a NATO között. Ha a VSZ fennállásának ötven éve alatt nem sikerült rendezni a nemzetiségek ügyét, akkor erre egy másik katonai tömb sem lesz képes.

4) A nemzeti megbékélésre hivatkozó érv hasonlít az általános hadkötelezettség fenntartásának azon érvéhez, miszerint az általános hadkötelezettség fenntartására azért is szükség van, hogy a hadseregben a fiatalok megtanuljanak rendesen viselkedni, hogy ott végre embert faragjanak belőlük (a hadsereg nevelő, szocializációs funkciója). A csatlakozásellenesek viszont nem hisznek abban, hogy Kelet-Közép-Európa népeit be kell léptetni egy nemzetek felett álló katonai szövetségbe ahhoz, hogy amit maguktól nem tudnak megtenni, azt majd parancsra megtegyék. A NATO nem alkalmas rá, hogy „rendes nemzeteket” neveljen.

IX. A szuverenitás ellenérvei

1) Anélkül, hogy erre most bárki is katonailag kényszerítené Magyarországot, feladjuk nemzeti érdekeinket, mert a magyar fegyveres erőket közös (idegen) parancsnokság alá helyeznék.

2) A NATO-csatlakozás új függőséget jelent. A NATO-tagsággal Magyarország írásos kötelezettséget vállal arra, hogy nagyhatalmi érdekeknek rendeli alá az ország érdekeit.

3) A NATO-tagsághoz minimálisan teljesítendő négy feltétel egyike a hadsereg feletti civil kontroll maradéktalan érvényesülése.¹¹ Miközben mi teljesítjük ezt az elvárást, a valódi kontroll kikerül a kezeink közül, a nemzeti döntéshozatal ellenőrzése, a politikai kontroll Brüsszelben fog történni.

4) A gazdasági szuverenitás elvesztése után a csatlakozással most a politikai és katonai függetlenség elvesztése következne be.

5) Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete euroatlanti és nem európai érdekeket szolgál, az amerikaiak politikai, gazdasági, katonai, kulturális stb. érdekeit tükrözi. A NATO az amerikai érdekek és értékrend közvetítő szerve, s ezáltal Magyarország fejlődése egy nem európai értékrend alapján történne, és ez veszélyeztetné a nemzeti identitást.¹²

6) A NATO tagjai de facto ma sem egyenlőek. A csatlakozás körüli eljárás is fényesen bizonyítja, hogy vannak fontos, kevésbé fontos és nem fontos NATO-tagok, akiknek a véleménye más és más súllyal esik latba.

A NATO-tag Magyarországra a másod- vagy harmadrendű tag státusa vár, Magyarország statisztaszerepet fog játszani a NATO-n belül.

X. Gazdasági ellenérvek

A NATO-csatlakozás költségei nem ismeretek. Ismeretlenek az elvárások és az ezek teljesítése során felmerülő költségek forrásai. Annyi azonban tudható, hogy a csatlakozás katonai feltételeihez mintegy 20–25, a haderőreformhoz pedig 10–12 milliárd forintba van szükség az 1996-ra tervezett 80 milliárd forint és az orosz államadósság fejében kapott 300 millió dolláros fegyverimport mellett.¹³ A csatlakozás elérése érdekében eddig már elköltött pénzekekről nincs idézhető kimutatás. Egyedül a „Partnerség a Békéért”-programra szánt, a honvédség 1995-ös költségvetésén felül folyósított 493 millió forintos tétel ismert.

Magyarország gazdasági integrációját gazdasági eszközökkel kell elérni. A politikai-katonai integráció nem helyettesítheti a gazdaságit, a NATO nem lehet hivatott pótolni egy Kelet-Közép-Európa helyreállítását finanszírozó programot. A kétfajta integrációnak lehetnek kapcsolódási pontjai, de a kettő tartalma nem ugyanaz. A NATO kiterjesztése annak beismerése, hogy a Nyugat nem hajlandó a jóval költségesebb második Marshall-tervre, hogy beéri a kiegészítő jellegű, másodlagos megoldással.

A Nyugat álláspontjában kifejezésre jut, hogy a Nyugat a szavak szintjén túl nem akar teljes integrációt, a régiót éppen csak annyira akarja integrálni, amennyire elkerülhetetlen, amennyire a neki biztonságot jelentő limesen ez szükséges, amennyire egy gazdaságilag fejlett terület periferiáján ez kívánatos.

A Nyugat részéről a NATO keleti bővítése nem más, mint önös gazdasági érdekeiből szükségszerűen következő cselekedet, a valódi segítséget helyettesítendő kompenzáció. A processzus mindemellett kegyes és álszent, a keleti országokat Canossa-járásra kényszerítő.

Mindebből kiindulva a gazdasági megfontolásokon nyugvó NATO-ellenes érvek a következők:

1) A NATO-tagságtól remélt nyugati tőke beáramlása (bevételi oldal) a csatlakozástól független számos más tényezőtől is függ, teljesen bizonytalan és nagysága megjósolhatatlan. Ennélfogva a belépés megtérülésében bízni megalapozatlan reményeket táplál a lakosságban, és nem más, mint vágyalom.

2) Nem bizonyított, hogy a NATO-tagság garantálná a gazdasági növekedést, hogy a tagság a jóléti országok életszínvonalának automatikus elérésével járna. (Intő példa erre Portugália és Törökország.)

3) A csatlakozás kiadási oldala sem ismert, ennek hiányában pedig egyszerűen nem tudjuk, hogy mit vállalunk. A védelmi kiadások állandóan nőnek, és szétválaszthatatlanul összekeverednek egymással az öt éve húzódó haderőreformnak, a technika modernizációjának, a NATO-kompatibilitás megteremtésének a költségei.¹⁴

4) Mivel a NATO tagországaitól megköveteli az önmaga megvédésére képes hadsereg létét, gyanítható, hogy NATO-tagság esetén is drága, sőt az eddigiekhez képest még drágább hadserege lesz az országnak.

5) Az ország védelmének fokozására, a hadsereg NATO-kompatibilitásának megteremtésére, katonai csúcstechnológia megvételére a jelen gazdasági körülmények között nem tudunk áldozni.

6) A hadsereg kompatibilitása stb. csak a civil szférától (pl. egészségügy, oktatás, kultúra, szociális szféra) való elvonások árán teremthető meg.

7) A NATO-tag Magyarországnak elvész a lehetősége arra, hogy változó forrásai, gazdasági mutatói nyomán maga döntse el, mennyit költ hadseregére. Vállaljuk, hogy esetleg erőnkön felül költünk fegyverekre, hogy a „fegyverkezz most, fizess később!”-elv alapján még inkább eladósodjunk.

8) Azok az elképzelések nem reálisak, hogy a magyar hadiipart NATO-közvetítéssel talpra lehet állítani, versenyképessé lehet tenni, s ebből Magyarországnak gazdasági előnyei származhatnak. A NATO-tagság éppen az ellenkezőjét prognosztizálja: a NATO-t fegyverrel ellátó rendszerek a régióban piacot és nem konkurenciát keresnek, ők lesznek azok, akik megakadályozzák a nemzeti hadiiparok fejlődését.

9) A NATO nemcsak garanciális háttérrel adhat a tőke beáramlásának, hanem hatékony eszköze lehet Magyarország gazdasági alárendeltsége fenntartásának is. Bizonytalan a gazdasági fejlődés, viszont biztos a perifériaszerep konzerválása.

10) Amíg a csatlakozás és a tagság „rentabilitásáról” nincsenek irányszámaink, addig ne beszéljünk a csatlakozásról úgy, mintha azt minden körülmények között akarnánk, hogy az nekünk minden pénzt megér, hogy abból az ország csak profitálhat.

XI. Politikai ellenérvek

Lord Ismay híres mondása szerint a NATO küldetése így foglalható össze: „Az oroszokat kinn, az amerikaiakat benn, a németeket pedig lenn tartani.”

1) Nos, a NATO-csatlakozás ellen politikai érveket hangoztatók úgy gondolkodnak, hogy a hidegháború befejezése után, az egyesülésre törekvő Európa idején nem szükséges az amerikaiakat a NATO révén Európában, az oroszokat pedig a NATO-n kívül tartani, a németek pedig már úgyis „fenn” vannak. A második világháború nyomán kialakult bizalmatlansági légkörben létrejött NATO mára elvesztette életre hívásának alapját, a bizalmatlanságot. A Lord Ismay által megfogalmazott küldetése megszűnt, a NATO se célját, se feladatait nem tudja definiálni, tevékenységét illetően légüres térben mozog, identitásproblémái vannak. A politikai-katonai szövetségek mindig valakik érdekében és valakik ellen alakulnak és maradnak fenn, s – minden ellenkező propaganda dacára – nem boldogulnak potenciális ellenségkép nélkül. A NATO tehát nem alkothatja a Nyugat-Nyugat, a Kelet-Nyugat, a Kelet-Kelet és a magyar-magyar kapcsolatok elsődleges strukturáló keretét.

2) A NATO bővítése egyet jelent az érdekszférák új határainak deklarálásával, Európa új határainak a meghúzásával, Európa kettéosztásával. Ez pedig ellentétes az integrációs folyamatokkal, Európa egységesülési szándékával.

3) A bővítéssel nemcsak a csatlakozó Kelet-Közép-Európa országainak sorsa dőlhet el, hanem a nem csatlakozó kelet-európai államok és volt Szovjetunió utódállamainak a sorsa is. Ezáltal, ami az egyik oldalon a Nyugathoz tartozást, az a másik oldalon a Nyugattól való végleges leszakadást és az orosz érdekszférába besorolást jelenti majd. Baltikum, Ukrajna, Fehéroroszország, Bulgária integrálódási iránya eleve meghatározott lesz, keleti integrálhatóságuk esélye megnő. A Nyugat a bővítésen túli területeket szinte felkínálja Oroszországnak.

4) Ukrajna nem szerepel a NATO-bővítés listáján. Pedig a középhatalomnak számító Ukrajna politikai-katonai hovatartozása világpolitikai jelentőséggel bír, mivel Európa második legnagyobb nemzeti hadseregével rendelkezik, atomhatalom, és a kibővített NATO és Oroszország közötti, különösen fontos geostratégiai területen fekszik. Ukrajna kihagyása a bővítésből Oroszország malmára hajtaná a vizet, a még ingadozó Ukrajnát Oroszország természetes szövetségesévé tenné. Ha szövetségre lépnének egymással, akkor a NATO határán máris létrejött egy erős katonai hatalom. Ekkor pedig valóban ott vagyunk, ahol voltunk: Oroszország Ukrajnával egyértelműen nagyhatalom.

5) Magyarország tartós biztonságát csak a nagyhatalmaktól való egyenlő távolságtartás, vagy inkább a nagyhatalmakhoz való egyenlő „közelség” garantálhatja. A NATO-tagság egyik oldalon történő lehorgonyzást jelent, az egyik érdekszférához való tartozást, tehát óhatatlanul kiváltja a másik oldal nemtetszését.

6) A NATO kibővítését Oroszország nem nézi jó szemmel. Szeretné elkerülni, hogy a volt ellenségei a volt szövetségeseivel a volt határai mentén egy katonai tömbbe tömörüljenek. Ezt bizalmatlan, ellenséges, számára veszélyes lépésnek tartja. A még mindig katonai nagyhatalom Oroszország barátságának elvesztése nem kívánatos.

7) A NATO kibővítése nem segíti az orosz társadalomfejlődést, megerősíti az orosz katonai lobbyt, és komoly esélyt ad a sztratókráciának arra, hogy túlélje a hidegháborút. A bővítés tehát tovább nehezíti, vagy éppen végleg meggátolja Oroszország demokratikus átalakulását.

8) A NATO keleti kiterjesztése veszélyt előidéző helyzetet teremt; nem-hogy csökkentené, de növeli a térség veszélyeztetettségét. Magyarország, a térség, Európa és a világ számára a NATO-bővítés nagyobb veszélyt jelent, mint annak elmaradása. Ebben az esetben pedig Magyarország a veszélyt növelő féllel lép szövetségre, csökkentve az ország biztonságát. Jobb katonai tömbön kívül maradni egy nyugodt Európában, mint katonai tömb tagjának lenni egy feszült nemzetközi helyzetben.

XII. Geopolitikai ellenérvek

1) Magyarország mindig is a kerítés valamelyik oldalára esett; a csatlakozással a keleti blokk délnyugati bástyája helyett a nyugati blokk délkeleti bástyája lehetünk csak.

2) Magyarország bármely katonai tömb oldalán is áll, háború esetén az ország így is, úgy is felvonulási terület lesz, a lakosság, a magyar katona csak a golyófogó szerepét töltheti be. (Ismeretes, hogy a Varsói Szerződésben is csak az ellenség néhány perces feltartóztatása volt a magyar hadsereg feladata, azaz az ellenséges csapat felfogása, felmorzsolódás, míg a Varsói Szerződés felkészül a védekezésre.)

3) A NATO-csatlakozással nem szűnik meg a térségre jellemző átmenetiség, bizonytalanság, lemaradástudat és örök modernizációs igény.

4) Az Európai Unióhoz tartozás és az ezt feltételező nyugat-európai gazdasági elvárásoknak való megfelelés csak későbbre várható, mint az alapvetően politikai döntést igénylő NATO-bővítés, azaz a katonai integráció.

Az európai életszínvonalbeli stb. mutatókat még sokáig nem tudjuk teljesíteni, de a katonai elvárásoknak mindenekelőtt, már most meg akarunk felelni. A NATO-csatlakozás nem következik szervesen az ország fejlettségéből.

5) A geopolitikai helyzetünkben nem az „újracsatlósítás” következik, hanem egy sajátos kelet-közép-európai, „Duna-völgyi” fejlődés. A pontosan nehezen körvonalazható úgynevezett harmadikút-elképzelést vallók számára egy NATO-csatlakozás kizárja a nemzeti fejlődés lehetőségét.

6) A geopolitikai érvelés végül a megváltoztathatatlan helyzet előnyeit is számbaveszi. Az érdekszférák közötti közvetítés, a sokat emlegetett hídszerep, a gazdasági több lábbon állás, a kulturális sokszínűség, a minden irányú baráti kapcsolatok kiépítésének lehetősége ugyanis önmagában véve is biztonság-növelő tényező, és nem igényel katonai tömbhöz tartozást.

XIII. Integrációs ellenérvek

1) Az integrálódás az erős államok és térségek által diktált kényszer. A világban azért van integrálódási kényszer, mert a világ vezető multinacionális vállalatainak a profitra, a kamatra, a befektetésre, a piacra épülő gazdaság életben tartásához és állandó növekedése biztosításához ilyen nagy egységek létrehozására van szükségük. Ebben a világméretű folyamatban egyrészt létrejön egy integrációs verseny (az erős országok igyekeznek integrálni a kicsiket, és a kicsik nem tehetnek mást, mint akarni az integrációt), másrészt pedig létrejön egy integrációk közötti verseny. A NATO ennek az integrálódási folyamatnak az egyik kulcsszervezete.

2) Az integrálódás nem az egyenjogúság, a bizalom és a kölcsönös előnyök alapján történik. Az „integrációs elit” kezében marad az integrációs folyamat irányítása, az anyagi javak újraelosztása.

3) Az integrációk létrejötte nem egy globális demokrácia, hanem egy globális rendfenntartó erő létrehozásának irányába mutat.

4) Az európaiakban él egy Európa-mítosz. Ennek lényege, hogy Európának újra el kell foglalnia az őt megillető központi helyét a világban. Európa azt hiszi önmagáról, hogy természetes pozíciója a szuperhatalmi lét.¹⁵ A NATO ennek a hamis Európa-mítosz felelevenítésének egyik eszköze.

5) Egy részben az Európa-mítoszhoz köthető ökológiai-morális érvelés szerint, mivel az egységes Európa geostratégiai ellenőrzése egyet jelent Eurázsia ellenőrzésével is, és mindez az Egyesült Államok irányításával történik, a NATO a Nyugat globális fölényének garantálására hivatott.

6) Elsődlegesen a nem katonai szférák közötti integráció elérését kell szorgalmazni, s ezen nem katonai alrendszereket kellene elsődlegesen olyan fejlettségi szintre hozni, amely alapján részünkről lehetséges, Európa nyugati fele számára pedig kívánatos lenne az integráció. A sorrend tehát nem megfordítható: a NATO-csatlakozás csak akkor kerüljön napirendre, ha a polgári élet minden szférájában elértük a nyugat-európai átlagos színvonalat, és egyenrangú tagjai lehetünk az Európai Uniónak.

7) Mint ismeretes, a NATO-hoz és az Európai Unióhoz való csatlakozás igénye együtt jelent meg a régióban. A politika által sem titkolt valóság viszont az, hogy elsőként a NATO-hoz csatlakozás az elérni kívánt reális cél, az EU-tagság elnyerésére egy későbbi időpontban van csak esetleg esély. A NATO-tagsághoz kötődik az EU-tagság, és nem fordítva. Ez az integrációs sorrend elfogadhatatlan.

8) Az integráció- és NATO-csatlakozás-ellenességnek létezik egy kifejezetten Amerika-ellenes „vonulata” is. Az Egyesült Államok állandó európai katonai jelenléte akadályozza az európai integrációt, amerikanizálja Európát, amerikai nagypolitikai érdekek kiszolgálójává teszi a NATO-tagországot. Egy európai integrált haderőhöz igen, egy amerikai befolyás alatt álló NATO-hoz nem kívánnak csatlakozni e nézet képviselői.

XIV. A civil társadalom ellenérvei

1) A NATO-bővítés a nemzetközi katonai lobby érdeke; az egyik oldalon kibővített fegyverpiacot jelent, a másikon a sztratókrácia létehez szolgáltat alapot. Katonák, nem pedig a civilek akarata nyomán alakul ki az új Európa térképe.

2) A NATO-csatlakozás legnagyobb hazai támogatója – a politikai elit mellett – a honvédelmi tárca. (A kormányváltás óta ez még fokozottabban így van.) A magyar hadsereg a NATO-csatlakozástól vár megoldást az összes problémájára. A katonai lobby érdekérvényesítésének eszközét látja a NATO-ban, amely csatlakozási feltételeivel, illetve taggá „fogadásával” katonai költekezésre kényszeríti a gazdaságot. A csatlakozással lehetőség nyílik a hadsereg és a hivatásos állomány életnívójának jobbítására.

3) A hadsereg részére a NATO-csatlakozás a másként el nem érhető modernizációt, azaz a társadalomban elsőként a katonai szféra modernizációját jelenti. A katonatársadalom, és nem a civil társadalom, kap integrálódási lehetőséget, miközben a hadsereg is beismeri, hogy nincs veszélyhelyzetben az ország.

4) A társadalom fejére növvő, a saját, önálló érdekeit szolgáló hadsereg akarata – a NATO-csatlakozás kérdésében – most egybeesik a politikai elit akaratával. A politika és a hadsereg egymásra talált, és egymásra licitálva két irányból „nyomja” az országot a NATO felé. A közvélemény szemében a politikai és a belső katonai érdekek együtt jelennek meg, az egyik a másik érveit felhasználva indokolja a csatlakozás fontosságát. Ezáltal az alkotmányos demokráciáktól eltérő módon, a politika és a hadsereg közötti szükségyszerűen hierarchikus viszonyból mellérendelő viszony lett, és a hadsereg önálló politikaformáló erőként tud fellépni. A hadsereg cselekvési, politikai, döntésbefolyásoló szerepe aránytalanul megnőtt, s a hadsereg belső logikájából származó részérdekeit a társadalom összerdekeként tudja „eladni”. A hadsereg válik az Európához tartozás „húzóágazatává”, a nyugati integráldás zálogává. Progresszív szerepben tud föltűnni, és igényei továbbra is – az ország gazdasági, biztonsági helyzetétől függetlenül – kielégítésre találnak. Épp a NATO-csatlakozás kapcsán nyílik lehetősége a hadseregnek arra, hogy a csatlakozás feltételének szabott civil kontroll ne érvényesülhessen maradéktalanul.

XV. Biztonságpolitikai ellenérvek

A biztonság fogalma nem korlátozódik csak a katonai biztonságra, hanem jóval tágabb annál. A biztonság fogalmának ugyanis van legalább két dimenziója (a fenyegetésmentes, stabil, nyugalmi szituáció és a tényleges helyzet egyéni és társadalmi, érzelmi értékelése), továbbá vannak primér (politikai, szociális, katonai, ökológiai, gazdasági, belső közbiztonsági) és szekunder (technológiai szint, demográfiai stabilitás és növekedés, földrajzi-éghajlati tényezők, valutáris stabilitás, monetáris helyzet, a tulajdon biztonsága) elemei. Az ezek alapján értelmezett biztonság eléréséhez nem kell Magyarországnak csatlakoznia a NATO-hoz. Az ország biztonságát nem veszélyezteti – és nem teszi indokolttá a NATO-védernyő alá húzódást – a nemzetiségi, etnikai, kisebbségi problémák léte, a migrációs jelenség, és a nemzetközi bűnözés, a terrorizmus, a maffia- és kábítószer-kereskedelem megjelenése sem.¹⁶

Ebből következően:

1) A biztonság nem katonai elemei összességében meghatározóbbak lehetnek a katonainál, és a biztonság nem katonai elemeinek megléte nagyobb biztonsági garanciát adhatnak, mint a katonai biztonság.

2) A biztonság nem katonai elemei a katonai biztonságnál jóval olcsóbbak és hosszabb távon biztosíthatják az ország biztonságát, a nemzet fennmaradását, a lakosság életminőségének javulását.

3) Az ország és a lakosság biztonságát elsődlegesen a biztonsági elemek hiánya veszélyezteti. A csatlakozást propagálók a biztonság egyik elemét érvényesítik a többi elem rovására.

4) A biztonság fogalmának a katonai biztonság fogalmára való leszűkítése alkalmas a biztonságérzet manipulálására, a fenyegetettség és bizonytalanság érzésének keltésére. Alkalmas egyben arra is, hogy „elterelje” a bizonytalanságérzést, ne ott „hatalmasodjon el”, ne ott érje el a kritikus szintet, ahol az nem kívánatos vagy éppen kezelhetetlen (pl. egészségügy, szociális szféra, demográfia, életszínvonal, eladósodás).

5) Végül létezik egy, nem a vázolt rendszerbe illő, de említésre érdemes biztonságpolitikai megközelítés is. Nevezetesen az, ha a NATO valóban nem veszélyeztet senkit, akkor támogassuk szomszédaink belépését, mi viszont ne legyünk tagok. Ha a régió többi országa NATO-tag lesz, akkor megszűnik a feltételezett szlovák, román veszély, és a NATO tőszomszédságában az oroszoktól sem kell tartanunk. A kimaradással élvezzük a biztonság előnyeit, anélkül, hogy a tagság terheiből részt vállalnánk, és hogy elveszítenénk függetlenségünket.

XVI. A katonai biztonság ellenérvei

Az egyik kiindulási pont annak az állításnak a tagadására épül, hogy térségünk biztonsági vákuumban volna. A szovjet megszállás egyrészt nem jelentett biztonságot, annak megszűnése tehát nem idézhet elő vákuumot. Másrészt a vákuum kifejezés eleve föltételez olyan erőt, amely kész kitölteni ezt a vákuumot, tehát eleve a veszélyeztetettség érzését kelti.¹⁷ A NATO-csatlakozás érveként is hangoztatott „nem lehetünk a senki földje”-kifejezés jelzi a szuverén léttől való idegenkedést, a jó gazdát kereső attitűdöt és az Oroszországtól való félelmet.¹⁸

A másik kiindulási pont: hazánkat nem fenyegeti katonai támadás veszélye. Oroszország elvesztette nagyhatalmi helyzetét és a világpolitikában betöltött szerepét, retorikája mögött nincsen gazdasági erő. (Ma az orosz GDP egyharmada az egykori szovjetnek, 13–18 százaléka az amerikainak, s Kína GDP-je is lényegesen nagyobb.) Oroszországnak legfeljebb a „közelkülföld” politikai-gazdasági integrálására – és nem katonai lerohanására – van esélye.

Mivel Oroszország nemcsak európai, hanem ázsiai hatalom is, továbbá mivel 25 millió orosz él az utódállamokban, egyszerre több irányba és elsődlegesen a szomszédaira kell figyelnie. A szomszédos országok katonai potenciálja – Ausztria kivételével – a miénket meghaladja ugyan, de egyenként nem biztosítja a gyors fegyveres agresszió sikeréhez szükséges háromszoros vagy azt meghaladó erő- és eszközfölényt.

A volt szocialista országok gazdasága a miénkhez hasonló állapotban van, hadikiadásaik számottevő növekedése, azaz a fennálló helyzet megváltoztatásának lehetősége, hosszú távra kizárható. Románia a déli és a nyugati határai mentén (Moldávia, Szerbia, Koszovó, Bulgária) kialakult feszültségekre kénytelen koncentrálni, a gazdasági csőd szélén álló Kis-Jugoszlávia katonai erejét leköti a háború.

Magyarország és szomszédai politikája nem irányul területszerzésre, semmilyen katonai támadásra utaló magatartásnak nincs jele. A közvéleménykutatások szerint a lakosság 12 százaléka egyáltalán nem, 38 százaléka pedig kevéssé fél attól, hogy a volt Jugoszláviában zajló események veszélyeztetik Magyarország biztonságát. (8 százalék adott „nem tudom” választ.) A lakosság 37 százaléka vélekedik úgy, hogy Magyarország csatlakozása növelné annak veszélyét, hogy belekeveredünk a délszláv konfliktusba. Mivel „nem tudom” választ 32 százalék adott, Kis-Jugoszlávia vonatkozásában a lakoságnak csak 31 százaléka remél fokozott biztonságot a NATO-csatlakozástól.¹⁹

Mindezek alapján fogalmazódnak meg a csatlakozás elleni alábbi katonai érvek:

1) Rövid és középtávon teljesen, hosszú távon nagy valószínűséggel kizárt, hogy totalitárius, expanzív rendszerek jelenjenek meg Magyarország határainál.

2) A környezetünkben nincs olyan politikai szándék és ehhez járuló képesség, amely veszélyeztetné az ország katonai biztonságát.

3) A délszláv háború kiszélesedésének van veszélye, de csak a volt Jugoszlávia keretei között. Magyarországot határincidens, diverzáns csoportok szintjén érintheti a háború, de totális háború veszélyét kizárhatjuk.

4) Létrejött egy fenyegetettség nélküli állapot. A kelet-közép-európai régió országait sem nagyhatalmi (Oroszország), sem középhatalmi (Ukrajna) ambíciók, Magyarországot pedig ezeken kívül a szomszédai sem veszélyeztetik.

5) A NATO keleti kiterjesztésével az európai fegyverzet kétharmadát birtokolná a NATO. Ez a minőségi túlsúly egyedül csak Oroszország potenciális katonai fenyegetettségét növelné.²⁰

6) A közvélemény-kutatás adatai arról tanúskodnak, hogy a lakosság biztonságérzete szempontjából a NATO nem meghatározó tényező.

7) A NATO-csatlakozás kérdésében a lakosság közel sem olyan egységes, mint a politikai elit. A közvélemény alakítói nem hajlandók tudomást venni a csatlakozást ellenzők széles táboráról, és a média sem tükrözi a lakosság megosztottságát.

XVII. Pacifista ellenérvek

A pacifista érvelés részben összefoglalja az eddigi érveket, részben pedig újabb szempontokkal kiegészítve alkot önálló érvrendszert. Elsődlegesen a probléma lényegét abban látja, hogy Amerika és Nyugat-Európa nem tud mit kezdeni a várva várt, mégis váratlanul, háború nélkül ölébe hullott helyzettel: a politikai-katonai-gazdasági győzelmével, a hidegháború befejeződésével.

A NATO-bővítés valójában válságtűnet, a nyugati világ morális, szellemi, gazdasági válsága, a rugalmasság és a változni tudás kudarca, a kialakult sémák és paradigmák szerinti gondolkodás jele: egy civilizáció, egy kultúra régen húzódó válságának legújabb kori tünete. A világ legerősebb gazdaságával és katonai erejével rendelkező Nyugat olyan oksági láncot akar követni, amelynek megszűntek az okai, miközben ő maga sértetlenül és győztesként került ki a világméretű küzdelemből.

A pontokba szedhető érvek a következők:

1) A kibővítéssel a NATO újratерemti önmagát. Ez nem más, mint annak a Nyugaton ismert jelenségnek a pregnáns megjelenése, amit hidegháborús irányzatnak neveznek. Arról az évtizedekig tudatosan épített és a társadalom mélyrétegeiben ható hatásmechanizmus továbbéléséről van szó, ami tehetetlenségi erejénél fogva is hat, és célja a kikerülhetetlen összezsapásra való fölkészülés. Itt már nem a katonai lobby, a katonai-ipari komplexum elhatalmasodásának veszélyéről van szó, hanem a társadalmi folyamatok és intézmények háborús készülődéssel való átítatódásáról, és a társadalom karakterét és hajtóerejét meghatározó társadalomfejlődésről (exterminizmus), továbbá az egymással összefüggő civil és katonai szféra közötti kölcsönös megfelelésről (izomorfizmus).

2) A NATO-kibővítés nem a volt ellenfél aktuális magatartásán alapszik, hanem annak feltételezett jövőbeni, agresszív terveiből, a „legrosszabb eset”

valószínűsítéséből indul ki. Oroszországnak, a „gonosz birodalmának” elrettentése munkál a bővítés mögött, miközben Oroszországot arról akarják meggyőzni, hogy nincs félnivalója. Most a Nyugat értetlenkedik azon, amit korábban ő sem fogadott el Oroszországtól: nem látja be, hogy a fegyverek és fegyverrendszerek politikailag sohasem semlegesek, stratégiaileg és politikailag mindig is elkötelezettek. A hidegháború idejére jellemző paranoid társadalomfejlődés a NATO bővítésével tovább folytatódik.

3) A Nyugat elveszíti a történelmi lehetőséget arra, hogy a „negatív béke” (közvetlen erőszak hiánya) helyett a „pozitív béke” (a latens konfliktusok kiiktatásának) időszaka következzen be. A hidegháború alatt lekötött hatalmas potenciális erő nem szabadul fel, nem lesz kiaknázható egy alapvető társadalmi átalakulás érdekében. A bizalmatlansági spirál nem szakad meg, folytatódik a globális militarizáció.

4) Megtörtént az egyoldalú leszerelés. Ebben a történelmi pillanatban az lenne a logikus és kézenfekvő, ha a kölcsönös biztonság ezen az alacsony szinten teremthető meg. A felszabaduló hatalmas kapacitások az exterminizmus és az izomorfizmus megszüntetését tenné finanszírozhatóvá, vagyis egy valóban hosszú távra szóló, földrészekre kiterjedő béke szellemi és anyagi megalapozására adna módot.

5) A bipoláris világrend megszűnése után az Amerikai Egyesült Államok egyeduralomra törekszik, a NATO-val ellenőrizni kívánja egész Európát, Észak-Afrikát, Közel- és Távols-Keletet. A NATO nem a globális, a kollektív biztonságot, hanem az Egyesült Államok világpolitikai ambícióit, az amerikai etatizmust szolgálja.

6) A NATO létében testet öltő exterminizmus és izomorfizmus eldönti a demokrácia vagy birodalom dilemmáját Oroszországban, megteremti Oroszország és Kína katonai integrációjának esélyét, és valóban létre fogja hozni az ellenséges másik világpólust. Ezáltal az „ellenségkép nélküli” NATO veti el egy még kiterjedtebb szembenállás magvait. Végso soron esély teremtetik így egy harmadik világháború kitörésére, mert minden bizonnyal „a harmadik világháború közvetlen oka a rá való felkészülés lesz”.²¹

7) A NATO kelet-közép-európai kiterjesztése nyomán a csatlakozók kliensi viszonyba kerülnek a befogadókkal, létrejön „a nagy szövetségesek–kis csatlósállamaik”-viszony, és nem utolsósorban: militarizmust exportálnak a perifériára. Az autonóm európaiságtudat újjáéledésének lehetősége elvész. A civil értékek és civil társadalom rovására létrejön egy papíron transznacionális „érdekeltségű”, a valóságban amerikai, német, esetleg angol és francia érdekeket szolgáló NATO-tisztikar.

8) Miközben nem kis részben a Nyugat juttatta a jelen helyzetbe a régiót (Jalta), és nem adja meg neki a valódi „kompenzációs segítséget” (második Marshall-terv), a konfliktusok konzerválására alkalmas félmegoldással hiteget (NATO-bővítés). A kiterjesztés körüli huzavona megtévesztő helyzetet teremt: azt a látszatot kelti, mintha a régió országai világpolitikai tényezők lennének, holott Amerika és Nyugat-Európa érdekei a meghatározók. A Nyugat diktál, a propaganda pedig manipulál: Amerika és szövetségesei a megmentő és a jótevő kegyes szerepében akarnak feltűnni, a független és demokratikus országok védelmezőjének szerepében szándékoznak tetszelegni.

9) Régióink országainak feltétlen csatlakozni akarása hasonlatossá teszi őket a harmadik világ országaihoz. A párhuzam lényege az a szemlélet, amely a hadsereget teszi meg a társadalmi változások és a modernség eszközeként, és a katonai érdekek előtérbe kerülésével próbál válaszolni mindazon nehézségekre, amelyekkel egy önállóvá vált államnak szembe kell néznie. A NATO-n keresztüli integráció legitimizálja a fegyverek privilegizált státusát, a védelem imperatívuszai megmérgezhetik a nemzetgazdaságot, és erősödik az összefonódás a politikai elit, a kormányzati bürokrácia és a katonai hierarchia között.

10) A pacifisták véleménye szerint – például a Palme-jelentésnek megfelelően – az általános és teljes leszerelésre, a leszerelési spirál folytatására van szükség; cél a fegyveres erők lehető legalacsonyabb szintjén történő biztonság létrehozása, és a közös biztonsági-leszerelési program kidolgozása.²² A kelet-közép-európai térség közös múltja és közös jövője és a régió általános elszegényedése miatt, a tartós béke érdekében létre kell hozni egy külső hatalmak által tiszteletben tartott békeövezetet.²³

Mozgó Világ, 1995/11.

Jegyzetek

1. Az adatok a Honvédelmi Minisztérium megbízásából készített „Közvélemény-kutatás a NATO-csatlakozásról” (1995. február) c. anyagból valók. A közvélemény-kutatást a Marketing Centrum Országos Piackutató Intézet végezte, 1000 véletlenszerűen kiválasztott választópolgár személyes megkérdezésével. (A közölt adataik hibahatára 3–6 százalék). Forrás: Honvédelmi Minisztérium.

2. Írásomban igyekeztem a NATO-csatlakozás elleni érvek és érvrendszerек egészét feltérképezni, és mindent elkövettem a szakszerű és tárgyilagos elemzés érdekében. Az ellenérvek típusai nem alkotnak egységes egészet, az érvrendszerек nem épülnek egymásra, a csatlakozás ellenében felhozott érvek, bár hasonlóságot

mutatnak, de mégsem alkotnak koherens egészet. Az érrendszerük között óhatatlanul átfedések vannak, és előfordul, hogy egy kategórián belül sem hozható szinkronba minden érv egymással, sőt esetleg az egyik érv opponálja a másikat.

A tanulmány nem tér ki a NATO oldaláról megfogalmazható, és nem mindig tér ki a régió más országai esetében felvethető ellenérvekre.

3. A csatlakozás legitimé tételeiben, a népszavazás kérdésében viszont lényeges nézetkülönbség van a koalíción belül és azon kívül.

4. Lásd Szabó Iván frakcióvezető (MDF) 1995. április 22-i, napirend előtti felszólalását a parlamentben: „Szabó ugyanakkor megjegyezte: nem szívesen hallgatják azokat a véleményeket, így az Alba Körét sem, amelyek a NATO-tagság magas költségeiről szólnak. Szerinte az sem jó, ha bizonyos erők visszafordíthatóvá kívánják tenni azt a folyamatot, amelyet a kormány és ellenzék egyformán akar.” (Népszabadság, 1995. április 23.) Lásd még Jeszenszky Géának, a Magyar Atlanti Tanács elnökének a *Népszabadságnak* adott nyilatkozatát: „Az ex-külgügyminiszter arról is szólt, hogy véleménye szerint az utóbbi időben hazánkban felerősödött a NATO-tagságellenes hangulat, legalábbis ezt érzi némely publikációkból, illetve nyilatkozatokból. Úgy gondolja, megfelelő tájékoztatást kell adni a lakosságnak.” (Népszabadság, 1995. június 2.)

NATO-csatlakozás-ellenességüknek eddig a következő civil csoportok adták jelét: Alba Kör–Erőszakmentes békemozgalom (lásd *Népszabadság*, 1995. május 27.; *Magyar Nemzet*, 1995. május 27.; *Magyar Hírlap*, 1995. május 29.); Baloldali Alternatíva Egyesület, Bokor r. k. bázisközösségi mozgalom (tagjai aláírásgyűjtést kezdeményeztek a csatlakozás ellen 1995 májusában); Fiksz Egyesület, a Fiksz Rádiót alapító, erőszakellenes csoport; Magyar Semlegességi Mozgalom (lásd: *Magyar Nemzet*, 1995. május 3.); Marxista Ifjúsági Szövetség. A Fiksz Egyesület felhívására a Baloldali Alternatíva Egyesület és a Marxista Ifjúsági Szövetség közös NATO-csatlakozás-ellenes megmozduláson vett részt a Margitszigeten 1995. május 28-án. A felvonulók a független és semleges Magyarország státusáért tüntettek (lásd *Népszava*, 1995. május 29.).

A NATO-csatlakozás kérdésében a Zöld Alternatíva Párt népszavazás megtartását tartja szükségesnek, (*TV Híradó*, 1995. június 11.).

5. A MIÉP és a Munkáspárt elutasítja a NATO-csatlakozást (*Népszabadság*, 1995. május 26.)

6. Lásd például: Lambert Gábor: *NATO-propaganda*. *Magyar Nemzet*, 1995. május 26. („Sőt az is látható, hogy egyes politikai erők a mindaddig széles körű támogatás övezte kérdés kielezésével próbálnak porondon maradni.”)

7. Szira Tamás: *Quo vadis Hungaria? Gazdaság és Társadalom*, 1993/4. 5–69. o.

8. Részlet a Fidesz II. kongresszusa által elfogadott programból: „Maximális célkitűzésként a Varsói Szerződésből való kilépés és az ország semlegességének deklarálása képzelhető el, minimális célként pedig a Varsói Szerződés átalakítása egy valóban védelmi jellegű, a tagországok egyenjogúságát és szuverenitását egy új szerződés által is biztosító szövetséggé (...) A Fidesz egy fegyvermentes, egységes Európa megvalósításában szeretne közreműködni.” A „Mit akar a Fidesz?” című

kiadványban többek között ez áll: „Idegen katonáktól mentes, független, semleges Magyarországot. Fegyvermentes, egységes Európát. Félelemmentes életet.” Forrás: *Magyarország politikai évkönyve*. Szerk.: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László. AULA-OMIKK, 1990, 500. o.

A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt védelmi és biztonságpolitikai követeléseinek 16. pontja a következő: „A Kisgazdapárt szükségesnek tartja NATO és Varsói Szerződés egyidejű, egyszerre vagy fokozatosan történő megszüntetése mellett egy új, közös európai biztonsági rendszer megvalósítását.” A „Mit akar a Kisgazdapárt?” címet viselő kiadványban pedig ez áll: „Független, semleges, demokratikus Magyarországot!” Uo., 503 – 504. o.

Részlet a Magyar Demokrata Fórum Programjából: „Egy katonai tömböktől mentes jövődöbéli Európa a végcélunk. . . Az MDF a világpolitikai viszonyok függvényében jövőbeni célként megvalósíthatónak tartja a semlegesség elnyerését, amelynek következtében a Szovjetunió Magyarországon egy politikailag kiegyensúlyozott, biztonsági érdekeit nem veszélyeztető országot tudna közvetlen szomszédjában.” Uo., 523., 532. o.

Részlet a Szabad Demokraták Szövetségének „Milyen társadalmat kívánunk?” címet viselő programjából: „Célunk az ország függetlensége. Elvi nyilatkozatunk hagyományként vállalja az 1956-os semlegességi nyilatkozatot.” Uo., 597. o.

9. „A MSZP-kongresszus állásfoglalása a Magyar Szocialista Pártról” címet viselő dokumentum 42. pontja fogalmazott így. Ugyanennek az állásfoglalásnak a 44. pontjában ez olvasható: „Pártunk támogatja azt a gondolatot, hogy minden külföldi haderő távozzék európai államok területéről. . . ” Uo., 583. o.

10. Természetesen nem felejtendő el, hogy Magyarország ekkor még tagja volt a VSZ-nek, és ebből eredően a semlegesség fogalmához is más képzetek tapadtak. Az 1994-es választások alkalmával már teljesen más volt a kép, miután 1991-től kezdve szinte minden párt a NATO-tagság mellett foglalt állást. Az 1994-es pártprogramok tanúsága szerint az MSZP és az MSZDP (népszavazással), az SZDSZ, az MDF, a Fidesz, továbbá az Agrárszövetség egyaránt NATO-tagság párti volt, a KDNP, az FKGP és a MIÉP programjai pedig nem szóltak a kérdéstről. A NATO-csatlakozás ellen csak a parlamentbe nem jutott MSZMP volt.

11. A négy követelmény: demokratikus berendezkedés, piacgazdaság, a hadsereg civil kontrollja, terrorizmus elleni védekezés.

12. A semleges és az el nem kötelezett státusz megszerzésére irányuló elképzelések jelentős részben erre az érvrendszerre támaszkodnak.

13. Vereckei Zoltán: *Kritikus a honvédség helyzete. Magyar Nemzet*, 1995. május 15.; Hársasi István: *Szomorú grafikonok. Magyar Honvéd*, 1995. május 19., 7. o.; az 1995. május 10-i Kossuth rádió híradására támaszkodó sajtóválogatás. *Magyar Honvéd*, 1995. május 19., 9. o.

14. Csapody Tamás: *A koraérett jóléti állam költségvetése. Élet és Irodalom*, 1995. április 7.

15. Alen Sked: *Az európai egység mítosza. Európai Szemle*, 1991/2., 17–26. o.

16. Deák Péter: *Biztonságpolitikai előrejelzések módszertani kérdései. Magyar Tudomány*, 1994/9., 1084–1092. o.

17. Valki László: *A NATO és Közép-Európa biztonsága. Társadalmi Szemle*, 1992/6., 14–33. o.

18. Stier Gábor: *A következő választásokon az embereket könnyű ígéretekkel már nem lehet rászedni. Interjú Lech Walesával, a Lengyel Köztársaság elnökével. Magyar Nemzet*, 1995. május 25. Idézet az interjúból: „Európa közepe nem lehet a senki földje.”

19. *A Népszabadság és a Hét közös megbízásából a Szonda Ipsos végzett közvélemény-kutatást 1995. június 8-án. A kutatás mintanagysága 500 fő. Népszabadság*, 1995. június 12.

20. „Az egyoldalú előnyök elutasítása magában foglalja azt is, hogy a fegyverkezés csökkentésére és a háború elkerülésére irányuló sikeres erőfeszítéseknek a katonai fölény, vagy általánosabban, a fenyegető katonai helyzet elutasításán kell alapulniuk.” (Részlet a Palme-jelentésből) *Hosszú béke? (Fejlődéstanulmányok 10)* MTA Szociológiai Kutató Intézet. Szerk.: Miszlivetz Ferenc. Budapest, 1989, 184. o.

21. C. Wright Mills: *The Causes of World War Three*. London, 1958.

22. Palme-jelentés. *Hosszú béke?* i. m., 184. o.

23. Figyelemreméltó a szomszédos Ausztriában megtartott népszavazás eredménye. Az osztrák lakosság nem akarta, hogy országa NATO-tag legyen. Ausztria és Magyarország eltérő helyzete nem teszi ugyan lehetővé az összehasonlítást, annyit azonban mindenképpen jelez, hogy a NATO-tagság nem minden európai országnak hón áhított vágya, a NATO-tagságnak Nyugaton is léteznek ellenérvei.

II. FEJEZET

**„KITŐL KELL AZ ORSZÁGOT
MEGVÉDENI . . . ?”**

Európa átfogó biztonsága

Vit László

A közelmúltban Európa könnyen lehetett volna egy nukleáris háború színtere. A vasfüggönnyel megosztott kontinensen milliós hadseregek néztek egymással farkasszemet. Európa volt a két világháború kirobbantója és legnagyobb vesztese. A földrész biztonsága tehát nem lehet csupán szólam, az európai béke – amelyről eddig csak közhelyeket hallottunk – valóban fontos része a globális biztonságnak.

Nem ártana tehát azt az osztrák tanulmányt,* amely a kancellári hivatal megbízásából készült – és Kelet-Közép-Európa biztonsági helyzetét elemzi – ajánlott olvasmánynak minősíteni a kelet- és nyugat-európai NATO-mániákus politikusok számára. A megelőző konfliktusmegoldásokon és bizalomkeltő intézkedéseken alapuló javaslat összeállítói meglehetősen elrugaszkodnak a konvencióktól, amikor a „békepolitikai biztonsággal” helyettesítik a hagyományos katonai-biztonsági fogalmakat, és teljes mértékben mellőzik a klasszikus hatalompolitikai gondolkodást.

A szerzők merőben új biztonsági paradigma kidolgozását javasolják, olyat, amelyben az egyesült Európa nem egyszerűen hatalmi tömb, egy erőd, hanem az elkövetkező évtizedek békerendjének kiépítője. Az európai nemzeteknek nem pusztán biztonságra, hanem átfogó biztonságra van szükségük, s ez nemcsak katonai, hanem politikai, gazdasági, társadalmi, humanitárius, emberjogi és ökológiai szempontokat is magába foglal. Bár a biztonság fogalmának elemzése azt mutatja, hogy a katonai veszélyek köre sokkal szűkebb, mint a nem katonai jellegű veszélyeké, a nemzetállamok, illetve a katonai szövetségek tagjai a legtöbbet mégis a katonaság és a fegyverzet fejlesztésére áldoznak, vagyis éppen a legkisebb fenyegetettség területére.

Holott a nemzetközi kapcsolatok militarizálása helyett polgárosításukra lenne szükség. Ha katonai intézményekre bízzák a biztonság politikai érvényesítését, a politika militarizálódik. Ellenpélda erre ott akad, ahol a hadsereg

* Gerald Mader-Wilfrid Graf: *A biztonság Európában*. 1996. (Az Osztrák Konfliktus-megoldás- és Békekutató Intézet tanulmánya a Szövetségi Kancellári Hivatal megbízása alapján készült.)

tisztában van a katonai eszközökkel megvalósítható biztonság fogalmával és határaival. (Norvégiában például, ahol nem a politikusok, hanem a katonák ellenzik a NATO bővítését.)

Ausztriának minimális a védereje, állítja a tanulmány, mégis mentes minden fenyegetettségtől. Egyrészt azért, mert a szomszédos nyugati országok közül a nagyobb fegyveres erejűekkel szoros gazdasági és politikai kapcsolatban áll, a keleti szomszédok felől viszont, ahonnan számolni lehet a váratlan támadással, megelőző „előrejelzési időt” tervez be, és ez a védelem kiépítését lehetővé tenné akkor is, ha a véderőt nullára szerelték le.

A szegényebb országok egyébként sem megtámadni akarják Ausztriát, hanem gazdasági támogatást várnak tőle. A menekültáradat ellen viszont – ami valóságos veszély – a fegyverkezés semmit sem ér. A tanulmány megállapítja, hogy az objektív biztonsági helyzet ellenére és a kommunista uralom összeomlása dacára a lakosság fenyegetettségi érzése nagyobb, mint indokolt volna. A probléma az, hogy a védelmi erőt akut katonai fenyegetés hiányában is e politikai és pszichológiai tényezők alapján próbálják a szükséges minimumra méretezni.

A fenyegetettség érzésének kialakulásban lényeges szerepe van a nyugati országok magatartásának. Egyrésztől igaz ugyan, hogy a kelet-közép-európai országok átalakulása nacionalista, etnikai és ideológiai szélsőségeket hoz a felszínre, és politikai, gazdasági instabilizálódást okoz. Másfelől viszont a fejlett ipari társadalmak is átalakulóban vannak, és az átalakulás feszültségeit – például a tartós munkanélküliséget – idegengyűlölettel kompenzálják. A gazdasági természetű problémák a térség egyre csökkenő támogatását eredményezik. Így aztán a segítségnyújtás hiányát, a modernizálási lemaradást Keleten jogosan érzékelik a gazdasági vasfüggöny leeresztéseként. Ez egyrészt oka az etnikai-nacionalista feszültségek kialakulásának, megmagyarázza a mohó igyekezetet a nyugati katonai integrációs szervezetbe, és ezáltal visszahat a nyugati fegyverkezésre.

A tanulmány szerint a bizonytalanságot fokozza az is, hogy a rendőri erőszakon alapuló keleti diktatúrák összeomlása a fegyverkereskedelem, a kábítószer-kereskedelem, a szervezett bűnözés és a terrorizmus növekedését okozta nemcsak az illető országokban, de a nyugati országokban is. A fenyegetettségi szindrómához vezet, hogy a fejletlen demokráciákban nőtt az elnyomorodás, a központi beavatkozás szerepe csökkent, ugyanakkor a társadalmi változások miatt növekedett a kockázat és az apátia. A környezetvédelemre kevesebb jut, a globális ökológiai válság folytatódik.

A bizonytalanság érzését maguk a politikusok is fokozzák Keleten és Nyugaton egyaránt, a könnyebb utat választva hatalmuk megtartásához: a hidegháború időszakában bevált biztonságpolitikai intézmények fejlesztésében gondolkodnak, holott ezek az intézmények válhatnak a legnagyobb kockázattá, ha azt sugallják, hogy a haderő növelésével elháríthatnak minden destabilizálódást.

Az általános veszélyérzet növekedéséhez hozzájárulnak a tömegpusztító fegyverek fejlesztéséből és elterjedéséből adódó félelmek. Mellékesen szólva, az atomenergia felhasználásának biztonsága sem növekedett, a kelet-európai atomerőmű-fejlesztések viszont jó piacot jelentenek a nyugati monopóliumoknak.

A volt keleti katonai tömb önálló nemzeti hadseregekké fejlődött vissza. Fegyverzetük elavult, ezért fegyverkezési versenybe kezdenek, és nyomást gyakorolnak kormányaikra, hiszen létérdekük a fejlesztés. Jó apropók erre a sajnálatos regionális konfliktusok, a polgárháborúk, amelyek bizonyos körülmények között átcsaphatnak államok közötti háborúba, különösen ha a felek a nem katonai kockázatokra is katonai fölény megszerzésével válaszolnak.

Ez igazolja aztán minden idők legerősebb katonai szövetségéhez, a NATO-hoz való csatlakozást, amely a hidegháború végéig csak a szövetségi területeken belüli érdekek védelmében érezte magát illetékesnek. De amióta az atlanti szövetségnek nincs ellenfele, olyan válságba sodródott, amelyen kényszeredett biztonságpolitikai párbeszéddel, a katonai beavatkozás világ-méretű és világviszonylatban igazolt kiterjesztésével és a tagság kelet-európai bővülésével próbál úrrá lenni.

Az európai közös biztonságpolitikának nem az Európai Unió hatalompolitikai céljait kell szolgálnia, hanem az összeurópai békerend kiépítését. A védelemnek defenzívnek, a minimális véderőnek nemzetinek kellene lennie. A közös biztonságpolitika célja a tagállamok közötti konfliktus megakadályozása lenne mindaddig, amíg egy túlerőben lévő szuperhatalom nem fenyegeti a tagállamokat. Az Európán kívüli konfliktusok szabályozásában az ENSZ lenne illetékes.

Az összeurópai kollektív biztonsági rendszerben a katonai erő dominál, a nemzetek feletti rendelkezést egy intézményesített központra bízta. A kollektív biztonság elve nem képes kezelni a tagországokon kívüli konfliktusokat. Ez az eszme akkor lenne célravezető, ha minden európai ország beletagolódhatna, ám ez a gazdasági különbségek miatt jelenleg lehetetlen.

A tanulmány által javasolt kooperatív biztonsági rendszernek viszont nincs nemzetek feletti szerve. A vitákat békés úton rendezik, minden országnak joga van arra, hogy a katonai hozzájárulást nem katonai tehervállalással kiváltsák. Katonai erő alkalmazására csak teljes konszenzus alapján kerülhetne sor.

A viszonylag szegény országok számára a NATO jelenlegi „katonai kultúrájához” és a haderő struktúrájához való alkalmazkodás nagy anyagi terheket róna. A kiterjesztés egyes államok kirekesztését és egy korszerűtlen biztonságpolitika régi konfrontációs mintáihoz való visszatérést jelentené, amely a biztonságot a katonai fölénytel és a hatalom kiterjesztésével akarja helyettesíteni.

Ezért a NATO számára egyetlen lehetséges szerep marad: egy radikális összeurópai leszerelési program kezdeményezése és lebonyolítása.

Magyar Hírlap, 1996. június 10.

Honi önvédelem és a NATO-fantom

Vit László

A háborúról való lemondást nemcsak az erőszakmentesség vagy a „keresztényi” lelkiismeret, hanem a lehető leggracionálisabb önértékek diktálják. Ennek ellenére a politikai propaganda a haza védelmére hivatkozik, amikor a NATO-ba lépést próbálja indokolni. A digitális tömegpusztító fegyverek korában a honvédelmet, ezt a triviálisnak ható fogalmat nem lenne szabad többé eredeti – XIX. századi – értelmében használni.

Az elektronikus háborúban a védelmi stratégia olyan különböző elemei, mint a hadszíntér és a hátország, jóvátehetetlenül összemosódnak. Amint a balkáni példa mutatja, lehet ugyan Európában a hagyományos fegyverekre korlátozott háborút folytatni, csak éppen „hatékony beavatkozásra” nem vállalkozhat senki anélkül, hogy egy világháború kirobbantásának esélyét ne kockáztatná.

Rettenetes arzenál

A cseccsen szabadságharc rá kellett hogy világítson, hogy nemcsak agresszor létezik, de felelőtlen az is, aki a szabadságért a tömegsír lehetőségét kínálja cserébe. A haza védelméről csak akkor reális beszélni, ha az élet (a lakosság), a szabadság (az állam), vagy a környezet (a haza) közül legalább az egyik fegyveres erővel megvédhető. Nincs az a katonai szakértő, aki lelkiismeret-furdalás nélkül állíthatná, hogy egy magyarországi területen ez teljesíthető feltétel. Az elektronikus kommunikációs eszközök, a radarbiztos bombázók, az intelligens rakéták, a lézervezérlésű lövedékek a „korszerű” háborút technikai kérdéssé változtatták. A fegyverrendszereket nagy sebességű adatátviteli berendezések kötik össze. A közeli vagy távoli célpont egyre megy, az ellenséges terepalakzat videó- vagy műholdfelvétele pillanatok alatt lehívható. Ma nem a találati pontosság vagy a robbanótöltet hatékonyságának növelése okozza a legtöbb gondot, hanem a technikai erők féken tartása. A katonai potenciál olyan rettenetes, hogy már fenyegetésre sem alkalmas. A háború már nem, legfeljebb a háborús készülődés lehet a politika folytatása más eszközökkel.

A politikusok viszont a védelemről, a fegyveres ellenállásról anélkül beszélnek, hogy a lehetséges veszteségeket számba vennék. A magyar alkotmány szerint a hadsereg az ország területi integritását és szuverenitását védi. De vajon takarja-e ez a két fogalom mindazt, ami a puszta élethez, a legemibb létfeltételek fenntartásához szükséges?

Beszélhetünk-e területi integritásról a Duna elterelése után, vagy a nemzetközi vasútvonalak blokádja, az olaj- és energiahálózat lezárása esetén? Épnek számít-e a katonai okfejtés alapján a biológiai totálisan elpusztított környezet, a gazdasági blokád alá vetett ország? Miféle módon védhetők a kifejezetten békeidőkre specializált létesítmények, a völgyzárógátak, az atomerőművek, a vegyi üzemek, amelyek felrobbantása eleve potenciális tömeghalált jelent? Nem irracionális-e védelemről beszélni, ha megszűnik az áramszolgáltatás, égnek a gázvezetékek, nincs vezetékes ivóvíz? A primitívebb körülményekhez való visszatérés, az infrastruktúra elpusztítása az öregek, a gyermekek és a betegek számára a biztos halált jelentené. Valóban ez volna az idézett integritás, az országhatárok védelme, amit egyetlen légicsapás megkérdőjelez?

Másrészt miféle szuverenitás az, amit állítólag az ország területének épségéért cserébe kaphatunk? Az atlanti szövetség Európa, illetve a Nyugat védelmére hivatott, a nemzeti érzelmekre hivatkozó magyar politikusok viszont épp a szuverenitásról mondanának le, hagynák, hogy „idegen csapatok” támaszpontokat hozzanak létre, sőt nem riadnának vissza még a nagyhatalmak által irányított atomfegyverek hazai telepítésétől sem.

Kinek az érdeke?

A sokat hangoztatott európai biztonság elsősorban a nagyhatalmak érdekeit tartja szem előtt, ha Kelet-Európa „integritásának” megőrzése ezzel egyezik, akkor figyelembe veszik, ha nem, akkor a szövetség léte ellenére ezeket az országokat „leírják”. Mivel a totális világégés réme a helyi konfliktusokban is rejlik, nem várható hatékony katonai beavatkozás a keleti szövetségesek oldalán ilyen esetekben sem. Akkor pedig miért nincs egyetlen politikai erő sem, amelyik átgondolná az ebből eredő anyagi veszteségeket, a fegyverkezési verseny értelmetlenségét? Miért akar Magyarország (legalábbis az összes parlamenti párt közös hallgatólágos megegyezése alapján) belépni a NATO-ba? Miféle védelem várható el egy ilyen szövetségi rendszertől?

Azt gondolom, hogy ezeket a kérdéseket akkor is fel kell tennünk magunknak, ha ez a belépés nem tőlünk függ, ha a NATO-n belüli ellentétek, a

posztkommunista országok viszálykodása vagy a politikai nagyhatalomként továbbra is elismert Oroszország akadályozza meg a csatlakozást.

Ütközőzónában

A „megelőző ellencsapás” és ehhez hasonló katonai szakkifejezések jól jellemzik a nukleáris háborúnak a korábbiaktól eltérő jellegét. Nemcsak a védekezés és a támadás válik szinte megkülönböztethetlenné egymástól, de az sem elhanyagolható tény, hogy a „védők” vagy a „megtámadottak” nem mindig katonák, a nukleáris hadviselés vagy a vegyi és baktériumfegyverek nem tesznek különbséget az ellenséges hadsereg és a polgári lakosság között, sőt kifejezetten a polgári lakosság megsemmisítésére irányulnak. Miféle biztonságra hivatkoznak hát az „elrettentők”?

Még a katonai szakértők is elismerik, hogy Magyarországnak nincs katonai doktrínája. A védelmi terv nem is képzelhető el a „nemzeti érdekek” megfogalmazása nélkül. Nem várható el a katonáktól, hogy ők keressenek maguknak ellenséget, hogy fiktív viszonyok feltételezésével határozzák meg a fegyvernemek fejlesztését, a harci stratégiát, a katonai kiképzés módszereit, illetve a legfontosabbat a szociális szférától, a kulturális beruházásoktól vagy éppen a gazdaságtól a fegyverrendszerek fejlesztésére szánt milliárdok mértékét.

De a magyar társadalomtól sem várható el, hogy olyan védelmi doktrínát fogadjon el, amelyet Brüsszelben terveznek. Főleg akkor nem, ha a katonai védelem, amelyet a lehetséges támadó fantomagresszorok erejéhez mérnek, olyan gazdasági terheket jelentene, amelyeket Magyarország nem tudna elviselni. A biztonság a fegyverkezési verseny újraélesztése, a szövetségi rendszerek kiterjesztése közepette abban az ütközőzónában, amelyet a Varsói Szerződés tagjaként védtünk, a NATO-n belül vagy kívül egy szemernyivel sem lesz nagyobb, ha a globális biztonság nem növekszik.

Népszabadság, 1995. június 16.

Kisebb hadsereg, kisebb veszély

Vit László

„Azt senki nem vitathatja, hogy Magyarország biztonságának szavatolásához fenn kell tartania és fejlesztenie kell a hadseregét” – jelentette ki Keleti György honvédelmi miniszter egy NATO-vitán. „A Magyar Köztársaságnak még hosszú ideig erős és ütőképes hadseregre lesz szüksége” – írja Borsits László, a Honvédelmi Minisztérium helyettes államtitkára. (Kisebb veszély – korszerűbb, kisebb hadsereg, *Népszabadság*, 1995. október 5.) Ha szó szerint értelmezem, a cikk címe azt sugallja, hogy a nagyobb veszély elavultabb, vagy azt, hogy a még kisebb veszély még korszerűbb hadsereget követel. A tartalom viszont azt próbálja elhitetni: a hadseregnek nincs alternatívája.

Nemzeti alapon

A posztkommunista országok közvéleménye valójában nem katonaságellenes – fogalmaznak a katonai szakértők, csupán arról van szó, hogy „a diktatúra elleni általános fenntartásukat” vegyítették bele a szabaddá vált sajtó hasábjain a „kötelezően előírt katonáskodás tagadásába”. (Szabó A. Ferenc: *A jövő század katonái. Magyar Hírlap*, 1995. június 16.)

De az új magyar parlament sem tudott mit kezdeni egy ideig a Kádár-korszak örökölt erőszakszervezeteivel, a honvédség nem „állt át”, mint ’56-ban, nem változott meg a tisztí állomány összetétele, csak éppen az „ellen-ségképre” alapuló katonai doktrínát temette maga alá a Varsói Szerződés. A nemzeti alapon álló magyar hadsereg kialakulásának pedig hamarosan véget vetett az egyre határozottabb elképzelés, a NATO-hoz való csatlakozás gondolata. Ettől kezdve a „haderőreform” egy csapásra „katonai kérdéssé” vált, a belső átalakítást maguk a katonák vették a kezükbe, és a reformot megkísérelték az éppen aktuális politikai propagandához igazítani.

A honvédség átalakításának szlogenje ma a „NATO-kompatibilitás”, feltételeit Brüsszelben írják, és a változás legfőbb meghatározója a „civil kontroll”. Bármit is jelentsen azonban ez a fogalom, teljesen nyilvánvaló, hogy a hadsereg egyre inkább kikerül a társadalmi ellenőrzés alól. „Érthető”,

hogy a hadsereg szükségességének kérdésében a katonák nem ismernek ellentmondást, kevésbé érthető viszont, hogy a demokrácia erősödésével a védelmi kérdések miért kerülnek ki a „civil szférából”. Hiszen már vannak olyan államok, ahol a hadsereget nem valamiféle külső támadásra képezik ki, hanem a katasztrófa-elhárításra, a károk helyreállítására, vagyis nagyon is előrelátható feladatok megoldására.

A hadsereg létszámának csökkentéséről folytatott vitákon kormányzat és ellenzék egyetértenek: a „magyar hadseregnek erősnek, ütőképesnek és technikailag jól felszereltnek” kell lennie. De szabad-e ezeket a jelzőket abszolút értelemben használni? Beszélhetünk-e egyáltalán megfelelő technikai felszereltségről a szupertechnika korában? Kiderülhet-e a technikai felszerelés alkalmassága a „láthatatlan ellenség” támadó fegyverzetének ismerete nélkül?

Obsitos hadipark

A katonai szakértők nagy részét és a politikusokat mindez nem zavarja. A sajátóban a fegyverkezés hívei vívják egymás elleni csatáikat. A korszerű fegyver a kor követelménye, tartják a „technokrata-liberális” irányzat hívei. Az atomfegyverek és a rakéták, a digitális vezérléstechnika korában a jövő háborúját az egyes korszerű fegyverek fogják megvívni és eldönteni. A nagy létszámú tömeghadsereg fenntartását szorgalmazó „polgári humanisták” pedig avval tromfolnak, hogy a haditechnikai eszközök drágák, gyártásuk bonyolult. A csörtetés mindkét oldalról olyan hangos, hogy elnyomja azok hangját, akik kétlik, hogy egy ilyen kis országnak szabad-e versenyeznie, képes-e egyáltalán beugrani a fegyverkezési versenybe. Ráadásul azt halljuk minduntalan, hogy Magyarországot nem fenyegeti közvetlen katonai veszély.

„A katonai biztonság megfelelő és a hadsereg képes visszaverni egy váratlan, de nem szervezett, háborús küszöb alatti fegyveres agressziót”, hiszen „a szomszédos országoknak nincs olyan szándéka, hogy előre megtervezett és szervezett módon háborút indítson hazánk ellen” és különben sincs „elegendő támadó fegyverük egy ilyen támadás végrehajtásához”. Szomszédaink 1990 óta „nem növelték a hadsereg létszámát, nem fokozták a fegyverkezést” – állítja Borsits László honvédelmi helyettes államtitkár.

A mai magyar hadsereg, – és szomszédaink is – fegyverek helyett egy nagy csomó, az ötvenes-hatvanas évekből megmaradt „haditechnikai hulladékkal” (Bródy András meghatározása) rendelkezik, vagyis a haderőcsökkentés természetes evolúciója az egész térséget érintette. A sajtót betöltő siránkozások alapján az sem kétséges, hogy Magyarországon nemcsak a harckocsik

többsége avult el (T-55, 1955-ös és T-72, 1972-es), hanem a kiszolgáló járművek többsége is harminc-negyven éves. Ha viszont az „eredeti” biztonság helyreállítására törekednénk, legalább 900 páncélozott szállító járművet kellene lecserélni, és akkor még egy szót sem szoltunk a tűzérési rendszerekről, aknavetőkről és lövegekről, amelyeknek legalább a fele elavult. Csak a harcokcsik cseréje több százmilliárdba kerülne. A jelentések szerint menthetetlenül elöregedett a szovjet gyártmányú légierő, és csak a repülőgépeket kiszolgáló új műszerek és töltőkocsik beszerzése milliárdos költségekkel járna.

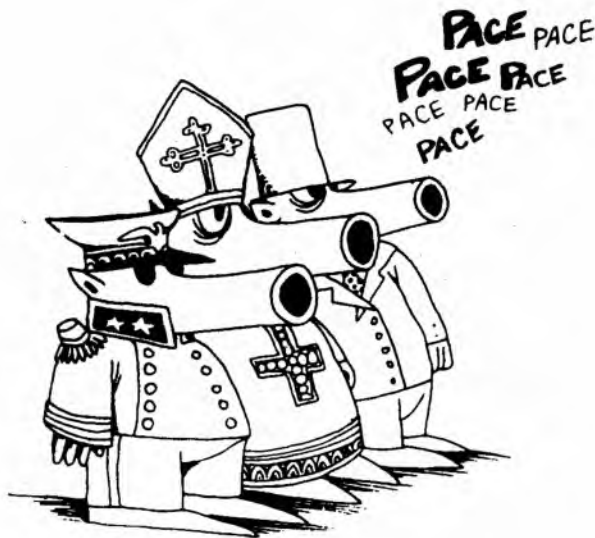
Egy járatlan út

A haderőnek ugyanezen a szinten való megújítása tehát nemcsak felesleges, hanem anyagilag is képtelenség. Az ésszerű, a sokat emlegetett, de még soha nem próbált út lehetne a politikai egyezményeké a szomszédos országok kormányaival a haderő jelenlegi szinten való befagyasztásáról.

No persze, ha ez a fegyvermoratórium – egymással állítólag barátságban lévő kelet-közép-európai potenciális NATO-tagok között – létrejönne, a lengyelek és a csehek eltekinthetnének attól, hogy összekuporgatott milliárdoscskáikból vásároljanak engedményes árú kiöregedett F-16-osokat az amerikaiaktól. A románoknak nem lenne szükségük az Izrael által felújított MIG-ekre. Nálunk sem kellene a teljes lokációs hálózatunkat lecserélni, és turistaparadicsom helyett légvédelmi központtá alakítani a Bükk és a Mecsek csúcsait, csak azért, hogy néhány perccel hamarabb kapjunk felderítési adatokat a behatolókról, amikor amúgy is már csak a másodpercek számítanak. Nem beszélve a svéd Gripenekről. Az értük fizetendő egymilliárd dollár értékű élelmiszer és iparcikk pedig itthon maradhatna a szegények számára előnyös, mondjuk, „halasztott fizetési konstrukció” keretében. Ugyan az amerikaiak vagy az oroszok egyaránt rosszkedvűek lennének, mert jelentős fegyverpiacoktól esnének el, viszont a NATO-val egymás javára és nem egymás ellenében lennének kompatibilisek a térség országai (feltételezve persze, hogy egy iraki támadást nem kell, egy oroszot pedig nem akarnának elhárítani). A különutas politika megszűnése valószínűleg csökkentené a posztkommunista országok függőségi viszonyát, Nyugattól, Kelettől. Ne adj’ isten! a különböző szövetségi rendszerekhez való csatlakozás feltételeit is – ha egyáltalán szükséges – minden kényszerszótól mentesen határozhatná meg.

A második világháború nagy vesztesei meggazdagodtak többek között azért, mert a megszálló hatalmak nem engedélyezték nekik a fegyverkezést. A hadseregek kora lejárt. A korszerű technikai eszközökre azért szükség van. Ha másért nem, hogy a kábítószerral megtömött kamionokat lokalizálják, vagy, hogy a határokon átcsapó nemzeti vagy nemzetek feletti maffiákat ártalmatlanítsák.

Népszabadság, 1995. november 24.

Korszerű-e az antimilitarizmus?

Vit László

Tény, hogy militarista hagyományok híján a magyar hadsereget váratlanul érte a rendszerváltozás. A frissiben megalakult politikai pártok nem tudtak mit kezdeni a levitézlett vezérkarral, így nemcsak a sajtóban, de a pártok programjaiban is teret kapott az antimilitarizmus és főleg a katonai tömböktől való függetlenség gondolata. A *Mit akar a Fidesz?* című kiadványban a többi között ez áll: „Idegen katonáktól mentes, független, semleges Magyarországot, fegyvermentes, egységes Európát. Félelemmentes életet.” A Független Kisgazdapárt védelmi és biztonságpolitikai követeléseinek 16. pontja így szól: „Az FKGP szükségesnek tartja a NATO és a Varsói Szerződés egyidejű, egyszerre vagy fokozatosan történő megszüntetése mellett egy új, közös európai biztonsági rendszer megvalósítását.” Az MDF programja „egy katonai tömböktől mentes jövődöbeli Európát” tekint végcéljának. Az SZDSZ *Milyen társadalmat kívánunk?* című programrésze ugyancsak az ország függetlenségére esküszik. „Elvi nyilatkozatunk hagyományként vállalja – hangoztatják – az 1956-os semlegességi nyilatkozatot.” Sőt, még az egyik MSZP-állásfoglalásban is található olyan kijelentés, hogy „minden külföldi haderő távozzék az európai államok területéről”.

A berlini fal ledöntése, de főleg a Szovjetunió összeomlása után hasonló antimilitarista eufória öntötte el a nyugati világot. Azonban a civilizált nyugati kormányok csínján bánnak a militarista szólamokkal, korántsem dobálóznak az erőszakra, háborúra utaló kifejezésekkel. A nyugati „békepolitikuskok” hadseregmentes, katonaság nélküli szövetséget nem emlegetnek ugyan, de a katonai doktrínák szövegezéseiben szédületes gyakorlatra tettek szert. De mintha a honi politikusok és más katonai szakértők nem értették volna meg az idők szavát. A Nyugathoz akarnak csatlakozni, ugyanakkor a legegységibb retorikai megközelítéseket sem látszanak ismerni. Pedig, ha a másból nem, a múlt történéseiből megtanulhatták: minden szótár előbb-utóbb frissítésre szorul.

Kezdetben a „háborús készültségű tömeghadseregek” néztek farkasszemet egymással, azután a „háborús elrettentés” lett időszerű, manapság pedig

„a békefenntartás” a divatos, mi több, a modern hadsereg már csak „konfliktuskezelésre” készül. A nyugati szóhasználat tehát egyáltalán nem tulajdonít pejoratív értelmet az antimilitarizmusnak.

Kétségtelen azonban, hogy nálunk is megkezdődött a felzárkózás. A legtöbb katonának ez a nyugati „doublespeak” ma még gondot okoz, de ne feledjük, a magyar hadfiaknak gyökeres átalakuláson kellett átmenniük, hogy megszabaduljanak „szocialista” múltjuktól. Márpedig a szocializmusban militarista csak az ellenség lehetett, mi viszont a „békét védtük”. A katonaság civil vezetősége s a népszerű miniszter révén azonban lényeges változások történtek. Mindenekelőtt lemondunk a támadásról. Feladtuk a körkörös védelmet, hiszen ez töméntelen ellenséget tételezne fel, nekünk viszont egy sincs. A hadsereg antimilitarizációja a civil kontrollal folytatódott, most eljött az idő a létszám csökkentésére. A védelmi kiadások legfeljebb névértékükben növekszenek, korszerű fegyverek beszerzése helyett a honvédség megelégszik az államadósság fejében törlesztett orosz hadianyaggal. Feltehetően a sorkötelezettséget is csak azért nem szüntették meg, mert a profi hadsereg hatékonyabb védelmet jelentene.

A NATO az európai hatalmi viszonyok átrendezése óta példamutatóan vezérli ezt a békés folyamatot. A Kelet és a Nyugat szembenállása helyett a NATO erősítése a kontinens biztonságát célozza. A NATO lett az enyhülési folyamat egyedüli folytatója, a fegyverkorlátozás és a leszerelés általános koncepciójának továbbfejlesztője – legalább is a politikai demagógia szintjén.

Ehhez a régi NATO-nak úgy kellett átalakulnia, hogy a nemzetközi politikai szervezetek nemes céljainak valamiféle végrehajtó szerve legyen. A NATO egy lett e szervezetek – az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezet, az Európai Unió, a Nyugat-európai Unió és az Európai Tanács – közül, sőt magának is több politikai testülete van, mint katonai. A tartós és békés európai rend megteremtése (vagy a kialakult gazdasági rend megőrzése) a célja ennek a biztonságpolitikának, amelynek alapja az a meggyőződés, hogy a gazdasági egyenlőtlenség, az erőszakos nacionalizmus, a demokrácia és a szabadság hiánya a problémák gyökere. No persze, azért az úgynevezett katonai eszközök egyelőre megmaradtak, mindezek azonban a párbeszéddel és a konfliktus-megelőzéssel kombinálva a fokozott megértést és megértetést segítik.

Szinte a hetvenes évek enyhülési politikájának megismétléséről beszélhetünk amikor is a már elavult, látványosan leszerelt fegyverrendszereket többszörösen hatékonyabb, interkontinentális nukleáris hordozóeszközökre cserélték. Ne feledjük, hogy a NATO az európai stabilitás és biztonság őre,

a biztonságot pedig minden olyan lépés fenyegeti, amely a szövetségénél nagyobb katonai és gazdasági erőt akarna létrehozni. A szövetség antimilitarista jellege kiviláglik abból is, hogy a partnerek, például a békepartnerség esetében, nem a katonai együttműködés hagyományos formáit gyakorolják, hanem missziók ellátását, kutatást, mentést, békefenntartást és más humanitárius tevékenységeket. Nem a digitális fegyvereket, legfeljebb a katonai szervezetek feletti civil ellenőrzés módszereit osztják meg a demokráciában kevésbé jártas kelet-európai országokkal vagy az egykori Szovjetunió utódállamaival.

Nehezen hihető, de éppen a világ legkorszerűbben és leghatékonyabban felfegyverzett katonai szövetsége vált a világbéke zálogává. Természetesen önmagáért a fegyverkorlátozásért még nem lenne értelme egy ekkora katonai szövetséget és békehadtestet fenntartani, annak minden környezeti, gazdasági és adminisztrációs ódiumával együtt. Azt is végig kell azonban gondolni, hogy a túlzott fegyvercsökkentés nem megy-e a gazdasági vagy politikai biztonság kárára. Az értelmes emberek azonban tudják, hogy nemcsak a fegyverrendszerek csökkentése, hanem a fegyverek előállítás is a társadalom érdekét szolgálja, hiszen a fegyvergyártás hatékonyan részt vesz az országok gazdasági vérkeringésében.

Ha ez a fegyvervásárló országokra kevésbé is vonatkozik, a leszerelésnek is megvan azonban a menetrendje. Hogyan is festene, ha például a poszt-kommunista országok maguk állnának elő idő előtti javaslatokkal, hogy nem akarnak részt venni költséges hadgyakorlatokon, a jelenlegi elavult fegyverzetük megtartásával nyilvánítják ki békeakarukat, és nem engednek területükre atomfegyvereket telepíteni. Hiszen a tömegpusztító fegyverekkel akkor van nagy baj, ha nem „megfelelő” kezekbe kerülnek. Ezért törekszenek a szövetség tagjai az atomsorompó-egyezmény betartására.

Magyar Hírlap, 1995. július 28.

Ballag a katona

Csapody Tamás

Amikor Magyarország NATO-tagságára gondolok gyakran eszembe jut egy kép. A NATO–IFOR kontingens hivatásos amerikai katonái mosolygósan és erőteljesen duzzadva kiszállnak Taszáron a szállító repülőgépeikből. Miközben elindulnak a légibázis kijáratá felé, a magyar katonák, – hivatásosok vagy sorkatonák, nem tudni – hátukra veszik az amerikaiak 30 kilónál nehezebb csomagjait, mivel az amerikai törvények az amerikai katonák számára tiltják az ilyen súlyú teher cipelését...

A magyar hivatásos katonák jelentős része ellenzi Magyarország NATO-tagságát. Nyilvánvalóan ennek oka nemcsak az, hogy a hivatásos katonák döntő többsége még az előző rendszerben állt szolgálatba, hanem a meggyőződés hiánya. A csak a zsoldért katonáskodóval szemben ugyanis, az országot hazaszeretettel és hivatásból is szolgáló katona szeretné pontosan érteni és tudni, hogy adott esetben miért kell életét áldoznia. Nehéz ott kiigazodni és hittel szolgálni, ahol egyszer az egyik, majd egy másik katonai szövetséget kell szolgálni. Tegnap ellenségemnek leszek ma a szövetségese, és a tegnapi szövetségeselemnek leszek holnap az ellensége, miközben a régi előjárók egyre magasabbra emelkedve új alkalmazási feltételekkel állnak elő, és elvárják, hogy tegnapi szavaikra és a közös múltra ne is emlékezzünk. Posztkommunista világunkban nehéz hiteles személyeket, az egypólusú világunkban pedig nehéz ellenséget találni.

Mert fél évszázad után a magyar katonatisztek miért ne lehetnének egy független és szuverén ország hadseregének megbecsült tagjai? Miért ne lehetne Magyarország semleges, el nem kötelezett vagy tömbön kívüli ország? Miért kell majd szövetséges, de idegen érdekekért esetleg külföldön magyar katonának harcolni? Miért kell elfogadni a szovjet után az amerikai katonák felsőbbrendűségét? Az orosz után most miért kell amerikai angol vezényszavakra engedelmeskedni a magyar katonának? Miért gondoljuk azt, hogy Magyarország katonaföldrajzi fekvése megváltozik azzal, hogy integrál minket a NATO?

Senki sem tudja jobban mint a honvédelemben leginkább érdekelték, hogy hazánkat semmilyen irányból nem fenyegeti semmilyen katonai táma-

dás veszélye. A helyi konfliktusok esetleges katonai erővel történő megvívására, az alacsony intenzitású konfliktusok miatt teljesen fölösleges egy világgméretű katonai tömbhöz csatlakoznunk, minthogy a menekültek, a terrorizmus, a bűnözés, a maffiák vagy drogkereskedelem „kezelésére” vagy az iszlám fundamentalizmus előretörésére is teljesen alkalmatlan egy katonai szövetség.

Európának és az egész világnak biztonságra van szüksége. Biztonságunkat a szegénység és elnyomorodás, a környezeti ártalmak, az alacsony születésszám, a születéskor várható alacsony élettartam veszélyezteteti elsősorban. Katonai szempontból pedig akkor lehetünk a legnagyobb biztonságban, ha jóban vagyunk szomszédainkkal, nem szerzünk be soron kívül T-72-es tankokat, és főleg nem uszítjuk magunkra a lehetséges ellenfeleket, így például Oroszországot. A NATO ugyanis nem az európai biztonság záloga, hanem Észak-Amerika és Nyugat-Európa érdekeit védő, bárhol és bárki ellen bevethető, támadni és védeni egyaránt képes katonai szövetség. Európának, így térségünk biztonságának sem lehet a letéteményese a NATO az Európa délkeleti és keleti részén fekvő országok nélkül. A valóban új európai biztonsági architektúra nem képzelhető el Ukrajna, Oroszország, Belorusszia, a balkáni és balti országok nélkül. Nem azért, mert lelkileg még kötődünk a volt Szovjetunióhoz és mert gazdaságilag oda is kell kötődnünk, hanem, mert valódi biztonság csak akkor lehetséges, ha mindenki biztonságban érzi magát, és nem valaki ellenére történik a NATO-bővítés. Nem beszélve arról, hogy mi bárhova is tartozunk, ha baj van, akkor minket mindenki ütközőzónának fog használni...

Európa pedig a NATO nélkül is már befogadott minket. Éppen tavaly ünnepeltük ennek 1100 éves évfordulóját. Földrajzilag, kulturálisan stb. Magyarország mindig is Európához tartozott. Tavaly tagja lettünk a legfejlettebb országokat tömörítő OECD-szervezetnek és Európai Unió tagjaink sem múlik a NATO-tagságon. Makrogazdasági mutatóink NATO-tagság nélkül is évről évre kedvezőbbek lesznek, a tőkebefektetők bizalmi listáján is araszolunk előre. A működő tőkét elsősorban a fejlett országok és nem a katonai szövetségekbe tömörülő országok vonzzák. Az ázsiai régió például katonai tömbök nélkül is vonzza a külföldi tőkét.

Magyarország története azt bizonyítja, hogy az ország területi épségét, függetlenségét és békéjét a katonai szövetségekhez tartozás nemhogy nem tudta megőrizni, de csak kára származott belőle. A cári (1849), az orosz (1945) és szovjet (1956) hadsereg mindig csak akkor indult el nyugat felé, amikor a Nyugat hívta vagy nem tiltakozott „jövetele” ellen.

A magyar honvédség a rendszerváltás óta készül a NATO-tagságra, miközben a NATO még meg sem hívott minket tagjai közé, és erről a magyar lakosság még nem is szavazott. (A közvélemény-kutatások tanúsága szerint a megkérdezettek mindössze 44 százaléka mondja azt, hogy Magyarországnak csatlakoznia kellene a NATO-hoz.) Közben kétszintű hadsereg kialakítása folyik. Az első szintet a NATO-kompatibilis két dandár fogja alkotni, kiemelt költségtámogatással, csúcstechnikával és mutogatható infrastruktúrával. A többi egység, a maradékelv alapján fog részesedni a forrásokból, és ezen a második szinten szolgálók kimondatlanul is másodrendű katonák lehetnek csak.

Ha viszont már mindenképpen NATO, akkor miért ne lehetne a NATO-tagságnak valamelyik változatát választani. A NATO legmagasabb szintű katonai szervezetében, a Katonai Bizottságban Izlandon kívül Spanyolország sincs benne, mivel az utóbbi az 1986-ban megtartott népszavazás eredményeképpen kilépett a katonai szervezetből. 1966-ban Franciaország lépett ki a NATO katonai szervezetéből, és bár 1995-ben a NATO két bizottságához ismét csatlakozott, a katonai szervezetnek továbbra sem része. Vagy ha sem a NATO, sem pedig mi nem akarunk atomfegyvereket telepíteni az ország területére, akkor miért nem lehetett ezt a tavaly decemberben elfogadott magyar atomtörvényben kimondani, vagy miért ne lehetne ezt az új alkotmányba iktatni?

A 30 kilónál nagyobb amerikai felszerelést cipelő magyar katonák vajon mikor fognak csak a saját hátizsákjaikkal foglalkozni, vagy esetleg mikor egyenlítődnék ki a terhek?

Magyar Honvéd, 1997. február 28.

„Kitől kell az országot megvédeni . . . ?”

Vit László

Kelet-Közép-Európa a Nyugathoz csatlakozás lázában ég. Nagy szavak és el-koptatott frázisok hangzanak el, illúziók, és hiú remények kapcsolódnak hozzájuk. Kelet-Közép-Európa, talán jobban mint valaha, a metaforák világában él. Sokak szerint a régió teljesen feladta identitását. Holott az Európa-politika, amelyben parlamenti pártok, kormány és ellenzéke olyannyira egységes, egyáltalán nem olyan magától értetődő következménye a rendszerváltásnak. A NATO-csatlakozás, a fegyverkezési versenyben való részvétel, a beavatkozás a boszniai polgárháborúba olyan paradigmaváltási kérdéseket is felvet, amelyek következményeit csak néhány mozgalom és alternatív gondolkodású értelmiségi próbálja végiggondolni.

– Az Ön pacifista tevékenysége jól ismert. Azok közé tartozik, akik a NATO-ba való belépést képtelenek elválasztani a hadsereg, a katonáskodás, az erőszak fogalmától. Önnel kapcsolatos az a történet, amely azt bizonyítja, hogy milyen mértékben vagyunk hajlamosak a valóságot konstruált metaforáknak alávetni. Részt vettem azon a tüntetésen, vagy inkább húsvéti menetben, melyet Ön szervezett úgy 1989 táján egy Balaton-felvidéki szovjet lak-tanyához, ha jól emlékszem, Szentkirályszabadjára. A megbocsátás jeleként a résztvevők egy bárányt akartak átnyújtani az itt állomásozó szovjet katonáknak de laktanya parancsnoka nem volt hajlandó átvenni az engesztelő adományt, és nyugtázni a „gyengéd” célzást, hogy ideje már kivonulniuk az országból. A menet kis várakozás után elvonult. Az kapu oszlopához kötött bégető jelkép először tanácstalanul állt ott, a senki földjén, majd kétségbe-esetten próbálta kiszabadítani magát. Csak az Ön tizenéves kislánya fakadt sírva a magára hagyott bárány miatt. Ő volt az egyetlen a menetben, aki a bárány szempontjából értékelte az eseményt, metaforák nélkül.

Kerényi Imre, rendező: – Gyerekkoromban a Balaton-felvidéken éltem egy szőlőhegy tetején. Pár kilométerre onnan egy szovjet katonai repülőtér működött: egész gyerekkoromat félelemmel töltötte el és megkeserítette a fejem fölött zajló folyamatos légitevékenység. A nehéz harci helikopterek és

futárgépek a helyi lakosságot egyáltalán nem kímélve, drasztikus mélyrepülésben közelítették meg a repteret. Én meg, ha fölnéztem, közvetlen közelről láthattam a harci helikopterre felszerelt négy rakétát. És aztán elkezdtem számolni is, hogy ez mennyibe kerül...

Ma már mindezt úgy fogalmazom meg, hogy a hadsereg nem más, mint az alanyi, állampolgári szabadságjogok megtiprása: az ifjúkorból a felnőtté válás legérzékenyebb pillanatában arra kényszerítenek egy fiatalembert, hogy olyasmiben vegyen részt, amivel korántsem biztos, hogy egyetért. A különböző korok a „katonai szellem kialakítása” címén gyakoroltak hihetetlenül káros befolyást a bevonuló katonákra. A k. u. k. hadsereg azt tanította, hogy „Megállj, megállj, kutya Szerbia, nem lesz tiéd soha Bosznia!”. Aztán egy fordulóval később azt csöpgöttették, hogy „Fel vörösök, proletárok!” és „Világ proletárai egyesüljetek!” A Horthy-hadsereg a revizionizmust, az irredentizmust véste a fejekbe: „Csonka Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország!”

Ma, vénülő fejjel egyébként azt gondolom, hogy ha győz ez az elmélet, tehát visszahódítják ezeket a területeket, akkor a történelmi Magyarország részein ma, 1995-ben ugyanolyan háborúk dúlnának, mint Boszniában és Krajnában. És aztán jött a Kádár-hadsereg, ahol elsősorban alattvalókká nevelték a szuverén személyiségeket. Egyébként is: szerintem nem érdemes egy olyan ország védelmére pénzt költeni, amelyet nem fenyeget veszély. Olcsóbb volna ha a katonai lobby tagjai életük végéig megkapnák a fizetésüket csak ne vegyünk MIG-eket. Egy MIG egyszeri felszállása minimum 1,5 millió forint. Arról nem beszélve, hogy egy háborús válsággyócban – hiszen itt két világháború tört ki – nagyon jól tennie, ha egy ország semlegessé nyilvánítaná és deklarálta fegyvertelenné tenné önmagát.

– *Elégé érthetetlen, hogy most, az egyik szuperhatalom csendes összeomlása után, a hidegháború és az atomerővel való elrettentés korszakának befejeztével kerül sor az észak-atlanti tömb kiterjesztésére. Nincs ebben valamiféle anakronizmus? Egyáltalán, miféle propagandával lehet elfogadtatni egy újabb fegyverkezési versenyt?*

Faludy György, költő: – Szerintem a katonai szövetségek léte természetes dolog, és egyben egy természetes katasztrófa is: kettéosztja a világot. A katonai szövetségek ma nem veszik tudomásul a politikai változásokat, holott a NATO, amely annyira fontosnak látszott a negyvenes-ötvenes-hatvanas években, mára elvesztette létjogosultságát: alkalmatlan a jelenleg felmerülő

igények kielégítésére. Ma ugyanis a demokrácia, a szabadság, az alkotmányosság, az emberi jogok megerősítésére, vagy kórházak és más nélkülözhetetlen intézmények létrehozására van szükség. Amire meg a NATO való, hogy Nyugat-Európát vagy Amerikát egy támadás ellen megvédje, annak e pillanatban nincs esélye, mivel ilyen támadás nem fenyeget. Nekünk ugyanis nem a horvát–szerb–ügy a tragédiánk, nem az irakiakkal, Pakisztánnal vagy Ukrajnával van bajunk, hanem a légszennyezéssel. Sajnálatos, hogy először a fák pusztulnak és nem az ember, mert ha fordítva történne, akkor az emberek talán tennének valamit. Vagy például a túlnépesedéssel, amely olyan mértékű, hogy ahhoz képest csekélységnek tűnhet, hogy a bacilusok állandón ellentámadásba mennek át, amikor megváltoztatják önmagukat, és az ellenük alkalmazott sikeres szerek többé nem érnek semmit.

– *De nincs más alternatíva – ismételtetik a kelet-közép-európai országok kormányzatai, sőt csaknem az egész politikai elit szinte egyöntetű, ha a NATO-ba való belépésről van szó. Ezt abból a hipotetikus feltételezésből vezetik le, hogy a térségnek tartoznia kell valahová. Ami más megfogalmazásban azt jelenti, hogy a kis országok nem szólhatnak bele jövőjük eldöntésébe. Ha viszont ez a feltételezés igaz – bár miért lenne az –, akkor a régiónak a nyugati érdekeltségi övezethez, illetve a Nyugat szövetségi rendszeréhez kell tartoznia. Ebből a logikából más nem következhet, mint hogy az immár egyetlen és megfellebbezhetetlen világrendhez való tartozást a katonai szövetségbe való belépéssel bizonyíthatjuk a leghathatósabban.*

Gömöri Endre, külpolitikai újságíró: – A NATO-csatlakozás terve kissé amorf, katonailag nincs pontosan megfogalmazva. Véleményem szerint elsősorban azért nincs, mert a terv nem elsősorban katonai indítékból született; mindenekelőtt azt jelenti, hogy a régió szeretné, ha végre eldőlné, hogy egyértelműen a nyugati befolyási övezethez tartozik.

Az alapvető okot én tehát nem katonailag fogalmazom meg, hanem világstratégiai vagy befolyási övezetek szempontjából. Ennek a térségnek a történelme úgy alakult, hogy mindig valamilyen nagyhatalom befolyási övezetéhez tartozott. Most is le akarunk horgonyozni valahol, hogy az a bizonyos kompország-helyzet megszűnjön. A térség csatlakozási igényének alapvető okát tehát én nem katonai, hanem világstratégiai okokban látom. Tévedés persze azt gondolni, hogy a belépés tőlünk függ. Ez nem olyan klub, ahová csak úgy belép az ember; kizárólag a klub igazgatósága vagy elnöksége hívhatja meg. Hogy mikor? Akkor, amikor a klub, tehát a NATO érdekei alapján – és itt alapvetően az Egyesült Államok és Németország érdekeiről

van szó – szükségesnek ítéli a régió egy vagy több országának, egyszerre vagy fokozatosan történő felvételét. Mi csak amorf módon vágyakozhatunk – én magam is a vágyakozók közé tartozom –, de a döntés a másik oldalon van. Egyébként ha ez a régió a NATO-hoz és – valószínűleg csak később – az Európai Unióhoz csatlakozik, akkor részben történelmi okokból, részben a régi kapcsolatok újjáélesztése okán ez gyakorlatilag Németország politikai súlyát növeli a régióban. Érdeke ez Németországnak, mert ameddig ez a bizonytalan zóna létezik, addig Németország határ menti hatalom marad, az utolsó NATO-ország kelet felé. Holott azt szeretné, ha az ő keleti szomszédja is nyugati ország lenne.

– A NATO-hoz való csatlakozás egy a többi külpolitikai kérdés között. Elemzése mégis azért fontosabb, mert a csatlakozás vélt vagy valódi indítékai diplomáciai okokból nem kerülhetnek nyilvánosságra, így nem tisztázható az érvek racionalitása sem. Maradnak tehát az álviták, a képmutatás. Szigorúan stratégiai szempontból semmi sem indokolja a NATO bővítését, hiszen nincs ellenség, vagy legalábbis nincs a NATO-val összemérhető fegyveres erő és gazdasági potenciál.

Balogh András, a Magyar Külügyi Intézet igazgatója: – Ha kijelentjük, hogy nincs ellenség és nem is lesz, akkor természetesen értelmetlenné válik bármiféle védelmi szervezetnek a kialakítása. Pedig potenciális veszély igenis létezik. Ilyenként szokták emlegetni az orosz egyensúly lehetséges megbomlását. Az orosz menetrendek ma még megjósolhatatlanok. De tisztában kell lennünk vele, hogy Európának ez a legnépesebb, a legnagyobb területű és – lehetőségei szerint – a legnagyobb ipari potenciállal rendelkező országa, hatalmas tudományos kapacitással; és amennyiben nem viselkedik normális államként, akkor feltétlenül veszélyt jelenthet a kontinensre. Hogy ez a probléma nyíltan sohasem hangzik el a megbeszéléseken, az teljesen érthető, hiszen senkinek nem áll érdekében a jelenlegi oroszországi demokratikus folyamatokat egy agresszív, expanzionalista orosz politikára való hivatkozással megzavarni.

Hiba lenne szemérmességből nem beszélni arról, hogy a világ egyes részeinek igenis megvannak a maga érdekei, és ezek biztosítása érdekében különböző eszközöket fel szoktak használni. Jelenleg például elfogadhatatlan az iparilag fejlett országok számára, hogy ne jussanak hozzá azokhoz az energiahordozókhoz, nyersanyagokhoz, szállítási útvonalakhoz, amelyek a világgazdaság működése szempontjából létfontosságúak.

– *Ami viszont az orosz veszélyt illeti, nekem egyre inkább úgy tűnik, hogy nem egy fegyverkező Oroszország megfékezése a terjeszkedés oka, hanem éppen fordítva, a terjeszkedés váltja ki Oroszország „jogos felháborodását”. Paul Lendvai professzor, a neves publicista egyik interjújában azt mondta: „Nem lehet úgy Európa-politikát folytatni, hogy az oroszok véleményét ne vegyük figyelembe. A Nyugat megosztott ebben a kérdésben, van akinek fontosabb az orosz viszony, mint a NATO esetleges kiterjesztése.”*

– Valóban sokan szoktak hivatkozni rá, hogy a NATO keleti kiterjesztése Oroszországban a nacionalista köröket erősíti, és olyan helyzetet hozhat létre, amelyben Európa visszazuhan a kétpólusú szembenállások rendszeréhez. Ezért a cél az, hogy Oroszországot meggyőzzék: a NATO kibővítve sem jelent számára fenyegetést, sőt stabilizáló erőt alkotna Közép-Európában, legalábbis a keleti részben. Ugyanakkor ez az álláspont elismerné Oroszország különleges jogait a volt szovjet utódállamok tekintetében – kivéve a balti államokat. És a további érvek: Oroszország megfelelő biztosítékokat kaphat, segítséget kaphat, közelebb kerülhet a világ fejlett térségeihez, tehát számára is hasznos lehet a stabil Európa. Nem beszélve arról, hogy a NATO kibővítése által Oroszország bizonyos védelmi kötelezettségektől is megszabadulna Európa nyugati részén, így védelmi erejét sokkal inkább összpontosíthatja a déli határai mentén mutatkozó esetleges agressziók ellen.

– *Mint köztudomású a NATO még abban sem döntött, hogy melyik országokat veszi be, és mi lesz a felvétel sorrendje.*

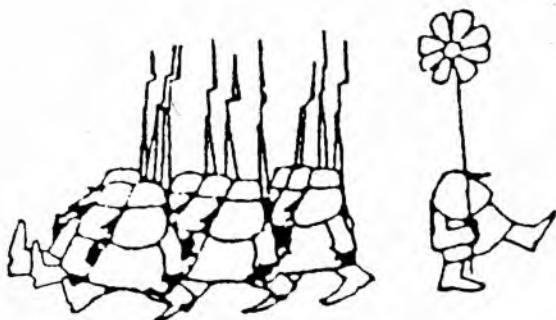
Gömöri Endre: – Szerintem ezt nem valamiféle feltételrendszer fogja eldönteni. Amikor Portugália, amely akkoriban még fasiszta ország volt, 1949-ben, a NATO létrehozásakor alapító tag lett, szó sem volt arról, hogy a portugál hadseregnek bármilyen formában NATO-konformnak kellene lennie. A fasiszta Spanyolország és az Egyesült Államok között 1953 és 1975 között, tehát 22 évig volt egy kétoldalú katonai szerződés anélkül, hogy a spanyol hadsereg fasiszta jellege megváltozott volna, vagy hogy a fegyverzete NATO-konformmá vált volna. Mindazok a feltételek, amelyek a mi felvételünkénél szóba kerülnek, tehát, hogy civil ellenőrzés kell a katonaság felett, hogy a piacgazdaságot el kell fogadni, hogy a kisebbségek jogait biztosítani kell, azok a NATO alakulása és fejlődése során egyszerűen nem léteztek. A NATO akkor és úgy terjedt, ahogy az akkori katonai érdekek diktálták. És véleményem szerint ez a jövőben is így lesz.

– *Magyarországot köti a történelmi múltja és geopolitikai helyzete. Nem vonatkoztathatunk el attól, hogy egy rossz csatlakozási forgatókönyv hátrányosan érintené a határokon túl élő kisebbségeket. És nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a régió csatlakozása hosszú ideig elhúzva, fokozatosan történne.*

Pomogáts Béla, irodalomtörténész, az Írószövetség elnöke: – Igen, azt hiszem, hogy Magyarország helyzete olyan, hogy nagyon meg kell gondolnia a csatlakozást. A csatlakozás mellett szól az a hagyományos politikai közérzet, mely szerint Magyarország egyedül áll egy igazában vele nem rokonszenvező gyűrűnek a közepén, hiszen Szlovákia, Románia és Szerbia egyaránt ellenséges politikát folytat a saját területén élő kisebbséggel szemben. Azonban, ha Magyarország esetleg a NATO tagjává válik, és Románia nem, és Szerbia semmiképpen sem, akkor egy olyan új vasfüggöny ereszkedik le az ország délkeleti és déli határain, amely teljes mértékben elválasztaná egymástól a Romániában és Szerbiában élő magyarságot az anyaországtól. Itt 2 millió erdélyi magyarról és 400 ezer kis-jugoszláviai, azaz vajdasági magyarról van szó. Ők teljes mértékben kiszolgáltatottak lennének a bukaresti, illetve a belgrádi politikának.

Faludy György: – A helyzet az, hogy olyan nagyhatalmak fogják át a világot, amelyek saját céljukat sem tudják definiálni. A csatlakozás fölfokozott fegyverkezést jelent, de ezt Magyarországon senki sem meri kimondani, mert ez veszélyeztetné Európa-mániánkat, hogy Európa vagyunk vagy leszünk, holott ezer éve azok vagyunk. Csupa frázisokban járatos és történelemben járatlan ember nézete ez.

Élet és Irodalom, 1996. május 3.

Kié itt a tét?

Csapody Tamás

Az egyéves küldetés számai ismertek. A 420 fős magyar IFOR-alakulat 19 hidat épített, illetve javított ki, 65 kilométer vasúti pályát és 20 kilométer utat készített, 100 ezer négyzetmétert vizsgált át, 2 ezer merülést hajtott végre. A téli időszakban pedig a hóeltakarítás és a hídkarbantartás „katonai” feladatait látja el. Mindez Magyarországnak 2,9 milliárd forintjába került. Az IFOR-t felváltó SFOR-ban való 18 hónapos magyar részvételre 1997-ben 2,2–2,3 milliárd forintot irányzott elő a költségvetés, és 1998-ban előreláthatóan további, legalább 1 milliárd forintot fog rá költeni Magyarország. Harminc hónap alatt tehát mintegy 5 milliárd forintot emészt fel a boszniai, horvátországi hidak, utak és vasutak építése, illetve felújítása. Hogy mit jelent mindez, az attól függ, hogyan tesszük föl a kérdéseket, és hogy milyen szempontok szerint válaszolunk rájuk.

Mivel ez az összeg a legnagyobb katonai segély, amit Magyarország a rendszerváltás óta ad, s valószínűleg az egyik legnagyobb, amit valaha is adott, felmerülhet a kérdés: ilyen gazdagok volnánk? Nyilván a magyarországi utak, hidak és vasutak javítására is ráért volna a rendkívüli költség-ráfordítás, és itt ugyanennyi pénzből – a helyzetből eredően – valószínűleg olcsóbban, több közlekedési útvonalat lehetett volna „feljavítani”. Az 5 milliárd a két és félszerese az 1997-ben tudományos kutatásra fordítható OTKA-programnak és közel fele a Magyar Tudományos Akadémia 1997-ben 30 százalékkal megnövelt kiadásainak.

Ha tehát ezeket nézzük, hihetetlenül magas a katonai segély összege. Ha úgy tesszük fel a kérdést, mennyit ér meg a béke a szomszédságunkban, akkor a válasz: nyilván sokkal többet, mint 5 milliárd forint, annál is inkább, mivel ennek a sokszorosát vesztettük el a volt Jugoszláviát sújtó embargó miatt. Egyébként is, térségünk stabilizálódása – egyebek között a tőkebeáramlás miatt – minden pénzt megér. A délszláv területeken élő magyar kisebbség nyugalma pedig ki sem fejezhető pénzben.

Ha az országimázs szempontjából vagy a magyar nép identitása és önbecsülése, a hiányzó hős mítoszának megtalálása – vagyis az egész nemzetre

kiható eredmények – szempontjából tekintünk az 5 milliárdra, szinte bagatell az összeg. Ha humanitárius szemszögből tekintünk a magyar „misszió” munkájára, akkor a szolidaritás kifejezésére, a népek megbékélésére, a térség „europaizálására” és „a háborús sérülések gyógyítására” fordított pénz nagysága eltörpül e morális kötelezettségeink magasztos átértéke mellett.

A megközelítéseket még nyilván lehetne sorolni. A felsoroltak mindegyike része a valóságnak, de egyik sem oka a magyar katonai részvételnek. A részvételnek egyetlen oka van: a NATO-tagság elérése. Magyar szemszögből nem misszióról, nem küldetésről, nem béketeremtésről, nem szolidaritásról, nem humanitárius katonai segítségnyújtásról van szó, még csak katonai segélyről sem, hanem a NATO-tagság reményében tett felajánlásról. Emocionálisan színezzhető, több szempontból „PR-osítható”, humanitárius mázzal leönthető, szigorúan racionális megfontolásról. Az IFOR–SFOR-részvétellel, 5 milliárdért (taszári „állomásoztatással” kiegészülve) „megvehetővé” vált a NATO-tagság. Mindez elfogadása és tevékeny támogatása is egyben az identitásvesztett és ellenségkép nélkülivé vált „új NATO-imázs”-projektnek. Bosznia szimbólum lett: a békefenntartás nemes feladatának szimbóluma. Pedig „csak” a bővítésről gondolkodó NATO és a NATO-ba törekvő országok közös hadgyakorlata lett, amikor egymást testközelből, akcióban ismerhetik meg. Kis kockázattal, célfeladat végrehajtása közben, informálisan lehet de facto „nátósítani” a bekíváncozók egy részét. A NATO missziós szerepkörben tetszeleghet, demonstrálhatja létének szükségességét „a megváltozott világrendben”, miközben presztízavesztés nélkül bármikor elállhat a bővítés tervétől. Az IFOR–SFOR-művelet a rugalmas bővítés, a NATO életben tartásának akciója, a pályázók elbírálásának eszköze, amit az erre legalkalmasabb terepen folytathatnak le. Nem elhanyagolható szempont tehát az sem, hogy a NATO, miközben békét teremt, elsődlegesen a saját szervezetét építi. Olyan akciót vezet, amelyiknek az igazi tétje nem a daytoni béke betartása, hanem önmaga legitimálása.

HVG, 1997.január 4.

Taszári egyenleg, kérdőjelekkel

Csapody Tamás

1995. november 21-én írták alá a balkáni háború befejezését jelentő ún. Daytoni megállapodást, amelynek a hivatalos aláírására december 14-én került sor Párizsban. Ezt követően az ENSZ Biztonsági Tanácsa a 1031. számú döntésével felhatalmazta a tagországokat, hogy NATO- és nem NATO-erők bevonásával hozzák létre a békeszerződés végrehajtását ellenőrizni hivatott ún. IFOR-erőket (Implementation Force – Végrehajtó Erők). A bosznia-hercegovinai hadműveletben 34 ország kb. 60 ezer katonája vesz részt, továbbá ezek kiszolgálására legalább további 10 ezer katonát mozgósítottak. A második világháború óta legnagyobb európai katonai műveletben mintegy 1800 szállítórepülő, 28 hajó és 300 vasúti szerelvény szállította az IFOR erőit és felszereléseit a térségbe. Mint ismeretes, az IFOR legnagyobb ún. logisztikai (utánpótlás) bázisa a nem NATO-tag Magyarország területén, Taszáron került kialakításra a volt szovjet repülőtérén és annak térségében. A taszári magyar laktanyában és a repülőtér területén kialakított sátorvárosban december-februárban mintegy 30 ezer amerikai katona állomásozott egyszerre. Magyarország területén ezen kívül Pécsen van egy 180 fős lengyel, dán, lett, észt, litván logisztikai IFOR-egység. Magyarország az említetteken kívül saját (műszaki), mintegy 500 fős katonai kontingenssel vesz részt az IFOR béketeremtőnek nevezett munkájában.

Az ENSZ, a NATO és az IFOR-ban valamilyen formában résztvevő országok – legalábbis a hivatalos megközelítés szerint – elsődlegesen nem gazdasági megfontolásokból döntöttek a béketeremtő hadműveletben való részvétel mellett. Azonban teljesen függetlenül a részvételi szándéktól, a katonai műveletnek számos közvetlenül és közvetve jelentkező költsége van. A költségek egészéről nem jelentek meg adatok, viszont bizonyosra vehető, hogy több milliárd dollárra fog rúgni az egyéves akció összköltsége. Természetesen senki számára nem közömbös, hogy a költségeket milyen arányban kell megosztani, azaz ki és mennyivel járul hozzá a hadművelet sikeréhez. Az ismert, hogy például az ENSZ fedezi a Kelet-Szlavóniába küldött katonai megfigyelők mintegy 2,3 millió dollárt kitevő költségeit, vagy hogy az IFOR-ban résztvevő nemzeti kontingensek saját maguk állják a saját IFOR-alakulataik

kiadásait. Így az is tudható, hogy Magyarországnak hivatalos adatok szerint 2–2,5 milliárd forintjába kerül a horvátországi Okucaniban szolgálatot teljesítők bér (900–1300 dollár/hó/fő), felszerelés (300 ezer dollár), kiképzés, kinntartózkodás (szállítás, táborhely-kialakítás, élelmezés, ellátás) tételeiből álló kiküldése. (A nem hivatalos adatok szerint, figyelembe véve a lengyel és szlovák kontingens adatait is, ez az összeg a duplájára is növekedhet.) A magyar költségek háromnegyedét a költségvetés tartalékalapjából, negyedét pedig a Honvédelmi Minisztérium költségvetéséből fizetik ki.

Nem lehet előre pontosan tudni a Taszáron, illetőleg Pécssett állomásozó IFOR-erők költségeinek alakulását sem. Mint az a médiában pontosan nyomón követhető volt, először Kelet-Magyarország és Dél-Magyarország szubrégiója, majd pedig Dél-Magyarország térségének városai – elsősorban Kaposvár és Pécs – versengtek a NATO–IFOR-bázis odatelepítéséért. A munkanélküliség, a tőkehiány, a korszerűtlen vagy hiányos infrastruktúra miatt egy egész ország égett a láztól abban a reményben, hogy a néhány évvel ezelőtt még gyűlölt „imperialista tőke” katonai beruházás és NATO-fogyasztás formájában mentse meg vidékünket. A remény természetesen nem volt teljesen alaptalan, hiszen az amerikai katonai vagy NATO-jelenlét a világ számos országában hozzájárult az adott gazdaság valamilyen mértékű fellendüléséhez.

Magyarországon viszont több dologgal nem számoltak. Így például azzal, hogy az IFOR-nak egyéves mandátuma van, hogy az amerikaiak a küldetéssel saját vállalataikat akarják további nyereséghez juttatni, hogy a magyar termékek és szolgáltatások színvonala nem éri el a nyugati vagy NATO-szabványokban előírtakét, hogy az amerikaiak és az amerikai hadsereg profi üzletkötőkkel és nemzetközi tapasztalatokkal rendelkezik, hogy a magyar munkamorál nem minden esetben felel meg az amerikaiak igényeinek, hogy ez a hadsereg, bár szintén birodalmi attitűdökkel rendelkezik, mégiscsak más, mint a szovjet hadsereg volt.

Egy alapvetően közgazdasági elemzésnél is említést kell tenni a gazdasági értékelést befolyásoló, egy tisztán politikai szempontról is. Nevezetesen arról, hogy a magyar kormány és az annak nevében eljáró Honvédelmi Minisztérium – a NATO-csatlakozás reményében, a NATO érdekeinek maximális figyelembevételéért – nem tudta és nem akarta érvényesíteni az eladó és bérbeadó pozíciójából, a különleges helyzet adta lehetőségekből eredő előnyeit. Mindezek miatt, továbbá a tapasztalatlanság és a két gazdaság fejlettségéből (itt elsősorban a marketingre, gazdasági szerkezetre, a kapacitásbeli különbségre, a csúcstechnológia hiányára, a PR-tevékenységre gondolok)

eredő különbségek miatt az ország nem tud gazdaságilag annyit profitálni az IFOR-ból, mint amennyit lehetett volna, és nagyságrendekkel kevesebbet, mint azt előzetesen sokan várták.

De mit is jelent ez valójában? A statisztikai adatok alapján az amerikai hadsereg eddigi összes magyarországi kiadása „jóval meghaladja” a 100 millió dollárt, azaz „csaknem 15 milliárd forintot” tesz ki (*Népszabadság*, 1996. május 11.). Az amerikai katonák által állomáshelyeiken és eltávozásaik alkalmával elköltött dollárok ezen felül értendők. Ez utóbbi nagyságrendje nagyon nehezen megbecsülhető, mivel: 1. a Magyarországon állandó jelleggel állomásozók létszáma mindössze kb. 3 ezer fő; 2. a szigorú, bár kétségtelenül fokozatosan lazuló eltávozási szabályok miatt kevesen hagyhatják el a körleteiket; 3. Taszáron korlátozás nélkül annyi élelmiszert fogyaszthatnak a katonák, amennyi nekik jólesik, és egyébként is igyekeznek nekik minden, a magyar lehetőségeket meghaladó kényelmet megadni; 4. Taszáron külön „valutás” szupermarketük van, ahol szabadon költekezhetnek.

Miből áll a 100 millió dolláros amerikai kiadás? Elsősorban a beszerzésekből és a bérleti díjakból. A beszerzéseknek két szintje különíthető el: 1. a Honvédelmi Minisztérium által nyújtott szolgáltatások, köztük a szállítások és a HM beszállítói körének szolgáltatásai; 2. a helyi és országos cégekkel, vállalkozókkal kötött megállapodások. A beszerzések harmadik, minket nem érintő szintje az, amikor saját beszállítóikra hagyatkoznak. (Ezek közül a legjelentősebb a houstoni székhelyű *Brown and Root*.) A legnagyobb elégedetlenséget ez okozza, hiszen a magyar területen „ideiglenesen állomásozó” amerikaiak sok száz (pl. Németországból), nem ritkán sok ezer kilométerről (Amerikából) hozzák azokat a termékeket, amelyeket ugyanolyan vagy hasonló színvonalon, általában kevesebb pénzért, itt is megvehetnének. A ritka kivételek egyike a Kaposcukor Részvénytársaság, amelynek sikerült az amerikaiaknak csaknem 2 ezer tonna tasakos cukrot eladni.

A másik magyar bevételi forrás az ingatlanok, elsősorban laktanyák, lőterek (4 darab), katonai területek bérbeadásából adódik. A bevételeket itt alapvetően két dolog befolyásolja. Az egyik az, hogy az amerikai hadseregben pontosan szabályozott, hogy mire mennyit lehet költeni, azaz standardokat alakítottak ki. (Ezt természetesen a magyar félnek nem kötelező figyelembe vennie, ez csak az amerikai fél tárgyalási alapját képezheti.) A másik az, hogy mivel a bérbevétel után az amerikai félnek investálnia kell az épületekbe, lőterekbe, infrastruktúrába, ezért ezek költségeit eleve beszámítják a bérbevétel költségeibe.

A költségek számbavételénél nem lehet figyelmen kívül hagyni az IFOR által okozott károk költségvonzatát. Az ezek rendezését is magába foglaló ún. SOFA-egyezmény, amit a taszári „letelepedés” után és nem előtte kötöttek meg, részletesen szabályozza az IFOR-katonák okozta közúti balesetek kártérítésével és az IFOR okozta útkárok fedezésével kapcsolatos fizetési kötelezettségeket. Ennek értelmében az IFOR-erők szolgálata közben okozott károk 75 százalékát az Egyesült Államok, 25 százalékát a Honvédelmi Minisztérium fizeti meg. A szolgálaton kívül keletkezett károkat teljes egészében az amerikai fél téríti meg. Mindezek azért bírnak különös jelentőséggel, mivel az amerikaiak eddig mintegy 30 közlekedési balesetet okoztak, és az IFOR-kapcsán érintett 27 somogyi önkormányzat 1,5 milliárd forintos kárigényt jelentett be, továbbá a lakossági kárbejelentések száma 150–200 volt. (Csak Taszáron 270 millió forintos útkárigényt jelentettek be.) A szerződés megkötése előtt az amerikaiak 4 millió forintot folyósítottak a kaposvári, taszári és kaposújlaki útfenntartási munkák elvégzésére. Érdekes közgazdasági-politikai adalék, hogy az önkormányzatok szinte mindegyike „kompenzációs kéressel” is előállt. Vagyis az IFOR-ral együttjáró kellemetlenségek elviselése érdekében olyan, a lakosságot „megnyugtató”, milliókba kerülő infrastruktúrális kérésekkel állnak elő, amelyek valójában az IFOR jelenlétével nem, vagy csak nagyon közvetve függenek össze. (Taszár a víz-, villany-, gázrendszerét akarja korszerűsíteni, illetőleg megépíteni.)

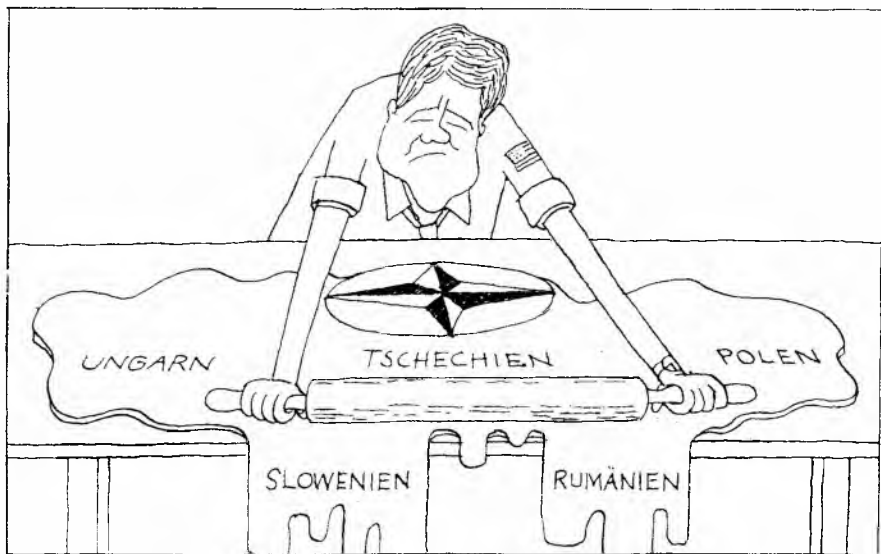
Témánk vizsgálatakor mindenképpen szót kell még ejteni arról, hogy épp a SOFA-egyezmény miatt a hadsereg által behozott eszközök és áruk vámmentesek, bár a bázisok nem vámszabad területek és a helyszíneken vámkirendeltségek működnek. Az sem elhanyagolható, hogy az amerikai hadsereg áfa-mentesen, azaz 25 százalékkal olcsóbban veszi az üzemanyagot Magyarországon.

A NATO-IFOR magyarországi jelenlétét túlzás nélkül föl lehet úgy is fogni, hogy ez már része a NATO kiterjesztésének, sőt katonai körökben nyíltan beszélnek arról, hogy a NATO már de facto itt van, a NATO „belénk lépett”. Ha ez így van, akkor az IFOR jelenlétéből adódó NATO- és magyar költségek egyben a szervezet kibővítésének is részét képezik.

Mindent egybevetve tehát igaznak tűnnek azok a becslések, amelyek azt jósolják, hogy az átvonulással együtt összesen 12–16 hónapig itt állomásozó IFOR Magyarország gazdasága számára egy szerény üzleti haszonnal kecsegtető, mintegy 200 millió dolláros bevételt eredményező vállalkozás lesz csupán, és igazi haszna vélhetően más (politikai) területen és talán hosszú távon fog jelentkezni. Az IFOR elsődleges célja azonban minden valószínűség

szerint nem gazdasági közegben, de még csak nem is humanitárius szempontból értékelendő. Meggyőződésem szerint az IFOR valódi célja egyik oldalról a NATO legitimitásának és struktúrájának fenntartása, a másik oldalról pedig a magyar NATO-tagság „megszerzése”.

„Érted vagyok”, 1996. október

Love me Táborfalva

Csapody Tamás

Még sohasem jártunk Táborfalván. A vonatról leszállva éppen ezért találomra indulunk a község központja felé. A minden állomáson és megállóhelyen megálló vonatunk tovább indul Lajosmizse felé, és ahogyan a vonat kihúz, mi megpillantunk egy másik szerelvényt a túloldalon. A német kocsikon tankok, páncélozott harci járművek, dzsippek és egy tartálykocsi, elől egy vagonban amerikai katonák.

Helyben vagyunk, emiatt jöttünk.

„Vigyázzanak, itt sokféle ember lakik!” – halad el mellettünk egy biciklis, miközben lencsevégre kapjuk a kiképzőtáborba vezető sínre tolató IFOR-vonatot. A vasúti töltés mellett, a kertjében szorgoskodó, találomra megszólított Jani bácsival biztosan nem kell vigyázni, mivel ő szívből utálja az amerikai katonákat. A néhány perc alatt elmondott életrajzából szinte nem is következhetne más, hiszen ő régi munkásmozgalmi harcos. Ő nemcsak a régi rendszer híve mindmáig, de az IFOR-erők „bevonulásának” mai szemtanúja is. Az amerikaiak nem március végétől fognak „ideiglenesen itt állomásozni”, hanem már itt is vannak. Lehet, hogy március 30-án lesz a hivatalos átadás, de addig föl kell épülnie itt mindennek, és meg kell tartani az első próbagyakorlatokat. Fegyverek, lőszerke érkeznek vagonszámra, és teherautók hozzák a berendezéseket az innen alig négy kilométerre lévő IFOR-bázisra.

Még mielőtt kigyalogolnánk az „ájforosokhoz”, Jani bácsi útmutatása alapján megkeressük az önkormányzati hivatalt. Az IFOR azonban itt is meglőzött minket, a polgármester úr éppen velük tárgyal. Nem katonai dolgokról, hanem az amerikai zenekar táborfalvai koncertjéről beszélgettek – mint azt megtudtuk. Szerintünk sem elsősorban katonai, hanem sokkal fontosabb politikai dologról van szó, hiszen az amerikai hadsereg népszerűsítése, elfogadtatása a tét. Ahogyan a készséges és szívélyes polgármester szavaiból kiderül, erre a public relations tevékenységre szükségük is van az amerikaiaknak. Nem mintha a lakosság ellenére történne az amerikaiak betelepítése, vagy hogy tiltakoznának a lögyakorlatok ellen. Egyszerűen csak nem örülnek, és nyoma sincs a lelkesedésnek.

A környék lassan száz éve ad otthont a monarchiabeli, a horthysta, osztrák, magyar, majd pedig orosz katonáknak. Megszokták ők ezt, ma is hat magyar laktanya van itt, a hajdan Örkénytábornak nevezett területen. A lakosság jelentős hányada kötődik valamilyen módon a hadsereghez, évtizedeken keresztül élt együtt az orosz katonákkal, és az elmúlt néhány évtől eltekintve, a mindennapos lögyakorlatokkal. Éppen ezért teljesen érthetetlen, vagyis éppen ezért teljesen érthető, hogy miért nem lelkesednek most az emberek.

Magyar lőterek bérbeadásáról már tavaly szeptember óta hallani. A Pest megyei lőtérhasználatról csak februárban adott néhány rövid soros hírt a sajtó. A helyi lakosságot, a szovjet időkhöz hasonlóan, azonban most sem kereste meg senki, mert a lőtér változatlanul állami területen és honvédségi kezelésben van. Miután a lőtérrelőkészítő munkák javában folytak, és a helybeli önkormányzatok elégedetlenségéről a *Népszabadság* tudósított, a honvédelmi tárca február végén a polgármestereknek megszervezte az első találkozót a helyőrségi laktanyában. Itt, zárt ajtók mögött, a sajtó kizárása mellett közölték velük a megmásíthatatlan döntést: Dabas, Örkény, Táborfalva és Tatárszentgyörgy térségében elterülő hatalmas lőteren, október végéig, éjjel-nappal amerikai katonák fognak lögyakorlatokat tartani.

Elsősorban Dabas és Tatárszentgyörgy polgármestere fogalmazta meg aggódalmait. Dabas a lögyakorlatokat kísérő, hajnali négyig tartó zaj, Tatárszentgyörgy a Dabassal összekötő út lezárása miatt emelt szót, míg Örkény ellentételezésként csatornarendszerének és óvodájának felújításához szeretne segítséget kapni. A 16 ezer lakosú Dabas városi önkormányzata odáig ment, hogy határozatban tiltakozott az IFOR-lögyakorlatok ellen, és megkérdőjelezte a Honvédelmi Minisztérium jogát arra, hogy parlamenti felhatalmazás nélkül kössön erről megállapodást az amerikaiakkal.

A jogi háttér pedig teljesen tisztázott – állítja Liszkay Csaba, a Honvédelmi Minisztérium kabinetfőnöke. Szerinte az IFOR-ra vonatkozó országgyűlési határozat ad erre lehetőséget, hiszen a határozat az IFOR részére „kiképzést és felkészítést” is biztosít. Az 1995. december 2-án meghozott országgyűlési határozat azonban közel sem fogalmaz a helyettes államtitkár úr véleményéhez hasonló egyértelműséggel, ugyanis azt mondja, hogy az Országgyűlés hozzájárul ahhoz, hogy az „IFOR-erők egységei Magyarország területén átvonulhassanak, átmenetileg állomásozzanak, ideértve az állomásozás ideje alatt az IFOR-szervezetek felkészítését, valamint az IFOR tevékenységéhez szükséges vezetési és logisztikai feladatok ellátását, továbbá azt is, hogy ennek keretében repülőgépei az ország légtérét és kijelölt repülőtereit igénybe vehessék”.

Miközben a határozat szól a repterek igénybevételéről, nem tesz említést lőterek használatának engedélyezéséről. Így tehát az ebben a szöveggörnyezetben használt felkészítés kifejezés alapján tartandó lőterek tartós igénybevételének jogi alapja valóban támadható.

Támadhatatlan viszont, hogy ha nem is a helyi önkormányzatoknak, de néhány magyar vállalkozónak és leginkább a magyar honvédségnek pénzt hoz a lőtér bérbeadása. A konkrét összegeket a szerződő felek hadititokként kezelik, de a bérbeadás valószínűleg legnagyobb katonai haszna a lőtér együttes használatából eredő tapasztalat, az el nem vihető lőtéri beruházás és egy amerikai pénzen elkészülő NATO-kompatibilis gyakorlóter lesz. Mindkét oldalon a NATO kibővítésére tett lépés lehet a lőtérbérbeadás-invesztálás politikai haszna.

A beruházások nagyságáról saját szemünkkel is meggyőződhetünk a helyenként havas, verőfényben úszó, dimbes-dombos, festői szépségű lőtér vezetési pontjáról széttekintve. A magaslat két pontján és az alján milliókat érő barátságos faházak épülnek, vezetéket fektetnek, és javítják, korszerűsítik a földszintes betonépületet és a lefedhető nagy terepasztalt. A lőtérén erőgépek dolgoznak, és az amerikaiak tervezte speciális betonutakat csinálják, hogy március 18-ra készen legyenek. A szomszédos táborhely épületein is mestermerek, civilek dolgoznak, míg a kisegítő munkákat és az őrzést mindenhol magyar kiskatonák végzik. A kisegítő személyzetet, a háttérrel később is a magyar katonák fogják adni, az amerikaiak – 40 fő kivételével – mindennap hazatérnek majd Táborfalvára, míg a haditechnika állandóan kint marad majd a terepen.

Innen a hegytetőről érhető meg csak igazán Dabas és Tatárszentgyörgy panasza, hiszen Dabas a lőiránytól alig jobbra, a célpontokkal egy magasságban fekszik, és a két települést összekötő út a lőtér mellett, pontosabban ez és egy másik lőtér között kanyarog.

Innen a terepről körbenézve nehéz elhinni Cseres Tibornak, a honvédelmi tárca IFOR ellátására szakosodott részvénytársasága logisztikai igazgatójának szavait, miszerint a gyakorlatok nem fognak a településeknek az eddigieknél nagyobb megterhelést jelenteni, továbbá, hogy a lőtér korszerűsítése miatt a környezet kevésbé fog károsodni mint eddig. Igaz, a környezetkímélő technikához sok minden, így a kéklő színével külön élményt nyújtó, toilet feliratú, formatervezett dobozok is hozzátartoznak. Elmenőfélben megkönnyebbülve állapítjuk meg, hogy Magyarország nem fog szégyent vallani, megfelelő helyük lesz az ebben az évben, háromhetes turnusokban, hétfőtől csütörtökig (szükség esetén péntekig), itt gyakorlatozó, összesen 2200–3300

Boszniában szolgáló katonának. Abba az irányba indulunk, amerre ők fognak egy-egy lögyakorlat után masírozni, de nem az ő útjukat követjük a lőtérén át, hanem a lögyakorlatok ideje alatt óránként 15 percre megnyitandó műutat választjuk.

Tatárszentgyörgy és Örkény között nagy szerencse ér minket, stoppolásunk nyomán egy mikrobusz visszatolat értünk. A német rendszámú kocsi-ban ülő három „ájforos” very friendly, csak akkor fagy az arcukra az örök „keep smiling”, amikor a NATO szerepvállalásával kapcsolatos, tőlük eltérő véleményünknek adunk hangot.

Pedig sokkal nagyobb szerencsénk van, mint azt a stoppolásnál először gondoltuk: magával a helyi IFOR-parancsnokkal szívhatunk egy levegőt. A kiszállás pillanatában azonban nemcsak arra derül fény, hogy az egyik „IFOR-katona” magyar tolmács, hanem arra is, hogy valamit nagyon elszúrhatunk, mert előttünk eddig ismeretlen, vélhetően amerikai szokás szerint, a parancsnok az ablakot félrehúzza visszaadja az angol–magyar, Alba Körös névjegykártyámat. . .

Ennél a jelenetnél csak az volt meglepőbb, amikor a környék falvaiban is szolgáló, de Örkényen lakó plébános úr át se akarta venni a névjegykártyát, amikor az amerikaiak ittlétéről kérdeztük. A rövidre sikerült beszélgetésből azért annyi kiderült, hogy IFOR és béketeremtés ügyében osztja az állami és egyházi álláspontot, és mintha nem mutatna érzékenységet a mindezzel együttjáró elvi és gyakorlati problémák iránt. A még mindig verőfényes időben ismét stoppolunk, hogy lássuk magát az IFOR-bázist. Nem mondhatjuk, hogy ma nincs szerencsénk, mert az IFOR-nak dolgozó, különböző szakmájú magyar szakikkal utazhatunk együtt. Nekik kifejezetten jól jön a munka, mert igaz, hogy az „amcsik” állandóan változtatják elvárásait, szokatlan kéréseik vannak, meg rövidítik a határidőket, de van munkájuk és pénzük.

Abban már nem voltak olyan biztosak, hogy mindez az országnak is ilyen jó mint nekik, meg hogy évek múltán is örülni fogunk az amerikaiaknak. Az úton egyre több rovartestű, bögöly alakú amerikai terepjáróval találkozunk. Az aszfaltútról befordulunk egy agyonjárt mellékútra, elhaladunk a honvédség táborfalvai Központi Kiképző Bázisának bejárata előtt, és stoppolt Ladánk, bizonyítva az amerikai dzsippekkel való versenyképességét, átgázol a tengelyig érő sáron.

Katonaruhát viselő alkalmi sofőrünk helybeli, így minden további nélkül bejutunk „a bázisra”. Felbolydult hangyaboly benyomását kelti bennünk a látvány. Tébláboló emberek, szerencselovagok, munkát keresők és biztonsági emberek veszik körül az egyébként a világ háta mögötti IFOR-bázist. A

reggel szemrevételezett vonat, a hajdan magyar katonáknak otthont adó kiképzőtábor mellett rostokol, a bejáratnál szemben pedig épül a lőtérré vezető, forgalmat elkerülő belső betonút. Nagy Zil teherautó zakatol be, vélhetően lakberendezési tárgyakkal megpakolva. A táborfalvai, tatárszentgyörgyi magyar ugar látványa után itt végre érzékelhető a modernizáció.

A kamerákkal, számítógépekkel túlszűfolt fogadóirodában legalább tíz ember dolgozik. A civil kapcsolattartással megbízott William T. Whobrey őrnagy igazi gentleman, azonnal a rendelkezésünkre áll. Megnyerő modorán akkor sem változtat, amikor bemutatkozunk, és közöljük, hogy „mi vagyunk a civil kontroll”. Részletekben sajnos nem tudtunk elmélyedni, csak egy későbbi találkozót tudunk megbeszélni. Visszafelé még szóba elegyedünk a földút melletti kerítését méricskélő háztulajdonossal. Fél métert ment beljebb a kerítésem amióta itt vannak – mutat a tábor irányába. Mi örömmel közöljük vele a frissen szerzett jó hírt, ne búsuljon, hiszen betonút lesz erre felé is. A hír nem kavarja fel, viszont nem szeretné, ha a vízvezeték megint eltörne és úszna az egész utca.

Kezdünk fájni a tavaszi időben, ezért célbaveszünk egy másik bázist, a legjobbnak mondott táborfalvai kocsmát, Pap Jani kocsmáját. A vendéglátóipari egységre alig akadunk rá, mivel először panziónak nézzük. Nem is kocsmá ez, hanem inkább pub, bárpulttal, boxokkal és asztali focival. Jó kis falusi kocsmái hangulatra és beszélgetőtársakra vágytunk, de kocsmái színvonalra csak a mellékhelyiség emlékeztet, és egy ideig beszélgető partnerünk sem akad. Nem kell azonban sokáig várnunk, mert amikor a magnón a „love me, love me” szól, bejön István zászlós és máris dumálunk egy pofa sör mellett. Szemmel láthatóan nem zavarja, hogy az Alba Kör pacifista tagjaival hozta össze a véletlen. A magyarokat lenéző amerikai katonákról, az amerikaiaknak „segget nyaló” „nagyfejű parancsnokokról” kezd el beszélni. Szavait elbizonytalanodva hallgatjuk, mivel a napközben megismert magasabb rangú hivatásos katonák ezzel ellentétes véleményüknek adtak hangot. István zászlós azonban vigasztalhatatlan, és a parancsokat a helyszínen végrehajtó, azaz valóban dolgozó ember megbántottságával beszél, majd ugyanolyan sietve távozik, ahogyan jött. Nincs mit tennünk, mi is távozunk, abban a tudatban, hogy vissza kell még ide jönnünk beszélgetni. Addig is bízunk benne, hogy a táborfalvai-amerikai „love me” valahogyan csak összejön.

Magyar Hírlap, 1996. március 29.

Jegyváltás Noé bárkájára

Csapody Tamás

A NATO-bővítés árát is érintő magyar–amerikai tárgyalások zajlottak a minap Washingtonban a védelmi minisztériumok között. A Pentagon jelezte, hogy „a magyar katonai kiadások arányát fel kellene emelni a NATO-országok átlagára, lehetőleg már ettől az évtől kezdve”. A külügyi tárcák közötti tárgyalások nyomán az integrációs államtitkár pedig azt mondta, hogy „Magyarország a lehetőségeket mérlegelve, kész megfizetni a NATO- és az EU-tagság árát. Olyan ez, mint jegyet venni Noé bárkájára, az ár nem kérdés”.

Madridhoz közeledve és a magyar NATO-tagságról szóló népszavazás megtartásának szándékától távolodva sokat mondanak ezek a kijelentések. Mindenekelőtt annak a NATO-tagság melletti propagandának egyértelmű cáfolatát, miszerint a NATO semmilyen nyomást nem gyakorol a leendő tagokra, továbbá, hogy az ország NATO-tagsága csak elviselhető terheket fog jelenteni. Most a legerősebb NATO-tagállam pontosan megfogalmazta anyagi igényeit. Nem kódósít tovább, hanem végre konkrétan kimondta, hogy a NATO-tagság feltétele nemcsak a demokratikus berendezkedés, a szabadpiaci viszonyok megteremtése, a szomszédokkal való jó viszony megléte és a hadsereg civil kontrollja, hanem az is, hogy az ország az eddigiekhez képest lényegesen többet költson a hadseregére. A nyitott szemmel járók körében ez eddig sem volt kérdéses, hiszen a NATO-kompatibilitás és az interoperabilitás büvszavai mögé bújtatva eddig is folytak magyar katonai fejlesztések. Ezek eddig informális NATO-nyomásra történtek.

A most végre kimondatott amerikai igény leszámol még további két illúzióval is. Az egyik: a NATO-tagok – formálisan kétségtelenül létező – egyenjogúsága. Ugyanis nem a NATO fogalmazza meg kívánságát, hanem a legnagyobb katonai exportőr és legbefolyásosabb NATO-tag, az Egyesült Államok. A másik, immár elfelejtendő illúzió az, hogy a NATO-bővítés a volt szocialista országok kizárólagos érdeke, amihez a Nyugat vagy a NATO önzetlenül, a „biztonság és a demokrácia zónájának kiterjesztése érdekében” nagylelkűen hozzájárul („meghív minket”).

Hiszen a Nyugat vagy a NATO nem tesz egyebet, mint piacot és fegyverpiacot szerez, a katonai integráció érdekében ránk tukmálhatja fegyvereit,

és rákényszerít minket arra, hogy NATO-kompatibilis módon modernizáljuk a hadseregünket. Ennek eredményeképpen végül egy folyamatosan korszerűsödő katonai potenciált fogadhat be, egyszersmind kiterjesztheti gazdasági és katonai határait.

A lepel lehullott: „a gyenge, de arra érdemes demokráciák” önzetlen megmentőjének illúziója szertefoszlott.

A hivatalos magyar reagálás is tartalmaz új elemeket. Magyarország még a meghívás és még a csatlakozási tárgyalások megkezdése előtt igent mondott a katonai kiadások – számára meghatározott mértékű – növelésére. Az a kijelentés, hogy „az ár nem kérdés” – bár más kormánypolitikusok nem értettek egyet az államtitkárral – hűen kifejezi a magyar hivatalosságnak és a tagságért küzdő többi sorstársnak a tagságért mindenre kész és mindent feláldozni hajlandó hozzáállását.

Ez a hozzáállás egyben persze rontja Magyarországot, valamint a régió országainak alkupoziációját is, és licitálási versenyt gerjeszt. A licitálási verseny következményeit hiába nevezik „a hadsereg így is, úgy is elkerülhetetlen és a NATO-tagságtól független modernizációjának”, annak valódi régi-új neve fegyverkezési verseny. Minthogy most nincs se háborús helyzet, se hivatalos ellenség, a fegyverkezési verseny az észak-atlanti integrációba való bejutásért folyik.

De mit is jelent konkrétan a most megfogalmazott amerikai kíváncsiság, miszerint a tagság reményében a magyar katonai kiadások arányát fel kellene emelni a NATO-országok átlagára? Az 1995-ös adatok szerint a NATO-tagországok védelmi kiadásainak átlaga, a GDP arányában, 2,5 százalék volt. 1997-ben, a magyar hivatalos adatok szerint, az előző évihez képest 23 százalékkal emelt honvédelmi kiadásaink GDP-aránya 1,2 százalék (Honvédelmi Minisztérium költségvetési fejezete: 96,8 milliárd Ft). Nem ördögösség tehát kiszámítani, hogy a NATO-átlag eléréséhez a magyar honvédelmi kiadásokat több mint kétszeresére kell emelni.

Az 1997-es hivatalos és lakossági fogyasztásra szánt adatok azonban tévesek, akárcsak a korábbi évek védelmi kiadásáról szóló adatsorok. Nem tartalmazzák ugyanis a határőrség 17 milliárd forintos költségvetését, a különböző minisztériumok és állami szervek költségvetésében szereplő és a NATO-kompatibilitásra, valamint a védelmi kiadásokra szánt csaknem 4 milliárd forintot, továbbá a kormány tartalékalapjából fizetett és a magyar SFOR-alakulatra szánt mintegy 1 milliárd forintot, valamint az ugyanebből az alapból finanszírozott és a hadsereg kiképzési rendszerének átalakítására költött 205 millió forintot. Hasonlóan nem része a hivatalos statisztikának a

légvédelmi rakétákra szánt közel 30 milliárd forint, a még az idén beszerzendő légvédelmi rádiólokátorokra szánt 20 milliárd forint és a kb. 216 milliárd (!) forintos vadászpilóta-vásárlások 1997-re jutó része. (A rakéták, lokátorok és vadászpilóták árát 8–12 év alatt kell kifizetni, azaz az 1997-es évre arányosan kb. 33–22 milliárd forint plusz kiadással kell számolni.) A magyar hivatalos védelmi kimutatások tehát egész egyszerűen nem tartalmazzak 44,2–55,2 milliárd forintot. Vagyis a hivatalos és a nem hivatalos magyar védelmi kiadások teljes összege 1997-ben kimutathatóan kb. 141–152 milliárd forint, így Magyarország a nemzeti össztermékének (GDP) nem 1,2, hanem 1,7–1,9 százalékat költi ez évben a hon védelmére.

Az amerikai javaslat szerinti NATO-átlag elérése szempontjából ez akár jó hír is lehetne. Jó hír, hiszen a 2,5 százalékos NATO-átlaghoz képest „csak” 0,6–0,8 százalékkal kellene növelnünk a védelemre költött GDP-arányt. Vagyis „még az idén” 50–64 milliárd forint plusz ráfordítással el is érhetnénk a NATO-átlagot. Attól tartok azonban, hogy ez a „jó hír” valójában rossz hír, hiszen az összes magyar és NATO-kalkuláció kiindulási alapja az 1,2 GDP százalékos (96,8 milliárd forint). A NATO-átlagot ezért a hivatalos 1,2 GDP százalékról és nem a tényleges 1,8–1,9 GDP százalékról indulva fogjuk elérni. Vagyis akkor tudjuk pontosan megmondani, hogy mennyibe fog nekünk a Noé bárka jegye kerülni, ha elvégzünk egy egyszerű összeadási műveletet. Nevezetesen a magyar hivatalos katonai kiadások összegét (96,8 milliárd forint) kiegészítjük a NATO-(GDP) átlagra (+105 milliárd forint), majd pedig mindehhez hozzáadjuk a hivatalos adatok között számon nem tartott védelmi kiadásokat (+44,2–55,2 milliárd forint). Tehát a jegy ára – folyó árakon számolva – Magyarországnak évi kb. 246,2–256,2 milliárd forintjába fog kerülni és – változatlan GDP-vel számolva – a GDP 3–3,2 százalékat fogja felemészteni.

Hogy ez sok vagy kevés? Az integrációs államtitkár azt állította, hogy „az elvárt kiadások nem okoznak elviselhetetlen terheket” Magyarországnak. A fentiek szerint igenis okoznak, ráadásul közben még félre is vezetjük önmagunkat. Mindenesetre Noé ellentmondást nem tűrő hangon szabta meg a beszállási jegyek árát, mert pontosan tudja, hogy a beszállni kívánczók számára a jegy fontos, és nem az ár.

Magyar Hírlap, 1997. május 21.

Táboron innen és táboron túl

Csapody Tamás

A gólyafészek ugyanolyan üres, mint a lőtér. A gólyák bizonyára visszatérnek idén ősszel is, mint ahogyan azt már több mint negyven éve teszik, de az amerikaiak visszatéréséről még a helybeliek nem tudnak. Pedig tavaly gólya is, amerikai katona is volt itt bőven. Az amerikai dzsippek, teherautók forgalmas útja épp az akácfára rakott hatalmas gólyafészek alatt vezetett a megújított táborfalvi NATO-IFOR-bázisra. Az akácfa és ezáltal gólyafészek-tulajdonos Tóni bátyám szerint nincs összefüggés a gólyák és amerikaiak távozása között, viszont a fene essen azokba, akik szétjárták az utat és elnyomták a kerítését.

A táborhoz vezető út bejáratí ajtáján valóban lakat lóg. A kerítésrendszert megkerülve sem tudunk beljebb jutni, pedig érdekelné minket, hogy mennyire sikerült amerikai mintára szabni a hajdani magyar körleteket, milyen lett a táborból a lőtérré vezető belső út minősége. Amikor tavaly márciusban itt jártunk, olyan volt a környék, mint egy méhkas: kőművesek, útépítők, őrző-védők, munkát keresők hada népesítette be a felvonulási teret. Végül is mintegy százhetven környékbeli kapott itt valamilyen munkát az elmúlt évben. Kiszolgálták a húsz, egyenként kétszáz fős turnusban érkező, turnusonként három hétig ideiglenesen itt állomásozó amerikai katonákat, őrizték a több tucat éppen nem használatos Bradley-harcjárműveket, az Abrams-harcokocsikat és az önjáró tűzérségi harcjárműveket, valamint a közel száz egyéb járművet.

Ha most tovább mennénk a táborhoz is vezető, tanyákkal szegélyezett, tengelyszaggató földúton, akkor néhány kilométer után nemcsak a korábban szintén itt gyakorlatozó szovjet hadsereg cirill betűs nyomait pillantanánk meg, de a Magyarországon egyedül őshonos, védett homoktövis is megtalálhatnánk. Európa legveszélyeztetettebb gerincese, a ma már csak hazánkban élő, fokozottan védett parlagi vipera lelőhelye is errefelé van. A példányonként félmillió forint eszmei értékű parlagi viperák azonban egész biztosan nem szerepeltek a bérleti szerződésben. Ezért is eshetett meg, hogy amikor a terepen évek óta dolgozó Parlagi Vipera Munkacsoport egyik vezetője, Péchy Tamás bebocsátást kért a lőtérré, az amerikaiak azzal utasították el, hogy nem

tudnak mit tenni, a viperáknak kell odébb menniük. A beszélgetésről mit sem sejtő viperák nem mentek arrébb, és csak a szerencsén múltott, hogy bár belövés történt, halálos viperaáldozata nem volt a lögyakorlatnak, így az amerikaiaknak nem került néhány félmillió forinttal többre a lövöldözés. A nagyobb baj azonban az volt, hogy viperák szempontjából alapvetően fontos kaszálás és legeltetés tavaly az IFOR-osok miatt elmaradt. A honvédelmi tárca egyébként támogatja a viperák védelmét, de a végleges megoldás a terület védetté nyilvánítása lenne, amihez viszont a Honvédelmi Minisztérium sohasem fog hozzájárulni.

Most télvíz idején azonban nem ezt a bekötőutat, hanem a lögyakorlatok idejére reggel nyolc és hajnali négy között lezárt, és óránként tizenöt percre megnyitott, Tatárszentgyörgy–Dabas útvonalat választjuk. A nyolcezer hektáros lőtér magaslaton fekvő vezetési pontján fegyvertelen kiskatona örökdi. Nincsen dolga, nyugodtan nézheti színes tévéjét a fűtött örbódében. Néhány társa éppen szerel valamit, talán éppen a farkaskutya kifutóját építik. A verőfényes napsütésben csillog a jeges hó, tiszta idő van, messze ellátni. Nem lehet tudni, hogy a gyakorlatozók, ígéretük szerint, minden szennyezést eltakarítottak-e vagy sem. A hótakaró jótékonyan befed mindent. Körbetekintünk. Így nézne ki egy több millió dollár értékben modernizált magyar–amerikai vagy amerikai–magyar lőtér? Az amerikaiak által építtetett négy faház egyikéből vették videóra a gyakorlatot, a másik amolyan tábori VIP-házként üzemelt, a harmadik pihenőházként funkcionált, míg a domb alján fekvő negyedikben – a videófelvételek alapján – értékelték a gyakorlat löveredményeit. Amikor legutóbb itt jártunk, a felső és az alsó faházak között ásták ki az elektromos vezetékek elhelyezésére szolgáló árkot. A faházak teljesen üresen, lepecsételten állnak, pedig nagy élet lehetett itt, különösen akkor, amikor maga az amerikai védelmi miniszter járt itt inkognitóban. Az étkezősátornak csak a nyomait látjuk, a kiépített két hosszú harcjárműkifutó azonban jól kivehető. A köépület adott otthont a két számítógépnek, ami közül gyakran elromlott az egyik – tájékoztat minket az egyik beosztott. A hat változatban működtethető, mintegy száz cél messze, Dabas irányában volt elhelyezve. A harci herkontyúk Táborfalva irányából jöttek, elvégezték a célbeállítás, majd a kifutókra tértek, és előírászerűen, egy helyből, majd mozogva lötték ki a gyakorló lövedékeiket.

Dabas önkormányzata a város több pontján zajszintméréseket végeztetett, ami szerint a zajszint meghaladta az amerikaiak által vállalt ötven decibel alatti zaj- és rezgéshatárt. A Honvédelmi Minisztérium zajszintmérői ezzel ellentétes eredményre jutottak. A helybeliek azt sem tudták elérni, hogy a

tavasza ígért mérésekre időben kerüljön sor. A méréseket csak ősszel végezte el a honvédelmi tárca, és az erről készült dokumentáció pedig csak januárban került az érdekelt önkormányzatok asztalára.

Nagy Ferenc, Dabas megbízott polgármestere dicséri az amerikai katonák segítőkészségét és közvetlenségét, köszönte a város gimnáziumában angoltanító katonák munkáját, de a polgárok nyugalma érdekében kénytelen volt határozottan fellépni. Miután az önkormányzat határozatban tiltakozott a lőtér IFOR általi használata ellen, levélben keresték meg az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságát és a köztársasági elnököt. Az önkormányzati testület odáig ment, hogy elhatározta: szakértőket kér fel annak megvizsgálására, hogy a parlament felhatalmazása nélkül a Honvédelmi Minisztériumnak volt-e joga az IFOR-ral megállapodást kötni a lőtérhasználatra. A nagy ellenkezésnek azonban nagyobb volt a füstje, mint a lángja: a Honvédelmi Bizottság udvariasan kitért az érdemi válasz elől, Göncz Árpád telefonon mondott biztató szavakat, szakértők felkérésére pedig nem került sor. Pedig per esetén az önkormányzat indítványának lett volna esélye, mivel az Országgyűlésnek az „IFOR Magyarországon történő átvonulásáról és átmeneti állomásozásáról” hozott határozata nem tesz említést magyar lőterek bérbe adhatóságáról. Sőt, mint az már utólag tudható, nemcsak a Boszniába visszatérő IFOR-katonák, hanem a németországi állomáshelyükre végleg visszamenő NATO-katonák is kaptak itt szinten tartó kiképzést.

A helyzet egyébként is szinte rendezhetetlen, mondja a dabasi polgármester, aki a képviselői mandátumért a legutóbbi országgyűlési választásokon még együtt indult a honvédelmi tárcát most képviselő politikai államtitkárral. Ráadásul az államtitkár, Fodor István úr ma is itt lakik a lőtérhez közeli települések egyikén. Bár ezt az államtitkár úr a problémával foglalkozó tavaly márciusi honvédelmi bizottsági ülésen szerencsés véletlennek nevezte, a környékeliek közül többen ezt másként gondolják.

Nincs szerencsés helyzetben ugyanis az önkormányzat, mivel nem tud pénzt költeni a pereskedésre. Különben is kérdéses, hogy a várost a közel egy éven át elszenvedett zajártalmáért milyen anyagi kárpótlás illetheti meg. A kártérítési igényvel fellépő hat dabasi polgár sem jutott még a pénzéhez, mivel a Honvédelmi Minisztérium a formanyomtatvány hibája miatt visszaküldte beadványukat. Arra meg végképp nincs semmilyen kárpótlás, hogy a Honvédelmi Minisztérium általában mindenről csak utólag, felháborodásuk nyomán tájékoztatta a helyi önkormányzatokat. Míg az érintett négy település meg nem alakította a Megyei Védelmi Bizottsággal és az IFOR-képviselőkkel együtt a koordinációs bizottságot, a honvédelmi tárca nem tekintette őket

tárgyalópartnernek. Ha legközelebb bérbe adják valakinek a lőteret, akkor érvényesülnie kellene a helyi önkormányzatok civil kontrolljának is, fogalmazza meg legfőbb óhaját a polgármester.

Tavaly tavasz óta azonban más baj is van. Újabban ugyanis már az is kérdésessé vált, hogy ki is okozza a zajt, pontosabban, hogy az amerikaiak vagy a magyarok-e a nagyobb zajkeltők. Ugyanis, mint a panaszok vizsgálata során utóbb kiderült, a Táborfalván működő HM Haditechnikai Intézet robbantásai okozzák az újabb keletű felháborodást. A napjában, munkaidőben többször hallható, maximum 89 decibeles robbanások keltenek nagyobb zajt a kelletténél és az amerikaiaknál. A Haditechnikai Intézet egyik helyi munkatársa, Muka őrnagy úr szerint érthetetlen, hogy a lakosság miért éppen most zúgolódik. Szerinte a rendszerváltásnak és a demokráciának is lehet valamilyen szerepe ebben.

Erős, de nem elviselhetetlen, a tájon tompán végigzúgó két robbanást mi is hallottunk a vezetési ponton jártunkban-keltünkben. Szemtanú is akadt, aki korábban látta is, hogy mitől származik a robaj. Egy körülbelül ötször ötös alapterületű gödör tetejét acéllemezekkel borítják, majd titánt helyeznek rá és puskaporral vastagon megszórják. Az így felrobbantott acél és titán speciális ötvözetet képez, amit csak robbantással lehet előállítani. Gerlei István ezredes, a Haditechnikai Intézet főigazgatója szerint ez blódség, nem titánnal dolgoznak, hanem egy civil cég megrendelésére végeznek robbantásos fémalakítást. Az egyébként nehezen hegeszthető, ötvözet formájában nehezen előállítható fémek robbantása nyomán mérges gáz nem keletkezik, zaj, por, füst és néha tűz viszont igen. Mivel csak tavaly március óta végzik intenzíven az 5 millió forint összérték körüli gazdasági és kísérleti tevékenységet, ők sem tudták előre pontosan felmérni a zajhatást. Sokat tanultak azonban a robbantásokból. Most már sokkal jobban figyelembe tudják venni a szél és időjárási viszonyokat, tizennégy óra után már nem robbantanak, és a magyar zajszintszabvány alatt tudnak maradni.

Ez a nyilvánvalóan jól jövedelmező és nyilvánvalóan az ilyenkor szokásos környezetszennyezéssel együttjáró technológia azonban nemcsak a dabasiakat, de az amerikai lőgyakorlatokat is zavarta. Az amerikaiakkal meg tudtak ugyan állapodni arról, hogy mikor ki robbant, illetőleg lő, viszont a helyi lakosságot senki sem tájékoztatta erről a kettős igénybevételről.

A táborfalvi polgármester, Laczkó János örömmel venné az ájforosok visszajövetelét. Bár hivatalosan most sem közöltek semmit, ő úgy tudja, hogy március és augusztus között az amerikaiak ismét igénybe veszik a lőteret. Őket ez nem fogja zavarni, hiszen az amerikaiakkal jól összebarátkoztak,

nyitott napokat tartottak, a helikopterük – a gyerekek nagy örömeire – leszállt a sportpályán. A héttagú amerikai kapcsolattartó-kommunikációs PR-csoport tehát eredményesen dolgozott. A harckocsisilemosás kapcsán fellépő környeztvedelmi és útrongálási problémákat is hamar megoldották, a zajokat pedig Mária Terézia országlása óta megszokták, hiszen a hadgyakorlatoknak köszönheti létét a település. Táborfalva érdekét pont az szolgálná, ha a magyar honvédség egyik kiképzési bázisa végleg idetelepülne hozzájuk. Volt orosz és magyar laktanya van itt bőven, nemcsak az IFOR-t, de NATO-csapatokat is el tudnának szállásolni. Ezért a polgármester úr sem érti, hogy miért maradt el olyan hirtelen a január 21-re tervezett lőtérzáró ünnepség.

Ennek oka nyilván nem a bázison történt néhány konzervlopás, a borsos áron, célpontnak vett kocsironcok eltűnése vagy a negyven fős magyar katonai üzemeltetői állomány étkeztetési anomáliái voltak. Bennfentesek anyagi okokat sejtene a háttérben. Lehet, hogy így van, de valószínűbb, hogy mindkét fél jól járt anyagilag – derült ki az amerikaiakkal a HM nevében szerződő, Elektronikai Igazgatóság Rt. Logisztikai Igazgatósága helyettes vezetőjének, Gösy István ny. ezredesnek a szavaiból. Az amerikaiaknak Németországban hatszor annyiba került volna ugyanez a lögyakorlat, viszont itt a lőteret előbb fel kellett újítaniuk. Az is igaz viszont, hogy a felújításba fektetett mintegy négy és fél millió dollár része a bérleti díjnak. A szerződés értelmében az amerikaiak kiadásai a magyar oldalon nem számítanak gyarapodásnak, így az nem kerül be a központi államkasszába. Az amerikaiaknak önköltségi áron kellett adni a szolgáltatásokat, így a magyar honvédség egy bárkinek, bármikor bérbeadható, NATO-kompatibilis lőtérrel és a készpénzben fizetett mintegy kétszáz millió forint bérleti díjjal lett gazdagabb.

Élet és Irodalom, 1997. március 7.

A modern háborúk

Bródy András közgazdással beszélget Vit László

– Csak találgatások hangzanak el az egyik legfontosabb kérdésről, hogy a NATO-csatlakozás milyen mértékben terhelné meg a költségvetést, milyen gazdasági nehézségeket okozna?

– A védelmi kiadások kérdése nemcsak pénzkérdés. Azt, hogy csatlakozunk-e a Varsói Szerződés országaihoz vagy sem, nem volt módunk eldönteni. Hogy a NATO-hoz csatlakozunk-e és milyen feltételekkel, ha a csatlakozás mellett döntünk, azt az ország újonnan elnyert függetlensége jegyében módunk van gondosabban megvizsgálni. A leglényegesebb kérdés, hogy mibe kerül a csatlakozás, és mit hoz? És ezt a kérdést egyébként a NATO-tól függetlenül a honvédelemmel kapcsolatban is fel kell vetni, ugyanis attól tartok, hogy az egész gazdaság háborús célokra való felhasználása a tét. És félek tőle, hogy a NATO-ba való lépés eleve azt jelenti, hogy ennek alárendelve alakítjuk ki technológiánkat, tevékenységünket, szövetségeinket, katonai szervezetünket. Ezt nagyon határozottan ellenzem, mindenekelőtt azért, mert nagyon világosan látszik, hogy a fegyverkezés semmiféle garanciát nem ad a védelem kérdésében. Elég csak a szomszédos jugoszláviai eseményekre utalni, ahol a polgárháború véressége egyenes arányban állt azzal, hogy a jugoszláv hadsereg volt a környék egyik legjobban felfegyverzett, legjobban ellátott hadserege. Egy nagyméretű, felfejlesztett, drága hadsereg többet árt az országnak, mint használ.

– Egy nemrég megjelent tanulmány szerint a kelet-közép-európai országok fegyvereiket egyre drágábban, a nyugati piacokról, elsősorban az Egyesült Államokból szerzik be. A British American Security Information Bureau tanulmánya a lehetséges NATO-tagoknak tekintett országokban a fegyverek felvásárlásának erősödését regisztrálta. A tanulmány szerzői arra a következtetésre jutnak, hogy a fegyverjuttatások elsődleges oka a szállító országok gazdasági érdeke, a felvevő piac pedig bővül, hiszen a vevők azzal áttartják magukat, hogy ezek a fegyverek technológiailag azonosak a NATO által megkívánt típussal.

– Nem is értem tökéletesen, hogy mit jelent a NATO-kompatibilitás. Már csak azért sem, mert jelen pillanatban minden jel arra mutat Nyugaton, hogy maga a NATO se tudja, mi lesz vele, és mire való. És mivel ilyen cseppfolyós a Nyugat álláspontja, teljesen helytelen a tárgyalásba úgy belemenni, hogy bármi is legyen később az ott kidolgozott álláspont, mi azt előre aláírjuk. Persze, katonai lobby éppen úgy van, mint ipari lobby vagy nyugdíjas lobby, és tulajdonképpen nem tudja megmondani, hogy mire van szüksége. Mindenre, amit meg tud kaparintani, és ezen belül minden, amire azt tudja mondani, hogy a NATO kéri tőlünk. A NATO ugyanúgy nem kér tőlünk semmit konkrétan, ahogy a nemzetközi bankrendszer nem kér tőlünk Bokros-csomagot. Az is kérdéses, hogy a NATO maga tudja-e, hogy milyen feltételekkel és milyen garanciákkal hajlandó elfogadni Magyarországot. Ebben a majdani tárgyalásban csak magunk alatt vágjuk a fát, ha eleve kijelentjük, hogy feltétel és gondolkodás nélkül csatlakozni akarunk.

– Egyébként mintha a nukleáris fegyverkezés önmagában is valamiféle kísérleti háborúvá vált volna, amelyben az ellenfelek a birtokukban lévő fegyverek pusztító erejét bizonygatják egymásnak. Úgy tudom, hogy a legmodernebbnek tartott fegyverek fejlesztése, a csillagháborús tervek a Szovjetunió felbomlása után is folytatódnak.

– Ez valószínű; ilyen nagy szervezetek nem szoktak máról-holnapra leszerelni. Például az űrállomásokkal folytatott közös amerikai-orosz kísérletek is az űrfegyverkezés folytatásai, noha más tudományos céljuk is van, ezért nem is lenne érdemes felfüggeszteni a kísérleteket. Egyszerűen arról van szó hogy, az ilyen nagy apparátusoknak megvan a képességük rá, hogy a fenntartásukhoz szükséges pénzt megszerezzék.

Az a feltételezés valóban illúziónak bizonyult, hogy a hidegháború befejeztével a fegyverkezési verseny csillapodása majd gazdasági fellendüléshez vezet a volt keleti tömb országaiban. Bizonyos korábbi fegyverkorlátozási megállapodásokat végrehajtanak ugyan – régi technikát újra cserélik –, de az is kiderült, hogy a leszerelés pénzbe kerül. Mindenesetre a második világháború utáni német és japán gazdasági csoda – a hadikiadásoknak injektálása a gazdaságba – sem a volt Szovjetunióban, sem nálunk nem ismétlődött meg. Pedig nem kis összegről lenne szó. Leontief számításai szerint a hadikiadások a teljes büdzsé 10–20 százalékát teszik ki, ha nemcsak a hivatalosan publikált adatokat, hanem különböző költségvetési tételekben szereplő közvetett kiadásokat is figyelembe vesszük. Ezen felül ott van még a békés építőmunkából a hadsereg által kivont munkaerő, nem beszélve a honvédelmi célokat is

szolgáltató beruházások hihetetlen többletköltségéről: nálunk például ilyen a budapesti metró, a hadi felvonulási útvonalként szolgáltató vasúti nyomvonalak, az önellátó mezőgazdaság megteremtésének illuzórikus terve is.

– Hannah Arendt úgy véli, hogy a fegyverkezési verseny új indokaként az elrettentés szolgál: „Nemcsak arról van szó, hogy a haderőt egy olyan háborúra készítik fel, amely az államférfiak reménye szerint sohasem fog kitörni, hanem olyan fegyverek kifejlesztése a cél, amelyek lehetetlenné teszik magát a háborút.”

– A hidegháborút megszüntnek nyilvánították, tehát nem igazán logikus a tömegpusztító fegyverek fejlesztésének folytatódása. Másrészről viszont ezek a fegyverrendszerek egyre nehezebben különíthetők el azoktól a hagyományos fegyverektől, amelyeket a „békés” célú hadiipar a „fejlődő” régiókba – mellesleg a miénkbe is – szán. Tehát valóban nem szabad megfélemlkezni a Mary Káldor által „barokk arzenálnak” nevezett hagyományos fegyverekről sem; ezeknek folyik a nagyon magas csúcstechnikával való kiegészítése. A másik kategória a „smart pebbles”, a Góliát legyőzésére olcsón előállítható, igen nagy kárt okozó fegyvercsalád. Ezek a terrorizmus fegyverei, ellenük a katonai beavatkozás teljesen kilátástalan.

– Érdekes dilemma: a fegyvergyártók nem tudják megállni, hogy ne korszerűsítsék a hagyományos fegyvereket, amelyek éppen tömegpusztító voltak miatt, hagyományos módon már nem használhatók.

– Nem biztos, hogy az értelem alapján döntünk. Valószínűleg nincs még az emberben elnyomva az ősi ösztön, hogy az erkölcsre és az értelemre számítani lehessen. Én azt vallom – ellentétben Heller Ágnessel –, hogy valószínűleg nem szabadon születünk, hogy erkölcsünket és értelmünket a körülmények alakítják. Persze az irracionalitások közepette a katonaság a „szakértő”, hogy adott esetben mennyi erőszakot érdemes, és érdemes-e alkalmazni, de nem szabad megfélemlkezni, hogy ilyen helyzetben mindig nehéz dönteni.

– Lehet-e egy ország védelmét, mondjuk a mienkét, ésszerű eszközökkel megtervezni?

– Ehhez mindenelekőtt azt kellene meghatározni, hogy mitől félünk. Egy bárhonnan bekövetkező támadás ellen sem elrettentéssel, sem támadó fegyverek hadrendbe állításával nem tud védekezni egy ilyen kis állam, mint

Magyarország. A bombázó harci repülőgépek és tankok egyébként sem tartoznak a szavatoltan gazdaságos védelmi eszközök közé. Nem az ellencsapás a legjobb védelem, hanem egyrészt a behatolást megakadályozó harci eszközök – rakéták, légvédelmi ágyúk –, amelyekkel egy ország a határait védi, az igazi védelmet azonban sokkal inkább az országok közötti szoros, valódi kereskedelmi kapcsolatok jelentik. Hiszen ha ezek prosperálnak, senki sem szándékozik a saját gazdasági erejét – a szomszéd termelő kapacitását – megsemmisíteni.

Egyébként a külföldi behatoló dolgát ma már nagyon egyszerű eszközökkel is meg lehet nehezíteni. Ezen okulva – az Öböl-háború és Bosznia a példa rá – a korszerűen felszerelt haderők ma már kizárólag olyan háborúba bocsátkoznak, ahol az emberveszteség elkerülhető, mert egy gombnyomással lehet beavatkozni. A modern technika ugyanis nagyon széles eszköztárral rendelkezik, amellyel szemben a totális védelem teljesen lehetetlen. Ezért nemzetközi viszonylatban kell a védelemről beszélni, és ezt politikai megelőzéssel, a kollektív biztonsági rendszer létrehozásával kell elérni. A háborúba csak akkor kell beruházni, amikor már nincs lehetőség az elkerülésére. Persze, esetünkben az a fő kérdés, hogy a környező államok, a szlovének, osztrákok, szlovákok, románok meg akarnak-e támadni minket. Ennek a valószínűsége jelenleg a nullával egyenlő. Kérdés, hogy akkor van-e értelme korszerűbbre és még korszerűbbre cserélni a repülőket, amelyek legfeljebb egy határsértő elriasztására alkalmasak, rakétatámadás kivédésére aligha.

– Állítólag ezt a célt szolgálná a Mecsekben, illetve a Bükkben felépítendő új radarrendszer-központ. A szakértők számításai szerint néhány perccel gyorsabban jutnánk majd felderítési adatokhoz, ezáltal hatékonyabban lennének bevethetők a légvédelmi rakétarendszerek, harci repülők és helikopterek.

– Egy adott esetben ennek lehet jelentősége, nem vagyok katonai szakember, de azt szeretném hangsúlyozni, hogy totális támadással szemben nincs hatékony védelem. A fenyegetettség érzése azonban – amelyet a tatárjárás, a törökdúlás, a szovjet megszállás tapasztalataiból próbálunk általános szindrómaként a mai korra érvényesíteni – jól jön a hadigazdaságnak, amely tulajdonképpen rokona az egykori tervgazdálkodásnak, állandóan próbálkozik, és beruházási éhsége korlátlan. Sok olyan költségvetésen kívüli, áttekinthetetlen katonai beszerzésre kerül sor évente, amelyet a képviselőház nem szavazott meg. A Gripen-vásárlás is úgy kezdődött, hogy a svédek „beruháznának” Magyarországon. Aztán kiderült, hogy a beruházás abból állna, hogy hajlandók volnának előlegezni a gépek vásárlására szánt összeget.

– Régen illett azt mondani, hogy kényszerből fegyverkezünk. A mostani, kihívóan nyílt fegyverkezési propaganda nem is ad esélyt a leszerelésre. Az antimilitaristák romantikus álmodozók.

– Azt hiszem, hogy túlságosan magasröptűnek, erkölcsösnek és értelmesnek képzeljük a politikát, holott az kifejezetten vigéci módszerekkel dolgozik. A fegyverkezés mögött nagyon sokszor csak egy ügynöki igyekezet van: egy külföldi, aki szerzett magának egy magyar partnert, vagy egy magyaré, aki szeretne egy külföldivel kapcsolatba kerülni. Tisztább lenne a helyzet, ha az állami költségvetésben és a védelmi kiadásokban a két fő kategória, a folyó költség és a beruházás szét lenne választva.

Az is fontos volna, hogy legyenek kidolgozva bizonyos meghatározó fogalmak, legyenek elfogadva bizonyos keretek, és ezeken belül lehessen dönteni. Ne hisztériát keltve, sovíniszta felhangokkal hivatkozzanak a nemzeti érzésre. Ne keltsenek olyan benyomást, mintha a katonaság alkalmas lenne arra, hogy visszafoglaljon területeket. Meg kell nyíltan mondani, hogy milyen fenyegetettségtől félünk, kitől kell az országot megvédeni. Azt hiszem, nagyon lassan jutunk csak el oda, hogy olyan eszmék, mint a nemzetállam, nemzeti hadsereg a történelem lomtárába kerülnek. Ehhez fejek cseréjére lenne szükség, és a paradigmaváltáshoz olyan technikai forradalmak is szükségesek, mint az írás, a könyvnyomtatás, az egyetemek feltalálása volt az emberiség történetében. Talán az információs forradalom is alapjában támadja meg ezeket az eszméket, és létrehozza ezt az új szellemi közeget.

– Az „internetizmus”, a szabad és független információs hálózat léte milyen hatással lehet a fegyverkezésre vagy annak megállítására?

– Először is a hálózat a nagyon gyors, semmiféle érdeknek alá nem rendelt, leleplező információkhoz való hozzájutás lehetőségét teremti meg. Azonban itt nem a tárgyi tudást kell elsősorban elsajátítanunk, hanem az információ beszerzésének eszközeit kell megválogatnunk és az információhoz jutás módját kell megtanulnunk. Az Internet lehetetlenné teszi a csordamagatartást. Ott az ember szorosabb kapcsolatban van a világgal, ugyanakkor ez a kapcsolat sokkal individuálisabb, mint más közösségi formák esetében. Ez is lehet egyfajta védekezés a háborúk ellen.

– De közben beköszöntött az elektronikus-kommunikációs háborúzás kora, radarbiztos bombázókkal, intelligens rakétákkal, lézervezérlésű lövedékekkel. A fegyverrendszereket nagy sebességű adatátviteli berendezések kötik

össze. A közeli vagy távoli célpont, ellenséges terepalakzat video- vagy műholdfelvétele pillanatok alatt lehívható. Még a hulló bombák mozgásának iránya is módosítható. Nem kell félnünk attól, hogy a digitális technika háborús játékszerre válik?

– Amerikai orvosok végeztek olyan pszichológiai kísérleteket, hogy a kísérleti alanyoknak gombnyomással kellett büntetni a vetélytársukat, az ellenfelüket; tehát nem volt közvetlen kapcsolatuk, csak virtuális összeköttetésben álltak velük. Az derült ki, hogy ha nem látom a partner kintől eltorzult arcát, akkor a szadizmus, a brutalitás határát sem tudom kontrollálni. Döbbenettel nézem a saját unokámnál is, ezt a véres, erőszakos exterminator-stílusú komputeres játékok felé való vonzódást. Mindezek növelik az elidegenedést a másik érző lénytől, és azt a képzetet keltik, hogy ha ott ülsz a billentyűk mögött, akkor te teljes biztonságban vagy, a hajad szála sem görbülhet, te vagy az úristen. Szinte kívül vagy saját cselekedeteiden, távol vagy a dologtól, nem is te csinálod, a dolog egyszerűen történik.

– *A modern totális háborúk általában a civil lakosság ellen irányulnak. Megsemmisítik a vízerőműveket, lebombázzák az atomerőműveket. Katasztrófákat idéznek elő, amelyek a védekezni képtelen lakosságot érintik. Másfelől a fejlett infrastruktúrához szokott lakosság egy része, az öregek, a betegek, a gyerekek a nélkülözésekbe, az éhezésbe pusztulnak el. Ez ellentmond annak a feltevésnek – és itt megint Hannah Arendtre hivatkoznék –, amelyen a kormányzatok katonai és polgári ágainak kapcsolata nyugszik: nevezetesen, hogy a hadsereg feladata a polgári lakosság védelme.*

– Ezek olyan scenáriók amelyek az értelemi síkra próbálnák terelni a szorongásokat és félelmeket. Ezek a scenáriók nem magyarázhatók meg logikai alapon, mert a biztonsággal kapcsolatos hivatkozások a pusztá félelemkeltésen alapulnak. Valószínű, hogy minden intézményesült szervezetnek, szakmának vannak hasonló megmagyarázhatatlan vonásai, amelyeket akkor fogunk jobban megérteni, ha többet foglalkozunk az intézményi lélektannal, a szervezeti szociológiával, a valamilyen céllal létrehozott szerveződés önmozgásaival, védekező reflexeivel. És hogy mennyire lehetetlen ez ellen küzdeni, arra jó példa, hogy Sztálin időnként kiirtotta a vezetők zömét, hol a katonaságnál, hol az államapparátusban, hol a pártban. Ezt követően azonban újra létrejöttek ugyanazok az érdekvédelmi szisztémák, ugyanaz a magatartás, ugyanazok a törekvések. Mert a szervezet vezetője nem megteremti, csak érvényre juttatja az intézmény igényeit: a szervezet maga öntörvényű. Ezért

találták ki Nyugaton, hogy a katonaság élére civilt állítanak, aki bizonyos törekvéseknek már az íróasztalánál elejét tudja venni, mert nem katona. Mert nem mondja azt, amit minden katonának mondania kell: Szolgálok és védem a hazámat! Hanem azt mondja: Mit is csinálsz pontosan, mi ellen is védsz, mi is lesz ennek a következménye?

Élet és Irodalom, 1996. május 3.

A fegyverkezés tíz főbűne

Csapody Tamás

A tegnapi fegyverkezésellenes tüntetés szervezése közben összetalálkoztam egyik legolvasottabb napilapunk egyik főszerkesztő-helyettesével. Ismert újságíró és jó ismerős. Még a rendszerváltás hajnalán, bizonytalan helyzetben adott lapjában teret a katonai szolgálatmegtagadókról szóló híradásoknak. Volt is belőle kellemetlensége, hiszen a katonai bíróságról az illetékes elvtársak kérdőre vonták. Bizalommal fordultam tehát hozzá, de ő szinte azonnal, felháborodottan félbeszakított: „Mi a baj a fegyverkezéssel?”

Pedig a fegyverkezéssel több baj is van. A legelső baj az, hogy a kétpólusú világ, a hidegháború, a Varsói Szerződés tagállamai részére előírt fegyverkezési kötelezettség megszűnése után kerül rá sor. Magyarország az 1,2 milliárd dolláros orosz fegyverimporttal, az 1 milliárd dolláros harcirepülőgépvásárlási szándékával és a közel félmilliárd dolláros lokátor- és rakétarendszervásárlási tervével véget vet Közép-Európában a fegyverkezési szünetnek. Magyarország nem elégszik meg a hadsereg jelenlegi technikai színvonalával, hazánk nem kíván élni a fegyverkezés beszüntetését lehetővé tevő történelmi helyzettel. Azzal, hogy a hivatalos ellenségkép nélküli Magyarország fegyverkezik, növeli a háborús konfliktus veszélyét, és térségünkben fegyverkezést gerjeszt, megveti az alapját egy közép-európai fegyverkezési versenynek.

A fegyverkezéssel az a baj, hogy sokba kerül. Nagyságrenddel többbe, mint a Nemzeti Színház felépítése, mint az Országos Tudományos Kutatási Alap finanszírozása vagy egy újabb szeméttégető megépítése; és annyiba kerül, mint amennyibe az elmaradott magyar vidék, különösen a Tiszántúl felzárkóztatása, mint amennyibe a szociális háló fenntartása kerülne. A magyar parlament és a magyar kormány határozatai bizonyítják azt a régi tételt, hogy nem lehet elég szegény és eladósodott egy ország ahhoz, hogy fegyverkezésre ne jusson bőven pénz.

A fegyverkezéssel baj az is, hogy erről soha nincs vita. A tandíjkötelezettség okán felmerülő kétmilliárd forintról, a különféle ágazatok dolgozóinak 20–35 százalékos béremelési kötelezettségéről hosszú hónapokon, fél éveken keresztül folyik a késhegyig menő parlamenti és társadalmi vita. A honvé-

delmi tárcának és a parlamentnek 1990 és 2005 közötti mintegy négyszázmilliárd forintot érő fegyverkezéséről se parlamenti, se társadalmi vita nincs. Öröndöset, hogy a civil szféra minden fillérjéről vitázunk, de miért van az, hogy a katonai szférára költendő dollármilliárdokat evidenciaként kezeljük?

Nagy baj, hogy a parlament júliusban elfogadta a hadügyi programköltségvetést, amely a honvédelmi tárcának juttatott éves költségvetésen kívül katonai célprogramok finanszírozását határozta el. Ezáltal végleg megkettőződött a költségvetés, hiszen immár van egy „civil” és egy különféle jogcímen nyilvántartott katonai költségvetés (határőrség, polgári védelem, katonai kutatások, honvédség, katonai programok, haditechnikai célprogramok).

Baj az is a fegyverkezéssel, hogy nem egyszeri alkalomról, hanem folyamatról van szó. Nem lehet azt mondani, hogy a most bejelentett fegyvervásárlásokkal letudjuk mondjuk 2005-ig a hadsereg technikai modernizációját. A légvédelem korszerűsítése csak a jéghegy csúcsa, hiszen a magyar honvédség technikájának 40–60 százaléka nem működtethető, a haditechnikai eszközök 60 százaléka technikailag elhasználódott, a gépkocsiállomány 40 százaléka használhatatlan, az egész technika felét kívánja a honvédelmi tárca lecserélni. A páncélozott harci járművek lecserélésének programja már kész, de készül a katonai járműrekonstrukció, a vegyvédelmi felszerelések cseréje is. De azt se mondhatjuk – és ez is baj –, hogy kerül, amibe kerül, most néhány milliárd dollárért lecseréljük a Varsói Szerződés idején vett fegyvereket, és aztán 20–30 évig nincs gondunk vele. Nem mondhatjuk, mert a most megrendelt fegyverek rendszerbe állításukat követő 8–12 év múlva ismételt modernizációra szorulnak, mivel ezek békeidőben is üzemelnek, és a haditechnika – tegyük hozzá: a mindenkori szomszédok haditechnikájának – fejlődése „szükségessé” teszi cseréjüket. A fegyverkezés tehát ideiglenesnek mondott folyamatos állapot, örök körforgás, ami a fegyverkezési paradigmában megállíthatatlan.

A fegyverkezéssel még baj az is, hogy ismét fegyverpiaca leszünk egy katonai tömbnek, egy nagyhatalomnak, illetőleg a nyugati multinacionális (fegyver)cégeknek. Az adósság visszafizetésének kényszerűsége mellett, készséggel teszünk eleget fegyvervásárlási kötelezettségünknek is. Örülünk, hogy megvehetjük a még ellenünk kifejlesztett, COCOM-lista alól „felszabadított” hipermodern fegyvereket, és hadrendbe állítjuk őket azért, hogy volt szövetségeseink is nyugati fegyverpiaccá válhassanak.

A fegyverkezés további baja, hogy a bejelentett fegyverkezési program nyomán erősödik a magyar hadiipari lobby. Hadiipari megrendelésekről,

állami dotációról és fejlesztésről, külön bankról, azaz a letűnt múlt visszatéréséről álmodik.

Nagy baj az is, ahogyan a magyar nagy és kis egyházak viszonyulnak a fegyverkezéshez. A trón és az oltár, a hatalmi egyház és az államhatalom ugyanúgy gondolkodik hadseregről, honvédelemről és fegyverkezésről. A békeegyházak hangja nem jut el a politikusokhoz, a történelmi egyházak pedig csak az ingatlanjaik visszaszerzése és a tábori lelkesítői szolgálat felállítása miatt találkoznak a hatalom képviselőivel. A szócsőnek választott, kereszténynek mondott KDNP a legnagyobb támogatója a fegyverkezésnek.

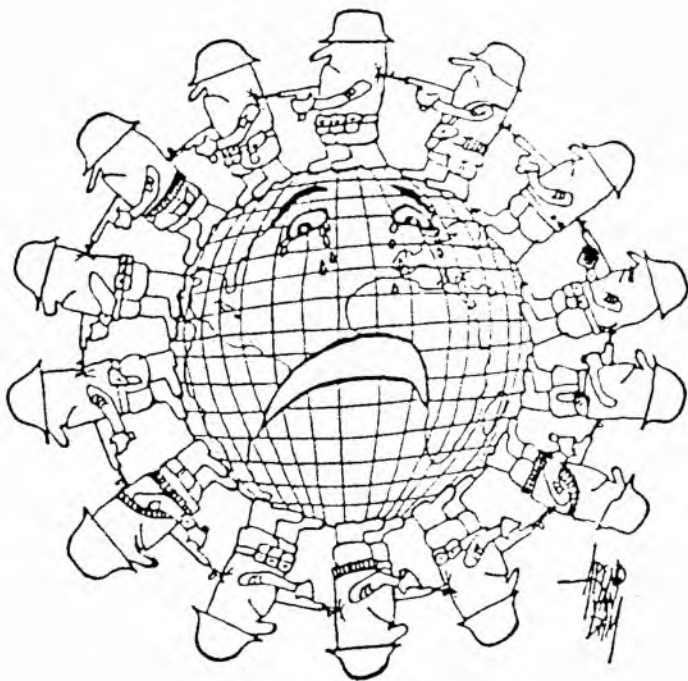
A fegyverkezésnek nagy baja, hogy melegegya a korrupciónak. A NATO főtitkárának esete is jelzi, hogy a nagy fegyvermegrendelések együtt járhatnak a nagy korrupciókkal. Egy-egy fegyvervásárlásnál politikusok és pártok részesedhetnek egy életet bearanyozó vagy a parlamenti választásokat eldöntő témák csúszópénzből. Ilyen értelemben a mindenkor fegyverüzletet nyélbe ütő kormányzat helyzeti előnyben van, ki van téve a korrupció kísérletének, ami egyben a hatalom megtartásnak erős kísértése is. Ebben az értelemben is döntő fontosságúvá válhat a magyar fegyverkezés, hiszen nemcsak dollármilliárdokat veszíthetünk rajta, hanem a politikai vetésforgó esetleges elmaradását is.

Nem kis baj az sem, hogy a fegyverkezés „orwelli köntösben” jelentkezik. A felszínen, jól „medializálva” a létszám csökkentése, a sorkatonák reggeli tornájának elmaradása és a civil ruha viselése, no meg a hivatásos katonák – a többi dolgozó magyar állampolgárához hasonló – nyomorúsága jelenik meg. A haderóreform másik arca – a létszámleépítéssel együtt járó technikai korszerűsítés, a fegyverkezési program beindulása és ennek költségei – nem látható. Minthogy a harci repülőgépek megsemmisítése – nevezetesen a MIG-21-es típusé – se más, mint egy „figyelemelterelő hadművelet”, hiszen amit a fegyverzetek csökkentéséről szóló szerződések nyomán megsemmisítünk, az nem más, mint az elavult technikáról való lemondás, az új technika megvásárlása előtti szükséges fázis: a fegyverzetcsere egyik velejárója.

A törvényerőre emelkedett magyar fegyverkezéssel a legnagyobb baj a mindezt létrehozó szemléletben keresendő. Itt csak katonaitömb-váltásra készülünk, de szemléletváltásra nem, pedig valójában a lelkek konverziójára lenne szükség. Politikusok, döntéshozók, egyházak, az értelmiség jelentős része, a közvélemény-formáló erők nagy része azt hiszi, hogy a nemzet fennmaradása, térségünk biztonsága a fegyverek erejétől függ. Nem a népességszaporulattól, a népegészségügytől, az életminőségtől, az átlagéletkortól vagy

az oktatás színvonalának alakulásától, hanem a magyar hadsereg hadra foghatóságától. A baj tehát csak annyi a fegyverkezéssel, főszerkesztő-helyettes úr, hogy míg a civil társadalom Magyarország kitalálásán gondolkodik, addig a politikusok és a katonák kitalálták a fegyverkező Magyarországot. Ez pedig sosem jelentett jót.

Magyar Hírlap, 1995. november 15.

III. FEJEZET

FELTÉTLENÜL

Az atomfegyverkezés etimológiája

Vit László

Hirosima és Nagaszaki után ötvenegy évvel még mindig tartja magát az a nézet, hogy az első, és mindeddig utolsó atombombák bevetésére amerikai és japán életek megmentése adott indokot. A történelmi visszatekintők általában két hibát szoktak elkövetni: vagy képtelenek beleélni magukat a korabeli gondolkodásmódbba, vagy pedig túlságosan könnyen fogadják el „történelmi racionalitásként” a történeteket. Ma sem dőlt el, hogy a háború befejezésére jelentős hatást gyakorolt bombák felrobbantása csak többszázezer polgári lakos minden figyelmeztetés nélküli megsemmisítése révén volt-e lehetséges.

Mivel késik az ez irányú történelmi tapasztalatok feltárása, a közvélemény tehetetlenül áll az atomháború irracionalitásának megemésztése előtt, és mintha hallgatólagosan elfogadná a képtelen következtetést; az atomháború a hétköznapi élet része, együtt kell élnünk a tömegpusztító fegyverekkel. Hiszen, ha csak arról lenne szó, hogy a „történelmi szükségszerűség”, a „sátán birodalma” tette „nélkülözhetetlenné” az atomfegyvereket, akkor ez a tébolyult logika hét évvel a „hidegháború” vége után, nem keresne újabb téziseket az atomfegyverkezés folytatásához. De nem így van. Amint nyilvánosságra hozták, hogy Oroszország és az Egyesült Államok ballisztikus rakétái már nem egymás milliós nagyvárosaira, hanem ártalmatlan „óceánközépi” célpontokra vannak irányozva, Amerika sietett figyelmeztetni a világot: Oroszország nemcsak fenntartotta szuperhatalmi időszakában, „a nukleáris összecsapások esetére kialakított védett és rejtett irányítását és kommunikációs hálózatát”, hanem új föld alatti ellenőrző központ építésébe fogott az Urálban. Ha viszont az orosz hadvezetés kiemelt fontosságúnak tartja a „nukleáris vezénylési és ellenőrző rendszerében mutatkozó feltételezett sebezhetőség kivédését” – mondják az amerikaiak, annak ellenére, hogy a SALT-1 a „sebezhetőségi doktrína” alapján rakétaelhárító védelmi rendszerek kiépítésének korlátozását, az ellenrakéták, azok indítóállása és rádiólokációs állomások létesítésének korlátozást írta elő –, akkor az Egyesült Államok sem maradhat tétlen, keresnie „kell” területe rakétavédelmének kiépítésének, és az egyezmény megkötésének vagy felmondásának lehetőségét.

Talán mégis Herbert Marcuse-nak volt igaza. A „katasztrófa elhárítására irányuló erőfeszítések” a fennálló ipari társadalom lételemét jelentik, ahogy az a szükséglet is „hogy a szakadék szélén táncoljunk és szembenézzünk a kihívással, hogy alávessük magunkat a pusztító eszközök békés termelésének, a tökélyre vitt pazarlásnak, és annak, hogy olyan védelemre neveltek, amely a védőket is eltorzíja, meg azt is, amit védenek”. Az atomfegyverkezés kifacsart logikája szerint az atomleszerelés is „biztonsági kockázatokkal jár” mivel visszafejlődésre kárhoztat iparágakat és tudományos intézményeket, és heroikus munka eredményeit teszi egyik napról a másikra semmivé.

Maga a totális háború ellentmond annak az alapvető feltevésnek, amelyen a kormányzatok katonai és polgári ágainak kapcsolata nyugszik, nevezetesen, hogy a hadsereg feladata a polgári lakosság védelme. Hiszen a huszadik században a hadsereg egyre képtelenebbé válik ennek az alapvető feladatnak az ellátására, „napjainkra az elrettentés stratégiája leplezetlenül megváltoztatta szerepét: védelmezőből a megkésített és voltaképp hiábavaló megtorlás eszközévé vált” – írja Hannah Arendt.

A termonukleáris világháborúk ideológiáinak forgatókönyvírói soha nem mérlegelték a lehetséges áldozatok számát vagy a válaszcsapás utáni fejleményeket. „Amennyiben bárhol a világon fegyveres konfliktusra kerülne sor – mondta az egykori amerikai külügyminiszter, John Foster Dulles – az Egyesült Államok beveti nukleáris fegyverrel ellátott hadászati bombázóit, hogy tömeges megtorló csapást mérjen az ellenségre”. A konfliktuson egy Nyugat-Európa elleni szovjet agressziót értettek, és az akciótól a szovjet közigazgatás szétesését, az állam felbomlását várták. Az oroszok szintén európai támadással számoltak, és az „agresszort” az ellenség közigazgatási és hadi-ipari központjaira, kikötőire és repülőtereire mért nukleáris csapással vélték elhárítani. Ezek után mintha mi sem történt volna ezeken a csapásirányokon, az a hadsereg, amely egy-két évtizeddel később a jóval kisebb sugárdózist kibocsátó csernobili katasztrófát elhárító mentőalakulatait sem tudta a haláltól megmenteni, Nyugat-Európa „felszabadítására” vetette volna be szárazföldi csapatait.

A hatvanas évektől kezdve sem a humanizmus kiteljesedése, hanem a légvédelmi eszközök tökéletesedése hozta meg a fordulatot a doktrínákban. A nukleáris csapásmérő eszközévé avanszált, atom-tengeralattjárókról indítható és szárazföldön telepített interkontinentális ballisztikus rakétákhoz ugyanis jobban illett a „korlátozott nukleáris háború” elmélete, amely megengedte a tömeges megtorlás helyett a „rugalmas reagálást”. Ez azt jelentette, hogy –

nem mervén vállalni a globális világegés elindításának kockázatát – egyszerűen az ellenségre bízták a háború megvívásának eszközét. A divatos kifejezés a „visszacsapás” lett, az ellenség ettől kezdve csak azt kapta volna vissza, amit ő maga tervelt ki, azaz saját dugájába dőlt volna. Az oroszok szerint természetesen az amerikaiak indították volna az első rakétákat – és „vice versa” –, ezután ők „joggal” alkalmazhatták – legalább is a terepasztalon – az első „tömeges visszacsapást”. A többi aztán ment, mint a karikacsapás. A főbb csapások irányában a szárazföldi csapatok támadásba lendültek, majd néhány hét alatt elérték az Atlanti-óceánt.

A hetvenes évektől aztán a „szabad világ” nézeteihez jobban idomuló hadgyakorlat-háború már a hagyományos fegyverek alkalmazásával kezdődött, majd, az ellenséges választól függetlenül, több ezer rakétát indítottak egymás hadászati jelentőségű objektumaira. Amellett, hogy a háború a két szuperhatalom között „folyt”, mind az Egyesült Államok, mind pedig a Szovjetunió kiemelt szerepet szántak atomjátékaikban Európának. A „korlátozott hadművelet” egyben azt is jelentette, hogy Európa nemcsak a háború kirobbanásának oka, hanem a kizárólagos hadszíntere is lett. Az amerikaiak demonstratív céllal választottak európai, előretolt szovjet célpontokat. A korabeli NATO-dokumentumok szintén az Európára korlátozódó „szelektív” háború lehetőségére utaltak, amit a szövetségesek érthetően nem fogadtak osztatlan örömmel. A Varsói Szerződés – dr. Fülöp Imre alezredes, védelmi kutató tanulmánya szerint* –, szinte csak a közép-európai tagországok területére „korlátozta” a nukleáris fegyverek alkalmazását. A harcászai gyakorlatokon Magyarország területéről indult az első nukleáris töltet, és „természetesen” itt következett volna be az első válaszcsapás.

Mivel ez a tagországok részéről tiltakozást váltott volna ki, a gyakorlatokra kizárólag szovjet csapattesteket vetettek be. A háború megnyerhetőségét illetően a szovjet hadvezetés nem formált véleményt, de a rakétacsapatokat a fegyveres küzdelem meghatározó nemének tekintette. Csak az első csapás utáni „harcképesség helyreállításáig” mentek el az elméletek „végiggondolásában”, a háború befejezését homályban hagyták. Az amerikaiak úgy képzelték, hogy a rombolás után még marad néhány „tartalék” rakétájuk a megtorlásra. A háborút 60 naposra tervezték.

Európa akkor „lélegezhetett” fel valamelyest, amikor létrejött a valódi technikai „bipolaritás”, megszülettek az „ellenség honi területén” lévő célpon-

* Dr. Fülöp Imre: *A nukleáris fegyverek hatása a hadviselés módjára. A Pax Atomica ötven éve. Védelmi Tanulmányok* (különszám), 1993.

tok – a rakétabázisok, katonai repülőterek, főbb energia- és vízellátó központok – megsemmisítésére alkalmas hadászati rakétafegyverek, a ballisztikus interkontinentális rakéták. Az abszolút fegyverek – amelyek visszahívhatatlanok és eltéríthetetlenek, és a röppályájuk módosíthatatlan – „alkalmazásának” új teóriája a kölcsönös elrettentés lett. „Való igaz – írja Hannah Arendt a *Forradalom* című könyvében –, hogy az elrettentés stratégiájának célja végeredményben az, hogy inkább elkerülje, mint megnyerje a háborút, amelyet látszólag előkészít. . . a lényeg azonban az, hogy a háború elkerülése nemcsak egy globális politika valódi vagy színlelt célja, hanem magának a katonai készülődésnek is az irányelvévé vált. Vagyis nem egyszerűen arról van szó hogy a haderőt egy olyan háborúra készítik fel, amely az államférfiak reménye szerint sohasem fog kitörni, hanem olyan fegyverek kifejlesztése a cél, amelyek lehetetlenné teszik magát a háborút. . . Mintha a nukleáris fegyverkezési verseny valamiféle kísérleti háborúvá változott volna, amelyben az ellenfelek a birtokukban lévő fegyverek pusztító erejét bizonygatják egymásnak, és bár sohasem zárhatjuk ki annak lehetőségét, hogy ez a feltételes módban zajló pokoli játék váratlanul valósággá fajul, ugyanúgy az is lehetséges, hogy egy napon győzelem, illetve vereség vet véget egy háborúnak, amely valójában soha nem tört ki.”

Arendt egyik jóslata sem vált valóra, a látens háború ellenség és ellenségkép nélkül folytatódik. A hidegháború utáni multipoláris világban nem a nukleáris fegyverek szerepe értékelődött át, ahogy ezt az a mai orwelli békehadügyminisztériumok bürokratái szeretnék elhithetni. A nukleáris fenyegetés nem a béketeremtés eszköze ma sem. A „fekete dobozok” az elnökök segéd-tisztjeinek karjára erősítve mindig kéznél vannak, hogy a nukleáris csapást elrendelő parancs kiadását, a robbanófejek élesítését, célpont választását egy bonyolult kód alapján az elnökök bármikor elrendelhessék. A tömegpusztítás nem ment ki a divatból. Az Öböl-háborúban, az esetleges iraki vegyi és biológiai támadásra válaszul, a Tigris és Eufrátesz folyók gátjainak lerombolása egy nukleáris csapás alternatívájaként került szóba. Mint később kiderült, az amerikai hadvezetés akkor nem volt tudatában a több tízezernyi polgári lakos életét követelő és helyrehozhatatlan károkat okozó, később kielemezett lehetséges következményeknek.

A békés célú nukleáris fegyver kifejezés képtelen agyrem. Nincs és nem is lehetséges békés célú tömegpusztítás. Az atomfegyverek elterjedése viszont szomorú valóság. Előfordulhat, hogy az ezredfordulón a hagyományos hadviselési módok helyett a katonai szakzsargon a „csúcstechnológiára épülő harc és hadművelet” radikálisan új vagy a terrorizmus elleni, egyre nehezebben átlátható fellépés formáit fogja „irreguláris nukleáris hadviselésnek” titulálni.

Élet és Irodalom, 1996. július 26.

Az általános atomcsend buktatói

Vit László

A francia atomrobbantási sorozat megkezdésével a párizsi kormányzat számára láthatóan kényelmetlen tiltakozás ereje valószínűleg alábbhagy. A robbantássorozat azonban nyitva hagyja a valódi kérdést: le kell-e mondania az emberiségnek az atomfegyverekről, vagy pedig együtt kell élnünk a „realitásokkal”? A némelyek által túlhajtottnak tartott Greenpeace-kampány, a világszerte rendezett tiltakozások, a bojkott és a kísérletek környezeti hatásai által érintett országok nemzeti felháborodása mögött ott bujkál ez a kérdés. Chirac elnök ezért épp a környezetvédelemre hivatkozva akarja végrehajtatni az „utolsó” robbantásokat.

Miről is van szó? Mint köztudott, a Mururoa-korallzátonyon végzett föld alatti robbantások elsősorban környezetvédelmi okokból keltették fel a világ józan köreinek figyelmét. Nemcsak a tengeri élővilág megmentése, de a környező szigetvilág és az ausztráliai kontinens lakosságának esetleges veszélyeztetése miatt is. A franciák azt állítják ugyan, hogy a kísérletek helyéről nem juthat ki radioaktív szennyeződés, de más, például a szemipalatyinszki kísérleti telepen végzett szovjet föld alatti robbantások ökológiai értékelése azt mutatta, hogy 318 kísérleti föld alatti robbantásból 120 esetben kiáramlás következett be. Közömbös gázok kerültek a felszínre, illetve harmincöt esetben más részecskék is kiszabadultak. Párizs maga is bevallotta, hogy a zátony körüli vizek mintegy 10-20 kilogramm plutóniumot tartalmazhatnak. Cousteau kapitány expedíciója ugyancsak kimutatott jódt 131-et, cézium 134-et.

A Nemzetközi Atomenergia Ügynökséggel 1992-ben még az akkori francia kormány végeztetett vizsgálatot, hogy megcáfoltassák a független források adatait. A kutatás a robbantási helytől tizenkét mérföldre kihalászott planktonmintákból ismeretlen eredetű plutóniumszennyeződést regisztrált. Párizs most nyolc kísérleti robbantást akar végrehajtatni a polinéziai Mururoa-zátonynál. Jacques Chirac kijelentette, hogy a kísérletek célja „a francia nukleáris arzenál biztonságának és megbízhatóságának fenntartása”. Szerinte „a kísérletek lehetővé teszik, hogy Franciaország is belépjen a szimulációs technikával rendelkező országok klubjába”. A sorozat tehát olyan látszatot kelt, mintha hozzájárulna egy biztonságosabb technika kifejlesztéséhez, amely

egyszer és mindenkorra helyettesít mindenfajta tényleges robbantást. Teller Ede ugyancsak környezetvédelmi okokból tartaná kisebb áldozatnak a kísérletek folytatását. Ha a tesztekét közösen, nemzetközi megállapodások alapján végeznék az atomnagyhatalmak – így Teller –, akkor a fejlesztések hamarabb és olcsóbban hoznának kézzelfogható eredményeket, így a kísérletek nem a természetes környezetben, hanem komputereken lennének folytathatók.

A franciák által elfogadtatott elv azonban egy csapásra véget vetne annak a kezdeményezésnek, amely 1963 óta (ekkor írták alá a légköri, a világűrbeni és a víz alatti atomrobbantások betiltásáról szóló egyezményt) egy átfogó, mindenfajta atomkísérlet betiltását célzó nemzetközi megállapodás létrejöttét sürgeti. Az általános atomcsendegyezmény az érdekelt hatalmakat a nukleáris fegyverekről való végleges lemondásra kényszeríthetné. Remény volt rá, hogy a szerződés az idén áprilisban létrejön. Hiányzott azonban a atomnagyhatalmak politikai elszántsága. Kína például azzal állt elő, hogy az úgynevezett „békés célú nukleáris robbantások” kedvéért tegyenek kivételt. Az angolok és a franciák ugyancsak „kivételes körülményre” való hivatkozásokat akarnak belecsempészni az egyezménybe. Az Egyesült Államok az úgynevezett kis hatóerejű atomeszközökkel és a hidronukleáris fegyverekkel végzett kísérleteket szerette volna tíz évre kivonni az egyezmény hatálya alól. Ezek a kiskapuk értelmetlenné tették volna az egész megállapodást. Hiszen a fejlett technika révén az atomnagyhatalmak úgy folytathatnák kísérleteiket, mintha nem szegnék meg az egyezséget, és ennek révén előbb-utóbb létrehozhatnák a nukleáris fegyverek újabb nemzedékét.

A Greenpeace szerint egy valódi és őszinte egyezménynek időkorlátozás nélkül mindörökre, mindenfajta atomkísérletet be kell tiltania. Nemcsak természetes környezetben, a föld alatt vagy a légkörben, hanem az ember által alkotott informális környezetben, a komputerszimuláció körülményei között is. A legtöbb „atomfegyvertelen” ország éppen ezért, de egyéb okok miatt is, ellenezte az atomsorompó-egyezmény meghosszabbítását. Úgy vélte, ez is csak biankó csekk az atomnagyhatalmak számára a kísérletek folytatására. A megbíráltak azonban azt ígérték, hogy amíg egy átfogó atomcsendegyezmény nem válik hatályossá, minden tőlük telhetőt megtesznek a kísérletek szüneteltetésére. A szavukat nyomban megszegették. Három nappal az atomsorompó-egyezmény meghosszabbítása után, május 15-én, Kína végrehajtotta negyvenkettedik robbantását. Június 13-án Franciaország bejelentette, hogy felújítja kísérleteit a Csendes-óceánon. Párizs azt is a világ tudomására hozta, hogy fenntartja jogát a kísérletek folytatására, ha az atomcsendtárgyalások 1996-ban kudarcot vallának.

A Greenpeace információi szerint ezek a 10–100 kilotonnás bombarobbantások nemcsak a „hagyományos” nukleáris arzenál, az atomtengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták és a cirkálórakéták hadrendbe állításához szolgáltatnának adatokat, hanem egyszersmind leplezik a szimultán végrehajtott kis hatóerejű robbantások detonációit. Az utóbbiak egyaránt használhatók kisebb atombombák kifejlesztésére, a lézerfegyverek kipróbálására és a komputerszimulációs technikák létrehozására. Egy ilyen mikro- vagy minibomba hatóereje nemcsak kétszázszor nagyobb lenne az oklahomainál (az első kísérleti atombomba), de hagyományos fegyverekből kilőhetőek, taktikai céllal vagy tömegpusztító szándékkal, ténylegesen bevethetők lennének. Hiszen a mind pontosabb hordozóeszközök és a számítástechnika révén „csak” a jól lokalizálható ellenséget érné halálos sugárzás. (A minibomba radioaktivitása nagyjából fordítottan arányos romboló hatásával.)

Ez nem azt jelenti, hogy az atomnagyhatalmak lemondanának az elrettenésként használható nagy hatóerejű atom- és hidrogénfegyver-kísérletekről. Egyrészt nem gondolható komolyan, hogy egy politikus bejelentése erre elég garancia lenne. Másrészt a valóságos, az „egy az egyben” végzett robbantások nem helyettesíthetők teljesen. A még kisebb mini atombombával végzett kísérletek a szakértők szerint alkalmasak a nagy hatóerejű atom- és hidrogénfegyverek felrobbantásának első tesztelésére. Azt azonban nagyon nehéz megjósolni, hogy ezeket a tíz-húsz dekás tölteteket valóban a nukleáris fegyverek detonátoraként használnák-e a „biztonságosabb” atombombára való hivatkozással, vagy tesztelésre. A robbantásokat szeizmológiailag nem lehet megkülönböztetni a kis hatóerejű atomrobbantási kísérletektől, így kérdésessé válnék az atomcsendegyezmények ellenőrzése. Ha ez a foratókönyv volna érvényes, nem lehetne megakadályozni az atomfegyverek elterjedését, és számolnunk kellene „hagyományos” felhasználásukkal.

Magyar Hírlap, 1995. szeptember 22.

„Illegális” atomstratégiák

Vit László

Csak nagyon szűkszavú és homályos kommentárokból lehet arról olvasni, hogy a hidegháború utáni világnak milyen nukleáris háborútól kell tartania, milyen támadásra kell felkészülnie, ki ellen kell védekeznie. A kétpólusú világrendszer összeomlása válságba sodorta a védelmi doktrínák ideológusait. Hirtelen egy olyan világba csöppentünk, amelynek világháborús szcenárióját ugyan elfelejtették megírni, de az atomháborús konfliktus lehetőségét fenn tartották.

A fegyverkezési stratégiák a szuperhatalmi szembenállás korára emlékeztetnek. A NATO önálló atomerővel nem rendelkező országainak helyzete katonai szempontból megegyezik a hidegháborús időszakéval. Ki vannak szolgáltatva a nagyhatalmaknak, amelyek, úgy mond, megvédik őket az előre nem látható veszélyektől.

A hidegháborús időszakban – egy vélt vagy valódi – európai szintű termonukleáris háború fenyegetettsége közepette az európai kisállamok kénytelenek voltak megelégedni az amerikai befolyás által szűkre szabott lehetőségekkel. Továbbra is a NATO „gondoskodik” fegyverzetük továbbfejlesztéséről. Cserében fennállnak azok a garanciák, amelyek lehetővé teszik, hogy a NATO atomeszközöket helyezzen el a kisállamok területén. Ezek a telepítések nem látványosak, mondhatnánk inkább virtuálisak, nehogy a közepes hatótávolságú rakéták telepítése elleni demonstrációkhoz hasonló felháborodásokat okozzanak, mint amilyenek Nyugat-Európában voltak a nyolcvanas években. Ilyen békemozgalmakra ma aligha számíthatunk a fenekestől felfordult Kelet-Európában. A fiatal demokráciák polgárai szeretnék a Nyugathoz csatlakozni, ami annyit jelent, hogy szeretnének a nyugati polgár életszínvonalán élni és fogyasztani. Ezekben a társadalmakban még nem alakult ki annyi gyűjtőerő, hogy a legalkalmasabb időben kimenjenek az utcára, vagyis egy olyan világpolitikai helyzetben, amikor az európai atomleszerelésben lényeges előrehaladást is el lehetne érni. De már nem mozdulnak a nyugat-európaiak sem, hogy sürgessék egy közép-kelet-európai antinukleáris övezet létrehozását vagy egy egységes európai biztonsági rendszer megteremtését.

A bipoláris rend felbomlása után a nukleáris fegyverek szerepe átértékelődött. A nukleáris erő felhasználása és alkalmazási területe azonban lényegében ugyanaz maradt: elrettentés, a „béke megőrzése” és nyomásgyakorlás. Szó sincs arról, hogy egy európai háború veszélye megszűnőben lenne, csak azért, mert a NATO szárazföldi és haditengerészeti atomfegyvereit leszerelték, atomlőszerait és robbanófejeit megsemmisítették. A hadászati fegyverrendszerek csökkentése és a szovjet-amerikai megállapodások végrehajtása a multipoláris világrendben akkor érintené jelentősen Európa biztonságát, ha a megállapodásokat az európai nagyhatalmakra vagy a NATO-ra is kiterjesztenék. Vagyis visszafordítanák azt a folyamatot, amelyre a SALT-1 egyezmények, a rakétaelhárító védelmi rendszerek, az ellenrakéták indítóállásai és rádiólokációs állomások kiépítése korlátozásának megkerülése a jellemző.

Igazi előrelépésről akkor beszélhetnénk, ha hatályba léptetnék és folytatnák a SALT-2-megállapodásokat a hadászati támadó fegyverrendszerek összmennyiségéről, a több robbanótöltetű hadászati rakéták indítóállomásainak számáról és a nagy hatótávolságú manőverező robotrepülőgépekkel felszerelt bombázók mennyiségéről. Akkor lenne előrelépés, ha a hadászati támadó fegyverrendszerek csökkentését és korlátozását a nehéz interkontinentális ballisztikus rakéták teljes kiiktatása követné, azaz a START-1 és START-2 egyezményeket ratifikálnák és hatályukat minden atomnagyhatalomra kiterjesztenék. Csakhogy még az eredeti megállapodásoknak a végrehajtását is veszélyezteti az a tény, hogy ezek akkor születtek, amikor a Szovjetuniónak még szuperhatalmi státusza volt, és a szuperhatalmaknak csak egymástól kellett tartaniuk.

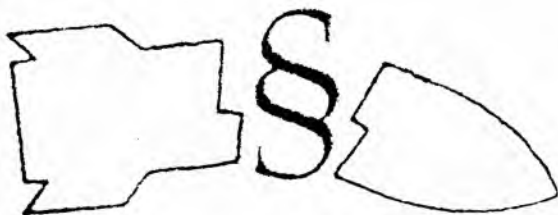
De talán van más kényszerítő erő is. A NATO hidegháború utáni „békés” atomstratégiája érdekes megvilágításba kerül most a hágai bíróság legutóbbi döntésének fényében. A Nemzetközi Bíróság ugyanis kinyilvánította, hogy az atomfegyverekkel való fenyegetés vagy az atomfegyverek használata „ellenértés a fegyveres konfliktusok esetén alkalmazható nemzetközi törvényekkel”. A Bíróság a döntés alól egyetlen kivételt ismert el: „az önvédelem esetét olyan extrém helyzetben, mikor az adott állam végső túlélése forog kockán”. Ez a döntés vitathatóvá és felülvizsgálandóvá teszi a NATO jelenlegi elrettentési stratégiáját azért, hogy megszünteti az atomfegyverek különleges státusát. A Bíróság tulajdonképpen azt mondta ki, hogy a nukleáris fegyverek, más fegyverekhez hasonlóan, alá vannak rendelve annak a törvénynek, amely háborús konfliktusban védelmezi a civileket, a semleges országokat, a környezetet, a jövő generációt a háború hatásaitól. Mivel a határozat a nukleáris fegyvereket alárendelte az ENSZ Alapokmányának, amely megtiltja a katonai

erővel való fenyegetést vagy annak alkalmazását, az atomfegyverek most gyakorlatilag ugyanabba a kategóriába esnek, mint a biológiai és a vegyi fegyverek.

A magyar politikusokat ezek az elméleti megfontolások aligha befolyásolják. Többször hangoztatták, hogy Magyarország NATO-csatlakozásának anyagi okai vannak, az ország az Európai Unió tagja szeretne lenni, hogy a tagságból adódó előnyöket a saját javára kiaknázza és a gazdasági fellendülés útjára léphessen. Még néhány évtizedre van szükség ahhoz, hogy kiderüljön, ezekben az elképzelésekben mennyi volt a realitás és mennyi az utópia. Az országot jelenleg nem fenyegeti katonai veszély, és azt végképp nem lehet mondani, hogy „gonosz erők” az állam létét fenyegetnék. Magyarországnak tehát, mint minden demokráciát hirdető államnak, kötelessége lenne betartani a nemzetközi szerződések előírásait, a Nemzetközi Bíróság észrevételeit.

Éppen ezért itt az ideje annak, hogy az atomsorompó-egyezmény előírásaival összhangban Magyarország is kezdeményezzen nukleáris leszereléshez vezető lépéseket, elsősorban akadályozza meg esetleges NATO-atomfegyverek telepítését. A nukleáris technika és hadviselési stratégiák jelenlegi szintjén ez a lépés csak akkor hatásos, ha Magyarország kijelenti, hogy soha, semmilyen körülmények között nem hajlandó területére beengedni tömegpusztító fegyvereket és hordozóeszközöket.

Népszabadság, 1996. augusztus 26.

Feltétlenül

Vit László

Még meg sem száradt a tinta a legújabb népszavazási kezdeményezés érvényességét elismerő határozaton, máris megkezdődött a jogi, gazdasági kibúvók keresése, hogy miképp lehetne elodázní a népszavazást és vele a NATO-csatlakozás által érintett egész problematikát. Holott egyáltalán nemcsak katonai kérdésről van szó, hanem paradigma-váltásról, amely összefügg az egész Európába menetelés-vitával, a szuverenitásunk vagy alávetettségünk kérdésével, elfogadásával, a fegyverkezési verseny vagy egy józan békepolitika kidolgozásával. Azt is mondhatnám, hogy a NATO-vitában a pragmatikus politika hívei, akik azt puhatolják, hogy merre „lehet” menni, kerülnek szembe a merre „érdemest” latolgotókkal. Egy másik szemszögből nézve a NATO-ellenzők tradicionálisabb, értékörzőbb felfogása ütközik a csatlakozás híveinek nézeteivel, akik a minden áron való felzárkózás, a technikai modernizáció elkötelezettjei. De számukra sem feltétlenül egy katonai tömbhöz tartozás a lényeg, a NATO-t inkább a gazdasági előnyök Európába menetelésének megkövetelt állomásának tekintik.

Ilyen érvek azonban nem hangzanak el a nyilvánosság előtt. A NATO-melletti és a népszavazás kizárása elleni kibúvók is elsősorban adminisztratívák. A lényegi kérdések elfedése viszont logikai buktatókkal jár. „Hiányoznak a döntés feltételei” – nyilatkozta a külügyminiszter, még az érintett országok sem döntöttek, nincs csatlakozási menetrend sem, úgyis lesz majd népszavazás, ha ennek eljött az ideje, záporoznak az ilyen és ehhez hasonló kifogások.

Az úgynevezett „belépési feltételek hiánya” azonban egyáltalán nem zavarta sem az Antall-, sem a Horn-kormányt abban, hogy a leendő csatlakozást adottságként elfogadva kezdjék el a „szocialista hadsereg” átalakítását. Tudatták velünk, hogy a hadsereg feletti civil kormányzati ellenőrzés alapfeltétele egy esetleges csatlakozásnak, hogy csak olyan fegyvereket szabad megvásárolnunk, amelyek beilleszthetők a NATO fegyverzetébe. Számtalanszor emlegették a piacorientált gazdaságot, a szomszédos országokkal kialakított jó viszonyt, no meg a tisztek angol tudását, mint a NATO-ba lépésünk alapvető feltételeit. Ma is ezekre az „ismeretlen” feltételekre hivatkozva folyik a légi-

rányítási és légvédelmi rendszer korszerűsítése, no meg a korrupciógyanús SAAB-üzlet, a soha ki nem próbál harci gépek beszerzése.

Csupán egy valami nem került szóba, nevezetesen, hogy nekünk is lehetnek olyan feltételeink, amelyekből nem engedhetünk, amelyeket egyáltalán nem szabadna alku tárgyává tenni. És ezek közül is egy, amelyik összefügg egy aktuális nemzetközi óhajjal, az atomeszközök elterjedésének megállításaival. Nem került napirendre az a magától értetődő javaslat, hogy legalább ott ne telepítsenek és állomásoztassanak atomfegyvereket, ahol ilyenek nem voltak vagy jelenleg nincsenek.

Sokan a szememre vethetnék, hogy nyitott kapukat döngetek. Hiszen a NATO legutóbbi brüsszeli határozata, amely megfogalmazta a kibővítés feltételeit, nem zárja ki, de nem is követeli meg az atomeszközök állomásoztatását a leendő NATO-országok területén. Nem mintha a várományosok közül bárki is tiltakozott volna, sőt a lengyel és a cseh kormány szinte egymást tromfolva jelentette be: a „teljes jogú tagság elnyerése” érdekében készek az azonnali telepítésre. Gerhard von Moltke, a NATO politikai ügyekben illetékes főtitkárhelyettese sietett is kijelenteni: „A NATO kiterjesztéséről szóló tanulmány hangsúlyozta, hogy nincs kapcsolat a tagság és az atomfegyver tárolása között. Nem elsődleges követelmény a nukleáris fegyverek állomásoztatása az új tagállamokban.”

Csak hogy, ha fellapozzuk a NATO-kézikönyvet, amely többek között tartalmazza a NATO 1991-ben elfogadott hadászati stratégiai érveit és a nukleáris fegyverek felhasználásának elveit – amelyek ma is érvényben vannak – döbbenünk rá, hogy ezek gyökeresen ellentmondanak a brüsszeli dokumentumnak. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete hadászati koncepciója feketén-fehéren kimondja: „A legfőbb kockázati tényezőt a szovjet katonai és felvonulási képesség jelenti, ide értve a nukleáris dimenziót is, amelyet a Szervezetnek figyelembe kell vennie a hadászati egyensúly fenntartása érdekében, még akkor is, ha nem tekintik ellenségnek és jó kapcsolatok alakultak ki”. Hogy mennyire nem befolyásolta a NATO-vezéreket a a Szovjetunió folyamatban lévő szétesése vagy katonai visszavonulása, egy további cikkely bizonyítja. „Az új stratégiai környezet nem indokolja a NATO célkitűzéseinek és biztonsági funkcióinak megváltoztatását, inkább erősíti annak további érvényességét.”

Miután a Szovjetunió megszűnt, végre a NATO 1994 januárjában tartott brüsszeli ülésén is elismerték a „globális szembenállás korszakának végét”. Ennek ellenére újfent siettek hangsúlyozni a NATO „nélkülözhetetlenségét”,

és megerősítették a korábbi londoni és római döntéseket. Ebben, a Szovjetunió és a Varsói Szerződés megszűnését regisztráló nyilatkozatban, Európa gyökeresen megváltozott katonai erőviszonyaira a NATO-országok csupán három mondatnál utalnak. Az egyikben üdvözik Ukrajna atomfegyvermentes övezetté alakulását, a másikban aggodalmuknak adnak kifejezést a Kaukázus déli körzetében kialakult háborús konfliktusok miatt, végül a harmadikban örömmel veszik tudomásul az Orosz Föderáció új alkotmányát.

A „nukleáris elrettentés stratégiája” viszont maradt. Nemcsak az ellenség, vagyis a „legfőbb kockázati tényező” változatlan, hanem az a katonai, politikai doktrína is, amely alapján „a nukleáris erők fenntartásáról és alkalmazásának kérdéséről” szóló fejezetet kidolgozták. „A NATO hihető nukleáris szerepvállalása, a Szövetség szolidaritásának és a háború megakadályozásában való közös elkötelezettségének szemléltetése továbbra is megköveteli az érintett európai szövetségesek széles körű részvételét az atomeszközök alkalmazását illető közös védelmi tervezésben, továbbá azokban az egyezményekben, amelyek az atomfegyverek területükön való békeidőben állomásoztatására, vezetési, irányítási és konzultációs kérdésekre vonatkoznak.” Nem katonai szempontok indokolják tehát a telepítést, hanem politikaiak. Nincs okunk feltételezni, hogy az új vasfüggöny nyugati oldalára menekült poszt-kommunista országok miatt kivételt tennének. Sokkal inkább arról van szó, hogy a nyilatkozatok Moszkvát akarják megnyugtatni és az eddig kialakított fegyverzetcsökkentés végrehajtására bírni. A hazai közvélemény atomellenes megnyilvánulásai miatt a magyar politikai elit bölcsebb dolognak vélte ugyan, ha most hallgat, mondván, „nincs értelme a dologról beszélni, amíg a NATO fel nem teszi a kérdést”, ezt pedig csak akkor teszi, ha eldöntötte, hogy felvesz bennünket.

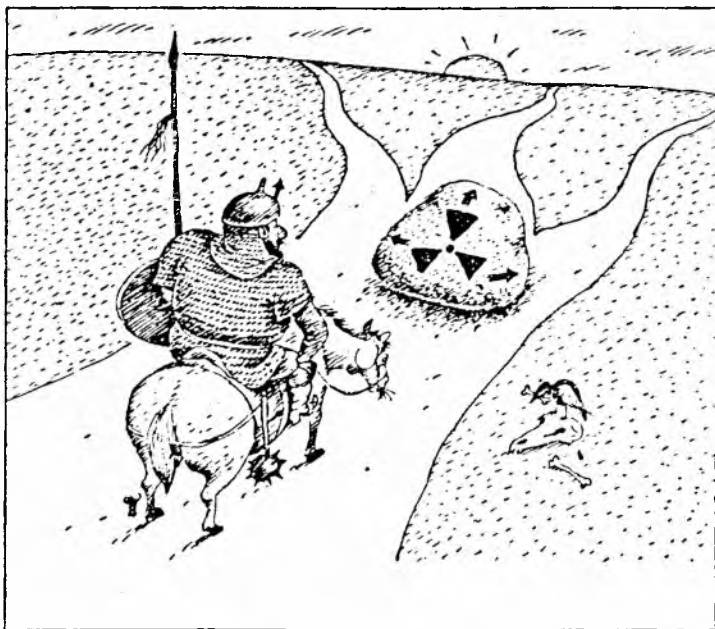
De bármilyen óvatosak is a magyar megnyilvánulások, a nyilatkozatok nem hagynak kétséget a végső döntést illetően. Somogyi Ferenc, a NATO-ügyekben illetékes nagykövet a kiterjesztésről és a telepítésről így nyilatkozott: „Most a tanulmányra általában adtuk meg a választ. Amint a további kérdések konkrét formában megfogalmazódnak, azokra a tanulmány szellemét ismerve minden bizonnyal szintén pozitív válasz születik majd.”

A homályos utalás nyilvánvalóan számba vette a kiírásra váró népszavazási kísérletet,* amely közvetve vagy közvetlenül válaszolhat a kérdésre. Amely a csatlakozás feltételeit nem kívülről várja, hanem az ellenzők saját szándékait fogalmazza meg feltételként, tudván, hogy a telepítés nem a

* A Munkáspárt által kezdeményezett népszavazásról van szó.

nagyobb biztonságot szolgálja Magyarország és általában Kelet-Európa számára, hanem maga a kihívás az, amely ezeket az országokat kiszolgáltatottá tenné egy esetleges első csapásnak. Persze egy telepítést kizáró nyilatkozatot a magyar kormány is közzétehetne. Feltéve, hogy reménybeli csatlakozási buzgóságában nem „feltétlenül” vetné alá magát a NATO-t vezető nagyhatalmak katonai és politikai érdekeinek.

Élet és Irodalom, 1995. december 15.

Atomfegyverterhes Magyarországot!

Vit László

Amikor a NATO-népszavazást néhány hónapja a döntési feltételek hiányára hivatkozva elutasította az országgyűlés, még nem arról volt szó, hogy egy későbbi népszavazáson a csatlakozás alternatíváját a kormány nem akarja komolyan mérlegelni. „A kormány és a parlament felelőssége meggyőzni a lakosságot arról, hogy a NATO-csatlakozás szükségszerűség” – jelentette ki félreérthetetlenül egyik nyilatkozatában mostanában a kormányfő. „Magyarország érdeke, hogy akár szomszédaitól függetlenül, a bővítés első körébe kerüljön” – toldotta meg egy nyilvános fórumon Kovács László külügyminiszter. A NATO-ba igyekvő országok nem szabhatnak feltételeket, ezért lehetetlen lenne olyasmit – mint például az atomrakéták telepítésének megtiltását – követelni, amire békeidőben amúgy sem kerülne sor – állította a külügyminiszter. A határozott kijelentések alátámasztására azonban mind ez ideig hiányoztak a meggyőző érvek. Sőt, minthogy a csatlakozást ellenzők atomfegyverek elleni „nosztalgikus” tiltakozásának, az „érzelmi” és „etikai” alapú antinukleáris ellenérzéseknek nincs egységes érvrendszerű kormányzati kritikájuk, ezért engedtessek meg nekem, hogy – az ellenkező oldalról – néhány écart adhassak a kormány és a többi „NATO-párt” jövőre rakéta-telepítési doktrínájának kidolgozásához egy „eredményesebb” népszavazás érdekében.

A történelmi visszatekintésben a kormánynak arra kellene hivatkoznia, hogy az utolsó NATO-csatlakozók, a spanyolok, tizenöt éve kiharcolták az atomfegyver-mentességet. A „szuperhatalmi szembenállásnak” azonban vége, a mai telepítésnek nincs kockázata. Akkor meg minek tiltakozni ellene. A volt szocialista országokban a „békeharc” egyébként is csak leplezte az „imperialista” ellenfél megsemmisítésének szándékát. A nyugati antinukleáris mozgalmak kelet-közép-európai feltámasztása „utánérzés”, amely hamis humanizmusra apellál. A tiltakozók különben is volt kommunisták, vagy affélék.

A nukleáris leszerelés egyébként sem ránk, hanem az atomnagyhatalmakra tartozik. A tárgyalások menetrend szerint folytatódnak, a korábbi megállapodásokat többé-kevésbé végrehajtják. A NATO megváltozott, a béke, a rend és az európai biztonság letéteményese lett.

A nukleáris egyensúly, ha megbillent is – az amerikaiak javára –, ez annál hatékonyabb elrettentési politikát eredményez, természetesen a nyugat javára. Ezt nekünk is kötelességünk előmozdítani. Ukrajna vagy Fehér-Oroszország atomfegyvermentes övezetté nyilvánítása propagandajellegű. Látható: amint a NATO előállt bővítési szándékával, az oroszok újra fenyegetőznek. Elhangzik néha, hogy Dánia, Norvégia, Finnország akkor éreznék biztonságban magukat, ha kiterjeszthetnék az atomfegyvermentes övezetüket. Ugyan sem Ausztriában, sem Svájcban nincsenek atomfegyverek, és ha tőlük függ, nem is lesznek, de ezeket az országokat nem nukleáris politikájukban, hanem életszínvonalukban kell utolérnünk. Nemrégén ugyan a hágai bíróság állást foglalt a nukleáris elrettentés, az atomfegyverekkel való fenyegetés ellen, ezeket az eszközöket a nemzetközi jogokkal ellentétesnek bélyegezte. Csakhogy a hágai bíróság intézkedései egyetlen nemzetre sem kötelezőek. Egy olyan határozatot, amelyet elsősorban a fejlődő országok erőltettek ki, már csak azért sem tehetünk magunkévá, mert ezzel Magyarország azt hangsúlyozná, hogy nem a Nyugathoz tartozik, holott ennek még a látszata is kerülendő.

Ez a feltétel nélküli összetartozás, nem pedig a szervilizmus vezette hazánkat, hogy az ENSZ különböző fórumain is az atomkísérletek azonnali, feltétel nélküli berekesztése ellen „tartózkodjon”. Nekünk az atomnagyhatalmakkal kell lojálisnak lennünk. Nem méltányolható az az antinukleáris szempont, hogy az atomfegyverek elterjesztése felesleges kockázatot jelent, hogy a szárazföldi telepítés kétes előny a telepítőnek, célpont és kihívás az „ellenfélnek”. Tisztességtelen manipuláció arról beszélni, hogy Európa sűrűn lakott térsége a mai haditechnikai fejlesztés mellett atomfegyverekkel nem védelmezhető. A védelem szó atomfegyverek esetében eleve helytelen kifejezés. Hiszen a harcászati rakétákat, a tömegpusztító fegyverek üzemben tartására, hordozására, vezérlésére vagy kilövésére szolgáló fegyverrendszereket még a legnagyobb jóindulattal sem lehet védelmieknek nevezni. Védelem helyett helyesebb nukleáris ellencsapásról vagy megelőző csapásról beszélni.

Semmiképpen sem helytálló, hogy ez ellentétes volna a honi hadsereg védelmi rendeltetésével, hiszen a Magyarországra telepítendő fegyverek nem Magyarországot „védik”, hanem az egész nyugati szövetséget, amelynek mi is részei vagyunk. Nem várhatjuk, hogy megvédjenek, ha mi nem hozunk áldozatot. Az alkotmányt így is, úgy is módosítani kell. Lehet, hogy még a „haza” fogalmának integrációs változatát is be kell építenünk.

Különben is mindenki tudja, hogy az atomfegyverek elleni védekezés nem reális cél, ezért nem épülnek atombunkerek, nincs légoltalmi oktatás,

nincs sugárvédelem elleni védekezés. Egyébként se lennének olyan egészségügyi létesítményeink, amelyekben egy atomkatasztrófa károsultjait képesek lennének ellátni. Egy ilyen készülődés csak hisztériát keltene. Nem építhetünk minden vidéki városban metrót, csak azért, hogy ne csak a budapestiek egy részének legyenek túlélési esélyei. Ha viszont nincs totális védelem, akkor egy-két rakéta se nem oszt, sem nem szoroz. Az atomfegyverek befogadása növeli a leszerelés esélyeit. Hogy miért? Teljesen logikus, hiszen az atomfegyverek kelet-közép-európai telepítése elleni orosz tiltakozás egy új NATO-atpolitikát indukál.

Büszkék lehetünk, hogy részesei leszünk ennek a leszerelési folyamatnak, amely az atomeszközök alkalmazásának közös védelmi tervezésén keresztül vezet egy új európai biztonsági rendszer létrehozásához. Már csak azért sem célszerű korlátozott nukleáris csapást feltételezni a NATO-doktrínát félreértő orosz politika részéről, mert az interkontinentális fegyverek nem korlátozott háborút jelentenének, hanem korlátlant. Egy esetleg titokban rendszerbe állítható közepes hatótávolságú rakétarendszer alkalmazásának pedig nincs realitása, hiszen nincs ideológiája sem. Különösebb szakmai részletekkel különben sincs értelme nekünk bíbelődni, mert egyrészt a Nyugat tudja, mit csinál, hiszen ezért olyan fejlett. Másrészt a NATO majd úgyis eldönti, hogy akar telepíteni vagy sem.

Ezt a kérdést nem lehet népszavazással eldönteni. A nukleáris fegyverek telepítése egyébként is a nyilvánosság teljes kizárásával történne, mivel a legszigorúbb katonai titoknak számít, hogy a NATO hol tart ilyen fegyvert. A katonai bázisok védelméről, a fegyverek karbantartásáról a telepítést végző állam egységei és szakértői gondoskodnak. Az atomfegyverek költségei nem minket terhelnek, pontosabban akkor is fizetnünk kell őket, ha nem telepítjük, így ha már tejelünk, akkor legalább ne álljanak kihasználatlanul. A biztonság ugyan minden pénzt megér, de ha nem akarunk tömeghadsereget – és ki akar –, ha olcsón megvalósítható védelmet szeretnénk, akkor a NATO mozgási lehetőségeit sem korlátozhatjuk bizonyos antinukleáris övezetekkel. „Az atomfegyverek elterjedésének megállítására hivatott atomsorompó-egyezmény ugyan „de jure” nem tiltja, hogy az atomhatalmak fennhatósági övezeteikben nukleáris berendezéseket telepítsenek, hiszen a fegyverek feletti rendelkezést nem adják át. Természetesen „de facto” ezzel együtt is terjednek. Az atomsorompó „legális” kijátszásának vádjá azonban nem érheti azt az országot, amely nem tud és nem is akar beleszólni egy, a területéről indított atomcsapás elrendelésébe.”

Nos, a tömegpusztító fegyverek betiltása nemes ügy, de nem a miénk. Hogy létrejön vagy nem egy ilyen megegyezés, abba mi úgysem szólhatunk bele. Az atomfegyverek, ha akarjuk, ha nem, elterjedtek; még mindig jobb rendelkezni velük, mint nem, az atomfegyver biztonsági garancia. Ráadásul az „atomháború” csak terepasztalokon folyik, a „valódi” tét viszont az Európába jutás. Felelőtlen az, aki alig valószínűsíthető veszélyek miatt megtagadná az atomfegyverek telepítésének elvi garanciáját, elütnénk magunkat a NATO-tól, kimaradnánk az Európai Unióból. A feltételezés, hogy Magyarország végleg fejlődő orszaggá válna és az elszegényedés nagy méreteket öltene, éppolyan valószínűtlen, mint egy esetleges atomcsapásé, tudniillik egyiket sem támasztja alá semmiféle tanulmány. Bölcsebb dolog tehát, ha most hallgatunk, nincs értelme a dologról beszélni, amíg a NATO fel nem teszi a kérdést, ezt pedig csak akkor teszi, ha eldöntötte, hogy felvesz bennünket.

A nép képtelen eldönteni, hogy mik a valódi érdekei, a népszavazások korlátozódnak csak másfajta élet-halál kérdésekre: az eutanáziára, az abortuszra vagy a halálbüntetés eltörlésére; a tömegpusztítás feletti rendelkezés maradjon a politikai elité. Senki sem gondolkodik atomkatasztrófában. Ha bekövetkezik a világegés, akkor úgysem maradhatunk ki belőle. Az atomfegyvermentes övezet létrehozása valamiféle semlegességi politika látszatát jelentené, Magyarország pedig elkötelezett. Nem beszélve arról, hogy az antinukleáris mozgalmak nem szoktak félúton megállni, hamarosan az atomerőművek leszerelését követelnék. Magyarországnak ma már nem idealisztikus, hanem racionális politikát kell folytatnia. Márpedig a „józan paraszti ésszel” ellentétben csak a nagyobb hatékonyságú fegyverek jelenthetnek nagyobb biztonságot. Atomteher – édes teher.

Magyar Hírlap, 1996. augusztus 6.

IV. FEJEZET

HAGYJÁLLÓGVA, NATO

Apokalipszis most

Csapody Tamás

A háború immár eldőlni látszik. Kezdetét vette a félelem bizonyosságának az időszaka. A csecsenföldi akcióban borzalmas dolgok történtek. Ezek haltak meg, tízezrek váltak hajléktalanná, füstbe ment több százmillió dollár, és sem az emberi, sem pedig az anyagi áldozatoknak nincs végük. Súlyosan és folyamatosan megsértik az emberi jogokat, a hadviselésről kötött genfi konvenciót, az orosz hadsereg – beismerten – súlyos hibákat követett el. Bármennyire szörnyű is kijelenteni, nem ezek a történet legfájóbb és a világ számára legfontosabb üzenetei. Az sem meghatározó jelentőségű, hogy az elemzők és ennek nyomán a médiumok klasszikus felszabadító mozgalomként vagy egy populáris diktatúra letöréseként, az orosz diktatúra előjátékaként, a katonai lobby győzelmeként, új Afganisztánként, Oroszország Öböl-háborújaként vagy éppen az 1956-os magyar forradalom szinonimájaként értelmezik a történeteket. Sokkal többről van szó, s nem a véráldozat és a jogsértések arányai teszik a csecsen háborút világpolitikai jelentőségű eseménnyé, korszakhatárrá.

A csecsen akció orosz olvasatát, amelytől az események elnyerik világpolitikai súlyukat, az orosz alsóház, a дума fogalmazta meg akkor, amikor a Groznij bevételét követő napokban úgy döntött, hogy februárban megvitatja a Szovjetunió megszűnését kimondó 1991-es orosz-ukrán-fehérorosz megállapodás megsemmisítésének és a volt szovjet köztársaságok újraegyesítésének lehetőségét. Az egyik ilyen fontos lépést azonnal meg is tették, hiszen Oroszország és Kazahsztán január 20-án nyilatkozatot írt alá a hadsereg közös felkészítésének, alkalmazásának és felszerelésének elve alapján egyesített fegyveres erők létrehozásáról.

Körvonalazódott az, amit a kazah elnök már szavakba is öntött: alakulóban van egy eurázsiai szövetség. Sok mindent lehet mondani ellenérvként erre, hiszen a dolgok végkimenetele annyi mindentől, többek között a volt Szovjetunió függetlenné vált országainak akaratától is függ; viszont megítélésem szerint eldőlt, hogy a Zbigniew Brzezinski által leírt geopolitikai pluralizmus megvalósulásának nincs semmi esélye.

A csecsen háborút létrehozó politikai erőter, a háború lefolyása és annak nemzetközi és orosz reakciói bizonyossá tették, hogy Oroszország politikai

és/vagy katonai úton akar fölébe kerekedni szomszédainak, a birodalomává válás kísértésének nem tud ellenállni. Nem kíván nemzetállam maradni, nem tud a többi európai államhoz hasonló „normális” állammá válni. Oroszország eurázsiai, nukleáris nagyhatalommá akar válni, ami jelenti egyszerre azt, hogy egyaránt kíván európai és ázsiai nagyhatalom lenni, hogy a „közelkülföld” bekebelezése mellett visszaköveteli korábbi érdekszféráit, igényt tartana korábbi befolyási övezeteire, így ismét számítt Kelet-Közép-Európára. Ezáltal a gazdaságilag gyenge, katonailag erős, méreteinél, lehetőségeinél és agresszivitásánál fogva félelmetes eurázsiai hatalommal létrejön egy új pólus, Amerika, az egyesülő Európa, a Távol-Kelet és a következő évezred elejére „pólussá” fejlődő Kína mellett. A világ, elsősorban Európa, most már joggal, ismét félni fog Oroszország-Szovjetuniótól, ismét jól meghatározható ellenségképet kap a NATO, s a félelem légkörében megint megindulnak a fegyvergyártó gépsorok. Valóban hidegbéke lesz, amit a világ még mindig többre fog tartani a hidegháborúnál.

De más is eldőlt a csecsen akcióban. Lezárult a nyugati és az amerikai külpolitika legalább 1989 óta tartó tehetetlen, bizonytalankodó, koncepciók nélküli, konferenciázgató, tanácsokat osztó és segélyeket ígérő időszaka. A Nyugat veszni hagyta a történelmi lehetőséget Eurázsia hosszú távú pacifikálására, hagyta Oroszország karjaiba zárni a térség kisebb-nagyobb országait. Oroszország azért is viselkedhetett így, mert az Egyesült Államok sem adta fel saját, ENSZ-dokumentumokkal megerősített, a világ közvéleményével ügyesen elfogadtatott erópolitikáját.

A NATO teljes jogú tagságáért most indul meg az igazi harc. A célegyenes előtti jelzés megszólalt, elindult a végső küzdelem egymással, a NATO-val, de elsősorban az idővel. Az orosz-szovjet érdekszféra határai érkeznek el előbb Kelet-Közép-Európa határaihoz vagy az érintett országok jutnak be előbb a NATO-ba? Véleményem szerint Lengyelország, Csehország és Magyarország esetében az utóbbi fog bekövetkezni, ami egyáltalán nem biztos, hogy jót jelent, és hogy hosszú távon megoldaná a térség biztonságát, nem beszélve azokról a szomszédainkról és a többi kelet-közép-európai országról, amelyek kimaradnak a NATO-ból.

A félelem nagy úr, és a fegyvergyártás nagy üzlet, továbbá úgy tűnik, hogy ez utóbbi nagyobb – országhatárokon, érdekszférákon is átívelő – összetartó erő, mint a pacifikált életmód és termelés. A dolgok pillanatnyi állása szerint az elmúlt öt év csak rövid, bár lényeges enyhülést hozó közbátorság lehet a történelemben.

A másodosztályú NATO-tagságról

Vit László

A volt „varsói paktum” országainak bebocsáttatása az Európai Közösségbe most már bizonyosan elhúzódik. Az Európai Unió belső válságával összefüggő halasztás új megvilágításba helyezi a csatlakozási politikát. A várományosok felvételének idejét egyre inkább a tagországok gazdasági és szociális viszonyai határozzák meg. A „legérdemesebb” posztkommunista országok ez idő alatt viszont azon vetélkednek, ki juthat be előbb az euroatlanti szervezetbe – egy amerikai befolyás alatt álló katonai szövetségbe – ahelyett, hogy az integráció kemény feltételeihez való igazodásra fordítanák inkább energiáikat. A EU-csatlakozásig tartó „átmeneti” idő olyan anyagi áldozatokkal jár, amely NATO-politikájuk felülvizsgálatára kellene készíteniük a kormányokat. Van-e politikai jelentősége egy „idő előtti” NATO-tagságnak az európai integráció szempontjából? Vajon lehet-e, szabad-e az integrációs felkészülés miatti gazdasági megszorításokat a védelmi kiadások növelésével súlyosbítani?

A válaszokat jelenleg azért nehéz megadni mert a nemes egyszerűséggel csak integrációs folyamatoknak titulált EU- és NATO-csatlakozások előnyeit és hátrányait a régió kormányai következetesen összemossák, úgy tüntetik fel, mintha az összetartozás szimbóluma, az EU-csatlakozás feltétele lenne. Elhallgatják, hogy az egységes Európa biztonságának, azaz az összeurópai biztonságának van más alternatívája is, sőt a NATO bővítése inkább kiélezi a feszültségeket. Kétségtelen, hogy a NATO-bővítés több milliárdos költsége révén néhány évre megvásárolhatjuk a Nyugathoz tartozás hamis illúzióját, de nem lehetetlen, hogy éppen a katonai kiadások növekedése, a megszorító intézkedések okoznak olyan társadalmi feszültségeket, amelyek nehezítik vagy elodázzák az integrációt.

A csatlakozási sorrend logikája megkérdőjelezhető. Nem elég arra hivatkozni, hogy a nyugati katonai szövetség megszületése is megelőzte a Montanunióét, és idejétmúlt lenne előhozakodni a hidegháborús időszakra vonatkozó KGST-Varsói Szerződés, EU-NATO párhuzammal. Nehéz lenne azt bizonygatni, hogy a NATO-ra akkor is szükségünk lenne, ha távol maradnánk Európától. A NATO hivatalosan tagadja, hogy a két szervezet tagsága összefüggene, és a gyakorlat is azt bizonyítja, hogy az új tagok felvétele geopolitikai

érdekeket szolgált; Nyugat-Európa azonban hallgatólagosan elfogadja, hogy a csatlakozni vágyó kelet-európaiak a NATO-t az EU előszobájának tekintsék. A sorrend nem igazolható biztonságpolitikai hivatkozásokkal sem. Még ha az EU-bővítésnek van is biztonsági következménye, az Unió biztonsága nem egy potenciálisan integrálható gazdasági érdekszféra katonai bekebelezésén múlik, és a két szervezet területileg sem esik egybe.

A kelet-közép-európai csatlakozások sorrendiségét, korántsem a „természetes követelmények” határozták meg, inkább a politikai tehetetlenség. A kormányzati politikák úgy vélték, hogy „abba a szervezetbe kell belépniük amibe hagyják őket”. A helsinki csúcstalálkozó után úgy tűnik, hogy az Egyesült Államok számára a NATO-bővítés legfeljebb presztizskérdés, a régió sokat hangoztatott „biztonsági szempontjai” sokadrendűek. A készülő NATO-charta azt bizonyítja, a térséget lehet de facto atomfegyvermentes övezetté nyilvánítani, sőt ez mindkét nagyhatalom érdekeinek megfelelné. Csökkentenék a hagyományos fegyvereket számát, és az oroszok beleszólást kapnának az érdekeiket sértő fegyverrendszerek kiépítésébe, a NATO nem használhatná a Varsói Szerződés katonai létesítményeit és fegyverzetét sem. Ha valóban aláírják a megállapodásokat, a NATO-bővítés pusztán névleges lesz az első körbe kerülők számára – bármennyire is kapálódznak ellene –, anélkül, hogy ebből bármilyen biztonsági hátrányuk származna. Bár az érintett kormányok tagadják, ez a „másodosztályú” NATO-tagság sokkal inkább megfelel érdekeinknek. Hiszen geopolitikai helyzetünk miatt egyszerre vagyunk kiszolgáltatottak és kiváltságosok. Transzitország szerepünk integrációs előnyt jelentene nekünk, de ez a közvetítő funkció együtt jár – legalábbis a gazdasági értelemben vett – ütközőzóna vállalásával.

Az integráció bővítése része annak a globális politikának, amelyet a Nyugat a nálánál elmaradottabb térségekkel folytat. A befolyási övezet kiterjesztése megindítja Európa különböző gazdasági fejlettségű országai között a kiegyenlítődést. Ez a fenntartható fejlődés természetes trendje, amit lassítani lehet, de feltartóztatni nem. A fejlett ipari országok nem zárkozhata be, érdekük a nyitás. A helyzet azonban ambivalens, mivel az ipari és társadalmi fejlettségi szintek különbsége rövid távon áldozatokat követel tőlük, egyszerre ösztönzi a fejletteket az integrációra, de vissza is tartja őket tőle. Míg azonban az Európai Unió bővítése elkerülhetetlen, a NATO csupán hidegháborús maradvány. Az első körre esélyes posztkommunista kormányok azonban kategorikusan elutasítják a formális bővítésnek még a látszatát is, hallani sem akarnak a „többsebességes NATO”-ról. Az sem érdekli őket, hogy

mind Csehországban, mind Magyarországon sokan ellenzik az atomeszközök telepítését és csapatok állomásoztatását. Egyik ország alkotmánya sem garantálja a nukleáris fegyverek szállításának, tárolásának és elhelyezésének tilalmát. A magyar politikusok, a tiltakozó mozgalom ellenére, amely követelte, hogy az atomtörvény tiltson meg mindenfajta háborús célokat szolgáló nukleáris eszközt, elvetették a javaslatot. Most viszont úgy tesznek, mintha az amerikai–orosz fegyverkorlátozási megállapodás az ő elvárásait igazolná, „hiszen a volt szocialista országok területére hadászati okokból amúgy sem volt értelme nukleáris fegyvereket telepíteni”. Mégis ragaszkodnak a „teljes jogú” NATO-tagsághoz, minden árat megadnának az Európához tartozás „garantált” látszatáért. Érthetetlen, hogy ezek az „önérzetes” kormányok miért nem inkább az idő előtti NATO-bővítést utasítják el, hiszen nyilvánvaló, hogy ez a Nyugat részéről csak ürügy a gazdasági segítségnyújtás elodázására, számunkra viszont csak az „európai kultúrkörhöz” vagy a „világgazdaság centrumához” való tartozás illúziójához elégséges.

A NATO-stratégiák szerint a jelenleg megosztott Európa a pluralizált, emberi jogokat tisztelő, piacgazdaságú jogállamaival fokozatosan bővülve jutna el a teljes biztonsághoz. Ám az említett biztonság körkörös hullámai meglehetősen elmosódottak, minél távolibbak a körök, annál inkább a semmibe foszlanak. A helsinki csúcs után valószínűleg a hullámok száma is korlátozott, mert Oroszország, amerre a hullámok csapnának, sohasem lehet tag, de megakadályozhatja a befolyási övezetébe tartozó országok felvételét. Ha nem lenne több kör, a kimaradók úgy jutnának az Unióba, hogy beléptek volna a NATO-ba, hiszen a tárgyalások valószínűleg egyszerre kezdődnek. Mivel a gazdasági szempontok dominálnak, Lengyelország, Csehország és Magyarország NATO-tagság nélkül is esélyes volna.

Az „összemosási” politika azonban hatékony. A közvélemény-kutatások eredményei jelzik, hogy az emberek nem tudnak igazán különbséget tenni az EU és a NATO között. A NATO a közvélekedésben a kínálkozó alkalom, az elérhető lehetőség a gazdasági kibontakozásra. Nem tűnik fel a biztonsági filozófia hiánya, vagy hogy az „európai kooperatív biztonsági architektúrába” és ezen belül a „katonai-védelmi garanciákat nyújtó szervezetbe, azaz a NATO-ba” való belépési törekvés lett a biztonsági filozófiát helyettesítő prioritások egyike. Emiatt nem is szükséges választ adni arra a kérdésre, hogy milyen mérvű biztonságra is lenne az illető országnak szüksége egyébként. Nem is igazán a védelmi biztonságról beszélnek, hanem arról, hogy a NATO-ba bejutás maga a biztonság.

A politikusok maguk sem tagadják, hogy az integrációs politikájuk nem elveken, hanem megérzéseken nyugszik. A NATO-t az elhúzó és bizonytalan kimenetelű „bővítés” első állomásának saccolják, anélkül, hogy a nyugat-európai integrációs csatlakozás tényleges időpontjával számolnának. A NATO-teher nyomasztó súlya sokáig nem viselhető, és csak a gyors uniós felvétel, esetleg egy európai méretű háborús konfliktus „igazolhatná”. Az előbbinek sajnos, az utóbbinak remélhetőleg kicsi az esélye. Az intézményeket összemossák azt is elfelejtik hangsúlyozni, hogy az EU-bővítésnél az Egyesült Államoknak koránt sincs ugyanolyan döntő szava, mint a NATO-bővítésben, sőt Amerika tulajdonképpen az EU konkurense. De a NATO-n kívülmaradásról vagy az áldozatvállalás mértékéről aligha tud reálisan dönteni az a kormány, amely megrögzötten hajtogatja, „hogy a csatlakozásnak nincs alternatívája”.

Magyar Hírlap, 1997. április 10.

Kell-e Magyarországnak a NATO?

Vit László

Egységes érvrendszer

A *Külpolitika* című folyóirat 95/1. és 95/3–4. számaiban Valki László próbált választ adni a címbeli kérdésre. Valki érdeme, hogy egy olyan polémia egységes nézetrendszerbe foglalását vállalta magára, amely messze meghaladja a feltett kérdés közvetlen tárgyát, valójában a 1989 utáni évek magyar külpolitikáját elemzi. A vita, vagyis, hogy belépjen-e Magyarország a különféle integrációs szervezetekbe, és főleg, hogy milyen áron tegye, ugyan legalább három éve folyik a médiában, az érvek azonban – és ez a NATO-t támogatók véleményére sokkal inkább igaz – meglehetősen ellentmondásosak, a motivációk gyengék, a különböző szempontú érvrendszerek összehangolása hiányzik. A naponta elhangzó „felelős” politikai nyilatkozatokból kirínak az aktuálpolitikai szándékok, a pillanatnyi erőviszonyok propagandasztikus befolyásolása.

Valki érdeme, hogy az összefüggéseket keresi. Nem képvisel ugyan független álláspontot, de mindenképpen törekszik a csatlakozáspártiak álláspontjának közös nevezőre hozására, a politikai szándékok és érvek racionális alátámasztására, logikai rendszerbe foglalására. Valki teljesítménye figyelemre méltó, nem ő tehet róla, hogy – amint mondani szokták – fából nem lehet vaskarikát csinálni.

Helyzetelemzés és stratégia

„Kelet-Közép-Európa tele lett mini weimari köztársaságokkal – idézi a Foreign Affairs-t Valki –, amelyek jelentős erőszakot tudnának alkalmazni egymás ellen, paradox módon anélkül, hogy . . . képesek lennének megvédeni magukat egy nagyobb külső agressziótól”. Másutt viszont: „ha egyszer Oroszország visszatérne korábbi birodalmi politikájához, majdnem közömbös lenne, hogy az említett országok mekkora haderővel rendelkeznek”. A két axiomatikus megállapításból éppen hogy nem következik a Valki által ajánlott megoldás, az atlanti szerződéshez való csatlakozás, sőt sokkal célszerűbb lenne,

ha a kelet-közép-európai országok, a helyzetből kiindulva, a hidegháború időszakában kialakult, elavult fegyverzet-egyensúlyukat megtartva, további fegyverkezés helyett a végleges haderőcsökkentés útjára lépnének.

Annál is inkább, mert az egymással háborúzó kelet-európai kisállamok „rémképe” nem hatja meg a Nyugatot. Mint Valki maga is megállapítja: a Nyugat nem tartotta érdemesnek sürgetni a kelet-európai csatlakozást; nem készült új Marshall-terv; nem láttak hozzá egy új világrend körvonalainak felvázolásához, hanem elsősorban a hagyományos fegyverek csökkentésében és Németország egyesítésében voltak érdekelték.

Semmi sem igazolja azt, hogy az Egyesült Államok is úgy látná: Kelet-Európa veszélyben van. Az amerikaiak inkább attól tartanak, hogy egy 530 ezer négyzetkilométerrel megnövelt területet kellene védelmezniük főleg nukleáris fegyverzettel, ráadásul közvetlenül az orosz határ mellett.

No persze, Amerikának és Európának szüksége van egymásra, ha másért nem, mert Amerika exportbevételeinek 40 százaléka Európából származik, és azért is, mert az euroatlanti összépesség az ezredév végére várhatóan 6 százalék alá süllyed. Az „európai civilizáció” olyan létszámhátrányba kerül, amelyet – úgy vélték – Amerika csak katonai erővel tud egyensúlyozni. A katonai szövetségek azonban, főleg ha az alapvető politikai érdekek már nem nyomnak a latban, előbb-utóbb összeütközésbe kerülnek a gazdasági érdekekkel. A NATO esetében is ez helyzet. Ténylegesen a Szovjetunió léte volt az a cement, amely összekötötte Amerikát Európával. Mára viszont nemcsak az Európába irányuló export esett vissza jelentősen, hanem az Egyesült Államok nemzetbiztonságra fordított költségeit is csökkentették, hiszen a Szovjetunió felbomlásával Amerika már nem „él” Demoklész-kardja alatt, mintegy 30 000 ellene irányuló robbanófejet leszereltek. Az Egyesült Államok csökkentette az Európában állomásozó haderőinek létszámát is.

Valki maga is elismeri, hogy a Nyugatnak nem érdeke a NATO bővítése, mivel „a szovjet csapatok távozása után nem maradt olyan hagyományos fegyveres erő a térségben, amely bármilyen módon fenyegette volna a NATO tagállamait”. Méltatlankodva bár, de bevallja, hogy a NATO koppenhágai konferenciáján visszavonták a korábbi zárónyilatkozat azon részét, amely a „hagyományos szövetségi érdekeket” meghaladó tevékenységről szólt. Az amerikai külpolitika változását jelzi, hogy az amerikai szavazók követelik, hogy Amerika reálisabb, gazdasági hasznot eredményező külpolitikát folytasson. Fontosabbakká váltak az ázsiai kapcsolatok, a tömegpusztító fegyverek terjedéséből adódó veszélyek kerültek a középpontba.

Bele kell törődnünk, az amerikai külpolitika ma már nem Európára összpontosul, Kelet-Közép-Európa még kevésbé jön számításba. Csakhogy Valki nem ténymegállapítást akar tenni, hanem arról szeretné meggyőzni az olvasóit, hogy a térség magára hagyása „hiteles forgatókönyvek” nélküli elhibázott politika a Nyugat részéről. Valki nem erkölcsileg hibáztatja a Nyugatot, hanem politikai vaksággal vádolja, amiért nem látja az orosz veszélyt – egyébként saját érdekei ellenében – olyannak, amilyennek a kelet-európai politikai elit szemszögéből tűnik, vagy szeretnék ha tűnne.

Borhi László történész egy interjúban tipikusnak nevezte ezt a gondolkodást. „A magyar külpolitikán a mohácsi véstől napjainkig évszázadok óta végighúzódik a Nyugat illúziója. Rákóczi alatt arról ábrándoztak, hogy Magyarország megtalálja helyét a művelt Európában. 1848-ban, de 1918–20 között sem egyezett Magyarország és a Nyugat érdeke. A világháború kezdetén azt vártuk a Nyugattól, felismerve, Magyarország fontos bástya Oroszországgal szemben, hogy biztosítani fogja Magyarország függetlenségét. Csalatkozni kellett Magyarországnak 1956-ban és 45 után is. Botorság tehát azt gondolni, hogy kiemelt helyet foglalunk el a Nyugat gondolkodásában.”

Valki szkepticizmusa sejteti, hogy mindezt ő is tudja, de mivel elkötelezett támogatója a katonai szövetségbe lépésnek, igyekezete arra irányul, hogy a kiterjesztés magyar érveit általánosítsa, és beépítse az európai biztonság fogalomrendszerébe. Ehhez mindenekelőtt el kell „tüntetnie” a kelet-európai kisországok közötti különbségeket és érdekellentéteket, vagyis lényegében egységes tömbként kezelni a posztkommunista országokat. A kulcskérdés tehát az országok közös geopolitikai jellemzőinek meghatározása.

Semleges ütközőzóna vagy befolyási övezet

A semleges ütközőövezet kifejezést az orosz politikai zsargon alkalmazza. A nyilatkozatok szerint egy ilyen övezet fenntartása állítólag egy szuperhatalmi státuszra törekvő Oroszország érdeke lenne. Csakhogy Valki – helyesen – kétségbe vonja, hogy a „birodalmak feltámadjanak, éppen ellenkezőleg, a történelmi trend a birodalmak végleges felbomlásának irányába mutat”. Az ütközőövezet különben is valamiféle katonai tartalmat sejtet, márpedig Moszkvának se oka, se ereje nincs a terjeszkedésre. Egy esetleges nukleáris csapás is csak akkor irányulhatna egy ilyen zónára, ha ide atomfegyvereket telepítenének, a nukleáris „ütközőövezetnek” pedig végképp nincs hadászati értelme. A de facto semleges, gyengén felfegyverzett országok övezete mint fenntartandó pozitívum szerepel a Karaganov-jelentésben, amely a kibővítés oroszországi ellenérveit és esetleges ellenreakcióit dokumentálja. Kétségtelen,

hogy ez a kinyilatkoztatás utal a nagyhatalmi szerepkör visszaszerzésének szándékára, sőt az is elmondható, hogy ez egyfajta orosz beavatkozás a térség országainak szuverenitásába. Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy ezek az óhajok aligha válthatók át egyfajta gazdasági vagy politikai befolyásra.

Ha befolyási övezetként aposztrofáljuk a térséget, akkor elsősorban a nyugati befolyásra gondolunk. Csakhogy, bár ez a kelet-európai politikai elit vágyálma, nem beszélhetünk egyértelműen a nyugati hagyományos politikai-gazdasági befolyás növelésének érdekében sem. Németországnak és Franciaországnak ugyan fűződik ahhoz kontinentális érdeke, hogy a térség egyes országaival szorosabb kapcsolatot létesítsen, viszont ennek az égvilágon semmi köze sincs a katonai integrációhoz.

Az ütközőzónánál vagy a befolyási övezetnél azonban Valki fontosabbnak tartja a kelet-európai térség instabilitásának kihangsúlyozását. Valójában tanulmányának ez a része adja meg a mondanivalóját, és próbál meg válaszolni a címbeli kérdésre.

Az instabilitás doktrínája

A római csúcstalálkozón a résztvevők is azt szögezték le, hogy a korábbi fenyegetettség nem létezik többé, és nem az a előre megfontolt agressziótól fenyegeti veszély a tagállamokat, hanem inkább a kelet-közép-európai régió országainak instabil (gazdasági-politikai) állapotából. „Alapvető német érdek – idézi Volker Rühe nemzetvédelmi minisztert –, hogy a stabilitás és az instabilitás, a gazdagság és szegénység határai ne essenek egybe a NATO, valamint az Európai Unió és így Németország keleti határaival.”

A római csúcstalálkozón az is megfogalmazódik, hogy csak azok a konfliktusok veszélyesek a tagországokra nézve, amelyekben külső hatalmak vesznek részt, és amelyek átterjedhetnek a NATO-országokra.

Valki a „bizonytalansági érzésekre” hivatkozik, az orosz politikusok „aggodalmat keltő” nyilatkozataira, a feltámadó „román és szlovák nacionalizmusra”, sőt a helytelen antalli „revíziós politikára” is. De legfőbb érve a politikai elit történelmi tudata, amelyet sommásan az elit tagjainak személyesen átélt élményeivel, az 56-os forradalommal és a prágai tavasszal azonosít.

Csakhogy kissé egyoldalú a „kiszámíthatatlan térség” bélyegét sütni a Szovjetunió „történelmének utolsó hat évtizede” miatt egész Kelet-Közép-Európára. Így leszünk a hányatott életű Kelet, miközben Nyugat-Európa fejlett ipari államai „világtörténelmi értelemben stabilizálódtak”. Ebbe a világtörténelmi felfogásba azonban nem fér bele a náci Németország, kimarad belőle a Franco-diktatúra, a 68-as diáklázadás, hogy csak néhányat említsek.

Valki számára az instabilitási doktrína két kategóriája létezik: a szovjet utódállamok, amelyek végleg elvesztették stabilitásukat és reményük sincs a felzárkózásra, és mi, európai szatelliták, akik a stabilitás periferiáján landolunk. Mindehhez Samuel P. Huntington kulturális törésvonalainak „tudományos” elméletét (mellesleg a „fehér ember” kultúráját, pontosabban a nyugati civilizációt és a vallási megosztottságot erősen túlértékelő szemléletét) hívja segítségül. De Valki nem ragad le egyetlen elméletnél, még azt is megengedi, hogy a törésvonalak és a vallási-kulturális közösségek határának véletlen, ám újra, meg újra kialakuló egybeesése sem zárható ki.

A „jól hangzó” kelet-nyugati törésvonal-elmélet kétségtelenül igazolja a kelet-közép-európai országok integrációs törekvéseit. Csupán egy bökkenő marad, hogy ez nem igazán illik a NATO mostanában sokat hangoztatott „megosztottság nélküli Európa”-elképzelésébe.

Kétségtelen, hogy a kelet-közép-európai országok átalakulásai nacionalista, etnikai és ideológiai szélsőségeket hoznak a felszínre, és politikai, gazdasági instabilizálódást okoznak. De arról sem szabad megfeledkezni, hogy ugyanakkor a fejlett ipari társadalmak is átalakulóban vannak, és az átalakulás feszültségeit – a tartós munkanélküliséget – idegengyűlölettel kompenzálják.

Amint ezt egy mostanában készült osztrák semlegességi politikát értékelő tanulmány megemlíti, a probléma gyökere, hogy a nyugati segítségnyújtás hiányát, a modernizálási jelenségeket Keleten a gazdasági vasfüggöny leeresztéseként érzékelik, és ez vezet egyrészt, etnikai-nacionalista feszültségek kialakulásához, másrészt, a katonai integrációs szervezetbe való mohó igyekezethez, és indukálja a nyugati fegyverkezést.

Ha a folyamatok mélyére akarunk hatolni akkor alaposabban kell elemeznünk a fenyegetettség pszichózisát. A keleti, állampárti, rendőri erőszakon alapuló diktatúrák összeomlása a fegyverkereskedelem, a kábítószerkereskedelem, a szervezett bűnözés és a terrorizmus növekedésével járt nemcsak az illető országokban, de a „gazdaságilag” érintett nyugati országokban is. A fenyegetettség érzését fokozza a globális ökológiai válság folytatódása, és az, hogy a fejletlen demokráciákban a központi intézkedések lehetősége csökkent, a társadalmi változások miatt növekedett a kockázat, és az elnyomorodás miatt a környezetvédelemre szánt anyagi eszközök kisebbek, viszont nőtt a társadalmi apátia a folyamatok megállíthatatlansága miatt.

Fokozzák a bizonytalanság érzését maguk a politikusok is, mivel hatalmuk megtartása érdekében a könnyebb utat választják: a hidegháború időszakában bevált biztonságpolitikai intézmények fejlesztésében gondolkodnak, holott ezek az intézmények válhatnak leginkább biztonságpolitikai kockázattá,

főleg ha minduntalan azt sugallják, hogy a haderő növelésével elháríthatnak minden destabilizálódást.

Valki szerint a csatlakozás egy csapásra „véget vetne a közép- és kelet-európai politikai elitekben tapasztalható, a térség – és ezen belül saját hazájuk – történelmi sorsával kapcsolatos bizonytalanságnak”. Hiszen, hogy ne legyen kétségünk, hogy miféle bizonytalanságra is gondol, „a csatlakozás növeli az új tagállamok külső biztonságát”. Az orosz veszély ellen mindez nem sokat érne, tekintve, hogy a segítségnyújtás vagy intervenció alapjául szolgáló 5. cikkely – amely egyébként csak önkéntes beavatkozást tesz lehetővé – elavult. Valki azonban határozottan a kollektív védelem kötelezettségének eltörlése ellen van, és – feledve a szervezet politikai fontosságát, amit az imént méltatott – így háborog: „Mi értelme lenne egy kollektív védelmi szervezetnek a kollektív védelem megtartása nélkül”? De szkeptikusan utal a lehetőségre: miért is vállalnák a amerikaiak a „globális nukleáris háború veszélyét egy olyan ország védelmében, amelyet még csak meg sem képesek találni a térképen”?

A fegyvereknek inkább ideológiai jelleget tulajdonít, szerinte nehezen képzelhető el, hogy a kiszámíthatatlan társadalmi-politikai folyamatok által kirobbantott fegyveres konfliktusoknak „az új tagállamok részeseivé váljanak...”, hiszen olyan erő állna mögöttük, amely bármely államot elrettentene fegyveres eszközök alkalmazásától”.

Igaz, hogy A NATO és a WEU a keleti katonai tömb felbomlására intervenciók kapacitásának növelésével válaszolt. Létrehozta a Szövetséges Mozgó Erőket és a Szövetséges Gyorsreagálási Erőket. Csakhogy mindettől nem nő, hanem csökken az európai biztonság. A volt keleti katonai tömb önálló nemzeti hadseregekké fejlődött vissza. Mivel ezek a nemzetállamok fegyverzetüket elavultnak érzik, fegyverkezési versenybe kezdenek. A nemzeti hadseregek önálló szervezetekként nyomást gyakorolnak a kormányaikra, hiszen létérdekük függ a fejlesztésektől. Így a regionális konfliktusok, a polgárháborúk bizonyos körülmények között átcsaphatnak az államok közötti háborúba, és senki sem garantálhatja megfékezésüket.

A belépés kedvező gazdasági következményeinek bizonyítására Valki Keleti György honvédelmi minisztert idézi: „A tőke végül oda megy, ahol jól érzi magát”. Előny még, hogy meg lehet takarítani a magyar hadsereg elkerülhetetlen modernizációs kiadásainak nagy részét. Más nyilatkozatok és a beindult fegyvervásárlások az ellenkezőjére utalnak. Nem igaz, hogy „a belépés pontos feltételeit még senki sem ismeri, és nem tudjuk, hogy mennyit kell áldozni a tagságra...”; vagy, hogy „bizonyosak csak abban lehetünk,

hogy – a modernizációs költségek – alacsonyabb volta miatt nem többet, mintha kívül maradunk”.

A viszonylag szegény országokra a NATO „katonai kultúrájához” és a haderő struktúrájához való alkalmazkodás nagy anyagi terheket róna. A kiterjesztés egyes államok kirekesztését és egy korszerűtlen biztonsági politika régi konfrontációs mintáihoz való visszatérést jelentené, amely a biztonságot a katonai fölényrel és a hatalom kiterjesztésével akarja helyettesíteni. Aligha tekinthető tehát a NATO olyan gazdasági tényezőként, amely a bizonytalansági érzésünket csökkentené.

Azt Valki sem tagadja, hogy A NATO szerepe egy radikális összeurópai leszerelési program kezdeményezése és lebonyolítása lenne, hogy a válságok megelőzése helyes cél, és a politikai beavatkozás célszerűbb, mint a katonai. De mivel a NATO ilyen „preventív stratégiát nem dolgozott ki, az új európai biztonsági architektúra nem látszik körvonalazódni sem az EBEÉ, sem az EK keretében” az javasolja, hogy inkább fogadjuk el mi is a konzervatív politikát. De nemcsak azért elhibázott ez a magyar politika, mert egy olyan székérre akar felkapaszkodni, amely nem veszi fel, és emiatt illúziókat ébreszt – egyébként hamisan tüntetve fel a csatlakozás előnyeit és eltitkolva a hátrányait –, hanem azért is, mert a folyamat ellentétes a világpolitikai trenddel, az Európa-centrikus gondolkodás gyengülésével, de ellentétes egy valódi európai biztonságpolitika elveivel is.

Ha hamis illúziókban ringatjuk magunkat, akkor a bizonytalansági érzésünk növekedni fog. Ostobaság lenne annak „drukkolnunk”, hogy egy szélsőséges orosz fordulat valóban közelebb hozhat bennünket a Nyugathoz, vagy legalábbis a nyugati katonai szövetséghez, mert ez egyben egy sokkal veszélyesebb európai környezetet jelentene.

A NATO minden idők legerősebb katonai szövetsége, és a hidegháború végéig csak a szövetségi területeken belüli érdekek védelmében érezte magát illetékesnek. De amióta az atlanti szövetségnek nincs ellenfele, olyan válságba sodródott, amelyen kényszeredett biztonságpolitikai párbeszéddel, a katonai beavatkozás világméretű és világviszonylatban igazolt kiterjesztésével és a tagság kelet-európai kiterjesztésével próbál úrrá lenni.

Külpolitika, 1996/2. sz.

NATO-csapás

Borhi László történésszel beszélget Vit László

Vajon mi motiválhatja a NATO-t, hogy a kelet-közép-európai országokat – legalábbis Csehországot, Lengyelországot és Magyarországot – fölvegye, és kiterjessze a szövetséget? Vagy mi motiválja Magyarországot, hogy csatlakozzon? Realitáson vagy illúziókon alapulnak ezek a motivációk?

A magyar csatlakozás motívumait nehéz kihámozni a politikusok nyilatkozataiból, mert igazából soha egyikük sem adott kimerítő és összefüggő választ arra, hogy miért olyan fontos ezt a lépést megtenni.

A magyar külpolitikán a mohácsi vésztől napjainkig végighúzódik a Nyugat illúziója. Már Rákóczi idején is arról ábrándoztak, hogy Magyarország megtalálja a helyét a művelt Európában. Ismereteseek a 48-as forradalom és szabadságharc nyugatos illúziói. De 1918 és 20 között sem egyezett Magyarország és a Nyugat érdeke. A háború éveiben azt vártuk a Nyugattól, hogy felismerje: Magyarország fontos bástya Oroszországgal szemben, és biztosítsa az ország függetlenségét. De a háború utáni Magyarország érdekei egyetlen nyugati hatalomával sem egyeztek, hogy ebben a térségben bármilyen komoly beavatkozás elvárható lett volna. Csatlakozni kellett Magyarországnak 1956-ban is. Nem arról van szó, hogy a Nyugatnak eleve nem érdeke támogatni ezt a térséget, de hiú remény feltételezni, hogy kiemelt helyet foglalhatunk el a Nyugat gondolkodásában.

Eddig senki sem adott kielégítő választ arra, hogy mit hozhat nekünk a NATO, egy olyan külpolitikai lépéssel szemben, amely esetleg évtizedekre meghatározza az ország sorsát, amelynek nagyon súlyos politikai, gazdasági következményei lesznek. A fő probléma éppen az, hogy már eleve úgy „adják el” a NATO-tagságot, mint amiben Magyarország csak kaphat, anélkül hogy adna. Mintha ez a csatlakozás valamiféle nagylelkű adomány lenne a Nyugat részéről, amit hajbókolva kell fogadnunk. Olyan lekötözött helyzetbe kerülünk ezáltal, amelyben úgy érezzük, mintha valamiféle adósságot törlesztenénk, holott történelmi példáink azt bizonyítják, hogy ez a magatartás soha nem vezetett jóra.

Mindenekelőtt irreveláns az az érv, amivel a leggyakrabban előjönnek: hogy a csatlakozás elősegíti Magyarország integrációját. Ha egy katonai szövetséghez való csatlakozás esetleg elősegít is egy gazdasági integrálódást, az éppolyan melléktermék, mint a speciális Aszpirin szívrohamot megelőző hatása. Ha egyszer nem fáj a fejem, nem fogom csak azért szedni, mert alkalmas az infarktus megelőzésére. Egy katonai szövetség esetében is elsősorban azt kell vizsgálnunk, hogy maximalizálja-e vagy sem az ország biztonságát.

A legfontosabb kérdés, hogy szükség van-e egyáltalán arra, hogy egy ilyen tűzoltó akcióval belerohanjunk egy katonai szövetségbe. A NATO akkor alakult meg, amikor egy négymillióos szovjet hadsereg állt a Rajnánál. A szövetség megalakítását egy konkrét veszély, Berlin blokádja váltotta ki. Mélyebb okként közrejátszott a Nyugat félelme a szovjet terjeszkedéstől, és az úgynevezett „német veszély”, a fasizmus újjáéledése. Ma ez a hadsereg nincs a Rajnánál, jelen pillanatban nincs se szovjet, se német veszély. Mára eltűnt a Szovjetunió, ma Magyarországot nem fenyegeti olyan külső veszély, ami ezt az azonnali lépést indokolná.

Azt gondolom, hogy a nyugat-európai országok mindennek ellenére nincsenek abban a helyzetben, hogy a NATO felesleges voltát kinyilvánítsák, vagy hogy kilépjenek belőle, de a most belépők számára egyértelmű a helyzet, a szervezet még belépésük előtt értelmetlenné vált.

Lehet, hogy a NATO a világ legjobban működő katonai szervezete, a kérdés, hogy Magyarországnak szüksége van-e rá. A NATO-nak nyilvánvalóan érdeke a terjeszkedés, hiszen saját magát akarja legitimálni. Igyekeznek ugyan a orosz veszélyről nem beszélni, a harmadik világ felől leselkedő veszélyekre utalgatnak. Mégha igaz is, Magyarország helyzete nem feltétlenül azonos a Nyugatéval.

A mi esetünkben csak egy közvetlen kihívásra adott válaszként lenne elfogadható a katonai szervezethez csatlakozás. De ilyen kihívás nem létezik. Mégis, tételezzük fel, hogy a távolabbi jövőben Magyarországot valamilyen támadás érné a potenciális ellenségként emlegetett Oroszország felől. Úgy vélhetnénk, ebben az esetben a NATO-tagság valamiféle elrettentő erőt jelent, hiszen a potenciális támadó sohasem tudhatja, egy teljes katonai szervezettel vagy csak egy országgal áll-e szemben. Persze kérdés, hogy mennyire hiteles az elrettentés. Elhiszi-e a támadó, hogy valóban szembekerülne Franciaországgal, Amerikával, Angliával Magyarország keleti részének a megtartásáért?

Nem szokták kihangsúlyozni, de a NATO-tagság nem jelent automatikus garanciát, támadás esetén a NATO nem ígér azonnali katonai beavatkozást. A WEU ötlete is azért merült fel annak idején, mert a NATO-beavatkozás garanciáit a nyugati országok nem tartották elegendőnek. Joggal tehető fel tehát a kérdés, hogy Magyarország – egy esetleges orosz terjeszkedés esetén – valóban számíthat-e méltó válaszra. Arról, hogy egy szomszédos ország támadna meg bennünket nem is érdemes beszélni, hiszen a jelenlegi regionális hadászati egyensúly ezt kizárja.

De egy orosz támadás is csak hipotetikusán tételezhető fel, hiszen Magyarország katonai ellenfélként Oroszország számára teljesen jelentéktelen. Tegyük fel mégis, hogy bekövetkezik egy ilyen támadás. Tudjuk, hogy konvencionális erővel Magyarország szinte megközelíthetetlen, mire a Nyugat beavatkozna, Magyarországot már réges-régen elfoglalták. 56-ban is csak egyfajta segítség jöhetett volna szóba: a nukleáris csapás. Az amerikaiak azonban rögvest elvetették ezt a CIA által előterjesztett megoldást, mihelyst kiderült, nemcsak a védeni kívánt ország semmisülne meg, hanem az Egyesült Államokat is atomtámadás érhetné, a beavatkozás általános nukleáris háborúvá eszkalálódna. A körülmények azóta sem változtak, sőt az atomfegyverek azóta „tökéletesedtek”. Nem valószínű, hogy az Egyesült Államok vagy más nyugat-európai ország vállalná ma ezt a felelősséget. Ismeretes az is, hogy a nyugati hatalmak a huszadik század során többször mondták már fel a kelet-európai országokkal kötött védelmi szerződéseiket. Például: 1938-ban Csehszlovákiáét, 1939-ben Lengyelországét.

A NATO-tagság felajánlása részükről valójában nem más, mint egy olcsó gesztus, ami nagyon kevésbe kerül nekik. Tulajdonképpen nem is ígérnek semmit, vagy legalábbis nagyon-nagyon keveset. Arról nem is beszélve, hogy a kollektív biztonság elvét minden egyes új ország felvétele gyakorlatilag gyengíti. Magyarország számíthat ugyan a potenciális agresszor elrettentésére, a támadót visszatarthatja, hogy esetleg szembekerülhet a többi NATO-országgal, és ha ezt mérlegeli, lehet, hogy úgy dönt, nem érdemes támadást intéznie. Ezzel szemben az, amit cserébe adnunk kell, sokkal többbe kerül.

De visszatérve egy fontos kérdésre, lehet-e egyáltalán Oroszország potenciális agresszor?

A háború befejezésekor Moszkva nagyon speciális történelmi helyzetben volt, ami ma nem áll fenn. A Szovjetunió történelmének talán legnagyobb

katonai győzelmét aratta, és Sztálinnak az volt az álláspontja, hogy a győzelem gyümölcseit meg kell tartani. Nem lehet azt csinálni – vélte – mint annak idején Sándor cár tette, aki eljutott ugyan Párizsig, de aztán hazament, és semmit sem kapott a győzelemért. Az egykori szovjet vezetés a Szovjetunió körüli országokból álló zónát úgy tekintette mint a szovjet biztonság elengedhetetlen feltételét. De a mostani haditechnika mellett egy ilyen „biztonsági zónának” nincs jelentősége. Kelet-Európa nemcsak zónaként funkcionált; a háború utáni Magyarországnak, a magyar nyersanyagoknak, gépipari berendezéseknek különös jelentőséget tulajdonítottak a szovjetunióbeli háborús károk helyreállítása miatt is. Magyarország ma Oroszország számára katonai szempontból jelentéktelen, akivel viszont a kölcsönös gazdasági előnyök miatt érdemes jó kapcsolatokra törekednie. Mivel az orosz vezetés a NATO-t még mindig ellenséges szervezetként fogja fel – és ez a jövőben is így lesz –, a csatlakozással Magyarország negatív értelemben értékelődik fel. Valójában azt a veszélyt hívjuk ki magunk ellen, amit állítólag el akarunk hárítani. Olyan ez, mintha az ember a saját házát gyújtaná fel, aztán a tűzoltókért kiáltana, akik ráadásul megbízhatatlanok.

Ez a NATO ugyanaz a NATO, vagy megváltozott-e időközben? Sokan a NATO politikai szervezeti jellegét szeretnék kidomborítani, azt állítva, a szervezet az európai, illetve a globális biztonság letéteményese.

Maga a NATO is azt állítja magáról, hogy katonai szervezet, amelynek a politikai arculata állítólag erősödik. Van a NATO-nak politikai szervezete is, de az fel sem merül a magyar politikusok részéről, hogy Magyarország csak a NATO politikai szervezetének legyen a tagja. Pedig ennek számos előnye lenne. Nagyon naiv az az érvelés, hogy a NATO demokratikus szervezet, csak akkor kell majd közös akciókban részt vennünk, ha megszavazzuk. Ez elvileg természetesen igaz, csakhogy számításba kell venni, hogy az Egyesült Államoknak, a világ legnagyobb gazdasági és katonai hatalmának vagy Franciaországnak, Nagy-Britanniának nagyon nehéz lesz nemet mondani. Sokkal nehezebb, mint egy magyar felkérésre nekik nemet mondani. A NATO-n belül szó sincs egyenértékű felekről. A nagyhatalmak, amikor érdekeik védelméről van szó, minden teketória nélkül érvényesítik, akár a kisebb országok akaratával szemben is.

A politikusok azt mondják, hogy a szövetségi tagság olcsóbb, mint a semlegesség. Erre azonban semmiféle konkrét bizonyíték nincs. Még azt a fáradságot sem vették, hogy megpróbálják tájékoztatni a lakosságot, hogy milyen terhekkel jár a felvétel. Először is, semlegesség esetén Magyarország

dönti el, hogy mikor kezdi fejleszteni a hadseregét, NATO-tagság esetén mindig lesznek kötelező elvárások. Csúsztatnak akkor is, amikor azt állítják, hogy a semlegesség sokba kerül, mert olyan állapotra hivatkoznak, ami már nem áll fenn. Nyilvánvalóan többet kellett költeni egy semleges országnak a maga védelmére, amikor fél Európa szovjet ellenőrzés alatt volt.

Ha igaz az, hogy mi a Nyugat iránti elkötelezettségünket akarjuk igazolni a NATO-val, erre bőségesen elegendő lenne a politikai szervezethez való csatlakozás. Így nem kerülnénk szembe Oroszországgal, kevesebbe kerülne, mert nem kéne a hadsereget most modernizálni. A katonai szervezetbe bármikor beléphetnénk. Valószínűbb, hogy olyan dolgok vannak a háttérben, amelyeknek semmi közük sincs Magyarország nyugati integrációjához vagy a biztonságához.

Amikor 1989-ben felmerült a kelet-közép-európai országok NATO-tagsága, akkor a Nyugat hallani sem akart erről. Utána mintha felfedezték volna, hogy ez bizonyos előnyökkel jár számukra. Nem lehet, hogy titkos megbeszéléseken az ország katonai felvonulási területként merül fel, mivel ez a Nyugat érdeke?

Nem vagyok a történelem konspiratív felfogásának híve. Ezt hagyjuk meg a mesemondóknak. Spekulálni persze lehet, hogy ez miért lenne jó a Nyugatnak, és hogy milyen nyomást gyakoroltak Magyarországra a NATO-tagság érdekében. Lehet tudni, hogy a magyar-szlovák alapszerződést nyugati nyomásra írtuk alá. Azóta kiderült, hogy ez komoly politikai baklövés volt. Ezzel a kormány alárendelte a kisebbségi politikát a NATO-politikának. Az előnyökről csak találgatásaink lehetnek. Az ottani hadseregek számára ez hatalmas pénzeket jelent, hadianyagok eladását. Mégcsak nem is a legmodernebb fegyverzet beszerzéséről van szó, hanem közönséges hadifelszerelésről. De nem vagyok híve annak a determinista állításnak sem, amely azt állítja, hogy a nagyhatalmak vakon terjeszkednek gazdasági érdekeik miatt.

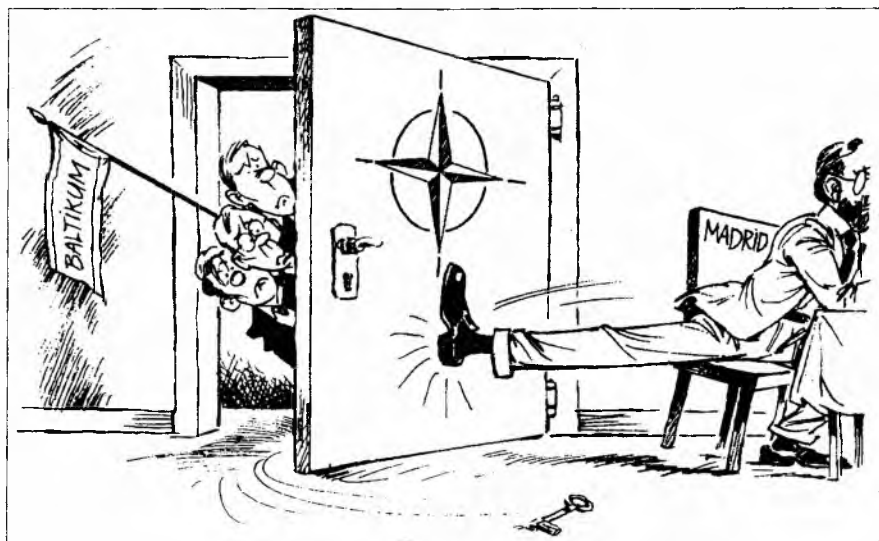
Az Egyesült Államok európai helye 1990 után megingott, kétségessé vált az amerikaiak európai jelenléte. Nem megvetendő szempont, hogy az Egyesült Államok a NATO-bővítéssel három megbízható partnert nyer, akik az Amerika-szkeptikusokkal szemben őt fogják támogatni.

Felelevenedni látszik a régi sztori: Magyarország a nagyhatalmak között, Magyarország a Habsburgok és a törökök között, Magyarország Olaszország és Németország között, Magyarország a Nyugat és a Szovjetunió között. Most Magyarország Oroszország és a Nyugat között lesz. Oroszország katonai szuperhatalom volt és lesz, mindig meghatározó politikai erő marad az

eurázsiai térségben. Ugyanakkor az Egyesült Államok elkötelezettsége e térség iránt kérdészetű lehet, és mi ebbe a bizonytalan elkötelezettségbe fektetnénk milliárdokat.

Érdemes arról is elgondolkodni, hogy a magyar politikusoknak miért olyan sürgős a NATO katonai szövetségébe lépni, hogy miért reagálnak ingerülten, ha valaki ellenzi a NATO bővítését, miért sütik rá rögvést, hogy szélsőjobb- vagy -baloldali szimpatizáns, esetleg imbecillis. Nem nehéz észrevenni, hogy azok az emberek, akik a „legádázabb hívei” a NATO-tagságnak, tíz-tizenöt évvel ezelőtt ugyanazt mondták a Varsói Szerződésről. Egyfajta ön-legitimáló cselekvésről van tehát szó. Olyan neofita magatartásról, amellyel hevesen kell demonstrálniuk, hogy már nem azok, akik voltak. A borzalmas az, hogy gondolkodás nélkül visznek bele egy tízmilliós országot ebbe a dologba.

Budapest, 1997. szeptember

Prioritásvesztés

Csapody Tamás

A parlamenti pártok teljesen egységesek az integráció kérdésében, valamennyien egyértelműen támogatják hazánk EU- és NATO-tagságát. Elvben. A gyakorlatban, amikor az integráció konkrét elvárásainak teljesítéseiről, amikor a következményekről van szó, már közel sem ilyen egységes a kép. Így volt ez a magyar IFOR-kontingens kiküldésének esetében, az atomtörvény elfogadásánál és így van ez a magyar-román alapszerződés ügyében is.

A kormányprogramban szereplő és sűrűn emlegetett külpolitikai prioritások (integráció az euroatlanti szervezetekbe, jószomszédi viszony térségünk államaival és a határainkon túl élő magyarság támogatása) egyenrangú kezelése a gyakorlatban lehetetlen. A Nyugatot nem érdekli sem Európa legnagyobb kisebbségének helyzete, sem a nyelvtörvény, sem a kollektív jogokhoz és autonómiához való jog érvényesülése, sem a határfolyó egyoldalú elterelése, sem az etnikai határok mesterséges megváltoztatása, sem pedig a Vereckei-hágó blokádja. A Nyugat, miután az első világháború után maga idézte elő ezt az áldatlan helyzetet, most ismét feltételeket diktál: mindentől függetlenül megegyezéseket kell kötni azért, hogy térségünk államai beléphessenek a NATO-ba. Ettől kezdve pedig a prioritások között szelektálás szükséges: az és helyett csak a vagy-vagy létezik.

A magyar-román alapszerződés ratifikálásával a kormány kiszolgáltatottá tette a romániai magyarságot, feláldozná őket az euroatlanti integráció oltárán? Természetesen igen, de miért oly meglepő ez? Amennyiben Magyarország tagja akar lenni a NATO-nak, ezt kell tennie, mivel csak ezt tudja tenni, ezt diktálja a réalpolitika. Az ellenzéki pártok is mielőbbi NATO-tagságot akarnak, és ha ők lennének kormányon, ők sem tennének mást. Hisztérikus felháborodásuk teljesen érthetetlen, hiszen vagy nem akarják mindenáron, a többi prioritás feladása árán is, az egyedül járható úton-módon a NATO-tagságot, vagy nincsenek tisztában a politikai realitásokkal, és a választópolgároknak a 15 milliós magyarság nemzeti megmentőinek színjátékát adják elő millicentenáriumi hangszerelésben, a „nemzetvesztő” kormánnyal szemben.

Az ellenzék protestálása azért is csak műbalhé, mert a NATO-bővítés a lehetséges scenáriók ismeretében történik. Magyarország NATO-tagsága

szempontjából ugyanis alapszerződéseket kell kötni, tárgyalni kell, tapintatosan kell kezelni szomszédainkkal meglévő történelmi feszültségeinket. Ha valamikor, akkor ezekben a hónapokban van legkevesbé szükség magyar-magyar csúcspontokra és van a legnagyobb szükség a milicentenáriumi hangulat kimúlására. Mert Magyarország a magyar-román alapszerződés birtokában biztos NATO-befutónak látszik, Románia viszont ennek birtokában sem lesz az első, vélhetően egyetlen bővítési kör tagja. Mivel Románia még úgy érzi, hogy esélyes a NATO-tagságra, kész volt az alapszerződés megkötésére, ami részéről egyébként semmilyen kompromisszumot nem jelent, csak az eddigi irracionális elutasító álláspont feladását. Tudva-tudja, hogy ha ennek árán tagja lenne a NATO-nak, akkor házon belül már szabad keze van (lásd török-görög viszály, török-kurd probléma), ha pedig mégsem lenne e katonai-politikai tömb tagja, akkor még törekednie sem kell a szerződés betartására, sőt a jogosnak vélt frusztrációjának okán nem létezőnek is tekintheti azt. Az alapszerződés mielőbbi meglobogtatására tehát mindkét ország NATO-ba törekvő politikai elitjének volt égetően nagy szüksége, függetlenül attól, hogy ebből mi tud megvalósulni, hogy helyi értékén mit is ér a szerződés. A magyar-román alapszerződés tehát nem egymásnak, hanem az euroatlanti integrációnak „kötetett meg”, és ezért bár nem közömbös, de valójában nem túl lényeges, hogy mit tartalmaz.

A mindkét oldalon fellépő heves ellenzésnek azonban van még más üzenete is. Nevezetesen, hogy a két ország politikai-döntéshozó elitje nem integráció-érett, a nemzeti érdekeit fontosabbnak érzi a közös euroatlanti érdekekénél, és hogy az egyértelmű nyugati elvárások hatására sem képes valódi, alapszerződésnél mélyebb változásokra és változtatásokra. A magyar parlamenti pártok képtelenek külpolitikai együttműködésre, a NATO-tagság igénylése átgondolatlan és csak felszíni politikát takar. A valódi egység hiányában még belegondolni is rossz, hogy mi lesz, ha a NATO-csatlakozás részletes és konkrét, a magyar nemzeti érzéssel, a magyar gazdasági érdekekkel szinkronba nem mindig hozható csatlakozás menetrendje a közeljövőben napvilágot lát.

Élet és Irodalom, 1997. január 3.

Az osztrák semlegesség

Vit László

„A semlegességhez nélkülözhetetlen valamiféle ellenségeskedés” – szögezi le Ausztria meglehetősen ellentmondásos semlegességével kapcsolatban a nemzetközi jog professzora, Valki László (Ausztria, és az ő semlegessége, *Magyar Hírlap*, 1996. július 3.). Másrészt miféle semlegesség van ott, ahol lépten-nyomon terepszínű NATO-konvojokkal lehet találkozni? Kétségtelen, hogy a hagyományos értelemben vett semlegességi státusszal összeegyeztethetetlen a NATO-csapatok átengedése vagy a katonák külföldre küldése. Gyanítom persze, hogy az osztrák semlegességről folyó pártvita az azonnali NATO-ba lépést szorgalmazó Néppárt és a szociáldemokraták között bizonyos fokig belpolitikai természetű. Mindezekon túl tény, hogy Ausztria sok szempontból eltért a hagyományos politikai normáktól, és ez az, ami irritálja a konvencionális gondolkodású szomszédait. Ausztria jó pár éve alternatív politikai fenegyerekként viselkedik, nem épít atomerőműveket és bizonyítottan környezetromboló vízi erőműveket sem. Mi több, újabban hadseregét is a lehetséges minimumra szándékozik leépíteni.

Az osztrák „megörökölt” semleges státushoz különben sem lenne értelme ragaszkodni, ha az azt politikai szándékkal létrehozó és garantáló szuperhatalmak egyike már nem is létezik. A semlegesség olyan státust jelentett, amit a szemben álló felek elismertek és garantáltak. De ha nincsenek szemben álló felek, akkor a „semlegességhez” sem szükséges garancia, vagyis a kérdés politikai alapon nem tárgyalható többé. Ausztria, vagy még inkább az osztrákok nem is efféle státushoz ragaszkodnak, hanem a katonai tömbökön kívüliséghez, olyan léthez, amely átfogóbb biztonságpolitikai megfontolásokon alapszik, és további fegyverkezés nélküli biztonságot ígér.

De ha már itt tartunk, nemcsak a semlegességhez, hanem a katonai szövetkezéshez is szükségeltetne némi „ellenségeskedés”. A NATO nem tartja ellentmondásnak, hogy ebben a pólus és ellenségkép nélküli világban folytatja a terjeszkedést. Igyekszik ugyan azt állítani, hogy „ez” a NATO nem „az” a NATO, vagyis egyfajta semleges békefenntartónak látszani, bővülésének mégis jól megfontolt koordinátái és határai vannak. Ha viszont van szövetség

és van NATO, amely mások ellen irányul, vagy finomabban szólva mások ellen védekezik, akkor miért ne lehetne egy olyan semlegesség is, amely ebben a túlszimbolizált világban az egymással szemben kialakult latens pólusok – a szegénység és a gazdagság, a római és ortodox kereszténység, vagy az iszlám, a fehér és színes bőr – között nem fegyverrel akar igazságot tenni.

A katonai semlegesség ambivalens abban a kérdésben, hogy a biztonság csupán korszerű fegyverzetek révén elérhető egyáltalán. Ezt a fajta semlegességet nem politikai kényszer szüli, nem is a hovatartozás önmeghatározó dilemmája, hanem az ésszerű megfontolás. Az „újsemlegesek” értelmetlennek tartják a fegyverkezést, az ellentétek békés rendezését, defenzív védelmet akarnak, és nem azt, hogy a kontinens felére kiterjedő katonai szervezet léte határozza meg a „biztonságot”. Ausztria „semleges”, mert a földjén nincsenek atomrakéták, és nincsenek a veszélyeztetettség mértékét aránytalanul meghaladó fegyverei. És mert úgy véli, hogy a konfliktusok erőszakos eszközökkel, a konfrontálók beleegyezése nélkül ebben a túlfegyverzett világban már nem oldhatók meg.

Talán nemzetközi jogi szempontból ez a fogalmi kategória ma még nem elfogadott. Az a biztonságfogalom sem, amely nemcsak katonai, hanem politikai, gazdasági, társadalmi, humanitárius paraméterekkel is számol, pedig meggyőzőbb és hatékonyabb lenne, mint a megfélemlítés és elrettentés filozófiává emelt gyakorlata.

Az osztrák példa „érthetően” nem tetszik a NATO-ért lihegő kelet-európai politikusoknak, holott egy alacsony fegyverzeti szintű, csak védekezésre beállt szomszédos országnak örülnünk kéne, mert onnan biztosan nem várható támadás. Talán ezért olyan fontos Ausztria „volt” semlegességének anomáliáiról beszélni, hogy elhallgassák a „jövő” semlegességének racionalitását, amely a kis államok és így a régió számára is az egyetlen józan lépés lehetne. Az osztrák „kakukktojás állam” azt akarja bizonyítani, hogy a „mai” NATO-nak van alternatívája, ráérnek gondolkodni a belépésről. Ma persze nehéz „megértetni” a hazai közvéleménnyel, hogy, ami az osztrákoknak ráér, az nekünk miért olyan sürgős.

Pedig valószínű, hogy a derék sógoroknak van igazuk, ha úgy vélik, amint a NATO és az Unió, fogadkozásaihoz híven, már nem egyszerűen hatalmi tömb lesz, hanem az elkövetkező évtizedek békerendjének kiépítője, nem kell mást tennie, mint csatlakoznia a „semleges” Ausztriához.

Biztonságos semlegesség

Vit László

„Semlegesség: a háborúban valamely államnak az állapota, magatartása – különféle gazdasági vagy politikai indítekból –, hogy a hadviselők egyikéhez sem csatlakozik, a hadi cselekményekben saját elhatározásából nem vesz részt.” A *magyar nyelv értelmező szótárának* ezt a meghatározását igyekszik bővíteni Dérer Miklós *Érvek és ellenérvek a semlegességről* című írásában (*Magyar Hírlap*, 1996. augusztus 21.). „A semlegesség különböző felfogásai elvesztették relevanciájukat. A semlegesség napjainkban az önálló cselekvés korlátozása. A semlegesség elszigetel. A semlegesség abszolútizálja a nemzeti érdeket és a nemzeti politika elsődlegességét”. „A klasszikus semlegesség” nem oldja meg biztonsági problémáinkat, mert a „biztonság nem katonai fogalom többé”. A szerző, aki biztonságpolitikai szakértő, a semlegességek három csoportját különbözteti meg: a nosztalgikust, a pacifistát és az orosz-barátot.

Abban egyetértünk, hogy az új biztonságpolitikai felfogások döntően nem az erő alkalmazásából indulnak ki. Csak azt nem értem, hogy a modern biztonságpolitikának miért kellene a „klasszikus semlegességgel” párosulnia. Én azt gondolom, hogy az a semlegesség, amelynek egy globális, átfogó biztonsági és békepolitika a célja, a háború, a katonai tömbök és a nemzeti hadseregek megszüntetésére törekszik, nem azonosítható a 19. századi, a második világháborús vagy a hidegháború posztmodern semlegességével. Ez a semlegesség nem lehet nosztalgikus, mert olyan feltételrendszert céloz meg, az átfogó biztonságot, amely még megteremtésre vár, történelmi előzménye nincs. De nem nevezhető pacifistának sem – ezt a fogalmat egyébként egyesek előszeretettel használják az antimilitarista szinonimájaként –, hiszen a struktúra, amelyhez illeszkedik, reálisan számol fegyveres konfliktus lehetőségével, de a nemzeti véderőket minimális szinten tartja. Az így körvonalazott semlegességnek Európában nincs értelmes alternatívája, amíg az összeurópai biztonsági rendszer nem lesz életképes.

Ennek a biztonsági rendszernek egyik fő kritériuma, hogy a veszélyeket, amelyeknek okai kiszámíthatók, és amelyek aktív politikával legyűrhetők,

megkülönbözteti azoktól a zavaros forгатókönyvektől, amelyek minden esetben a „legrosszabb esettel” számolnak. Konfliktuskezelésének lényege, hogy a kollektívan meghatározott rendszabályok megszegőit szankciókkal sújtják. Az európai biztonságnak az is jellemzője, hogy összhangban van a globális biztonsággal. Látható, hogy van néhány vonás, amely ezt az ideális biztonsági rendszert megkülönbözteti a Dérer Miklós által favorizált NATO-tól és a más kirekesztő magatartást tanúsító nyugat-európai katonai tömböktől. Dérer azt sugallja, hogy, aki nem akar belépni a NATO-ba, az vagy nacionalista, vagy oroszbarát (és egyben kommunista?), vagy csak ostoba pacifista.

Pedig nem a semlegesség veszélyezteti Európát, hanem az elzárkózás politikáját folytató NATO, amely – annak ellenére, amit magáról állít – nem védekező jellegű szövetség. A NATO az Európai Unió hatalmpolitikai érdekeinek végrehajtását szolgálja, és a határain kívüli beavatkozásra szolgáló fegyveres kapacitását a hidegháború megszűnése ellenére növeli. A NATO válságban van, a bővítési kísérlet nem más, mint a kiütkeresés vakvágánya.

Az egyesített Európa vagy az Atlanti Szövetség önmagában nem eszménykép, hiszen mindkettő hatalmi erődként és katonai tömbként jelenik meg. Egy ilyen katonai szövetség a maga – vagyis a tömböt befolyásoló nagyhatalmak – érdekeit képviseli, és nem olyan struktúrát, amely valóban biztonságos Európát jelentene. Az összeurópai kollektív biztonsági rendszer – amely megköveteli a haderőkkel való nemzetek feletti rendelkezést – adna a kontinens számára megfelelő biztonságot. Európában az Európai Unió területén kívül eső konfliktusok szabályozásához erre lenne szükség, és ebbe minden érdekelt országnak bele kellene tartoznia, beleértve a volt szovjet tagállamokat is.

Egy ilyen biztonsági rendhez igazodik a mai semlegesség, amely a katonai szövetségekkel ellentétben, összeegyeztethető a kooperatív biztonsággal. A semleges és szövetségen kívüli államok stratégiai fő céljának napjainkban nem a nemzeti függetlenség és biztonság megőrzésének kellene lennie, hanem sajátos hozzájárulásuknak a kooperatív és kollektív biztonsági struktúrák hálózati rendszerének kialakításához. Ennek a konföderális biztonsági elvnek kell felváltania a jelenlegi anarchikus biztonsági rendszereket. Az elvet elfogadó modern semlegesség tehát nem ellentétes a politikai-gazdasági integrációs eszmékkel.

Magyar Hírlap, 1996. szeptember 6.

A NATO és a hátizsák

Csapody Tamás

Nagy örömömre szolgál, hogy a Honvédelmi Minisztérium hetilapjában, a *Magyar Honvédban* vita bontakozik ki a NATO-bővítésről, és Martinusz Zoltán, a minisztérium NATO-főosztályának vezetője vitába szállt (1997/13. szám) a lap hasábjain korábban (1997/9. szám) megjelent állításaimmal.* Cikkemre reflektálva Martinusz Zoltán kétségbe vonja, hogy Magyarország szuverenitása az ország NATO-tagsága esetén korlátozást szenvedne. A szerző két, általa meghatározott szuverenitás-fogalommal dolgozik. Az elvi („az állam cselekvési szabadsága”) és gyakorlati („mérték, ahogyan egy adott ország szabad akaratából képes befolyásolni az őt körülvevő környezet folyamatainak alakulását”) definíció azon túl, hogy tartalmukat illetően nem hozhatók szinkronba egymással és a formális logika szabályai kizárják a ket-tős definícióalkotás lehetőségét, nem szolgáltatnak elégséges logikai alapot a szerző véleményének az alátámasztására. Ugyanis, amennyiben az ország a NATO tagja lesz, vállalva az ezzel járó kötelezettségeket, valamilyen mértékben automatikusan korlátozódik a cselekvési szabadsága (lásd *elvi definíció*). A szuverenitás-vesztés mértékéről vagy a kötelezettségek mellett megjelenő jogoknak a szuverenitást „ellensúlyozó” voltáról, az egész NATO-tagság pozitív „egyenlegéről” lehet vitatkozni, de maga a szuverenitás valamilyen fokú elvesztése ténykérdés. Mint ahogyan ténykérdés az is – és itt is vitatkoznék a szerzővel –, hogy a NATO igenis nemzetek feletti szervezet; hogy Törökország miatt csak korlátozott mértékben igaz az állítása, miszerint „azonos értékek közösségén alapuló” szervezet. Külön is említést érdemel a szerző által, a szuverenitás érintetlenségének alátámasztását hivatott konszenzussal. Mint ahogyan a NATO működését hivatalból jól ismerő szerző is azt nagyon jól tudja, a jog és a gyakorlat között nagy a különbség. A de jure egyenlők között az Amerikai Egyesült Államoké a vezető, Nagy-Britanniáé, Franciaországé és Németországé pedig a meghatározó szerep. De facto így van ez, úgy, hogy erre kell felkészülni, ez a mérték (lásd *gyakorlati definíció*).

* A *Ballag a katona* című írásról van szó, amely e kötet 51–53. oldalán olvasható.

A szerző a továbbiakban a NATO és az ellenségkép viszonyát tárgyalja. Tegyük világossá: a világtörténelem egyetlen katonai-politikai szövetsége sem a gyermekhalandóság csökkentését, a születéskor várható élettartam növekedését tűzte ki célul, vagy az írástudatlanság és az éhínség felszámolásáért kötetett meg. A NATO a nyugati világ érdekeit fegyverrel védő katonai-politikai szervezet, amelynek az ellensége mindenki, aki az érdekeit (gazdasági, katonai, kulturális) veszélyezteti. Sajnálatos módon nem igaz a szerző azon állítása sem, miszerint a NATO „a Jaltában kialakított európai megosztottság intézményes megszüntetését jelenti”. Mint az közismert, a bővítés első körében legfeljebb három plusz két ország kerülhetne be, de Oroszország, Ukrajna és a Baltikum országai a későbbiekben sem jöhetnek szóba. Hol van itt az európai megosztottság megszűnése?

„Európa biztonságát nem a NATO bővülése fenyegeti, hanem a gazdasági gyengeségből és a társadalmi átalakulás nehézségeiből fakadó instabilitás, az agresszív nacionalizmus” – írja még ugyanitt Martinusz Zoltán. Ha ezek fenyegetik Európát, akkor nem ezeket kellene elsődlegesen megoldani? Ezek megoldására a legalkalmasabb egy hatalmas katonai-politikai szervezet? A NATO-bővítés tetemes költségeit nem lenne bölcsőbb ezen problémák megoldására fordítani? Szeretnék tehát a szerzőnél pontosabban fogalmazni: Európa biztonságát nemcsak a NATO bővülése veszélyezteti, hanem a gazdaság gyengesége, a társadalmi átalakulás nehézségei és az agresszív nacionalizmus is, tehát mindazok a tényezők amiknek a megoldása elől a NATO-bővítés jelentős erőforrásokat von el. Mivel a NATO-bővítéshez semmi köze, lábjegyzetben jegyzem csak meg: az európai NATO-tagországokban legalább akkora problémát jelent a nacionalizmus, mint régióinkban, továbbá az euroatlanti térségben senki sem várja a NATO-tól ennek a kérdésnek a nyugat-európai vagy a kelet-közép-európai megoldását, mivel arra ez a szervezet teljesen alkalmatlan.

A szerző írásának következő bekezdését az új európai biztonsági architektúra kérdésének és Oroszország szerepének szenteli. A kétpólusú világ megszűnése és a NATO feladat nélkül maradása, identitásválsága után a bővítés nem az újat, csak a régi felújítását, a megváltozott keretek közötti folytatását jelenti. Más szavakkal: a hagyományos gondolkodás keretei között mozgó, a hidegháborúból megörökölt paradigma szerinti elképzelésekről van szó. Olyanról ami – ismétlem – Oroszország távol tartásán és Európa kettéosztottságában érdekelt.

Martinusz Zoltán „a felelős politika” nevében megsemmisítő kritikát mond a semlegességről és annak híveiről. Kezdjük itt egy bevezető megállapí-

tással: a t. szerzőt és a NATO-tagságot támogató politikai elitet nem tekintem „a felelős politika” kizárólagos letéteményesének, és ha nem is minden semlegesség „hívót”, de azok többségét – köztük magamat is – a felelős politizálók közé sorolom. Egyben tisztelettel kérdezem, hogy ennek a magabiztos felelős politizálói körnek miért nincsenek alternatív scenáriói, miért nincs NATO-tagságot támogató és kidolgozott érvrendszere, miért nincsenek számításai az olcsó NATO-tagságról (nem jó kifogás, hogy még nem hívtak meg minket!)?

A semlegesség fogalmára visszatérve: az egyáltalán nem csengett rosszul korábban (1848/49, 1956, 1989/90) és a semleges országokban továbbra sem cseng rosszul. Ha Magyarországnak derogálna az el nem kötelezett státus, még mindig létezik a jelenleg is, de facto fennálló, a tömbön kívüli státus.

Végül szeretnék kitérni a szerző által ugyan nem indokolt, de érintett néhány megállapításra. A NATO nem a fejlődés kulcsa sem Magyarország, sem pedig a régió esetében. Mivel a NATO nem az Európai Unió, továbbá mivel az Európai Unió sem jelent biztos megoldást problémáinkra, a NATO-nak mint a fejlődés motorjakénti ábrázolásától – mint mézesmadzagtól – el kellene tekinteni. Amennyiben igaz a szerzőnek az a szellemes megállapítása, miszerint „Magyarország története az elmulasztott lehetőségek történelme”, úgy még ebből sem következik azon másik megállapítása, hogy a NATO-tagság vet gátat az évszázados mulasztásoknak. Ellenkezőleg gondolom: a NATO-tagság maga az elmulasztott lehetőség, az elmulasztott történelmi lehetőségek egyik példája.

E válaszom – és remélhetőleg nem a vita – befejezésül szeretnék röviden reagálni Martinusz Zoltánnak a vita tárgyát ugyan nem, de személyemet érintő bevezető gondolataira. A legnagyobb tisztelettel, a részemről tapasztalható legnagyobb udvariassággal, ugyanakkor a legnagyobb határozottsággal szeretném visszautasítani a szerzőnek az állítását, miszerint cikkemben „csúsztatások” és „durva ténybeli tévedések” lennének. Korábbi írásomban nem volt szándékomban a nemzeti hadsereg mellett érvelni, tisztelettel kéretik tehát szövegkörnyezetével együtt és a vita tárgya szerinti értékelés kialakítása. A szerző azt állítja, hogy olyan érvrendszerrel jutok el az integráció gondolatának tagadásához, „amit inkább a NATO-csatlakozás híveitől, semmint ellenzőitől ismerünk”. Megállapítása számomra nemcsak elismerés, de egyben annak elvi elismerése is, hogy arról az oldalról is el lehet jutni az euroatlanti integráció tagadásához, továbbá, hogy a NATO-bővítés híveinek is vannak kételyeik a csatlakozást illetően.

Hagyjállógva, NATO

Csapody Tamás

A NATO, a NATO-bővítés és Magyarország NATO-csatlakozásának tárgyában kilenc alapvető félreértést kell tisztáznunk. Ezek röviden az alábbiak:

1) A NATO-nak mint szervezetnek alapvető érdeke a bővülés, mivel a hidegháborút követően elvesztette legitimitását. A NATO-tagországokat nem fenyegeti sem a közeli, sem a távolabbi jövőben olyan veszély, ami miatt életben kellene tartani ezt a hihetetlen költséggel járó hadigépezetet. Nyilvánvaló az is, hogy az új profilkeresés jegyében zajlik a NATO békefenntartó és béketeremtő imázsának a kialakítása. Ilyen jellegű feladatok elvégzésére fenntartott NATO-interpretáció felettébb látványos lehet, ugyanakkor elégtelen igazolás a szervezet életben tartására.

2) A NATO katonai és nem politikai szervezet. Politikai szervezet is természetesen, ez azonban semmit nem változtat azon a tényen, hogy elsődlegesen, meghatározóan, döntően, lényegét tekintve katonai. A NATO-nak katonai „természete” van. Politikai szervezet abban és csakis abban az értelemben, hogy a NATO-t a politika irányítja, a tagországok politikacsinálóinak a kizárólagos irányítása alatt áll, mint minden demokratikus országban a hadsereg.

3) A közép- és kelet-európai országok NATO-csatlakozási szándékának kevés köze van a biztonságpolitikához. Régiók rendszerváltás utáni politikai elitje, „történelmi küldetésénél” fogva vagy saját céljainak elérése érdekében, nacionalista felhangokkal is fűszerezve riogathatja ugyan állampolgárait az orosz, a szlovák, a magyar, a román, a szerb és a szláv veszéllyel, valójában a NATO-csatlakozás kérdése elsődlegesen integrációs, modernizációs, gazdasági kérdés.

4) Illúzióink azért ne legyenek: üvegyöngyökkel, fegyvercsodákkal kápráztatnak el minket euroatlanti integráció címén. A Nyugatnak piac, olcsó munkaerő, haszon és golyófogó kell, egyenjogúság, kölcsönös előnyök alapján való kereskedelem és gazdasági „egy szintre kerülés” nem. A rendszerváltás utáni 5–6 év egyik fontos üzenete: a Nyugat nem akarja magához hasonlatossá tenni e térséget.

5) Európát nem lehet „bevenni” egy huszáros rohammal. A NATO-tagság önmagában véve nem jelent Nyugathoz, Európához tartozást még akkor sem, ha a NATO a nyugati gondolkodás szerves része közel ötven éve. Ha már egyszer nem érezzük úgy, hogy így is, úgy is Európa része vagyunk, és integrációs szervezeteken keresztül akarjuk ezt elérni, akkor a „belépőt” Európába az EU- és nem a NATO-tagság jelentené. Mára mindkét oldalon nyilvánvalóbb, mint valaha, hogy az EU-feltételek teljesítése belátható időn belül nem lehetséges. A NATO-tagság „felkínálása” és a NATO-tagság „megkívánása” minden oldalon a könnyebb ellenállás irányába való elmozdulást jelenti.

6) Nem gondolhatjuk azt, hogy a régió elfuthat saját sorsa előtt. Az egyoldalú nyugati orientáció – mert a NATO-tagság azt is jelenti – éppolyan elhibázott, mint az egyoldalú szovjet elkötelezettség volt. Régióink népeinek itt kell élni és megélni, attól függetlenül, hogy melyik perifériához tartozunk, és mit mond a politikai elit. Nekünk egyaránt életbevágóan fontos Németország és Oroszország, Nyugat és Kelet. Valójában teljesen mindegy, hogy Oroszország NATO-ellenérzései mennyire megalapozottak, nekünk csak az ellenérzések tényét szabad figyelembe venni, és ennek megfelelően lépni, azaz nem belépni.

7) A dolgok mai állása szerint nem lesz többszakaszos bővítés. Az első körben bejutók mögött bezáródik az ajtó, a kinn rekedők pedig a megaláztatottságtól, az éhségtől fogvicsorgatva állnak majd, és bosszúért kiáltanak. A bosszú nem fog elmaradni, és fegyverkezés, nemzetiségek beolvasztásának, piacok beszűkülésének, antidemokratikus rendszerek és szövetségek hatalomra kerülésének formájában fog jelentkezni (végre kap új ellenséget, legitimitást a NATO!).

8) Az atomfegyverek és az idegen csapatok állomásoztatásának kérdésében máris nagy a zavar. Nem azért kellene erről egyértelműen beszélni, mert demokráciákban nem szokás a lakosság egészét érintő kérdésekről hallgatni, hanem azért, mert valóban kicsi a valószínűsége annak, hogy a NATO békeidőben nukleáris fegyvert és idegen csapatokat állomásoztat majd Közép-Európában, Oroszország szomszédságában. A probléma inkább arról árulkodik, hogy a politikai elit képtelen kezelni a NATO-csatlakozásban rejlő konfliktusokat és problémákat.

9) A NATO kibővítéséről vitázni értelmetlen, mivel azt a NATO 1994 januárjában eldöntötte, továbbá Magyarországon a politikai elit elkötelezett NATO-párti, megszülettek a NATO-ba lépéshez szükséges első szerződések, és az IFOR-csapatok ittlétéből eredően Magyarország de facto a NATO tagja.

A NATO-tagságról mindezzel együtt csak vitázni lenne szabad, mivel amíg nincs népszavazás e kérdésben, addig nem kellene nemzeti jövedelmünk közel 2 százalékát a NATO-kompatibilitás megteremtésére költeni.

Reform, 1997. március 12.

V. FEJEZET

KEVESEK KÉTELYE

NATO – demokrácia

Vit László

Spanyolország, amely 1982-ben csatlakozott az Észak-atlanti Szövetséghez, az 1984-es népszavazás eredményének megfelelően nem vesz részt a NATO integrált katonai szervezetében, magyarul a spanyol hadsereg nem kötelezte el magát a közös katonai akciókban, és nem engedélyezi atomfegyverek állomásoztatását az ország területén. A franciák még De Gaulle idején vonultak ki a NATO katonai szervezeteiből, és Franciaország sem a védelmi tervezésben, sem az atomfegyverek telepítésével kapcsolatos tárgyalásokon nem vesz részt. Norvégia és Dánia nemzeti törvényhozásai tiltják béke idején a nukleáris fegyverek tárolását vagy külföldi csapatok állomásoztatását az országaik területén. A kelet-közép-európai országok részéről viszont fel sem merül, hogy nehezen szerzett szuverenitásukat legalább részben megőrizték. A csatlakozás kérdésének eldöntésébe a legkevésbé magát a lakosságot akarják bevonni.

A pártok, elsősorban a szocialista párt korábban népszavazást emlegettek, de a remélt nyugati beleegyezés idejének közeledtével erről már szó sem esik, miközben naponta történnek lépések az elkötelezés irányába. Jellemző, hogy Észak-atlanti Tanács budapesti közgyűlését is olyan felhajtás mellett rendezték, mintha a bővítés kérdése már eldőlt volna. A hajcihő egyszerre szólt a hazai és a nemzetközi közvéleménynek. A világbéke mítoszára szoktatott hazai közvéleménynek azt kell megmagyarázni, hogy az egykori hazudott ellenség, az ellenségem ellensége a barátom-elv alapján, miképpen lett a béke, a biztonság, a demokrácia, az Európához-tartozás, és a gazdasági fellendülés szinonimájává. A „NATO-demokrácia” ugyan kissé egyoldalú, mivel a jóléti, fogyasztói világot védi, és a kialakult társadalmi igazságtalanság fenntartását szolgálja. De a gazdasági érdekeken túl is, bár az alkotmányos demokráciákban deklaráltan vannak jelen a kisebbségeket védő jogok, a szövetség fő célja, hogy a zsidó-keresztény kultúrán nyugvó Európától akár fegyverrel tartsa távol, a menekültáradat vagy gazdasági követelések képében megjelenő más kultúrákat, ezáltal korlátozva az emberi jogokat, a lelkiismereti és vallásszabadság megvalósulását és az eszmék szabad áramlását.

Néhány évvel ezelőtt talán azok az ellenzéki értelmiségiek is osztották ezt a véleményt, akik a kelet–nyugati párbeszédet tartották az európai megosztottság ellenszerének és egy önszervező, demokratikus civil társadalom megteremtése esélyének. Egy 1987-ben tartott Kelet–Nyugat ellenzéki találkozó résztvevői úgy vélték, hogy a legfontosabb „a demilitarizáció előmozdítása a Kelet–Nyugat-kapcsolatok minden szintjén, valamint Keleten és Nyugaton. Ez magába foglalja mind a nukleáris és hagyományos leszerelést, mind a lelkiismereti okokból való szolgálatmegtagadás jogának tiszteletben tartását, valamint egy demokratikus békekultúra megteremtését.” A dokumentum aláírói, köztük olyanok, is akik ma a NATO-csatlakozás hívei (Bába Iván, Demszky Gábor, Magyar Bálint, Mécs Imre, Kis János, Kis Gy. Csaba, Kodolányi Gyula, Kőszeg Ferenc, Orbán Viktor, Szájer József) követelték az „idegen csapatok Kelet- és Nyugat-Európából történő kivonását”, kezdeményezték a „a katonai bázisok felszámolását.” Európa és a világ tömbökre osztottságának meghaladása érdekében, mert „ez a folyamat elő fogja segíteni egy demokratikus, szuverén és békés Európa létrejöttét”.

Úgy tűnik, Miszlivetz Ferenc kifejezésével élve, a mai politikusok elfogadták a „bipoláris logika” aktualizált változatát (azaz „mi európaiak”, és a többi kívülálló elvét), és továbbra is csak katonai tömbökben képesek gondolkodni. Nemcsak a morális szempontokat dobták sutba, de ahol csak lehet akadályozzák azokat az alulról jövő társadalmi folyamatokat is, amelyeknek nem „reálpolitikai” kategóriák az alapjai.

A NATO-csatlakozási kampány kimeríti az antidemokrácia fogalmát. A szándék még az Antall-kormány idején amúgy „közhangulatilag” elhatározott, anélkül, hogy erről parlamenti szavazás lett volna. A politikai elit sietett kijelenteni, hogy ma már nem a NATO-csatlakozásunk a kérdés, hanem az „hogy egyáltalán megengedhetjük-e magunknak, hogy ne legyünk NATO-tagok. A NATO-n kívül ugyanis lehetetlen a biztonság szavatolása Magyarország geostratégiai helyzete miatt.” Mi több, „kiderült”, hogy a hadsereg modernizálása vagy a haderő létszámának csökkentése legoptimálisabban csak akkor vihető végbe, ha csatlakozunk az euroatlanti integrációhoz, ezzel szemben a semlegesség egy militaristább alternatíva lenne. „Rövid időn belül elsőbbséget kell adnunk azon területek fejlesztésének, amelyeken elengedhetetlen az előrelépés az esetlegesen felgyorsuló politikai döntéshozatal minimális háttérének megteremtéséhez”, jelentette ki nemrég a honvédelmi tárca illetékese. „A haderő NATO-hoz való illesztése érdekében elsőbbséget kell élveznie a repülő és légvédelmi technikának, valamint a híradási és informatikai rendszerek fejlesztésének.” Hogy a beszerzendő fegyve-

rek „NATO-konformak” legyenek, minden nagyobb tételt egyeztetnének a NATO-parancsnoksággal.

Azok a pártok, amelyek a Magyar Köztársaság kikiáltásakor még a Varsói Szerződésből való azonnali kilépést is radikális fordulatnak tartották, Magyarország függetlenségét és szuverenitását pedig összeegyeztethetetlennek vélték valamilyen katonai tömbhöz tartozással, most úgy gondolják, hogy a NATO-kérdésben kialakult a „történelmi pártkonszenzus”, ami a lakosság véleményét is tükrözi. Az igazi demokráciát amúgy is a parlamenti pártok képviselik. Úgy tartják, a vita felesleges és veszélyes, hiszen ebből csak a szélsőbal és a szélsőjobb profitálna, akik „természetesen” kizorítottságuk miatt, szinte egymásra is licitálva válnának a NATO-ellenesség apostolaivá, pedig hatalmas pozícióban ők is ugyanezt tennék, mint a jelenlegi pártok. Ugyanakkor legalább két, nemrégén végzett közvélemény-kutatás kimutatta, hogy az óriási propaganda-hadjárat ellenére csak az ország kisebbik hányada (44 százalék) NATO párti, 40 százalék teljesen bizonytalan és 16 százalék egyértelműen ellenzi a csatlakozást. Sem a közvéleménynek, sem a szakértőknek fogalmuk sincs arról, hogy mi a csatlakozás gazdasági és politikai ára. A hidegháború, a fegyverkezési verseny korszaka, amelyben a NATO létrejött és amelyben a világháború kitörésének minden esélye megvolt, távolról sem hasonlítható a szétesett Szovjetunió utáni korszakhoz. Ennek ellenére a magyar kormány feltétel nélkül is belemenne a bővítésbe. Annak idején a brüsszeli szerződést aláíró országok többségének első dolga volt, hogy katonai és gazdasági segítségért forduljanak az Egyesült Államokhoz. Politikusaink azonban a világméretű háborús konfliktus enyhülésének korában azért tülekszenek, hogy a hadikiadások drasztikusan megemelkedjenek, hogy idegen csapatokat kelljen állomásoztatnunk, hogy atomrakétákat állítsanak fel Magyarországon, illetve atomeszközökkel felszerelt repülőgépek gyakorlatozzanak a fejük felett, miközben állítólag sem az országnak, sem magának a NATO-nak nincs ellenségsége. Mindezt annak reményében, hogy a külföldi tőke beáramlása felgyorsul.

A NATO-csatlakozás a demokratikus hagyományokkal nem rendelkező országokban, Görögországban, Törökországban és Portugáliában a katonai irányítás megerősödéséhez, hatalomátvételekhez és puccsokhoz vezetett. Három NATO-országban volt katonai puccs vagy puccskísérlet, 1967-ben Görögországban 1974-ben Portugáliában 1980-ban Törökországban. Magyarországon a hatás már jelentkezik a katonai kiadások emelkedésében és a militarizmus egyre érzékelhetőbb felértékelésében.

A NATO-n keresztül a „biztonság”, a térség „stabilitása” érdekében egyre nagyobb lesz a brüsszeli nyomás, hiszen senki sem gondolhatja komolyan, hogy Magyarország vagy a térség többi országa azonos jogokat fog élvezni, a nagyobb gazdasági és politikai befolyással bíró nagyhatalmakkal. Arra számíthatunk, hogy gazdasági megszorításokat szimplán katonai megfontolásból kell majd elrendelni. Nyilvánvaló tehát, hogy ez a fajta integráció nem egy globális demokrácia, hanem egy globális rendfenntartó erő létrehozásának irányába vezet. Szembetűnő, hogy a kelet-európai országok mennyire képtelenek már most is a NATO ügyében egymással egyeztetni – pedig ez lenne a legkézenfekvőbb, így lenne alkalmuk a legjobb feltételeket kicsikarni, és elkerülni azt, hogy egymás ellen kijátsszák őket.

Végül nem szabad elfelejteni azt sem, hogy az a hatalmi uralkodó réteg, amely az erősebb világhatalom kötelékébe igyekszik, ha majd gyengül az itthoni népszerűsége, óhatatlanul is számít annak segítségére. Ha más nem is, a külső, megfélebbeszethetetlen hatalomra való hivatkozás, mindig jó alibi, hogy ne kelljen közmegegyezést tartalmazó alternatívát kidolgozni.

Magyar Narancs, 1995. július 27.

Kevesek kétélye

Csapody Tamás

A NATO-tagságot ellenző civil szervezetek gyengék.¹ Ennek nyilván vannak a makrotársadalmi folyamatokból levezethető és speciálisan a NATO-tagság problematikájához kapcsolható okai.

Az 1989 előtti társadalmi berendezkedés, a rendszerváltás mikéntje és az azóta eltelt évek „története” mind meghatározza a civil szektor gyengeségét. Az egypártrendszerben a társadalmi mozgalmaknak nem termett babér, később tehát alig volt mire építkezni, a rendszerváltást nem övezték nagy társadalmi tömegmegmozdulások, a már kialakult civil kezdeményezések jelentős részét a pártrendszer „felszívta”. A társadalmi struktúra differenciálatlan, az érdekek artikulálatlanok, a hivatásos és intézményesedett politizálás túldimenzionalizált. A társadalmi átalakítás évtizedekig várva várt lehetősége viszont valóra válhatott, de egyben azt jelentette, hogy a demokrácia intézményeinek kialakítása, a hatalmi és gazdasági kérdések teljes mértékben „lekötötték” a társadalmat.

A rendszerváltás előtt a társadalmi mozgalmaknak negatív szerepet tulajdonítottak, aminek a hagyománya ma is kísért. A politika versus társadalmi mozgalmak (civil társadalom) ellentéte ma is tetten érhető, és a NATO-t ellenzők nem a demokratikus berendezkedés legitim szereplői, a demokráciákkal szükségszerűen együttjáró politikai konkurencia megtestesítői, hanem változatlanul negatív funkciót betöltő ellenségek. A civil kezdeményként vagy alternatív mozgalomként indult mai pártok és ezzel együtt a parlamenti pártok egésze úgy ítéli meg, hogy a demokráciában a demokratikusan megválasztott parlamenté „a politika”. Az a tévhit alakult ki, hogy mivel már a társadalmi konfliktusok a parlamentben is szabadon megjelenhetnek, ami ott nem jelenik meg, az nem is társadalmi konfliktus, illetőleg, hogy a társadalmi konfliktusok megoldására kizárólag az Országgyűlés és az állam hivatott. Az ezen a körön kívül jelentkező konfliktusok nemcsak hogy nem tudnak intézményesülni (intézményesíthetetlennek véli a nagypolitika), de illegitimnek és antidemokratikusnak minősülnek, holott ennek pont az ellenkezője igaz: ez is garanciája a demokrácia fennmaradásának.

A mozgalmakról általában

Magyarország társadalmi térképéről eleve hiányoznak a mozgalmak. Hiányoznak ezen belül a polgárjogi mozgalmak, de hiányoznak a polgári értékek is, és az egész politikai kultúránkból hiányzik az alternativitásra való hajlam. Nincsenek hagyományok, amire építeni lehetne, nincs szerves fejlődés és nem volt lehetőség a „mozgalmi szocializációra” sem. A mozgalmi szempontból legaktívabb korosztály, a fiatalok pedig aktivitásukat nem a civil, alternatív mozgalmi szférában fejtik ki. A mégis létrejövő mozgalomkezdemények nagy része képtelen intézményesülni, másik részük meg egy vagy néhány (2–3) személyes fiktív mozgalom. A valóban létező társadalmi mozgalmakból hiányzik a kollektív tevékenységre való és a tudatos társadalomváltoztatására való képesség, a tudatos társadalomformáló erő és a szervezethez. Súlyos hiányosságok mutatkoznak tehát a társadalmi mozgalmak kritériumaként meghatározott morfológiai, teleológikus és strukturális sajátosságok terén.

A NATO-tagságellenes társadalmi mozgalom kialakulásának elmaradásáért leginkább a szervezetek morfológiai „állapota” (szervezettség, felépítés), valamint a teleologizálás hiánya a „felelős”. A NATO-tagságot ellenző szervezeteket ugyanis saját dolgaik, küzdelmeik teljesen lefoglalják, szűk kapacitásuk miatt, csak érintőlegesen foglalkoznak a NATO kérdésével, a témát nem vallják teljesen magukénak (periférikus NATO-ellenesség). Sok esetben, részben a kidolgozatlan döntéshozó mechanizmusuk miatt a NATO-tagságellenességük nem legitim, nem a csoport tudatos döntésének eredménye, hanem a szervezet nézeteiből valószínűleg következő vezetői magánvélemény. Nem egy csoport által „kihordott”, a tagság által tudatosan támogatott és szakértőkkel átgondolt NATO-tagságellenességről, hanem egy, a spontaneitáshoz közelebb eső megnyilvánulásról van szó (a probléma-identifikáció hiánya).

Ebből ered a NATO-tagságellenesség teleologizálásának hiánya is. Az euroatlanti tagságot elutasító szervezetek döntő többsége sem rendelkezik NATO-tagságot elutasító koncepcióval. Vagyis a NATO-tagságot ellenző szervezetek közül csak néhányan (Alba Kör, Baloldali Alternatíva, Humanista Mozgalom, Semleges Magyarországért Alapítvány) rendelkeznek teleológikus, célkitűző elképzelésekkel. Ez az alacsony teleologizálási képesség már önmagában is oka lehet az euroatlanti csatlakozást ellenzők alacsony mobilizációs képességének, és komoly akadálya egy NATO-tagságellenes hálózat létrejövetelének, mivel nem lehet pontosan tudni, hogy egyes szervezeteknek miben áll a NATO-tagságellenességük.

Fontos annak megemlítése is, hogy a teleológikus elképzelések hiánya a politikai keretfeltételekben is keresendő, hiszen NATO-tagságot igénylő érvrendszer sem vált ismertté. A NATO-tagságot vezénylő politikai elit sem rendelkezik teleológikus elképzelésekkel, tehát a NATO-tagságot ellenzőknek nem áll rendelkezésükre egy olyan konkrét program, amivel vitatkozni lehetne, amivel szemben meg lehetett volna fogalmazni az érveket. A civil szféra csak hasonlóan viselkedik, mint a teleológikus funkcióval „hivatalból” rendelkezni „köteles”, de azzal nem rendelkező politikai elit. Sőt, éppen fordított a helyzet: a NATO-t igénylő hivatalos politika van e tekintetben defenzív helyzetben.

A társadalmi mozgalom létrejövetelének feltétele a társadalmi válság és a válság társadalmi teleologizálása. A civil szféra azonban nem érzékeli problémának a NATO-tagságot, nem érzékeli annak komplexitását, illetőleg nem lát konfliktust a csatlakozásban. Nem érzi, hogy a NATO-tagság egy új társadalmi probléma lenne. A társadalmi mozgalmak létrejöveteléhez alapvetően szükséges társadalmi válságot a lakosság ugyan pontosan érzékeli, de ez a válságérzékelés más természetű.

A válság az átalakuláshoz kötődik és az átalakulás velejárójaként definiálódik. Vagyis, ha a válság elmúlik, annak befejezésével a válság nem lehet része a jövőképeknek. A hatalmi, gazdasági, politikai és morális válság nemcsak átmenetinek, de a rendszer (a kapitalizmus, az eredeti tőkefelhalmozás, a poszkommunista átmenet stb.) még tökéletlen működéséből tűnik levezethetőnek. A rendszerhibák kiküszöbölését pontosan az európaiság hivatalos deklarálásától és az integrációktól várja mindenki: a megoldási képlet az integráció, a modernizáció és euroatlanti integráció.

Ebben az erőterben az érdekvédelmi szervezetek és állampolgári kezdeményezések számának növekedésére van esély, mert a válságkezelés ebben a paradigmában tűnik megoldhatónak. A válság érzésének „lokalizálása” nem teszi láthatóvá a társadalmi rendszer által „termelt” és e struktúrában megoldhatatlan egyéb válságok érzékelését, magának a paradigmának a megkérdőjelezését.

A jelen helyzet sokkal inkább egy anómiás társadalmi állapotra, mintsem egy – alternatív mozgalmakat létrehívó – posztmodern értékeket kereső társadalmi állapotra hasonlít. Márpedig addig amíg a társadalmi válságnak nem része a NATO-problematika, illetőleg a válságból való kilábalás hivatalos alternatívája épp az euroatlanti tagság, addig a NATO-tagság kérdését nem lehet teleologizálni sem. Egy NATO-tagságellenes társadalmi mozgalom vagy

a NATO-tagságot ellenzők markánsabb megjelenése nem várható mindaddig, amíg ez a két alapfeltétel (társadalmi válság és a NATO-tagság összefüggése, valamint a válság teleologizálása) nem teljesül. Az is nyilvánvaló, hogy a NATO-tagságot ellenzők mai állapotukban ezért képtelenek a válság következményeinek hatékony propagálására, a tiltakozások artikulálására és a tiltakozások piacán való aktív jelenlétre. Ezért van az, hogy a NATO-tagságot ellenző civil szervezetek közül mindössze a felének váltak ismertté a nézetei, kaphattak egyáltalán valamilyen nyilvánosságot elképzelései. (A másik 6 szervezet NATO-tagságellenes nézetei csak az alapos szociológiai kutatás nyomán váltak – a kutató – előtt ismertté.) Vagyis a társadalom, ha akarna, akkor sem tudna konfrontálódni a NATO-tagságellenes megnyilvánulásokkal, a NATO-ellenességnek nincs esélye az intenziválódásra, kicsi az esély a társadalom mobilizálására és a NATO-tagságellenesség kiszélesedésére, továbbá végképp nincs esély egy konkrét NATO-tagságellenes ún. átmeneti team (transitory team) mozgalom intézményesülésére.

A NATO-bővítés első körében résztvevő országok megnevezése előtt fél évvel elég pontosan körvonalazható, hogy mit értek el eddig a NATO-tagságot ellenző magyar civil szervezetek, és sejteni lehet, hogy az eddigiek alapján mi várható tőlük.

Megállapítható, hogy NATO-ellenes mozgalom, de még csak premozgalom sem jött létre. A Semleges Magyarországért Alapítvány átmeneti team (transitory team), még el sem jutott oda, hogy a magányos harcos szerepéből ki tudott volna törni, nemhogy mozgalom-szerűen tudott volna fellépni.

Mivel a szervezeteken belüli probléma-identifikáció is alacsony színvonalú, és bár a NATO-tagságot ellenző civil szervezetek a tiltakozások piacán meg tudtak jelenni, továbbá kristályosodási pontok is léteznek, mégis a NATO-ellenes csoportok organizatórikus identitása gyenge.

A teleologikus elképzelések hiánya, az alacsony mobilizációs hatás miatt eleve lehetetlennek tűnik a célul kitűzött társadalmi-politikai cél elérése: a NATO-tagság megakadályozása. Nincsenek deklarálva részcélok (pl. részleges NATO-tagság, atomsemleges övezet kialakítása, idegen csapatok állomásoztatásának kizárása vagy egy média-NATO-csata kiváltása), nincsenek kimunkált alternatív javaslatok (pl. Oroszország is legyen a NATO tagja, egyesült európai biztonsági architektúrára van szükség, pacifista védelmi modell), amelyeknek az elfogadtatására esetleg esély lenne.

A szervezetek a szubsztantív célélérés helyett esetleg processzuális eredményekre „pályázhatnak”. Abban bízhatnak, hogy belevonódnak a NATO-politizálás folyamatának alakításába. A politikai folyamatok alakításába azon-

ban nem, vagy alig tudnak beleszólni. A politika csinálói és a sajtó nem kezeli őket „aktorként”. Az ellenzők az Alba Kör és a Semleges Magyarországért Alapítvány kivételével (utóbbi esetben személy szerint Bányász Rezső) nem szólíttatnak meg, nem történik rájuk hivatkozás, nem vonódnak be a politika alakításának folyamatába: gyenge processzuális eredményt tudnak csak felmutatni. A két említett kivétel is mint csak negatív példa, mint egy-egy ideológia vagy politikai beállítottság mentén megfogalmazódó „kellemetlenkedő” politikai csoportocska (személy) jelenik meg. A NATO-tagságot elutasító civil szervezetek – és a velük egybemosott NATO-tagságot ellenző pártok – jelenleg csak riogató szerepre vannak kárhoztatva.

A társadalmi mozgalmak célélérési aspektusa esetében szokás emlegetni még az innovációs eredményt, valamint a politikai kultúrára és a politikai szocializációra gyakorolt hatását. Esetünkben ezek azt jelentik, hogy sikerült-e, sikerül-e a NATO-tagságellenes mozgalmaknak valamilyen intézményi, módszerbeli, illetőleg a politikai kultúra egészére ható változást elérni. A NATO-tagságot ellenzők negatív innovációs funkciót töltöttek be, ugyanis azáltal, hogy csak fölvillantották a NATO-tagság elutasításának lehetőségét, fölgyorsult a lakosság meggyőzésére irányuló kommunikációs stratégiák előkészítése, létrejött az euroatlanti integrációt népszerűsítő – egyoldalúan – tájékoztató központ. A NATO-tagságot ellenzőknek a politikai kultúrára és a politikai szocializációra gyakorolt hatása ettől eltérő és jelentősebb. A szórványos tüntetések, a petíciók, tiltakozások és sajtótájékoztatók mellett két olyan tiltakozási forma érdemel figyelmet, ami hatással lehet a politikai szocializációra. Az egyik a Munkáspárt által szervezett (ezáltal tehát nem civil szervezet által kezdeményezett és „jegyzett” tiltakozás), de a NATO-tagságellenes civil szervezetek közül néhánynak a támogatásával zajló népszavazási kezdeményezés.² A népszavazási kezdeményezéshez szükséges aláírások sikeres összegyűjtése, a népszavazás kiírása kapcsán keletkezett média-, majd pedig jogi és parlamenti vita mint tiltakozó jogi akció jelentősnek mondható. A tiltakozó jogi akció és egyben aláírásgyűjtés sikere vitathatatlan, ennek a tiltakozási formának a politikai kultúrára gyakorolt pozitív és az Országgyűlés elutasító döntésének a politikai kultúrára gyakorolt negatív hatása nem elhanyagolható, még akkor sem, ha a média ennek pont ellenkezőjét tudatosította.

A politikai kultúrára mindenképpen befolyást gyakorló másik tiltakozási forma az Alba Kör által szervezett polgári engedetlenségi vagy aktív erőszakmentességi akció volt. A NATO-tagság és a NATO-tagság propagálását közpénzekből, kvázi-NGO-ok által történő felhasználása ellen tiltakozó albások odaláncolták magukat a NATO-propaganda-vonat elé. (Ez a közrend

erőszakmentes sérelmével elkövetett, Magyarországon új típusú tiltakozási forma legalizálására tett első kísérletének minősül. A NATO-tagságot elutasító szervezetek összes többi tiltakozási formája a közrend sérelme nélküli, legális, szintén erőszakmentes akcióforma volt.)

A politikai kultúrára és a politikai szocializációra gyakorolt hatás szempontjából mindezeknél fontosabb lehet a NATO-tagságot elutasító civil szervezetek „egzempláris funkciója”. Vagyis azáltal, hogy e szervezetek fölvetnek és menedzselni próbálnak egy társadalmi problémát (társadalmi problémává próbálják tenni a NATO-tagság kérdését), hogy a társadalmi problémára a hivatalostól eltérő, alternatív válaszokat keresnek, hogy minden gyengeségük ellenére szubsztantív célelérésre, processzuális eredményre, politikai innovációra törekednek, példaadókká és példázattá válhatnak. Azáltal, hogy nyilvános vitára készíthetik a NATO-pártiakat, hogy ennek nyomán egy tisztább kép alakulhat ki a NATO-tagság mibenlétéről, annak elérése, hogy a népszavazás során valódi alternatívák között lehessen dönten, hogy a pénz és a hatalom gépezete ellen is fel lehet venni a küzdelmet – nos, ez példaadó funkciót adhat a szervezeteknek. Mindez jelentheti az egész civil szektor és benne a társadalmi mozgalmak, a politizáló civil szervezetek részére a „politikai tér” (political space) növekedését is. Meg kell jegyezni azonban, hogy jelenleg azonban csak az Alba Kör, a Semleges Magyarországért Alapítvány (Bányász Rezső) tölt be szerénynek mondható egzempláris jellegű funkciót.³

A békemozgalom

Az alternatív mozgalmak közül elsődlegesen a békemozgalmaknak lenne „feladata” a NATO-tagság elutasítása. A békemozgalmak viszont a magyar „egytémájú” (single-issue) mozgalmakon belül is gyengék. Mivel sohasem volt Magyarországon a békemozgalomnak hagyománya, társadalmi támogatottságuk különösen alacsony, ezért csak szubkulturális jellegűek. Helyzetük azért sem biztató mert a Nyugati békemozgalom is az apály állapotában van, és az alternatív mozgalmakon belül a domináns szerepüket „átadták” az ökomozgalmaknak. (Az viszont igaz, hogy a Nyugati zöldek nagyrészt NATO-ellenesek.) A nyugati békemozgalmak hajdani kelet-európai partnerei bekerültek a hatalomba, és újabb békecsoporthoz híján, illetőleg a kommunikációs vákuum miatt, a megújulást hirdető régiekkel flörtölnek. Szociológiai értelemben nem is létezik Magyarországon békemozgalom, csak békecsoporthoz vannak, illetőleg olyan szervezetek amelyeknek számos tevékenységük közül csak az egyik a „békemunka”. A békecsoporthoz a kontinuitás és diszkontinuitás mentén megosztottak: a független és NATO-ellenes Alba Kör és

a hivatalos békemozgalmat reprezentáló és NATO-barát Magyar Békeszövetség más alapokon áll. A rendszerváltás éveiben létező békecsoporthoz vagy békecsoporthoz tartozó kezdemények, mint a Kelet–Nyugat–Párbeszéd Hálózat Kör, a Vega-kör, vagy a Helsinki Polgárok Gyülekezete jogutód nélkül megszűntek. Az Erőszakellenes Fórum, a Jogsértettek Egyesülete, a Hadkötelezettséget Ellenzők Ligája, a Wallenberg Egyesület polgárjogi, érdekvédelmi, illetőleg transitory team jellegű, alacsony szervezettségű és mobilizációs hatással rendelkező szervezetek. Az erőt nem alkalmazás jézusi elvét követő és a rendszerváltás előtt a katonaságot megtagadókat „produkáló” Bokor római katolikus bázisközösség e vonatkozásban nem képvisel jelentős erőt.

A diszkontinuitást képviselő békecsoporthoz hiába mentek antimilitarista irányba és hiába jellemző rájuk az új békemozgalmakkal kapcsolatban megfogalmazottak. Azaz hiába képviselik a tematikus-programatikus megközelítést, az új típusú fegyverzeti veszélyek elleni tiltakozás, továbbá az organizatorikus és koalíciós stratégiát a hasonló alternatív vagy együttműködni hajlandó más „vállalható” szervezetekkel. Ez a társadalmi mozgástér azonban rendkívül szűk.

Talán a biztonságpolitikai és honvédelmi témában van a legtöbb kvázi-és pszeudó-mozgalom, a függetlenség látszatát kifelé megjeleníteni tudó szakmai és mozgalmi csoportosulás. A NATO-témakörében létrejöttek NATO-barát, államilag fokozottan támogatott ellencsoportok (ellenmozgalom-csírák) és kvázi-NGO-ok is.⁴ Ezen ellen-mozgalom ereje nem az egyes csoportok képességeiben, szervezettségében, az információ megszerzésében, a média-hozzáférés esélyében vagy a független mozgalmakhoz viszonyított anyagi gazdagságukban és a szakemberek megfizetésének lehetőségében van (ezekben is persze), hanem a különböző szintereken való network-szerű fellépésben, egymást erősítő hatásában. Ezek a szervezetek különböző nevek, a függetlenség és a szakmaiság örvé alatt a társadalom különböző csoportjaihoz tudnak a politikai pártoknál hitelesebben szólni. Mindezt anélkül tehetik, hogy az őket létrehozó közös szándékról, az egzisztencia-teremtő és fizetőképes „NATO-marketingről” szó esne.

Társadalmi mozgalmak

A békemozgalmak potenciális és természetes szövetségesei az alternatív mozgalmakhoz tartozó más szervezetek lehetnének, ezen belül is a környezetvédelmi, a feminista és az autonóm mozgalmak. Magyarországon az ún. új politikai témákkal (pl. környezetvédelem, női egyenjogúság, egészséges és kollektív életforma, harmadik világ megsegítése, önszegélyezés) foglalkozó

szervezetek azonban eleve gyengék. Hiába lehet közös bennük az „ökopax” gondolkodás, az erőszakmentesség, a demokratikus szerveződés, a technika-ellenesség, ha az ideológiai azonosság vagy hasonlóság ellenére nem tudnak hálózatszerűen együttműködni. Az alternatív mozgalmak közül messze legerősebb ökológiai mozgalom sem képvisel jelentős erőt. A atomenergia-ellenes ökológiai mozgalom Magyarországon nem is létezik. A paksi atomvonat vagy a Teller Ede által képviselt atom- és atombombabarát nézetek ellen az ökocsoportok képtelenek voltak érdemben tenni valamit. Az atomtörvény ügyében hosszú hónapok álltak volna rendelkezésre ahhoz, hogy valamit csináljanak. Akkor, amikor a klasszikus és hagyományos ökológiai témák iránt nem tudnak kiállni a magyar zöldek, akkor nem várható tőlük, hogy a nukleáris fegyverek telepítésével és a militarizmussal, erőszakmentességgel összefüggő NATO-tagság dolgában valamit is tegyenek. Bár az alternatív mozgalmak közül a zöldek vannak a legközelebb ahhoz, hogy nézeteik pártszinten is meg tudjanak jelenni (pl. Zöld Alternatíva), de a NATO-tagságellenesség nem vált markáns részévé egyik zöld párt programjának sem. Az atomenergia-ellenes mozgalom mellett az ökológiai mozgalmakhoz sorolt környezetvédelmi polgári mozgalmak, valamint az alternatív életforma-kezdemenyzések Magyarországon alig léteznek, így innen sem várható NATO-tagságellenes „utánpótlás”. A nőmozgalom és a feministák a kontinuitás-diszkontinuitás mentén szintén megosztottak, illetőleg ideológiai, strukturális és egyéb gondokkal küszködnek. Életjelet magukról alig adnak, akárcsak az autonómak (anarchisták, Alternatív Háló), és egyébként sem képviselnek jelentős mobilizációs erőt. Ebből ered, hogy ezek az alternatív mozgalmak egymásra alig tudnak támaszkodni, hogy egymásra épülő, NATO-ellenes „összedolgozásra” nincs esély.

A modernizáció

A NATO-tagság iránti általános érdektelenség és az alternatív mozgalmak értetlensége mögött elméleti tisztázatlanságokat érzek. Mindenekelőtt a modernizációhoz való viszonyra gondolok. Minden bizonnyal igaza lehet Márkus Péternek, aki azt mondja, hogy a modernizációs elmélet, a modernizáció mint ideológia és mint paradigma úgy jelenik meg mint az államszocialista elmélet, (ideológia, modell és paradigma) lebontására szolgáló nézetrendszer.⁵

A modernizációs elmélet a rendszerváltás nyomán keletkezett ideológiai űr kitöltésére jól használható elképzelés, amely alkalmasnak tűnik arra, hogy a kritikai és reformelemeket egybefűzze. A rendszerváltást megelőzően a modernizáció háttérideológia volt, amely kimondatlanul is a polgárosodás és a

kapitalizálódás ideológiáját készítette elő. A modernizáció elmélete maga volt az államszocializmusból az államkapitalizmusba való átmenet „válságtudata és programja”. A modernizáció magyar – és minden bizonnyal kelet-európai – változata az államtalanítás, a politikai átmenet, a pártkiváltságoktól mentes esélyegyenlőség megteremtésének és a demokratikus intézményrendszer megvalósításának ideológiája. A modernizáció és az ezzel szinonim használt euroatlanti integráció lett a rendszerváltás hivatalos ideológiája, mint ahogyan azt a kormány modernizációs programjának 1995-ös politikai koncepciója is kimondja. Ez a gyakorlatban és mindennapok szóhasználatában a fogyasztási szokásokon keresztül történő modernizációt jelenti, és egyszersmind a bajaink orvoslására alkalmas cselekvési programot. A közfelfogás pedig a fejlődéssel és a nyugati jóléttel azonosítja a modernizációt.

Sikerült úgy láttatni a modernizációt, mintha az minden demokratikus állam és minden épeszű ember által kívánt, ideális társadalomfejlődési irány, és mint az emberiség egyetemes fejlődésének ideológiája lenne. A modernizációs zsákutcsról tudni nem akaró, a globális problémákra tekintettel nem lévő, a fejlődő és a perifériákon lévő országok érdekeit figyelembe nem vevő modernizáció azonban ismeretlen maradt. Mint ahogy a szocialista paradigmában végrehajtott modernizáció kudarca is.

Egy folyamatosan premodernizációs stádiumban lévő országnak a lakossága és alternatív mozgalmainak a számára a modernizáció jelenti a felemelkedést és a fogyasztói társadalom hön áhított, „kvalifikált” szintjére való emelkedés lehetőségét. A hiánygazdaságból a kapitalizmusba menekülő kelet- és közép-európaiak a posztmateriális és posztmodern értékek után kevésbé törekednek: a paradigma válságjelei számukra nem érzékelhetőek.

A NATO-nak a modernizációban játszott – pozitív vagy negatív –, de neki tulajdonított szerepének fel nem ismeréséből (is) következik, hogy az alternatív mozgalmak nem lettek aktív NATO-tagság elutasítók. A NATO-tagságot elutasító civil szervezetek közül is csak mindössze két szervezet (Bokor bázisközség, Alba Kör) ismerte fel a modernizáció és a NATO-tagság összefüggését, közülük is csak az egyik (Bb) utasítja el magát a modernizációt is. Az alternatív mozgalmak pontosan attól lesznek alternatívak, hogy rendelkeznek alternatív teleológikus elképzelésekkel. Ennek hiánya nemcsak a nyugati modernizációellenes alternatív mozgalmak és a keleti, modernizációt támogató „alternatív mozgalmak” közötti alapvető különbségre mutat rá, hanem megkérdőjelezi ezen magyar csoportok alternativitását is.

Jegyzetek

1. A NATO-tagságot ellenző civil szervezetek névsora: Alba Kör – Erőszakmentes Békemozgalom, AK; Baloldali Alternatíva Egyesülés, BAL; Budapesti Autonóm Társulás, BAT; Bokor Öko Csoport Alapítvány, BOCS; Bokor bázisközösség, Bb; Egyetemes Létezés Természetvédelmi Egyesület Klubja, ETK (az ELTE Természetvédelmi Klub jogutódja); Fiksz Egyesület, FE; Létminimum Alatt Élők Társasága, LAÉT; Május Elseje Társaság, MET (a Münnich Ferenc Társaság jogutódja); Semleges Magyarországiért Alapítvány, SMA.

A NATO-tagságot még további 2 szatellit civil szervezet utasítja el: a Munkáspárt ifjúsági szervezete, a Marxista Ifjúsági Szövetség (MISZ) és a Humanista Párthoz (HP) közel álló Humanista Mozgalom (HM).

2. A Munkáspárt aláírásgyűjtési akciójában, a saját szatellit szervezetén kívül (MISZ) 3 civil szervezet is részt vett (LAÉT, MET, SMA), míg a BAL szervezetileg nem, csak tagjain keresztül vett részt az aláírásgyűjtésben.

3. Említést kell tenni még Vit László közíróról, aki semmilyen szervezethez nem tartozik ugyan, de mint „magányos harcos” küzd a NATO-tagság ellen.

4. A Honvédség és Társadalom Baráti Kör, a Manfred Wörner Alapítvány, az új Atlanti Kezdeményezés és a Magyar Atlanti Tanács.

5. Márkus Péter: Modernizációs elméletek a nyolcvanas évek hazai társadalomtudományában. *Eszmélet*/9–10. 5–11. old.

Alternatívok és az értelmiség

Csapody Tamás

„A gondolkodók nyugtalanítóan tekintélyes része a vezérkarok szakértője lett. Azon fáradoznak, hogy értelmes színben tüntessék fel azt, ami halálosan értelmetlen. Az atom- és az ideológiai háború logikájának értelmiségi specialistái azért kapják a pénzüket, hogy a többieket megtévezzék, hogy az emberek mint birkák menjenek a vágóhídra.” (Konrád György)

Nemcsak Magyarországon, de más közép- és kelet-európai országokban sem jött még létre NATO-tagságot ellenző társadalmi mozgalom. A NATO-tagságellenes tiltakozások alig tudnak artikulálódni, így a szórványos tiltakozások nem is tudnak az intenzíválódás szakaszába lépni. A tiltakozások nem tudnak kiszélesedni, netán intézményesülni, és nem látni annak körvonalait, hogy létrejöjjön egy NATO-tagságellenes „átmeneti team” típusú mozgalom. A NATO-tagság lehetősége eddig nem jelentett társadalmi kihívást, és a meglévő mozgalmak tekintetében nem bírt mobilizáló erővel. Nemcsak, hogy nem tud létrejönni egy új mozgalomtípus, de még a már gyökerekkel rendelkező béke- vagy ökömozgalom sem tud ennek mentén megerősödni. (Sem új mozgalom nem jött létre, sem pedig új minőség nem jött létre a mozgalmakban.) A modernizáció új hullámként is felfogható NATO-tagság nem indított el – legalábbis eddig – egy mozgalmi ciklust.

Talán a társadalmi keretfeltételeknek, a társadalmi struktúrának kell megváltoznia ahhoz, hogy létre tudjon jönni egy NATO-tagságellenes hálózat vagy egy „egytémájú” (single-issue) mozgalom, aminek – pártpolitikai céloktól mentesen – kizárólag a NATO-csatlakozás megakadályozása lenne a célja. A csatlakozási tárgyalások megkezdődése idején vagy a feltételek ismertté válása esetén, a NATO-tagságot megelőző népszavazás kiírásakor a társadalmi keretfeltételek minden bizonnyal meg fognak változni. Valószínűleg ekkor dől majd el, hogy a NATO-tagságellenes tiltakozások intézményesedni tudnak-e vagy sem, ha igen akkor milyen politikai keretrendszerben; a civil szervezetek egyedül vagy közösen, civil keretek között vagy pártokhoz csapódva, civil akcióegységben vagy egy specifikus civil mozgalom keretei között

aktivizálódnak-e majd. Az érdekszervezetek, az integratív és szakmai szervezetek aktivizálódnak-e egyáltalán? A parlamenten kívüli NATO-tagságellenes pártok milyen szerepet tudnak majd betölteni? A parlamenten kívül rekedt baloldal képes-e – e vonatkozásban – összefogásra, a zöld pártok valamelyike vállalja-e markánsan a NATO-ellenességet?

Alternatívák értelmiség nélkül

Az értelmiségi lét válságtüneteként is felfogható mindaz, ami az integrációkkal kapcsolatban történik, illetőleg nem történik. Kiveszőfélben van ugyanis térségünkben a kritikai értelmiség típusa. Az értelmiség lét- és politikai harcokat vív a pénz- és egzisztenciát osztó lobby-érdekeknek kiszolgáltatottan, a múltját feledtető vagy a jövőjét biztosító szellemi munkát részesíti előnyben. A nyugati ösztöndíjakhoz és konferencia-meghívásokhoz sem a modernizáció és az integráció negligálásán keresztül vezet az út. Sőt, a megélhetést vagy túlélést éppen a magyar és külföldi modernizációs, integrációs, euroatlanti-integrációs stratégiák kidolgozása, tudományos megalapozása teszi lehetővé.

Márpedig értelmiségiek nélkül sem alternatív mozgalom, sem pedig alternatív ideológiák megszületése nem lehetséges. Nincs posztmaterialista értelmiség Magyarországon, és nemigen van olyan szellemi-közéleti csoportosulás sem, amely megjelenítené a posztmaterialista és antimilitarista értékeket. Az erre a szerepre talán leginkább hivatott kelet-európai liberális ellenzék programjairól, a polgárjogi mozgalmak követelési listájáról „leváltak” a békemozgalmi kérdések.

A cseh Charta '77, a lengyel Szolidaritás vagy a magyar demokratikus ellenzék esetében ugyanaz történt: feloldódtak a hatalomban, és korábbi nézeteiket revidiálták. A volt ellenzékiek programjaiból a hatalomba kerülés után kikerült minden alternatív elképzelés, és ezzel együtt az antimilitarizmus is. A szabadságjogok és polgárjogok elfogadtatása emésztette fel minden erejüket. A kétpólusú világ megszüntetésére irányuló elképzelések valóra váltak, hiszen „egypólusú” lett a világ. A globális kérdésekkel, a szolidaritással, a népek egyenjogúságával stb. (miután az már minket közvetlenül nem érintett) a napi és pragmatikus politika szintjén nem lehetett immár foglalkozni, az antimilitarizmus meg kimerült a katonai szolgálat-megtagadás problémáját lényegében megoldó polgári szolgálat bevezetésével.

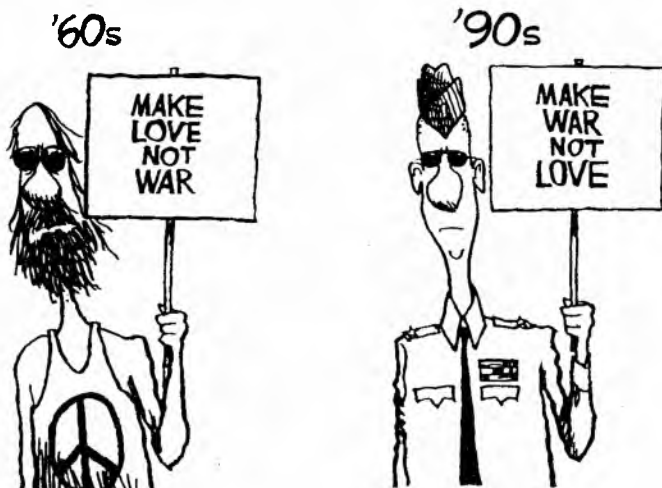
Mivel a baloldali értékrendszerben meglévő antimilitarizmus- és erőszakmentesség-értékeknek sincsen méltó politikai képviselője, az antimilitarizmus „történelmi vereséget” szenvedett. A rendszerváltás volt antimilitarista elitje

ma együtt támogatja a NATO-tagságot a korábban dogmatikusan NATO-ellenes, de a parlamentbe bejutott volt kommunistákkal. A helyzetet több szempontból jól szimbolizálja a személyes politikai életutak alakulása. Az 1945 utáni első független magyar békecsoporthoz, a Dialógus egyik alapítója három éven keresztül volt az euroatlanti integráció egyik legmagasabb állami szintű támogatója, ma pedig a NATO-tagságért hatékonyan lobbyzó Külügyi Bizottság első embere. A rendszerváltás előtt megalakult független békecsoporthoz, a Kelet és Nyugat leszereléséért egyaránt küzdő, Kelet–Nyugat-Párbeszéd Hálózat Kör egyik prominens személyisége ma az egyik kormánypárt elkötelezett NATO-barát vezető külügyese. A Kelet–Nyugat Hálózat és a brit Európai Nukleáris Leszerelés (END) nevű békemozgalom körül forgódók markáns csoportja (szakkollégisták, értelmiségiek, ellenzékiek) ma a Fidesz–MPP és az SZDSZ kemény magjához tartoznak. Egyikük az Országgyűlés Európai Integrációs Bizottságának NATO-barát elnöke, másikuk a euroatlanti integrációért küzdő álcivil szervezetnek, a Magyar Atlanti Tanácsnak az egyik alelnöke. A katonai blokkok megszüntetését, az egyenlő nagyhatalmi felelősség elvét valló volt demokratikus ellenzék, a szamizdatok egykori szerkesztői ma a hatalom berkeiben mint politikusok, azon kívül maradvaként mint írók, tudósok, közéleti személyiségek és mint publicisták stb. harcos NATO-tagsághívókká váltak. Az egypártrendszer hivatalos békemozgalmának, az állami akaratral megegyező módon radikálisan NATO-ellenes nézeteket valló, Országos Béketanácsnak az egyik volt képviselője ma a legmagasabb rangú magyar NATO-diplomata, miközben a szervezet jogutódja – most éppen a jelenlegi hatalom akaratával megegyező módon – NATO-barát lett. A néhai KB Agitációs és Propaganda Osztálya (Agitprop) egyik „külföldre irányuló propagandáért” felelős politikai munkatársa előbb a Honvédelmi Minisztérium NATO-osztályának vezetője, a civil kontroll legfőbb őre lett, utóbb a NATO-tagság felelős beosztású „propaganda-miniszterévé” avanzsált, míg jelenleg egy politikusokat tömörítő NATO-lobbysta, kvázi NGO-titkára, aki mint „független” szakértő nyilatkozik meg a médiákban. Az is köztudott, hogy a NATO-tagságot ma „követelő” volt politikai tiszt, a Honvédelmi Minisztérium jelenlegi első embere, 1988-ban még a világbéke megvalósulását ellenző NATO-ról írt tankönyvrészletet, és még 1992 végén is nyilvánosan bírálta a NATO-tagságot támogatókat.

Pedig „vitatható, hogy a nemzet vagy a katonai szövetség mennyire valóságos. Amíg az állami érdek nagyobb szentség, mint az egyén élete, addig a világbéke veszélyben van. Szellemi uralomra van szükség az erőszak felett, különben megölnek bennünket. Mindenkinek egy felszabadulási esettanulmány jutott osztályrészül. A választ a legfontosabb kérdésekre saját életrajzunkkal adjuk meg.” (Konrád György)

Megjelent Az antimilitarizmus veresége címmel.

Magyar Narancs, 1997. július 31.

Béke poraira

Vit László

A nyolcvanas évek radikális európai békemozgalma láthatólag nem élte túl az általa megindított enyhülést, belehalt a hidegháborút követő „csendes forradalmakba”, vagy legalábbis a tetszhalál állapotába került. Nos, ha beállt a tartós béke, akkor ez tulajdonképpen rendjén is lenne, hiszen nem a békemozgalom, hanem a béke a lényeg. Márpedig a hidegháborúnak befellegzett, és a szovjet birodalom szétesése, a megszálló csapatok visszavonása a katonai szembenállás végét, nemzetközi stabilitást ígért. A katonai tömbökre osztott Európa egyesülése előtt megnyílt az út. Megoldódni látszott az általános leszerelés kérdése, megnyílt a lehetőség egy kölcsönös bizalmon alapuló európai biztonság megteremtésére, esélye lett annak, hogy az európai államok kapcsolataiból sikerül kiküszöbölni az agresszió és erőszak különféle politikai, gazdasági és társadalmi okait. Úgy látszott, hogy az embereknek elégük lett a nukleáris fenyegetettségből. A NATO „kettős határozatát” követő tiltakozás-sorozat, amely megakadályozta a közepes hatósugarú és cirkáló atomrakéták telepítését Európában, antimilitarista érzelmeket ébresztett, sőt feltámasztotta az európai identitást is.

A kormányzati politikáktól független társadalmi kezdeményezések megerősödése, a „grass roots” vitte az utcára a comisói polgárokat, terelte egy táborba a Greenham Common-i asszonyokat, hozta tető alá a Kelet–Nyugat-Párbeszéd Hálózatot. A nyugati civil társadalom inspirálta a kelet-európai békekapcsolatokat és a zöldeket. Olyan szervezetek keletkeztek egyik napról a másikra, mint az „Ekevasat a kardokból”, a Dialógus vagy a Duna Kör. Az volt a sajátossága ennek a mozgalomnak, hogy Európa NGO-közössége atom- és propagandamentes Európát akart, és a mozgalmak – a hidegháborús gyakorlatot semmibe véve – a saját kormányzataiktól követelték a leszerelést és a fegyverzetkorlátozásokat.

A fordulatot követően az alternatív kezdeményezések arra ösztönözték a kormányokat, hogy új elveket hirdessenek. Kohl kancellár 1991-ben kijelentette, hogy az európai biztonságnak egy kooperatív európai biztonsági szervezet keretében és a helsinki határozatok szellemében kell újjászülnie.

A blokkok nélküli Európa lehetősége benne volt a pakliban. A radikális béke-mozgalmak úgy gondolván, hogy céljukat, a vasfüggöny lebontását elérték, feloszlottak, az európai polgárokat pedig nem a béke ügye, hanem a szociális biztonság kezdte aggasztani. A nyugati polgár a bőrén érezte a gazdasági helyzet romlását, és elfogadta azt a propagandát, amely az Európát fenyegető fő veszély gyanánt az oroszországi változásokra mutogatott. Mint ismeretes, nem a helsinki határozatok keltek valódi életre, hanem – bár erre semmilyen közvetlen ok nem volt – a NATO erősödött meg és vált a legnagyobb katonai szervezetté. A NATO pedig egyre inkább az Európai Unió védelmi szervezetének szerepében tetszelgett. Nem sokkal a rendszerváltozások után megkezdődött a volt Varsói Szerződés országaink máig tartó tülekedése az euroatlanti szervezet tagságáért.

Mintha azonban a politikai változások közepette a fő veszélyről, a nukleáris arzenálról mindenki megfeledkezett volna. A teljes nukleáris leszerelés aktualitása nagyobb, mint valaha. A nyolcvanas évek radikális békemozgalmát végső soron a szuperhatalmi szembenállás mértéktelen és értelmetlen fegyverkezési versenye hívta életre. Az atomtöltetek száma sokszorosan meghaladta a feltételezett „agresszor” totális megsemmisítéséhez szükséges szintet, jóval túlment a hadászati fölény „értelmes” határán. A tiltakozások azért robbanhattak ki, mert az elrettentés hidegháborús logikája ellentmondásba került a fegyverrendszerek szüntelen továbbfejlesztésének gyakorlatával, holott már nem volt mit felülmúlni, az elrettentő erő elérte maximumát. Bár a 89-es fordulat nyomán születtek részleges fegyverkorlátozási eredmények, de a korábban megkötött egyezményeket már nem ratifikálták, a felhalmozott óriási fegyverkészletek megmaradtak, mind a volt, mind a fennmaradó szuperhatalomnak volt mire hivatkoznia.

De a békemozgalmak már nem tudtak alkalmazkodni az új helyzethez. A kelet-közép-európai változások következtében a nyugati békeszervezetek elvesztették keleti partnereiket. A NATO kifinomult politikával manipulálta a mozgalmat, és a békepartnerség, a szervezet politikai szerepének, az európai haderő önállóságának és az orosz belpolitikai veszélyek túlhangsúlyozásával elfogadtatta a nyugat-európai társadalmakkal a nukleáris fegyverek döntő szerepének fenntartását, a szervezet bővítésének tervét, és ami talán a legfontosabb, a béke helyett a katonai biztonság szükségességét.

Kelet-Európában mindig voltak olyan „békemozgalmak”, mesterségesen létrehozott szervezetek, mint a magyarországi Országos Béketanács, amelyeknek a „politikai nézete” teljes mértékben megegyezett a kommunista diktatúrákéval. A pseudo-mozgalmakkal viszont nem álltak szóba a nyugati radiká-

lisok. A „jogutódnak”, a Magyar Békeszövetségnek ma kedvezőbb a helyzete. Ma ez szervezet (vezetője a volt Országos Béketanács főtitkára) „ellenőrzi” a magyar békemozgalmat nemzetközi kapcsolatait. Ez a posztpszeudomozgalmat „természetesen” nem támaszkodik jobban a kormányra, mint mások, szabad teret ad a különböző nézeteknek, habár a szervezet nézete alig különbözik a kormányzatétól. Annak ellenére, hogy a nyugat-európai mozgalmak maradványai, ha nem is radikálisan, de világosan elutasítják a NATO kelet-európai bővítését és újabb atomfegyverek telepítését, ők NATO-pártiak, és ellenzik egy kelet-közép-európai atomfegyvermentes övezet létrehozását. érveik sem különböznek kormányzataikétól, ugyanolyan „praktikus” szempontokra hivatkoznak, mint a NATO-bővítésért riszáló politikai elitek. Arra számítanak, hogy a társadalommal sikerül elfogadtatniuk a biztonság hagyományos katonai definícióját és a hamis árukapcsolást, amely a NATO-felvételt az atomrakéták telepítéséhez, az integrációs csatlakozást az euroatlanti tagsághoz, a szociális, jóléti államot az uniós tagsághoz köti.

A tetszhalott európai békemozgalmakon belül látszólag békés egyetértésben megférnek a nukleáris fegyverek teljes eltávolítását követelő radikális békemozgalmak maradványai a „gyűjtsd a vasat és a fémet. . .” frontharcosaival. Még csak azt sem lehet mondani, hogy a „szigorú elvtelenség” talaján állnának, inkább csak arról van szó, hogy kerülnek a „felesleges” összeütközéseket, és nem hoznak közös állásfoglalásokat.

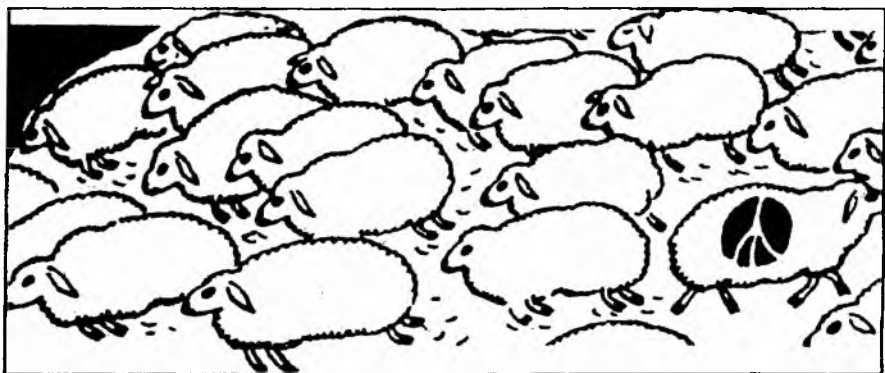
Nem mint hogyha bármiféle egységes baloldali békemozgalmat egy csa-
pásra megváltoztathatná a politikai erőviszonyokat. Hiszen a NATO fennma-
radása által a fegyverkereskedelemből származó bevételeiről egyetlen euró-
pai nagyhatalom sem hajlandó lemondani. Másrészt a NATO-bővítésének
szimbolikus jelentősége van, elmaradása nyilvánvalóvá tenné az atlanti szö-
vetség alkalmatlanságát a globális kihívások megoldásában. A kelet-közép-
európai régió számára ugyan a tömbhöz csatlakozás komoly anyagi forrá-
sokat von el az európai integráció elől, politikailag viszont „megtérül”; a
NATO a Nyugathoz való felzárkózás látszatát kelti, másrészt legitimációt ad a
posztkommunista politikai eliteknek.

Az európai békemozgalmak feltámasztásához nemcsak a politikai körü-
lmények hiányoznak, de a szakértők is. A békeaktivistáknak jobban kellene
ismerniük a fegyverrendszerek fejlesztésének irányait, a katonai alkalmazás
szempontjait, hogy ne üljenek fel az atomfegyverek európai „jelképes” je-
lenléte propagandájának. Hiszen ha a NATO kijelenti, hogy úgymond nincs
szándékában nukleáris eszközök „de facto” telepítése a térségben, akkor a

„de jure” garanciák követelői sem számíthatnak komoly támogatásra a közvélemény részéről. Pedig szó sincs tényleges lemondásról, a modern nukleáris fegyverek terjedőben vannak, csak szalonképebb hadászati stratégiák kerültek alkalmazásra. Minden jel arra vall, hogy Nyugat-Európából egy harmadik katonai, vagy éppen nukleáris szuperhatalmat akarnak csinálni.

A magyar kormány minden tömegkommunikációs lehetőséget megragad, hogy az euroatlanti integrációt népszerűsítse. A közszolgálati médiákkal valóságos „tájékoztatási szerződéseket” kötöttek, hogy az ellenvélemények hangoztatását lehetetlenné tegyék, és egy majdani népszavazásra a közvéleményt megpuhítsák. Egy nukleáris háború kitörését természetesen senki sem képes megjósolni. A tömegpusztító eszközök elterjedése, köztük a katonai szervezetek kibővítése, atomeszközök elvi vagy valóságos telepítése mindenestre növelik az esélyeket. A katonai biztonság nem jelent tartós veszélymentességet, a béke viszont többet jelent a háború pusztá hiányánál. A NATO-stratégiák az atomeszközöket állítólag a kaotikus politikai berendezkedésű, de atomerővel rendelkező államok ellen tartják elrettentésként. Holott az atomfegyverek „használhatósága” azon a feltételezésen alapul, hogy a másik fél rendelkezik azzal a képességgel, hogy felmérje tettének következményeit, hogy tudja, az általa indított első csapást követő megtorlás lehetetlenné teszi a győzelmet. Ezért kéne a békemozgalmakat feltámasztani halottaiból.

Élet és Irodalom, 1996. december 6.

Diagnózis és prognózis Magyarország NATO-tagságával kapcsolatban

Csapody Tamás

I. A helyzet értékelése, az alaptételek és fogalmak meghatározása

Úgy gondolom, hogy a *diagnózis és a prognózis* megállapításához a jelenlegi helyzetet, „a helyzetet” kell elemezni. Helyzet van, mert megszűnt a kétpólusú világrend, ami 1945–48 óta jellemezte a világot (*globális helyzet*), Európa egészét érintő alapvető változások következtek be és változások vannak folyamatban (*kontinentális helyzet*). Helyzet van, mert szabad és demokratikus országok jöhetnek létre Közép- és Kelet-Európában (*regionális helyzet*). De helyzet van azért is, mert szellemi és morális válság jelei mutatkoznak világszerte (*paradigmaváltás helyzete*). A kelet-közép-európai régiót valamennyi „helyzet” közvetlenül és fokozottan érinti.

A makro-világhelyzettel egy időben a mi, regionális, mikro-világunkban is helyzet van. A modernizáció, az integráció, az identitás, a demokrácia, a társadalmi és gazdasági átalakulás szempontjából itt és most, ezekben az években szintén helyzet van. A helyzet egyik legfontosabb megnyilvánulási formája a térségünk modernizáció-integráció-euroatlanti integráció fogalmi és tárgyi közege.

Az kilencvenes évek óta állandóan meglévő modernizáció-integráció-euroatlanti integráció helyzetén belül, ezekben a hónapokban kezdődött és feltehetőleg az EU- és NATO-tagságról *döntő* népszavazásig, illetőleg a tagsági viszonyok elnyeréséig tartó (1999?) helyzet finiséhez érkeztünk.

A daytoni döntéssel, a taszári NATO-IFOR-bázis létrehozásával a NATO-tagság finise Magyarország számára már korábban elkezdődött. 1997 júliusában eldőlt, hogy kik lesznek a NATO-tagság várományosai az első bővítési körben. Az állam létrehozta azokat a pénzalapokat és intézményeket, a politikai elit azokat a szervezeteket, amelyek a kidolgozott PR-stratégia alapján elkezdték az integráció-euroatlanti integráció népszerűsítését.

A makro- és mikro-helyzet, a finis miatt szükségesnek látom a kialakult helyzet és a lehetőségek átgondolását. Tézisszerűen tekintsük át, hogy miből indulhatunk ki:

1) Magyarország NATO-tagságának kérdése még nem dőlt el, a meghívást követően népszavazás lesz, amelynek a kimenetele lényegesen befolyásolhatja az 1998-as országgyűlési választások eredményét is (amennyiben ezt megelőzően kerül rá sor).

2) A NATO kérdésköréhez való viszonyulás a magyar parlamenti demokrácia, a társadalom különböző érdekszféráinak, a civil szervezetek önszerveződési képességének fokmérője is egyben. A hatalmi elit – mint ahogyan azt a népszavazás kiírásának szabotálásával egyszer már megtette – hajlandó antidemokratikus eszközökkel is élni akarátérvényesítése érdekében. Hajlandó és képes visszaélni hatalmával. Az euroatlanti integráció kérdésében a parlamenti pártok egysége csak látszólagos. Megtalálhatók azok a vitás pontok és a NATO-tagságot ellenző politikusok és képviselők, akik belülről tudnak kételyeket támasztani. Az MSZP-ben meglévő, NATO-val kapcsolatos nézetkülönbségeket nyílttá lehet tenni, míg a kisgazdák bármilyen megnyilvánulásától távol lehet maradni.

3) A civil társadalom önszerveződő képességét meghaladja a közös NATO-tagságellenes fellépés. A civil szervezeteknek csak akkor van esélyük a hatékony fellépésre, ha egy kemény mag élére áll a NATO-tagságot ellenző szervezeteknek, és a szervezetek minden támogatást megadnak nekik, továbbá, ha létrehoznak egy NATO-tagságellenes, ún. egycélú szervezetet, illetőleg mozgalmat, ha a civil integrációs szervezeteken keresztül is sikerül a NATO-ellenességet propagálni.

4) A nyugati alapítványok, mozgalmak támogatnák a hazai NATO-ellenes fellépést, amennyiben tudnák, hogy kiket és miért lehet támogatniuk.

5) A hasonló gondolkodású – nem szélsőséges – közép- és kelet-európai csoportokkal valószínűtlen a mozgalmatszintű közös föllépés, de közös akciók kívánatosak és lehetségesek.

6) A NATO-ellenes civil szervezetek és pártok közös fellépése és intézményi együttműködése inkább hátráltatná, mintsem előbbre vinné az ügyet.

7) A NATO-t ellenző valamennyi párt összefogása kizárt és egyben az ügy szempontjából sem kívánatos.

8) A Munkáspárt és a Magyar Szociáldemokrata Párt (MSZDP) közös fellépése a NATO-t ellenző Baloldali Egyeztető Tanács (BET) más szervezetivel együtt fölöttébb kívánatos lenne, de kevés ennek a valószínűsége.

9) A Munkáspárt lehet, hogy egy baloldali választási koalíció nélkül is bejut a parlamentbe, de szervezett baloldali támogatás nélkül egyedül nem képes hatékonyan fellépni a NATO-tagság ellen.

10) A MSZDP, a Zöld Alternatíva a pártszerű működés, a BET a választási szövetség megszervezésének szempontjából és a programkidolgozás vonatkozásában jelentős késésben van, de amennyiben ezekben a hónapokban pótolni tudják hiányosságait, úgy van esélyük a NATO-ellenesség sikeres képviselésére.

11) A hatalmon lévők és az esetleg létrejövő baloldali egységfront miatt is, a Zöld Alternatíva vagy más zöld csoportosulás részéről kívánatos lenne egy olyan zöld alternatíva kidolgozása, amiben a NATO-ellenesség központi szerephez jut.

12) A hatalom egyoldalú és kizárólagos témakezelése megváltoztatható, ha artikulálódik egy baloldali, egy zöld és egy civil társadalom által kidolgozott alternatíva.

13) A NATO-tagságot ellenzi a lakosság egyharmada. Nézeteikben ők megerősíthetők, a bizonytalankodó másik egyharmad pedig megnyerhető az ügynök.

14) A különböző megközelítésű NATO-tagságellenességet a hatalom nem tudja tovább marginalizálni és homogén egységként kezelni. Ezáltal valódi kommunikációra kényszeríthető a hatalom. Az érdemi vita az egész magyar demokrácia sikere. A felelősséggel történő, valódi választás alternatívájának felkínálása a NATO-ellenes oldalnak kedvez.

15) A NATO-tagság kérdése kezelésének egyik legnagyobb tétje, hogy sikerül-e kiválasztani azt a megfelelő taktikát, amivel a szélsőséges pártok még az esélyét is elvesztik a sikeres köz- és választási szereplésüknek.

16) Amennyiben valamennyi, a NATO-tagságot ellenző csoport a maga eszközeivel fellép a nacionalista, fasisztoid, rasszista gyökerű NATO-ellenesség ellen, akkor világossá tehető a NATO-ellenes érvrendszerek közötti alapvető különbség.

17) A NATO-t ellenzők részéről elkerülhetetlen a szélsőséges nézeteket valló csoportoktól való ismételt és határozott elhatárolódás. A perifériára szorításuk csak aktivitással és elhatárolódással történhet meg.

18) A NATO-ellenesek tábora akkor növekszik, ha elsősorban vidéken, a nők és az aktív dolgozók körében, a nyugati sajtóban és a már korábban kiépült szervezeteken keresztül sikerül támogatókat találni.

19) Az állami funkcionáriusok és országgyűlési képviselők által szervezett NATO-vitákon érdemes aktívan részt venni, csakúgy, mint a pseudo-civil szervezeteknek a NATO-tagságot támogató vitafórumain.

20) A magyar média pártatlanságára nem szabad építeni, de átgondolt munkával és kapcsolatépítéssel komoly eredmények érhetők el a médiában is.

21) A magyar és angol nyelvű NATO-ellenes honlap (home page) létrehozásával, az Internet adta lehetőségek szervezett és tudatos kihasználásával, vita- és levelezőrovat megteremtésével elérhető az információk szabad áramlása.

22) Elkerülhetetlen az egyedi és saját NATO-ellenes érvrendszer, a baloldali, szociáldemokrata, zöld, pacifista stb. témaspecifikus NATO-ellenesség kidolgozása. A világszemléletből, az ideológiából, a filozófiából szervesen következő nézetrendszer kialakítása az egyedül hiteles.

23) A teljességre törekvő, a hibásan megválasztott vagy az adott csoport ideológiájából és gyakorlatából nem következő teleológizálás csak árt a szervezetnek, és hitelteleníti az egész ügyet. (Példának okáért az erőszak nyílt pártolásának gyakorlata után a Munkáspártnak nem szerencsés érvei közé erőszakmentes érveket bevenni, vagy múltja okán a Varsói Szerződéssel példálózni.)

24) A NATO-ellenzők összefogása esetén a NATO-ellenesség közös nevezői megfogalmazhatók. Ezek az igazságosság-igazságtalanságra hivatkozás, az EU és a NATO szétválasztása, a hosszú távú és mindenoldalú biztonság és béke, a kiszolgáltatottság elkerülése, az új vasfüggöny és az Európa kettéválasztása, a modernizáció hátrányai, az etnikai, a geopolitikai, a biztonság- és katonapolitikai, továbbá a nukleáris kérdés körül fogalmazhatók meg a legnagyobb sikerrel.

25) A populizmus, a demagógia és a nacionalizmus vádjának elkerülése végett is, a gazdasági és az etnikai érvek túlhangsúlyozásának elkerülése, egyébként pedig a nukleáris kérdés középpontba állítása a kívánatos.

26) Különböző formákkal (például állásfoglalás, petíció, kezdeményezés, tüntetés) állandóan jelen lehet lenni a tiltakozások piacán, és ezáltal alakítani lehet a közvéleményt valamint a közhangulatot. A NATO-t ellenzőknek nem szabad elzárkózni a hazai földön szokatlan tiltakozási formáktól sem, olyanoktól mint például a valódi polgári engedetlenségi akció.

27) A politikai elit célja nem a lakosság hiteles tájékoztatása, hanem a meggyőzése, nem az alternatívaállítás, hanem az általa képviselt alternatíva elfogadtatása.

28) A politikai elit nem érdekelt az érdemi vitában. A politikai elit – elhanyagolható kivétellel – most még nem vitatja az euroatlanti integrációt. A csatlakozás igénylése számára politikai dogma.

29) A NATO-kérdés jelentős részben kommunikációs feladat. Intenzív fellépéssel feloldható a jelenlegi kommunikációs vákuum.

30) Világossá tehető, hogy az euroatlanti integráció nem a parlamenti és azon kívüli pártok közötti hatalmi harc része, nem a hatalmon maradásnak, illetőleg nem a hatalomhoz jutásnak a kérdése.

31) A NATO-tagság kérdése nem a demokratikus parlament és az anti-demokratikus erők, az orosz-szovjet vagy nyugatbarát ideológiák, továbbá a szalonképes és szalonképtelen erők küzdelmének a színtere.

32) Tenni lehet azért, hogy a politikai, hatalmi leszámolások, hatalomfélések, hatalmi törekvések ne NATO-köntösben jelenhessenek meg.

33) A parlamenti pártok egyikének sincs kidolgozott integrációs érvrendszere, ezért pártspecifikus NATO-ellenes érvrendszer kidolgozása nehéz, de szükséges.

34) A „szellemi ellenállás” megszervezése a legfontosabb. A fizetett, gyakran csak saját egzisztenciájuk érdekében, átgondoltság és személyes meggyőződés nélkül képviselt NATO-pártiság leghatékonyabb ellenszere a meggyőződéssel képviselt, átgondolt és megalapozott NATO-ellenesség.

35) A „tudományos alapokra” helyezett NATO-ellenesség alapvető kérdés. Tudományos konferenciákra, tanulmányok, kötetek megjelenésére, műhelymunkára, azaz a szellemi alapanyag és tudományos érvrendszer „előállítására” van szükség.

36) A tudományos igényű alternatív elképzelések kidolgozása, konferencia stb. pénzbe kerül. Az állami pénzalapokból finanszírozott kutatási pénzekhez politikai okok miatt nem lehet hozzájutni, a pártok által esetleg elérhető pénzekhez nem szabad hozzáférni.

37) A civil szférának nincs pénze, az állampolgári befizetésekben (tagdíj, az sza egy százaléka stb.) és a vállalkozók támogatásában nem lehet bízni. Vezető értelmiségieknek viszont módjukban állna kutatási pénzeket szerezni.

38) A fejlődés és útválasztás alternatíváinak kidolgozása elkerülhetetlen. Pusztán csak az a kérdés, hogy az értelmiség most teszi ezt meg vagy akkor, amikor már minden eldőlt. Bölcsebb lenne ezt most megtenni.

39) „Az értelmiség” megnyerése kívánatos lenne, de számos ok miatt ez nem lehetséges. A kritikai értelmiségi attitűddel még rendelkező értelmiség azonban megnyerhető. A problémára fogékony értelmiségekkel való kapcsolattartás fontos lenne. Ez lehetne az alapja a későbbi laza koordinációs tevékenységnek.

40) Az euroatlanti integráció szükségességét lehet többek között társadalomfilozófiai, morális, ökológiai-ökonómiai, transzcendens-vallási, történelmi, etnikai, szuverenitásra vonatkozó, gazdasági, politikai, baloldali, geopolitikai, integrációs, biztonságpolitikai, pacifista érvek alapján cáfolni.

Mielőtt a NATO-tagságot ellenzők érveit áttekintenénk – az egységes értelmezés miatt – tisztázzunk néhány fogalmat.

1) *A modernizáció–integráció–euroatlanti integráció kifejezéseit a politika együtt kezeli. Ezek egymással összefüggő, de nem egymást feltételező és nem egymással szinonim fogalomként használható kifejezések. A politika szóhasználatában az integráció és euroatlanti integráció azonos fogalmak, és az uniós csatlakozás egyben euroatlanti csatlakozást is jelent. Az integrációs intézmények munkája a NATO-tagságra vonatkozó tevékenységre is kiterjed, az integrációs pénzek általában az euroatlanti csatlakozás előkészítésére is kiterjednek.*

2) *Az EU-hoz csatlakozás nem azonos a NATO-hoz csatlakozással, az EU-tagságnak nem feltétele a NATO-tagság, a NATO-tagságnak nem elsődleges feltétele a hadsereg modernizálása, a hadsereg technikai modernizálásának nincs köze az EU-tagsághoz. A régió és benne Magyarország nem a NATO-tagsággal lesz, lehet Európa része vagy az EU tagja.*

3) *A NATO katonai szervezet volt és maradt. A NATO kizárólag abban az értelemben politikai szervezet, hogy – mint minden demokratikus országban a hadsereget, ebben az esetben a katonai szövetséget – politikusok irányítják. A NATO-nak kiterjedt környezetvédelmi, tudományos stb. – tehát nem katonai – programjai is vannak, ettől azonban a NATO jellege semmit sem veszít lényegéből.*

4) *A NATO részéről a bővítés politikai és gazdasági, nem modernizációs, nem katonai, nem humanitárius, nem a demokrácia övezetének kiterjesztésének kérdése. A NATO saját érdekei alapján dönt, és nem rátermettség, fejlettség, a piacgazdaság kialakulása, a demokrácia, az emberi jogok pillanatnyi „állása” alapján.*

5) *A NATO a fejlett világot, a nyugati világot, a fehér ember és a északi ember érdekeit, a gazdag, jóléti államokat, a nyugati típusú modernizációt, a nyugati paradigmát fegyverrel védő katonai szövetséget.*

6) *A NATO-bővítés és a NATO-tagság költségei ismertek.* Amerikai becslések szerint a tagországoknak a bővítés minimálisan 10–20, maximálisan 55–110 milliárd dollárba kerül. A legvalószínűbb a 10–15 évre elnyújtott, 42 milliárd dolláros variáció, ami 1–2 százalékkal növeli a jelenlegi NATO-tagok katonai költségvetését. A legvalószínűbb variáció szerint a közép- és kelet-európai országoknak további évi 600–800 millió dollár katonakiadás-növekménnyel kell számolniuk.

7) *Magyarország NATO-csatlakozásának becsült költsége 120–150 milliárd forint. 1992 óta Magyarország – a GDP arányát tekintve – annyit költ az ország fegyveres védelmére mint az európai NATO-tagországok (2,5–3,0 százalék).* A NATO-tagság magyar költségei ezen felül értendők.

8) *Magyarországon a NATO 1995 decembere óta de facto jelen van.* A NATO-IFOR alakulatok használják az ország légterét, repülőtereit, négy lőterét, Kaposújlakon és Taszáron katonai bázist tartanak fenn, ahol kb. 50 ezer katona tud állomásozni egy időben. Taszár a NATO első közép-európai katonai bázisa.

9) *Magyarország legalább 3 éve intenzíven készül a NATO-tagságra.* Az ország dollármilliókat költött már eddig a csatlakozás különböző feltételeinek megteremtésére. A külpolitika ennek a célnak alárendelten politizál, köt szerződéseket. *A törvényalkotás, a jogharmonizáció, a szabványosítás és dereguláció, illetőleg a különböző nemzetközi szerződések aláírása nyomán – amennyiben Magyarországon múlna – azonnal tagja lehetne a katonai szövetségnek.*

10) *A NATO a stratégiai nukleáris fegyverekkel való fenyegetés doktrínáján nem változtatott.* Ez azt jelenti, hogy a NATO bármikor képes a nukleáris csapásmérésre. A NATO Európából kivonta a szárazföldi nukleáris erőit, de tengeralattjáróiról, hajóiról indítható atomtöltetű rakétái vagy repülőgépeiről ledobható atombombái továbbra is hadrendben vannak.

11) *A NATO nem azonos a sokat emlegetett új európai biztonsági architektúrával.* A NATO amerikai és európai katonai szövetség, amely keleti kibővítése esetén is csak a nyugat- és közép-európai országokat, valamint legfeljebb néhány kelet-európai országot fog védeni.

12) *A NATO változásai strukturális természetűek.* A változások nem érintik a nemzeti hadseregek létszámát, a költségeket, a katonai technika folyamatos modernizációját és nem segítik elő az általános hadkötelezettség megszűnését. *Az kétpólusú világrend megszűnése után, a versengésből győztesen kikerülő NATO, a bővítés miatt többet fog költeni, mint a hidegháború idején.*

A NATO-tagságot ellenzők érvei

A NATO-tagságot ellenző szervezetek ma Magyarországon pártok, mozgalmak, érdekvédelmi szervezetek és ifjúsági szervezetek köréből kerülnek ki. Integrációs szervezetek közül egy sincs, amelyik ilyen nézeteket vallana.

A NATO-tagságot ellenző civil szervezetek névsora: az Alba Kör – Erőszakmentes Békemozgalom, a Baloldali Alternatíva Egyesülés (BAL), a Budapesti Autonóm Társulás (BAT), a BOCS Alapítvány (Bokor Öko Csoport Alapítvány), a Bokor bázisközösség, az Egyetemes Létezés Természetvédelmi Egyesület Klubja (ETK, az ELTE Természetvédelmi Klub jogutódja), a Fiksz Egyesület, a Létfminimum Alatt Élők Társasága (LAÉT), a Május Elseje Társaság (MET, a Münnich Ferenc Társaság jogutódja), a Semleges Magyarországért Alapítvány (SMA). A NATO-tagságot még további 2 szatellit civil szervezet utasítja el. Ezek: a Munkáspárt ifjúsági szervezete, a Marxista Ifjúsági Szövetség (MISZ) és a Humanista Párthoz (HP) közelálló Humanista Mozgalom (HM).

Magyarországon a NATO-tagságot ellenző civil szervezeteket a következőképpen lehet csoportosítani: I. Tág értelemben: 1./ szatellit szervezetek (2 db), 2./ alternatív szervezetek (5) és 3./ egyéb civil szervezetek (5). II. Szűk értelemben (szatellit szervezeteken kívül): 1./ békeszervezet, (1), 2./ baloldali szervezetek (5), 3./ zöld szervezet (1), 4./ vallási csoportok (2), és 5./ autonóm csoport (1). Amennyiben a két szatellit szervezettel is számolunk, akkor a 12 szervezetből 7 lenne a baloldali szervezet (közel 60 százalék), szatellit szervezetek nélkül számolva, a 10 szervezetből 5 a baloldali (azaz 50 százalék).

A NATO-tagságot ellenző nevezett civil szervezetek három ideológiai felfogás mentén vannak jelen a magyar társalomban. Az egyik az alternatív mozgalmakra jellemző *alternatív ideológia*, amely békemozgalmi, ökológiai és anarchista gyökerű. Ebben a közegeben van jelen egy katolikus bázisközösségi vonulat is (alternatív egyházi-vallási mozgalom). A másik egy baloldali értékvilágból kinőtt, baloldali értékeket hordozó NATO-tagság-ellenesség, amely egyben újbaldali, alternatív mozgalmi jeleket is mutat (*baloldaliak*). Mindettől elkülöníthető az a csoport, amely munkásmozgalmi gyökerű és reformkommunista elképzelésekből, internacionalista felfogásból, egy megreformált, korunk követelményeihez igazított, de marxista-leninista jegyeket még hordozó szemléletből táplálkozik (*reformkommunisták*).

A NATO-tagságot ellenző – tág értelemben vett – civil szervezeteket csoportosítani lehet a *politikai mobilizáció szempontjából* is. Vagyis, hogy milyen hatást tudnak kiváltani, hány embert tudnak megmozgatni, aktivizálni

mozgalmon belül és kívül, milyen hatékonysággal tudják kifejezni üzenetüket. Ebből a szempontból az Alba Kör, a BAL és a HM emelkednek ki a sorból, kb. azonos mobilizációs hatalmat testesítve meg. (Nem emelkedik ki, de nem is elhanyagolható a Fiksz Egyesület mobilizációs ereje, amit a saját, budapesti rádiójukon keresztül tudnak kifejezni.) A civil szféra mobilizációs hatalma nem elhanyagolható, de mindenképpen lényegesen kisebb mint például a Munkáspárté, és eltörpül a parlamenti pátok mobilizációs hatalma mellett, viszont jelenleg meghaladja a NATO-tagságot pártoló civil- és pszeudo-mozgalmak mobilizációs hatalmát.

Amennyiben a *szervezeteken belüli mobilizációs erőt a taglétszámmal és az aktívak-inaktívak arányával* szándékozunk mérni, akkor számszerűsíthető is a mobilizáció erő egyik összetevője. A NATO-tagságot ellenző civil szervezetek becsült taglétszáma mintegy 18 ezer fő. Ehhez adódik még a LAÉT 1,2 milliós (!) tagsága. Amennyiben a LAÉT tagságát nem számítjuk, a baloldali szervezetek taglétszáma közel hatszorosa a nem baloldaliaknak (arány kb. 15000:2700).

Egyaránt 6–6 szervezet tekinthető aktívnek (5 baloldali: BAL, Fiksz Egyesület, HM, MET, SMA és 1 nem baloldali Alba Kör) és inaktívnek (BAT, BOCS Alapítvány, Bokor bázisközösség, ETK, LAÉT, MISZ). Az „aktív” összlétszáma mintegy 13 ezer főt tesz ki. Amennyiben elfogadnánk az „aktív” civil szervezeteken belüli, becslésemen alapuló aktivitási arányt (átlagosan 50 százalék), akkor az állítható, hogy *ma szervezett formában, civil szervezeti keretek között, mintegy 6 ezer ember ellenzi aktívan* hazánk NATO-tagságát.

Amennyiben a *teleologikus megalapozottság és a tiltakozás artikulálódásának mértéke alapján mérlegelünk*, akkor civil szervezetet (Alba Kör, BAL, HM, SEM) emelkednek ki a mezőnyből. (Taglétszám kb. 13 ezer fő, aktív kb. 6500 fő.) Hat civil szervezet eleve nem rendelkezik semmilyen önálló, írott véleménnyel.

Léteznek olyan civil szervezetek Magyarországon amelyek NATO-tagság kérdésében eddig nem nyilvánítottak véleményt, viszont NATO-tagság ellenességük – a velük való konzultáció alapján – bizonyosra vehető. Például: a Haladó Erők Fóruma (HEF), a Fasizmus Üldözötteinek Érdekképviselői Fóruma, a Zöld Nők vagy a 4-6-0 békecsoport. Ezen civil szervezetek taglétszáma összesen mintegy 100 fő és mobilizációs erejük alacsonynak mondható.

A NATO-tagságellenesség szempontjából *figyelemre méltó integrációs szervezetek*: a Társadalmi Érdekegyeztető Tanács (TÉT), a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESZ), és a Civil Parlament (CP).

A ma 72 tagszervezetet számláló *Társadalmi Érdekegyeztető Tanács* (TÉT), az 1990 végén alakult Állampolgári Kezdeményezések Fórumából, baloldali szervezetek aktív közreműködésével, 26 civil szervezet részvételével, 1991 januárjában alakult meg. A baloldali TÉT célja a civil társadalom működésének előmozdítása és az érdekérvényesítés. A NATO-ellenesség vezetőségében dolgozó, a NATO-tagságot ellenző tagszervezeteket (LAÉT, MET, SMA) reprezentáló személyeken és a TÉT lapján keresztül jelenik meg, illetőleg a TÉT-en, az említett reprezentánsokon keresztül került megvitatásra két másik integratív csoportosulásban, a Civil Parlamentben és a Civil Kerekasztal fórumán. A TÉT alapító tagja a Civil Kerekasztalnak és a Civil Parlamentnek.

A közel 500 tagszervezettel és 200 ezer regisztrált taggal rendelkező, pártsemleges társadalmi szervezetet, a *Társadalmi Egyesületek Szövetségét* (TESZ) 1990-ben jegyezték be. A volt Hazafias Népfront tagszervezeteiből alakult, integrációs civil szervezet tagszervezeteiben meg kívánja vitatni a NATO-tagság kérdését, majd ennek függvényében próbálja meg kialakítani álláspontját. (A semleges álláspontra helyezkedő, valójában a NATO-tagság pártján álló Magyar Békeshivatalhoz való kötődése miatt bizonytalan a TESZ szerepvállalása.)

A *Civil Parlament* (CP) 1993-ban alakult, jogi személyiséggel és állandó tagsággal nem rendelkező, civil szervezeteket tömörítő integrációs „szervezet”, amely a lakosságot foglalkoztató stratégiai kérdésekbe kíván beleszólni és a lakosság véleményét kívánja közvetíteni a törvényhozók felé. A Civil Parlament munkájában 277 társadalmi szervezet, továbbá a Társadalmi Unió, a TESZ és a TÉT vesz részt. A fórumszerűen működő CP eddigi 12 ülésének egyikét a semlegesség kérdésének szentelte.

A NATO-tagságot ellenző pártok és tömörülések

A NATO-tagságot ellenző pártok névsora igazán színes képet mutat. A *Humanista Pártról* (HP) már korábban tettem említést. (Amikor itt HP-ról beszélek, akkor az alatt minden esetben Humanista Mozgalmat (HM) kell érteni. A taglétszámát azonban csak egyszer, a civil szervezetekről szóló részben vettem figyelembe.) A *Hadkötelezettek Ideiglenes Szövetsége* (HISZ) egy olyan párt, amelynek se tagsága, se infrastruktúrája, se szervezete, se mobilizációs ereje nincs. (Nem tévesztendő össze a Hadkötelezettséget Ellenzők Ligája (HEL) nevű civil szervezettel.) A pártnak bevétele nincs. A Csurka István vezette *Magyar Igazság és Élet Pártjának* (MIÉP) NATO-tagságellenessége ellentmondásokkal terhes. A MIÉP NATO-ellenessége nacionalista, antiszemita, rasszista gyökerű, megjelenítése populistá és demagóg. Jelentős költ-

ségvetési támogatásban (évi 16-18 millió forint) részesülő, mintegy 10 millió forintos egyéb bevétellel, továbbá infrastruktúrával, szervezeti struktúrával, mobilizációs erővel rendelkező párt. Regisztrált tagjainak száma sok ezer. A közvélemény-kutatások tanúsága szerint a MIÉP-re szavazók aránya nem éri el a 2 százalékot. A Szabó Albert irányította *Magyar Népjóléti Szövetségnek* (MNSZ) feltehetően külföldi pénzekből finanszírozott az aktivitása, közte a NATO-ellenessége. Jól szervezett rohamcsapatai néhány tucat főt számlálnak, de nem bír sem támogatottsággal, sem népszerűséggel. NATO-ellenességük nyíltan fasisztoid, nacionalista, rasszista formában jelenik meg. A *Magyar Szocialista Munkáspárt* (MSZMP) 1993-ban vált ki a Munkáspártból. Az 1994-es választásokon egyetlen képviselőjelöltet tudtak csak állítani. A túlnyomórészt idősekből álló, ifjúsági szervezet nélküli MSZMP funkcionál, de mobilizációs ereje nagyon gyenge. A NATO-ellenességük viszont fontos része a párt politikai programjának. A *Munkáspárt* az 1994-es választásokon a szavazatok 3,19 százalékát nyerte el és 25 ezer regisztrált taggal annyi tagja van mint az MDF-nek és a MDNP-nak együttvéve, illetőleg kb. 10 ezer taggal több mint a Fidesznek. A Munkáspárt az MSZP, a FKgP után a harmadik legszervezettebb párt a maga 1100 alapszervezetével. A Munkáspárt az állami költségvetésből évi mintegy 33–37 millió forinttal részesedik, és évi mintegy 14 milliós egyéb bevétellel rendelkezik. A közvélemény-kutatások szerint a szavazatok 1–2 százalékára számíthat. Kidolgozottnak mondható NATO-ellenes érvrendszerrel rendelkezik, a tiltakozások piacán rendszeresen meg tud jelenni, és jelentős a mobilizációs erővel is bír.

A NATO tagságot ellenző pártok mindegyike parlamenten kívüli párt, közülük két párt (Munkáspárt, MIÉP) érte el 1994-ben a központi költségvetés támogatási feltételeként megszabott egy százalékot, és ugyanők azok, akiknek esélyük is lehet arra, hogy az 1998-as parlamenti választásokon bekerüljenek a törvényhozó testületbe. A NATO-tagságot elvető pártok a pártpolitikai paletta szélsőjobb (MIÉP, MNSZ) és a szélsőbal (MSZMP, Munkáspárt) oldalán helyezkednek el, illetőleg a „vallási-baloldalon” (HP), míg a HÍSZ jelenléte neutrális. A NATO-tagságot ellenző pártok regisztrált létszáma mintegy 40 ezer fő. A civil szervezetek tagjaival ellentétben, ezen pártok tagjainak döntő többsége aktív, sőt meggyőződéses, hithű, olykor fanatikus tagja a szervezetének. Négyen közülük (Munkáspárt, MIÉP, MNSZ, HP) különösen jól szervezett, jelentős hazai és külföldi pénzek felett rendelkező párt.

Léteznek olyan pártok Magyarországon amelyek a NATO-tagság kérdésében eddig nem nyilvánítottak véleményt, viszont NATO-tagságellenességük

bizonyosra vehető. Például a *Zöld Alternatíva* (ZA), a *Magyar Szociáldemokrata Párt* (MSZDP), és a *Kommunista Munkáspárt* (KM) ilyen szervezet.

A közvélemény-kutatási eredmények szerint – a Munkáspárton és a MIÉP-en kívül – egyik párt sem számíthat a választók 1 százalékának szavazatára sem. Az említésre került összes NATO-tagságot ellenző párt becsült támogatottsága 5-7 százalék körül mozog.

A pártok mellett beszélhetünk NATO-tagságot ellenző tömörülésekről. A *Baloldali Együttműködési Tanács* (BET) 1995 áprilisában alakult azért, hogy a baloldali nézeteket vallók fóruma legyen. A BET az MSZP Baloldali Tömörülésével és Munkás Tagozatával is kapcsolatban álló, konzultatív, nyitott koordináló fórum. Az önállóságukat megőrző BET-tagok között vannak civil szervezetek (14) és pártok (4, ezek: Magyar Cigányok Békepártja, Munkáspárt, MSZMP, Kommunista Munkáspárt). A BET munkájában megfigyelői státusban 4 civil szervezet vesz részt, de a szervezetet támogatja további 4 civil szervezet és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt. Kapcsolatban állnak további 10 civil szervezettel. A tagok, megfigyelők, támogatók és kapcsolattartók között 12 szakszervezet van, köztük a Vasas Szakszervezet (megfigyelő), a Vasutasok Szakszervezete (támogató), a Pedagógusok Szakszervezete (kapcsolattartó), a Bányászok Szakszervezete (kapcsolattartó), az Élelmészisipari Szakszervezetek Szövetsége (kapcsolattartó), a Mezőgazdasági Dolgozók és Szövetkezők Országos Szövetsége (kapcsolattartó), a Nyugdíjas Kamara (kapcsolattartó), és a Nyomdászok Szakszervezete (kapcsolattartó). A BET politikai nyilatkozata egyértelműen ellenzi Magyarország NATO-tagságát.

Figyelmet érdemel, hogy a NATO-tagságot ellenző szervezetek egésze (tehát pártok, szatellit szervezetek, civil csoportok) között nem alakult ki kapcsolat, még laza hálózat jellegű kapcsolat kialakulásáról sem beszélhetünk. Nincs a mozgalmi szektornak vezetője, mint hogy NATO-tagságellenes mozgalom sem létezik, sőt még premozgalom sincsen. Elsősorban lokális egységek léteznek, ezen túlmenően kristályosodási pontok már kialakulófélben vannak, sőt a tiltakozások piacán már ezek közösen meg is tudtak jelenni. Utóbbiak vagy nem direkt módon irányultak a NATO-tagság ellen (tehát nem témaspecifikus megnyilvánulások voltak), vagy direkt módon jelentek meg, és ezért megjelenésük zárványszerűnek tekinthető. Ezek ugyan utólag, egy létrejött témaspecifikus, egytémájú (single-issue) mozgalom létrejövetelének esetén értékelhetők lesznek mint premozgalmi elemek, jelenleg azonban csak mint kristályosodási pontok léteznek. *A NATO-tagságot ellenző civil és párt-szervezetek táblóján három kristályosodási pont figyelhető meg.*

Az Alba Kör mint egyetlen aktív NATO-tagságellenes, nem baloldali szervezet az egyik, a baloldali BAL a másik, és az egyes civil szervezetek támogatását élvező, azokkal a tiltakozások piacán közösen fellépő, esetleg azokon keresztül is hatást kifejtő Munkáspárt a harmadik. (Két civil szervezet és egy párt, vagyis egy békecsoporthoz és két baloldali szervezet.)

Milyennek tekinthetjük a társadalmi összképet?

A hatalmon lévők, a teljes államgépezet, a politikai elit, a média elkötelezett euroatlanti integrációpárti. A szellemi, gazdasági, szervezeti, információs és mobilizációs „tőke” túlnyomó többsége ennek a csoportnak a kezében van. A nagy egység azonban csak látszólagos, a mindig sejtethető repedések mára láthatóvá váltak. Az elvi konszenzus ugyanis az első gyakorlati problémánál meglazult (a magyar NATO–IFOR-kontingens kiküldése, a magyar–román alapszerződés kontra NATO kérdése, atomtörvény tartalma). Az MSZP kifelé homogén elképzelései mögött számosan vannak olyanok, akik nem óhajtják a NATO-tagságot, csak párton belül szervezetlenek és még szalonképtelennek, vállalhatatlannak érzik nézeteiket.

A kisgazdapárt teljesen kiszámíthatatlan. A FKGP populizmusa, demagógiája nacionalista, a MIÉP-pel és a MNSZ-vel rokon, szélsőséges nézetei alapján bármikor lehet NATO-ellenes és NATO-párti, sőt egyszerre mindkettő. A hatalom 1997 februárjáig nem rendelkezett az euroatlanti csatlakozás elfogadtatására irányuló PR-stratégiával. Ma már rendelkezik ezzel, úgyhogy az állam a lakosság meggyőzésére 112 millió forintot költ csak 1997-ben.

A civil társadalom harcképtelen. A civil szféra önállóan képtelen létrehozni egy egycélú, NATO-ellenes mozgalmat, képtelen hálózatszerű szövetéseket kötni. Az egyes szervezetek erejéből pedig legfeljebb egy-egy akcióra futja. A teleologikus elképzelések és az anyagi források, valamint az infrastruktúra hiánya, a szervezetlenség, az információ-áramlás alacsony szintje, az alacsony mobilizációs és gyenge médializációs képesség jellemezte eddig őket. A feminista és zöld szervezetek egyáltalán nem, de a többi alternatív szervezet sem ismerte fel a „nagy kihívást” és az önszerveződésre alkalmas helyzetet.

A történelmi egyházak és a szellemi holdudvarukba tartozók problémamentesnek tartják a NATO-csatlakozást. A Magyar Katolikus Püspöki Kar legutóbbi körlevele („Testvériesebb és igazságosabb világot!”) egyenesen kiáll az integrációk mellett. A politikai-katonai kérdések vonatkozásában a kialakult gyakorlat szerint (pl. tábori lelkesítő szolgálat esetében) a kisegyházak döntő

többsége ugyanúgy viselkedik mint a történelmi egyházak. A lelkeségi mozgalmak közül egyedül a katolikus Bokor bázisközösség NATO-ellenes, de a civil szervezetekkel kapcsolatban elmondottak rá is igazak: NATO-ellenessége szimbolikusnak tekinthető. Kimondatlanul is, nyilvánvalóan NATO-ellenes a Jehova Tanúi Gyülekezet, de ők – e tekintetben – nem bírnak társadalomformáló erővel. Ők sohasem mennek el szavazni, ezért mint szavazóalanyokra sem lehet rájuk számítani. A nazarénusoknak és reform-adventistáknak, mint hazánkban is működő békeegyházaknak a véleménye nem vált ismertté, de aktivitás tőlük sem várható.

A Hit Gyülekezetének „teológiájából” a NATO-ellenesség egyértelműen következne, és ismertsége, közéleti szerepvállalása valamint parlamenti befolyása, gazdasági potenciálja és „vallási rohamcsapat” jellege miatt felettébb alkalmas lenne a NATO-ellenesség vallási „zászló-hordozójának” szerepére. A Hit Gyülekezete azonban politikai érdekeit tartva szem előtt, mereven elzárkózik a véleménynyilvánítástól.

Osztom a Freedom House 1996-os jelentésében közzétetteket, amely a magyar sajtót a „részben szabad” kategóriába sorolta. Az *elektronikus sajtó* alig, az *írott sajtó* pedig csak erősen korlátozottan ad teret a NATO-ellenes megnyilvánulásoknak. A külügyi és honvédelmi PR-tevékenység elindulása után a szereplésre még kevesebb lehetőség lesz. Ennek ellenére a helyzet egyáltalán nem reménytelen, és felül kellene emelkedni végre a civil szervezeteket oly gyakran jellemző média-fanyalgáson. Kidolgozott ellen-PR-munkával, kapcsolatépítéssel, ügyes húzásokkal és főleg rengeteg odafigyeléssel és folyamatos színvonalas munkával jelentős eredmények érhetők el.

A lakosságot még nem érdekli sem az EU, sem pedig a NATO. A nagy érdektelenségben rendszeresen végzett közvélemény-kutatásokból megtudható, hogy a lakosság egyre inkább pártolja a NATO-tagságot. A Szonda Ipsos 1996 november eleji közvélemény-kutatásából az derül ki, hogy az EU-tagságot a megkérdezettek 68 százaléka tartja „a felemelkedés garanciájának”. A NATO-belépést a megkérdezettek 52 százaléka tartotta pozitívnak és 22 százaléka tartotta negatívnak. A kérdés tehát egyáltalán nem dőlt el. Egyáltalán nem biztos, hogy a média-hatalommal rendelkezők élni is tudnak a lehetőséggel, és nem zárható ki, hogy nem fordítva sül-e el a „média-fegyver”.

Nagyon sok múlik a Magyarország által befolyásolhatatlan nemzetközi helyzet alakulásán, azon, hogy az előre nem látható helyzeteket ki, hogyan

használja ki, hogy kik, milyen érvekkel, milyen hatásokkal fogják tudni képviselni a NATO-ellenességet.

Mire számíthatunk, milyenek a folyamat esélyei? (Prognózis)

A *civil szervezeteknek* akkor van esélyük a hatékony fellépésre, ha a cél elérése érdekében hajlandók együttműködni. Ehhez arra lenne szükség, hogy mérítkelés és ideológiai hovatartozás számbavétele nélkül, alternatívok és baloldaliak, civil és szatellit szervezetek együtt tudjanak működni egy laza csoportosulásban, de a rendelkezésre álló összes erejük bevetésével. Egy szellemileg felkészült, infrastruktúrával rendelkező „kemény magra” van szükség, amely képes megszervezni a munkát.

A „kemény magra” több fronton kell sikereket elérnie. Meg kell nyernie saját tagságát, meg kell nyernie az integratív civil szervezeteket és minél több más civil szervezetet. Meglévő és kialakításra kerülő nemzetközi kapcsolatain keresztül, magánszemélyektől, alapítványoktól, civil szervezetektől jelentős pénzeket, és ami legalább ilyen fontos: szellemi támogatást kell szereznie. Nem kevésbé nehéz feladat, de a megszerzett információkat azonnal tovább kell adni a kelet-közép-európai, hasonló beállítottságú civil szervezeteknek.

A kialakuló valamilyen civil tömörülésnek megszólíthatónak kell lennie, irodával és főfoglalkozású aktivistákkal kell rendelkeznie. A tiltakozások piacán állandóan jelenléttel kell bírnia, Budapesten és vidéken egyaránt, kidolgozott PR alapján kell dolgoznia. A médiastratégia fontos része a nemzetközi sajtó megnyerése lehetne, elsősorban a külföldi támogatók révén. A média szempontjából erre tenném a hangsúlyt: a magyar sajtó nyugati „nyomásra” kénytelen legyen az ellenzökkal foglalkozni (*mandíneres-médializálás*). Ez azért is fontos mert a többi kelet-közép-európai ország sajtójára szintén így lehetünk a legnagyobb hatással.

Az értelmiség megnyerést nem szabad prioritásként kezelni, mivel a pártoktól független és a kritikai értelmiségi szerepre hajlandó értelmiségiek száma csekély. Ugyanakkor *nem kell törekedni a társadalom periferiájára szorultak megnyerésére* sem. Őket azért kellene „hanyagolni” mert az ügy kimenetele szempontjából nem szerencsés ha ők alkotják az ellenzök derékhadát, továbbá nem az ő lecsúszott-csalódott szintjükhöz kellene mérni az érvek színvonalát. (Ők egyébként úgyis csapódni fognak ahhoz, aki jobbat, többet ígér.)

Amennyiben a civil szervezetek nem tudnak összefogni, akkor az egyes civil szervezetek NATO-ellenessége artikulálatlan és hatástalan marad. Ebben

az esetben csak kisebb lélegzetű, nem jelentéktelen, de csak jelzés értékű tiltakozásokra futja. A NATO-ellenes civil szervezetek *csak arra lesznek jók, hogy a hatalom velük demonstrálja a demokrácia működését, felmutatható, elszigetelhető és perifériára szorítható statisztaszerep vár rájuk.*

A pártok esetében is számos nagy kérdés van. Az első, hogy az MSZP és a parlamenti pártok meg tudják-e őrizni tagjaik látszatra eddig töretlen támogatását. Nem történik-e itthon vagy külföldön olyan esemény, amely „kiugrasztja a nyulat a bokorból”. Minden elképzelhető, de nincs nagy valószínűsége, hogy a parlamenten belül bármi is változna. A parlamenti pártok közül egyedül a kiskgazdapárt számít „fehér lónak”. A következő választásokon való sikeres szereplésért bármire képes, siker esetén pedig mindennek az ellenkezőjére. Nem valószínű tehát, hogy a NATO-ellenesség terén építeni lehet rá, hatalomra kerülésük esetén pedig a hatalmi logika fog érvényesülni és NATO-pártiak lesznek. Nem valószínű, hogy a NATO-tagság kérdésében bármilyen érdemi változással lehetne reálisan számolni. A jelenlegi parlamenti pártok közül tehát még potenciális NATO-ellenes szövetséges sem lelhető fel.

Nagy kérdés, hogy *létre tud-e jönni egy erős zöld párt*, legyen az a Zöld Alternatíva vagy bármilyen más nevű zöld pártformáció. Amennyiben a kérdésre igen a válasz, úgy újabb nagy kérdés, hogy hajlandó-e a zöld-formáció a NATO-ellenesség határozott képviselésére. Egy erős zöld párt létrejövetelére és a NATO-ellenesség egyértelmű képviselésére kevés esélyt látok.

A NATO-ellenesség melletti kiállás attól függ, hogy a *zöldek felismerik-e a kérdés morális súlyát és vállalják az ezzel járó kockázatot.* Vagyis vállalják-e, hogy zöld-filozófiájukat minden körülmények között képviselik, morális hitelük, a pártpolitikai érdekeknél fontosabb zöld-gondolat hitele érdekében vállalni tudják-e a NATO-ellenességet. Másrészt: merik-e vállalni a bukás vagy a siker kockázatát. (A NATO-ellenesség vállalásában mindkettő egyaránt benne van!)

Újabb nagy kérdés, hogy a *baloldal meg tudja-e szervezni önmagát.* A baloldali szervezetek a BET-ben vagy bármilyen más formációban képesek-e együttműködni és választási koalícióra lépni egymással? A nagy számú, egymással barátkozó, de nagyon különböző baloldali civil, szatellit és párt-szervezetek együtt tudnak-e működni? Egy valamilyen baloldali tömörülésre csak akkor van esély, ha a két „nagy”, az MSZMP és az MSZDP hajlandó a kompromisszumra: a siker reményében hajlandók lesznek-e feladni a jelenleg rájuk jellemző integratív és centrum szerep stratégiáját. Tehát itt sem arról

van szó, hogy a NATO-tagság kérdéséhez való viszonyon áll vagy bukik a baloldali tömörülés létrejövele, hanem arról, hogy amennyiben létre tud jönni ez, akkor komoly esély van a NATO-ellenesség hatékony képviselésére.

A Munkáspárt vagy az MSZDP egyedül is, egy baloldali tömörülés hiányában is fel tud lépni a NATO-tagság ellen. Attól tartok azonban, hogy elszigetelhetőek maradnak, és csak „madárijesztő” szerepre kárhozhatnak. Arra lesznek csak jók, hogy a „demokrácia-”, a „rendszerellenes” és a „szovjet- és oroszbarát” szerepbe kényszerítve, a legyőzendő és legyőzhető ellenségképet testesítsék meg. Baloldali összefogása nélkül, velük szemben mobilizálhatóvá válik a „történelmi ellenszenv” és ezzel a NATO-tagságot iglenlők száma növekszik.

Véleményem szerint egy zöld és egy baloldali tömörülés létrejövele esetén kerülhet sor egy zöld és egy baloldali modernizációs alternatíva kidolgozására. Ezekkel az alternatívákkal a zöld és baloldali szavazók megnyerhetők, és a lakosságnak végre meg lenne a lehetősége a valódi alternatívák közötti választásra.

Következtetések, a döntés forgatókönyvének változatai

A NATO-tagság problematikájának számos, a tagsághoz kapcsolódó és attól függetlenül létező aspektusa van. Ezek talán a következők:

1) Mivel a NATO-kérdés a modernizáció, integráció, euroatlanti integráció keretei között kerül értelmezésre, **az alternatíva hiánya egyben a szellemi és morális gondolatok hiányát is jelenti.** Gondolkodásbeli, szellemi és lelki válságot jelez, hogy egy adott társadalom nem képes vállalható és élhető alternatívákban, paradigmákban gondolkodni. Lehet, hogy merész a kijelentés, de talán kimondható, hogy elsősorban az értelmiség, a vallások és felekezetek képviselői, a különböző ideológiák hirdetői nem tesznek eleget teleologikus kötelezettségüknek.

2) *A nyugati világ és a posztkommunista országok képtelenek élni a várva várt lehetőséggel: a világ egyik felének valódi, mindenki megelégedését kiváltó pacifikálásának lehetőségével.* Az érintett országok nem tudnak egy minden érdeket figyelembe vevő globális biztonsági architektúrát teremteni. (Félreértés ne essék, nem a pacifista szól belőlem. A hadseregek megtartása mellett vagy egy közös katonai szövetség fenntartása mellett mód lett volna egy minimálisra redukált, nagyságrendekkel olcsóbb, tömegpusztító fegyverek nélküli katonai potenciál létrehozására.)

3) *A társadalom tagolatlan, a különböző csoportjai pedig artikulálni képtelenek az érdekeiket.* A pártpolitikai hatalom megszilárdulása mellett a civil szféra nem tudja megszervezni önmagát.

4) Amennyiben nincsenek alternatívák, nincsen valódi választásra lehetőségek sem. A hatalom érdemi vita nélkül fogja az országot a NATO-ba vinni, a demokrácia csak papíron érvényesül.

5) Civil, zöld, baloldali stb. alternatívákra lenne szükség, hogy a felelőtlen parlamenti és szélsőjobboldali pártok légüres térbe kerüljenek, és ne a NATO-tagságot ellenzők, hanem ők szoruljanak a perifériára. A NATO-tagságellenességet ne tudják ezek a szalonképtelen formációk meglovagolni, a hatalom pedig ne tudja monopolizálni a kérdést.

6) Az euroatlanti integráció kérdése csak akkor válhat valóban eldöntendő kérdéssé, ha sikerül megtisztítani 1./ a szélsőséges nézetektől és szélsőséges szervezetektől, 2./ az európai és euroatlanti integráció, az NATO és modernizáció összekeverésétől, 3./ a parlamenti és parlamenten kívüli pártok hatalomért folytatott küzdelmétől, 4./ a rendszer legitimitásának problémájától.

A döntés változatai

1) Magyarország úgy lesz tagja a NATO-nak, hogy a NATO-t ellenzők nem szerveződnek meg és nem jutnak szerephez.

2) Magyarország úgy lesz tagja a NATO-nak, hogy a NATO-t ellenzők megszerveződnek és hatékonyan tudják képviselni nézeteiket.

3) Magyarország úgy lesz tagja a NATO-nak, hogy a NATO-kritikusok valódi alternatívákat tudtak kidolgozni, ezek hatékony képviselésével a politikai elitet érdemi vitára, a lakosságot valódi választás elé tudják állítani. Ennek következtében valóban demokratikus viszonyok között dől el a kérdés, valóban legitim döntés születik, és a csatlakozási tárgyalásokon az ország érdekeinek valódi képviselőjére is sor kerülhet.

4) A hatékony fellépés következtében Magyarország nem lesz tagja a NATO-nak.

5) Magyarország valamilyen külső körülmény miatt nem lesz tagja a NATO-nak. A tisztázatlan körülmények miatt, a NATO-ra hangolt, az elutasításra felkészítetlen és alternatívák nélküli közvélemény „történelmi frusztrációként” fogja megélni a történeteket.

6) A parlamenten kívüli pártok kizárólag politikai ambíciójuk érdekében fogják felhasználni a NATO-ellenességet. Ezzel feltehetően ők politikai

előnyökhöz jutnak, hiteltelenítik a NATO-ellenességet, de megakadályozni nemhogy nem fogják tudni, de áttételesen elősegítik a NATO csatlakozást.

7) Amennyiben a politikai hatalomra nem törekvők és nem szélsőséges NATO-ellenesek gyengesége miatt, valamint a politikai elit szándékai szerint a szélsőjobbnak sikerül kisajátítania a NATO-ellenességet, úgy a NATO-ellenesség képviselhetetlenné válik. Ebben az esetben a politikai elit problémamentesen „viheti be” az országot a NATO-ba, miközben a szélsőséges erők megerősödésével kell számolni.

Hadtudomány, 1997/1.

Civilizált kontrollt!

Vit László

A *Népszabadság* március 24-i számában „Ki a civil és mi a kontroll, avagy az erőszakszervezetek felügyelete” címen terjedelmes vélemény olvasható Deák Péter tollából. A szerző aggódik, hogy a katonák (értsd a tisztai állomány) esetleg ingerültséggel fogadja és az ügyeibe való beavatkozásnak tekinti a hadsereg feletti kontrollt, nem értve vagy rosszul értve annak valódi jelentését. Nos, az alkotmányjogi szempontból pedáns értelmezés szerint a hadsereg felügyeletét különböző mértékben a védelmi miniszter, a parlament, a köztársasági elnök, az Alkotmánybíróság, az Állami Számvevőszék, vagyis az állami szervezetek és intézmények látják el. Nem kis meglepetést okozott számomra, amikor a szerző ezeket a posztokat, közjogi méltóságokat és szervezeteket civilnek titulálta. Persze a demokratikus intézményrendszer népképviselési jellegét én sem tagadom, de a többségi elven alapuló pártstruktúra és a parlamenti képviselettel és beleszólással nem rendelkező civil szféra között ma már illik különbséget tenni.

De az sem nyugtatott meg, amikor ráébredtem, hogy itt a civil szó a katonai, a mundéros ellentétéként szerepel. Egy szó mint száz, a dolog lényege, hogy az általam civilnek értelmezett, nem kormányzati rétegeknek, amelyek esetenként hívebben képviselik a társadalmi közóhajt, valóban semmiféle befolyásuk sincs a haderő régóta esedékes strukturális átalakítására vagy a hadsereg fenntartásával, fejlesztésével kapcsolatos biztonsági és védelmi alapkérdések eldöntésére.

A civil társadalom hadsereg feletti kontrollját a politikai intézmények éppúgy nem pótolják, mint a gazdaság ügyeibe, a környezeti, kulturális kérdésekbe vagy a jogi szabályozásokba való társadalmi beleszólást. De ma ez legfeljebb csak néhány „civil szervezet” vágyaként jelenik meg. Az a mozgalom például, amely a hadkötelezettség megszüntetését szeretné elérni – amivel egyébként a felmérések szerint a lakosság többsége egyetért – szinte semmit sem tudott elérni. A védelmi kérdésekről, a haderőreformról jelennek meg ugyan publikációk, de senki sem álmithatja magát, hogy ez bármilyen beleszólást jelentene akár a haderőreformnak a társadalom számára elfogadható rendezésébe, akár a hadkötelezettség alakulásába. Pedig a civil társadalom

véleményének figyelembevétele épp ebben a kialakítási fázisban, a haderő mozgásterének és jellegének meghatározásánál lenne indokolt. Elsősorban nem a szakmai kérdések tartoznak a társadalomra, hanem az, hogy milyen védelmi koncepciója van a hadseregnek, mekkora a békeidős állomány létszáma, ellenkezik-e a haderőtoborzás más alkotmányos szabadságjoggal, kell-e katonai tömbhöz tartoznunk és mennyiben javítja ez a biztonságot, és az, hogy a fegyveres erő fenntartására mennyit szán a társadalom, és mindez mekkora védelmet szavatol? Ezekben a kérdéskörökben a társadalmi állásfoglalások birtokában mindenekelőtt a parlamentnek kellene döntenie. Ehelyett ezeket a kérdéseket a jelenlegi kormány egy kiszámíthatatlan tehetlenségi erő alakulására bízta, és az észak-atlanti tömbhöz való csatlakozásnak rendeli alá. Azért folyik a kampány a belépés valamilyen alternatívájának kieszközléséért, hogy a honvédelemmel kapcsolatos összes kérdést a szőnyeg alá lehessen söpörni. Hiszen a NATO-ba lépés után már nem marad egyetlen olyan kérdés sem, amely társadalmi mérlegelésre lehetőséget adna. Ez a kész helyzet elé állítás jól ismert politikája, amelyet más kérdésekben is gyakorolnak, legyen szó expóról, vízlépcsőről vagy alapszerződésről.

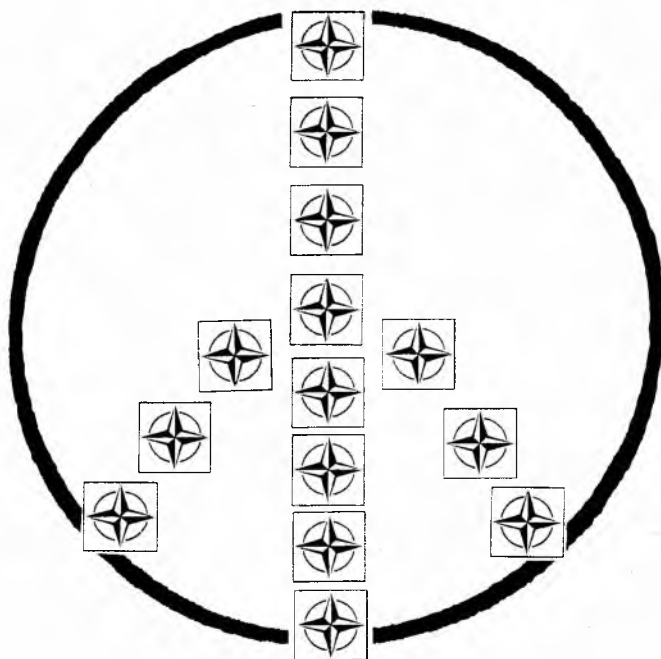
Bizonyítéku arra, hogy a civil ellenőrzésnek ez az általam említett szélesebb értelmezése, kissé abszurd formában ugyan, de a hivatalos álláspontokban is megjelent, talán érdemes megemlíteni Mécs Imrének, a parlament honvédelmi bizottsága elnökének véleményét. Mécs úgy véli, hogy a civil ellenőrzés éppen a besorozott hadkötelezettek révén jön létre. Tehát a sorállomány, amelyet a hivatásosok próbálnak civil életük feladására rábírní és akik ma legfeljebb takarítóeszközök felett gyakorolnak korlátlan ellenőrzést, lennének hivatva e nemes feladatra. Mások, elsősorban katonák, akik a haderőreform jelenlegi tervezetével elégedetlenek, azt remélik, hogy a civil körökben elfogadott demokratikus intézmények és lehetőségek – szólásszabadság, érdem és alkalmasság szerinti előmenetel és fizetés, érdekvédelem – lesznek a hadseregen belül elfogadottak. Ez esetben persze mindössze akkora kontrollra lenne szükség a hadsereg felett, mint bármely más költségvetési szervezet esetében, no meg a seregen belüli politikai vélemény és minden másfajta vélemény nem bűnnek, hanem érdemnek számítana.

Mint látható tehát, a civil ellenőrzés legjobb módszere, ha egyáltalán nincs szükség kontrollra. Ha olyan hadsereg áll fel, amely szakmai feladatot lát el, és ezért a vele szerződésben álló alkalmazottaitól szakértelmet követel. Mi is indokolná, hogy a hadseregen belül ne legyenek érvényesek a „polgári világ” gazdasági, politikai, erkölcsi törvényei? Hiszen csak egy karanténba zárt, a civil szférától elkülönített intézménnyel lehet visszaélni. Ha a védelmi

szándék a potenciális támadó visszaretentését szolgálja, akkor még eggyel több ok van rá, hogy ne leplezzük, hanem feltárjuk védelmi erőnket. A védelemre fordított kiadások, a védelmi stratégia és a katonai erő hatékonyságának eltitkolása a társadalom előtt egy parlamenti demokráciában éppolyan képtelenség, mint bármilyen más politikai lépés, gazdasági intézkedés vagy az összlakosságot érintő törvények titkos bevezetése lenne. (Más kérdés, hogy erre is van példa.)

Ma, amikor a hadsereg hatékonyságát csaknem kizárólag a technikai felszerelések korszerűsége és a komputerizált eszközöket kezelők felkészültsége határozza meg, nem attól kell félnünk, hogy a hadsereg átveszi a hatalmat, hanem attól, hogy a technikai fejlesztés önkielégítő spiráljába gabalyodva nem képes megálljt parancsolni ennek a törekvésének. A társadalmi ellenőrzésnek tehát a mit és mennyiért kérdésben kell elsősorban állást foglalnia. Még valami, a civil szó a civilizációt, a műveltséget juttatja eszünkbe. A civilizálódásnak pedig aligha van alternatívája.

Népszabadság, 1995. április 10.

Diszkvalifikáló kategóriák

Csapody Tamás

Az elmúlt napokban a *Magyar Hírlap* 7. oldalán két hosszabb írás is olvasható volt a NATO-tagságról (Dérer Miklós: Érvek és ellenérvek a semlegességről, illetve Hegyi Gyula: A nacionalista kártya; augusztus 21. és 27.).

A két írás nemcsak több ponton hasonlít egymásra, de pontosan kifejezi, hogy ma Magyarországon a döntéshozók miként ítélik meg a semlegességet támogatókat és a NATO-tagságot ellenzőket.

A NATO-tagság mellett érvelő szerzők a semlegességgel és a nacionalizmussal foglalkozó cikkükben kategóriákat alkotnak: a NATO-tagságot ellenzők tipizálására tesznek kísérletet. Dérer Miklós történész, biztonságpolitikai szakértő, az Országgyűlés Külügyi Hivatalának keretében működő Északatlanti Tájékoztató Központ igazgatója a semlegesség igenlésével foglalkozó álláspontokat három nagy csoportba sorolja. A külügyminiszter álláspontjához kísértetiesen hasonló besorolás szerint „nosztalgikus-történelmi”, „elvipacifista” és kommunista-„oroszbárát” NATO-tagságot ellenző, semlegességet akaró csoportok léteznek ma Magyarországon. Hegyi Gyula újságíró, a Magyar Szocialista Párt országgyűlési képviselője szerint hazánkban a NATO-tagságot a „nacionalista jobboldal és bizonyos szélsőbaloldali, pacifista és polgári körök” vagy másik megközelítésében „nacionalisták” és a „kommunista-pacifista blokk” ellenzi. Vegyük sorra ezen kategóriákat.

Dérer Miklós három kategóriájába nem lehet besorolni azokat, akik ökológiai-ökonómiai, vallási, etnikai, gazdasági, politikai, baloldali, geopolitikai és biztonságpolitikai érvek alapján ellenzik a NATO-tagságot és igenlik a semlegességet. Alternatív gondolkodásúak, zöldek, valamilyen istenben hívők körében igen elterjedt a NATO-tagság-ellenesség, akárcsak a pusztán racionális, gazdasági vagy politikai megfontolásokat szem előtt tartók csoportjában. Éppen ezért a semlegességet támogatók táborá sokkal népesebb és sokkal vegyesebb, mint azt Dérer Miklós nevesíti.

A Dérer-tipológia súlyos hiányossága, hogy amikor számba veszi a „semlegeseket”, nem tesz különbséget civil szervezetek, pártok és egyének véleménye között. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy egymáshoz nem minden esetben tartozó szóösszetételekből alakítja ki kategóriáit. Nevezetesen:

a nosztalgikus és történelmi, továbbá a kommunista-„oroszbarát” meghatározások tévesek. Az '56-os forradalomnak egyik legfőbb követelését és az 1990-es választásokon résztvevő szinte valamennyi pártprogramban szereplő semlegességi igényt egyszerűen nosztalgikusnak mondani félreértése a történelemnek. Nemcsak azért, mert '56 hagyományait ma is érvényesnek tartja a közvélemény, és a parlamenti pártok állandó hivatkozási alapja „egyébként” a forradalom, hanem azért is, mert alkalmas annak a ténynek az elfedésére, hogy a NATO-tagság esetében, itt és most a semlegesség, a függetlenség, a szuverenitás föladásáról van szó. Hat évvel ezelőtt valamennyi parlamentbe siető és tagságot, választópolgárt toborzó párt a semlegességet élte. A nosztalgia érzésvilágába utalni a minap megtörténteket, a még bennünk élő, az egész rendszerváltás alapélményét meghatározó semlegességi igényt, szintén nem helyénvaló; akárcsak annak látszatát kelteni, hogy egy alapkérdésben a parlamenti pártok pontosan annak ellenkezőjét mondják, mint annak előtte.

De felettébb félrevezető ez a nosztalgikus jelző más szempontból is. Azt próbálja sugallni, hogy akik erre hivatkozva NATO-tagság-ellenesek, azok fölött eljárt az idő és anakronisztikusan gondolkodnak, szemben azokkal, akik felvilágosult fejjel, a kor követelményeinek megfelelően, az idők szavát meghallva, progresszívek lévén, támogatják a NATO-tagságot. Dérer megközelítése mindezeket túl azért is figyelemre méltó, mert talán értelmezhetővé – de nem érthetővé – teszi mindazon értelmiségiek hallgatását vagy pálfordulását, a volt demokratikus ellenzék és más ellenzéki körökhöz tartozók magatartását, akik a rendszerváltás előtt hangosan hirdették a katonai tömbök nélküli világ, a megosztott Európa megszüntetésének eszméjét és a semleges Magyarország gondolatát.

Dérer Miklós tipológiájának harmadik kategóriájával is probléma van. Nem tesz ugyanis különbséget kommunista, oroszbarát és Szovjetunió-párti között, továbbá a kommunista felfogást azonosítja az oroszbarátsággal, az oroszbarátságot az orosz politika támogatásával. Ezt követően Thürmer Gyula és Bányász Rezső – azaz a Munkáspárt és a Semleges Magyarorszáért Alapítvány (SMA) – megnevezésével konkretizálja is az általa ebbe a kommunista-„oroszbarát” kategóriába soroltakat. Az oroszbarátságot a kommunistával, mindezeket a Munkáspárttal és az SMA-val összekötni és innen levezetni a semlegességi igényt durva hiba.

Dérer Miklós igazgató úr tipológiája alapján pontosan megnevezhető karaktervonásokkal rendelkező állampolgárok ellenzik ma Magyarország NATO-tagságát. Ezek a nosztalgizálók, (legyenek azok 1956-ot, az 1990-es időket vagy a Szovjetuniót visszasírók), az elvi pacifisták (akik így is, úgy is

ellenezni fognak minden katonai megnyilvánulást és csoportosulást), valamint az „átkoshoz” szakadatlanul vonzódók, azt visszasíró oroszbarát kommunisták. Ők érzelmi alapon vagy megváltoztathatatlanul ellenzik a NATO-tagságot, tehát valójában ezekkel mind nincs mit kezdeni.

Hegyi Gyula nem vesződött azzal, hogy legalább három kategóriát felállítson, ő megelégedett kettővel: a nacionalista (jobboldal és bizonyos szélsőbal) és „pacifista-polgári” majd pedig „kommunista-pacifista blokk” besorolással.

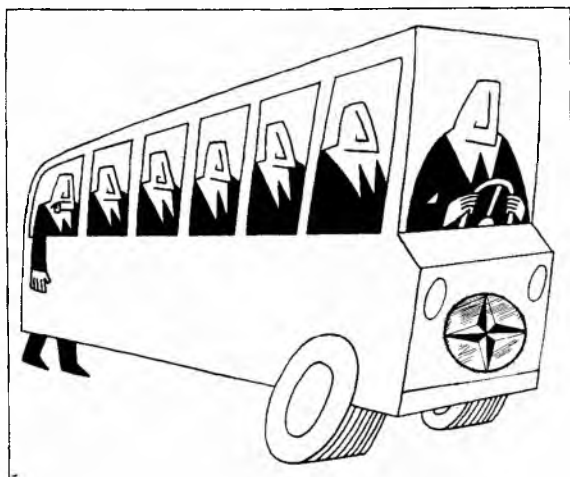
Nem kívánom meghatározni a nacionalizmus fogalmát és ezáltal egy hosszú-hosszú „mi is a nacionalizmus valójában” című akadémiai vitába belebonyolódni, mint hogy eszem ágában sincs nemcsak védelmembe venni, de még csak a legkisebb szimpátiát is mutatni a szélsőbal vagy szélsőjobb, vagy bármilyen más nacionalizmus iránt. Az viszont egész biztosan nem nacionalista érvelés, amit Hegyi Gyula annak vél (t.i. azt mondja, hogy nacionalisták: akik „szerint a NATO-tagság megkötné Magyarország kezét a szomszédai elleni határozott fellépésben”). Mint ahogyan nyilván ő sem nacionalista, hiszen mint a kormányzó pártnak a tagja, bizonyára magáénak vallja a kormányprogram külpolitikai prioritásai között szereplő, a határainkon túl élő magyarsággal kapcsolatban megfogalmazottakat. Az még nem nacionalista tehát, aki a NATO-kibővítése kapcsán a magyarság egészében is gondolkodni mer, vagy ebből a szempontból is aggályosnak látja Magyarország NATO-tagságát. Nem állítom, hogy Magyarországnak attól kellene függővé tennie NATO-tagságát, hogy a NATO-ba nem integrálódó Szlovákia, Ukrajna, Románia és Szerbia magyarságára milyen sors vár, de azt igen, hogy, aki ennek okán utasítja el a hazánk NATO-tagságát az még nem nacionalista. Mint ahogyan a szélsőbal és szélsőjobb nemcsak nacionalista, hanem irredenta, antiszemita és rasszista is egyben, és számukra mindebből és nem kizárólag a nacionalizmusból ered a magyar NATO-tagság elutasítása.

Mondanom sem kell, hogy sem papíron, sem a gyakorlatban nem létezik semmilyen NATO-tagságot ellenző „blokk” Magyarországon. Még a NATO-tagságot ellenző baloldali-kommunista civil szervezetek blokkja sem létezik, de még a baloldali-kommunista pártok között sincs szövetség, pláne nincs – és ezért teljesen légből kapott – a kommunista-pacifista blokk vagy a pacifista-polgári körök Hegyi Gyula által megjelenített elképzelése. Ezen empirikus tények figyelmen kívül hagyása valóban „veszélyes tájékozatlanságot tükröz”, csak éppen a Képviselő úr és nem mások részéről.

A kategóriák külön-külön történő elemzése után nem érdektelen meg nézni, hogy miben közösek a tipológiák. 1.) Mindkét szerzőben megvan

a tipológiaalkotási kedv, ami önmagában véve üdvözlendő dolog, ha az a teljesség igényével és az objektív megközelítés szándékával történik. E két alapvető elvárásnak azonban egyik szerző sem tud megfelelni. 2.) Mindketten tovább ápolják a Munkáspárt népszavazási kezdeményezése kapcsán rögzült, a NATO-tagságot ellenzők tudatos összemosására irányuló újságírói hagyományt. Ennek lényege: szélsőséges, szovjet- és kommunistabarát, a Munkáspárt vagy hozzá kötődő csoportok által képviselt, történelmietlen, felelőtlen magatartásként bemutatni azt, vagyis a NATO-tagságot ellenzőket együtt kezelve stigmatizálni és ezáltal is marginalizálni a NATO-tagságot ellenzőket. 3.) Nézeteinek igazolására mindkét auctor kijátssza a nacionalista kártyát, ami ilyen nagyvonalúan kezelve különösen veszélyes és nem következmények nélküli. 4.) A kérdés megközelítésében érződik és a szóhasználatukban, fogalomalkotásaikban tetten érhető az eleve minősítő attitűd. 5.) Egyik szerző sem mutat hajlandóságot arra, hogy a NATO-tagságot ellenzőket – legyenek azok akár oroszbarátok, pacifisták vagy kommunisták – magukkal egyenrangú félnek tekintsék. Valójában nem vitatkozni akarnak velük, hanem diszkvalifikálni akarják őket egy most éppen magasabb rendűnek hirdetett integrációs ideológia vélt magasságából. 6.) Az egyedül üdvöztető út ismeretében a NATO-csatlakozás kérdésében szemmel láthatóan most az egyszer még szívesen eltekintenének a népszavazásnak a demokráciákban sajnos mindig meglévő kockázatától, hogy végre a NATO tagjai lehessünk.

Magyar Hírlap, 1996. szeptember 6.

Egy Hegyi-beszéd tévedései

Csapody Tamás

I.

Hegyi Gyula írása („A NATO-népszavazás és a szocialisták”, *Magyar Hírlap*, 1997. július 17.) számomra azért remekbe szabott, mert Magyarország NATO-tagságának kérdésében pontos összefoglalását adja a politikai elit által vallott téves nézeteknek. Hegyi Gyula (és a politikai elit) alapvető tévedései a következők. Hegyi Gyula cikkének első mondata szerint „a NATO-népszavazás kezdeményezésével Horn Gyula olyan kockázatot vállalt, amely nemcsak Magyarország atlanti integrációját, hanem belpolitikai viszonyait is hosszabb időre meghatározza”. Ez az állítás nem igaz, mivel azáltal, hogy az országgyűlést és a kormányt semmire sem kötelező véleménynyilvánító népszavazás megtartására kerül sor, továbbá, mivel véleménynyilvánító népszavazás esetében érvényességi küszöb nem lesz, Horn Gyula és az ebben őt támogató parlamenti pártok az ég világon semmilyen kockázatot nem vállalnak. Pontosan azért kerül ilyen formában kiírásra a népszavazás, hogy annak ne legyen kockázata. A lakosság véleményének érdemi megismerésére, valamint véleményének érvényesítésére ezáltal ez a népszavazás teljesen alkalmatlan lesz. Kizárólag pénzkidobásként és áldemokratikus, farizeusi lépésként értékelhető csak. Az viszont kétségtelen, hogy a probléma illetlen való kezelése belpolitikai viszonyainkat hosszabb időre meg fogja határozni, mégpedig negatív módon. Hegyi Gyulával ellentétben azt gondolom, hogy a népszavazás nem „demokratikus többletet hoz Magyarországnak”, hanem demokratikus deficitet.

Hegyi Gyula azt állítja, hogy aki NATO-tagságpárti az a demokrata és az az igazi rendszerváltozás-párti, aki NATO-tagságellenes, az politikai elit- és demokrácia- valamint rendszerváltás-ellenes, továbbá, ha a lakosság többsége NATO-tagság mellett szavaz, akkor az a magyar demokrácia érettségét és a rendszerváltás társadalmi támogatottságát, míg a tagság elutasítása a magyar demokrácia gyengeségét és „szélsőséges kalandorságát” jelenti. Hegyi Gyula ezáltal jó és rossz oldalt kreál, önmagát és az igenlóket a pozitív oldalra helyezi, az ellenzőket homogenizálja (többek között nem számol a

bizonytalanok népes táborával) és már-már az alkotmányos rend megdöntésével vádolja őket. Aki tehát gondolkodik, az már szélsőséges, aki kételkedni mer, az már a rendszerszerváltás ellensége, aki mást mer mondani mint az e tekintetben egy párttá lett hét párt, az már nem demokrata, az a nép, amelyik szavazataival nem támogatja a parlamenti konszenzust, az éretlen arra, hogy a parlamenti pártok demokratikusan vezessék őket. A kényelmes címkézés helyett fel kellene venni a kesztyűt, és arról beszélni és vitatkozni, amiről Magyarország NATO-tagsága szól: egy katonai-politikai tömbbe való belépés magyar előnyeiről és hátrányairól.

A NATO-tagság kérdése – mint ahogyan azt Hegyi Gyula állítja – nem a NATO-párti „hét demokratikus parlamenti párt” és „a NATO-ellenes szélsőséges erők” „párharca”. Magyarország NATO-tagsága nem a demokratikus és a szélsőséges erők kétpólusú dimenziójában értelmezendő, mivel az általam is egyébként elutasított szélsőséges erők helyzetére semmilyen kihatással nincs a NATO-tagság léte vagy nem léte (nyugati példák is ezt bizonyítják). A NATO-tagság kérdésének ilyen felvetése alkalmas ugyan a NATO-t igenlő pártok ideológiai közös nevezőjének megalkotására, de a politikai rémhírterjesztés kategóriájába tartozik és az ellenségkép gyártásának mintapéldája. A NATO-tagság kérdése elsődlegesen és meghatározóan minden magyar állampolgár és egyebek mellett a civil társadalom kérdése.

Hegyi Gyula azt hiszi, hogy kizárólag a parlamenti pártok vagy a politikai elit „tartja az értelem és a demokrácia frontját”, tehát mivel a T. Ház tagjai egy emberként állnak a NATO-csatlakozás mellett, mindazok, akik ellenzik a NATO-tagságot, azok irracionálisan és antidemokratikusan gondolkodnak. Pedig, mint ahogyan mindannyian tudjuk, az értelem és a demokrácia frontjai a parlamenten belül és azon kívül egyaránt húzódnak, úgy hogy a NATO-tagság kérdése sem ezen választóvonalak mentén dönthető el. . .

Az Alba Kör mindig és mindenhol elhatárolta magát minden szélsőséges és nem szélsőséges párttól, velük soha semmilyen NATO-ellenes vagy más akcióban nem vett részt és nem is fog részt venni, tehát az Alba Körnek a szélsőjobboldalhoz vagy a szélsőbaloldalhoz való csapódásától senkinek nem kell tartania. Az Alba Kör egyébként teljes egészében megfelel a Hegyi Gyula által támasztott azon követelménynek, hogy a parlamenti és azon kívüli pártok vagy netán a parlamenten belüli pártok közötti vitában maradjon semleges. Mivel mi civil szervezet vagyunk és nem párt, mi a választásokon nem akarunk indulni és éppen ezért szavazatokra sincs szükségünk, a hatalom kérdése minket hidegen hagy, mi semmilyen vonatkozásában nem vagyunk érdekeltek a pártok közötti vitákban. Mi létünknel és tevékenységünknel

fogva vagyunk éppen ezért semlegesek, a NATO-tagság kérdésében viszont erőszakmentes gyökereinkből eredően, de hangsúlyozottan érzervek alapján, következtetésen, részrehajlás nélkül NATO- és NATO-tagságellenesek.*

II.

Hegyi Gyula a vita következő szakaszában („A NATO-t nem kötelező szeretni”, *Magyar Hírlap*, 1997. augusztus 1.) azt írja, hogy mivel „a román kormány, a szlovák és a szerb demokratikus ellenzék eltökélten NATO-párti” a NATO-ellenes „Funarral, Seselj vajdával vagy a magyarfaló szlovák sovinsztákkal nehéz lenne szolidarizálni”.

E beállítás nemcsak azért téves, mivel Hegyi Gyula – következetesen és meggyőzhetetlenül – demokratikus NATO-barátok és nacionalista NATO-ellenzók közötti nézetkülönbségként definiálja a NATO-tagság kérdését, hanem azért is, mert a nem NATO-barátok összemoshatatlanul széles csoportot képeznek világszerte. Itthon és külföldön a lakosság mintegy 20 százalékának egyszerűen nincs véleménye a NATO bővítéséről. Magyarországon és térségünk országaiban – Lengyelországot kivéve – a NATO-tagságot elutasítók aránya 25 százalék körül mozog. A legfrissebb közvélemény-kutatási adatok szerint az Egyesült Államok lakosságának 35 százaléka ellenzi a NATO-bővítést és 16 százaléka tanácstalan, míg a 100 tagú amerikai szenátus mintegy 40 tagja szintén inkább ellenzi, mintsem támogatja a NATO-bővítést.

Nem hinném tehát, hogy a magyar lakosság mintegy 45 százaléka, a NATO-tagországokban élők mintegy 50 százaléka vagy az amerikai szenátus 40 százaléka azért ellenezné a NATO-bővítést vagy lenne bizonytalan a bővítést illetően, mert Funarral, Seselj vajdával vagy a szlovák sovinsztákkal lennének szolidárisak. A nem NATO-barátok azért tartoznak a bizonytalanok vagy ellenzók népes táborába, mert a NATO-bővítésnek léteznek ellenérvei. Az Alba Kör tehát – sokakkal együtt itthon és távol e hazától – velük és nem a valóban nacionalista, sovinszta és rasszista alapon NATO-tagságellenes magyar és külföldi csoportokkal és pártokkal szolidáris.

A továbbiakban Hegyi Gyula arról szeretné meggyőzni az Alba Kör tagjait, hogy „egy NATO-tagállamban még pacifistának, szolgálat-megtagadónak és erőszakmentesnek lenni is jóval biztonságosabb, mint mondjuk Szerbiában, Horvátországban vagy Fehéroroszországban”.

* Az írás ezen része „Egy Hegyi-beszéd tévedései” címmel jelent meg a *Magyar Hírlap* 1997. július 23-i számában.

Ez így is van, de a mondanivaló mégis sántít, mivel a NATO 16 tagja között nemcsak nyugat-európai, hanem délkelet-európai országok is vannak (Törökország és Görögország), amelyekben lábbal tiporják az emberi jogokat és legalább olyan rossz vagy még rosszabb a pacifisták és szolgálat-megtagadók helyzete mint az említett nem NATO-tagországokban. Továbbá: nem kell NATO-tagországnak lenni ahhoz, hogy az emberi jogok – köztük a pacifizmushoz és a szolgálat-megtagadáshoz való jog – maradéktalanul érvényesülhessen. A világ számos nem NATO-tag és szinte minden demokratikus országában, sőt – Svájc kivételével – valamennyi semleges országban is így van ez. A NATO és az általános hadkötelezettség eltörlése nem függ össze – mint ahogyan azt Hegyi állítja. A NATO-nak egyetlen egy hivatalos dokumentuma sem foglalkozik ezzel a kérdéssel, és nem írja elő a hivatásos hadseregmodellre való áttérést. Még ajánlás szinten sem. Az általános hadkötelezettség eltörlését és az ez iránti magyar „reális igényt” nem a NATO-tagság fogja meghozni, hanem az már a rendszerváltás óta létezik Magyarországon. A sorozott hadseregtől való megszabadulást az emberi jogok fejlődése, a gazdasági és történelmi helyzet és nem a NATO-tagság teszi Magyarországon is elkerülhetetlenné. (A Hadkötelezettséget Ellenzők Ligájának (HEL) NATO-csatlakozás kérdésében elfoglalt semlegessége pedig nem a Hegyi Gyula tételének elfogadását jelenti, hanem növeli azon civil szervezetek számát, akiknek se pro, se kontra nincs véleménye a csatlakozásról. A HEL a NATO-bővítéstől teljesen függetlenül, változatlanul ugyanazt képviseli, mint megalakulásakor: az általános hadkötelezettség azonnali eltörlését.)

Hegyi Gyula cikkének, az Alba Körre vonatkozó része így fejeződik be: „jó lenne, ha az Alba Kör is megértené, hogy ma ez (NATO-tagság elfogadása – kiemelés tőlem) a pacifizmus járható útja”. Hegyi Gyula itt nem állít kevesebbet mint a Külügyminisztérium NATO-tagságot népszerűsítő ún. kommunikációs stratégiája. Ez ugyanis úgy fogalmaz, hogy a NATO-tagságot a nők körében „a béke, az erőszakmentesség, a biztonság” kulcsfogalmaival kell propagálni. A NATO azonban nem békeszervezet és nem áll az erőszakmentesség talaján, továbbá nem polgári szervezet. Természetesen a pacifizmusnak is számos változata van, de azt le kell szögezni, hogy a NATO és egyben a NATO-bővítés elfogadói nem pacifisták. A pacifizmus fogalmának ilyen tág értelmezése nem lehetséges. A pacifista Alba Körnek és a világban élő számos pacifistának ezért a NATO és annak bővítésének elfogadása nem tartható a pacifizmus járható útjai közé.

Megjelent *A NATO és a pacifisták* címmel.
Magyar Hírlap, 1997. augusztus 13.

Egyes civil szervezetek érvei a NATO-tagság ellen

Csapody Tamás

Magyarországon pontosan egy tucat civil szervezet ellenzi az ország euroatlanti integrációját. A NATO-tagságot ellenző civil szervezetek kategóriájába soroltak döntő többsége (10) valóban civil szervezet, de van közöttük (2) pártok holdudvarához tartozó szatellit szervezet is.¹

A NATO-tagságot ellenző civil és szatellit szervezetek közül mindössze négynek (AK, BAL, HM, SMA) van írásos és kidolgozottnak mondható érvrendszere a NATO-tagság ellen. (A MISZ érvrendszere a Munkáspártéval azonos, tehát a MISZ nem rendelkezik önálló érvrendszerrel, ugyanakkor nézetei pontosan ismertek.) Dokumentumaik szervezetiileg jól azonosíthatók és elkülönülők, egyetlenegy olyan dokumentum vált csak ismertté, amelyiket több – szám szerint hat – szervezet írt alá.² Mindez nem jelenti azt, hogy a kidolgozott érvrendszerrel nem rendelkező szervezetek NATO-tagságellenességének okai ismeretlenek lennének. Érveik az általuk közzétett írásokból, illetőleg a képviselőikkel folytatott beszélgetésekből rekonstruálhatók, így a NATO-tagságot ellenzők fogalmi hálója megalkotható.

A NATO-csatlakozás ellenérvei

A civil és a szatellit szervezetek (a következőkben: civil szervezetek) leggyakrabban használatos NATO-tagság-ellenes érveit (a „Miért ellenzik a NATO-tagságot?” kérdésre adott válaszait) 21 csoportba soroltam. Ezek az előfordulás gyakorisága szerinti sorrendben: 1. az erőszakmentesség, antimilitarizmus; 2–3. gazdasági teher; a szuverenitás elvesztése; 4–6. etnikai-kisebbségi gondok; új konfliktusok és új ellenségkép megjelenése; geopolitikai következmények; 7. nő a fegyverkezés; 8–11. ökológiai aggályok; a Varsói Szerződésre hivatkozás (VSZ-párhuzam); szociális megfontolások; a legitimitás hiánya; 12–16. A harmadik világ problémája; a kiszolgáltatottság; a nagytőke védelme; a nukleáris eszközök telepítésének veszélye; az egyenlőség-egyenjogság kérdése; 17–19. a biztonságérzet romlik; a Nyugat érdeke; a magyar hatalmi elit érdeke; 20. Európa kettészakadása és 21. egyéb csoportba sorolt érvek.³ Az erőszakmentesség-antimilitarizmus (hadseregmentes Magyarország és világ, illetve a militarizált gazdasághoz való csatlakozás, militarista struktúrákon

keresztül történő integrálódás elvesztése) fogalmi körébe tartozó érvek a leggyakoribbak (11 előfordulás). Ezt követi a sorban a gazdasági érv (a NATO sokba kerül, adónövekedéssel jár, a NATO-tagság gazdasági hátrányt jelent, káros lenne az országnak, a beígért gazdasági előnyök megkérdőjelezése), 8 előfordulás).

A NATO-tagság elutasításakor a szervezetek ugyancsak gyakran emlegetik a szuverenitás elvesztését (általában: 5 előfordulás; a katonai szuverenitás elvesztését: 2 előfordulás; a politikai függetlenség elvesztését: 1 előfordulás; összesen tehát 8 előfordulás). A sorban – egymással azonos pontszámmal – ezt követik az etnikai-kisebbségi érvek (a határainkon kívül élő magyarság problémája, az etnikai alapú ellenségeskedés erősödése), az új konfliktusok és új ellenségkép megjelenésének érvei, valamint a geopolitikai érvek (ütközőzóna és felvonulási terep leszünk, perifériára kerülünk) egyaránt 7-7 előfordulással. A NATO-tagságellenes érvek sorában a fegyverkezés elutasításának érve következik (a NATO-tagság fegyverkezéssel jár együtt, fegyvereink modernizálására kerül sor, a csatlakozás fegyverkezési versenyt idéz elő, a nyugati katonai ipar felvevőpiaca leszünk [6 előfordulás]). Egyaránt ötször történik említés a következő kategóriákba sorolt érvekre. Az ökológiai (öko- és zöldfilozófiai) és a VSZ- párhuzam (a VSZ után a NATO következik, egyik katonai szövetségből a másikba lépünk), a szociális érvek (a NATO-ra fordítandó pénzt másra, elsősorban egészségügyre, a szociális hálóra, az oktatásra és a kultúrára kellene fordítani) és a legitimitás hiányának érvei tartoznak ide. Ez utóbbiak szerint a politikai elit által képviselt NATO-elkötelezettség antidemokratikus, alkotmányellenes, és erre az elitnek nincs felhatalmazása. Négyyszer kerül említésre a harmadik világ problémája (szegény és gazdag országok ellentéte, a centrum–periféria kérdése, az Észak–Dél-probléma), a kiszolgáltatottság érzéséből táplálkozó érvek körébe vonható indokok (csatlós szerep, szolgálattelkütség, egyoldalú magyar áldozathozatal), valamint az, hogy „a tőke” „a nagytőke” védelme miatt történik a NATO-bővítés. Ugyanilyen gyakorisággal szerepel az érvek listáján a nukleáris erő telepítésének veszélye és az az érv is, hogy a NATO-bővítés és NATO-tagságunk az országok közti egyenlőség eszméjével, a népek egyenjogúságával nem fér össze. Viszonylag ritkán használatos érv, hogy Magyarország katonai biztonságát nem veszélyezteti senki, így nem látják értelmét annak, hogy az ország csatlakozzon egy katonai integrációhoz (3 előfordulás).

Ugyanennyi említést kapott az is, hogy a NATO-bővítés magának a NATO-nak és a Nyugatnak az érdeke, valamint, hogy a NATO-tagság az új magyar hatalmi elit érdeke, míg a szervezetek közül ketten állítják azt,

hogy a NATO-bővítés Európa kettészakadásával jár együtt. Az egyéb érvek gyűjtőkategóriájában olyanok szerepelnek, mint a civil kapcsolatok előnyben részesítése a militarizált kapcsolatokkal szemben (1 előfordulás), illetőleg hivatkozás a Bibliára (1 előfordulás).

Mit elleneznek a civil szervezetek?

Ellenzik magának a NATO-nak a létét (10 szervezet, a LAÉT és a MISZ kivételével mindegyik szervezet egyetért ezzel), a nukleáris erő telepítését (4), az idegen csapatok magyarországi állomásoztatását (4), magyar katonák külföldre vitelét (2), a magyar katonák boszniai szerepvállalását (2), idegen csapatok átvonulását (1), az amerikaiak jelenlétét (Taszár stb.) (1) és a NATO-IFOR magyarországi lőtérfelhasználását (1). érdekes, hogy a modernizációt egyetlen szervezet ellenzi csak (Bb), és szintén csak egyetlen szervezet támogatja (AK). A szervezetek fele kifejezetten támogatja Magyarország semlegességét. Négy szervezet tesz konkrétan említést arról, hogy a NATO-tagság kérdésében megtartandó népszavazással egyetért. Az ország EU-tagságát kimondottan két szervezet támogatja (AK, SMA), és egyben hangsúlyozza, hogy az EU-tagságot nem szabad összekötni a NATO-tagsággal. Egy szervezet (Bb) azt hangsúlyozza, hogy Magyarország útválasztás előtt áll, és egyben azt állítja, hogy ezt már el is vétettük, egy pedig (SMA) magát az útválasztás tényét is tagadja. A szervezetek egy újfajta békerendszer és egy katonai tömbök nélküli Európa megteremtésének, a „valóban kollektív biztonság” megteremtésének igényével lépnek fel (6 előfordulás).

Nem érdektelen annak számbavétele sem, hogy a NATO-tagság elutasítása során a szervezetek milyen történelmi dátumokra, eseményekre és minthaadó országokra hivatkoznak. Leggyakrabban az 1956-os forradalomra történik hivatkozás. (Három hivatkozás történik a forradalom által követelt semlegességre.) Ezt követően csak az 1848–49-es forradalom és szabadságharcra (hivatkozás: „az idegen csapatokat vigyék el tőlünk”), a világháborúkra (hivatkozás: eddig mindig szövetségesek oldalán veszítettünk), 1941. április 3-ra, Teleki Pál öngyilkosságára⁴, 1969. március 17-re, a Budapesti Felhívás kiadásának dátumára és 1975. augusztus 1-re, a Helsinki Záróokmány aláírásának időpontjára⁵, valamint a rendszerváltó elit semlegességre vonatkozó korábbi ígéreteire történik egy-egy hivatkozás. Az országok közül a leggyakrabban Oroszországra, illetve vele párhuzamosan Ukrajnára történik hivatkozás (hivatkozási alapok: nem fenyeget minket veszély, elveszítjük barátságukat, NATO-tagságunk következtében keleti gazdasági kapcsolataink gyengülnek). A hivatkozások sorában ezt követi Portugália, Törökország (hivatkozási alap:

példájuk mutatja, hogy a NATO-tagság nem eredményez gazdasági növekedést; a török–görög viszály léte [2]). Ausztriára, Svájcra. Finnországra és Svédországra együttesen, mint semleges országokra csak az SMA hivatkozik, míg Szlovákiára, Szerbiára és Romániára csak az AK. (Utóbbi hivatkozási alapja: ezen országok részéről sem várható katonai támadás.) Ausztriára mint szomszédos, semleges országra külön is történik hivatkozás (2).

Következtetések

A legátfogóbb érvrendszerrel és hivatkozási háttérrel az AK, a BAL, a HM és a MISZ (Munkáspárt) rendelkezik, míg az SMA a semlegesség indoklására fókuszálja érveit. Az érvek széles spektrumot ölelnek fel, közülük az erőszakmentesség-antimilitarizmus érv emelkedik ki. Az erőszakmentesség-antimilitarizmus érvcsoport vezető pozíciója mindenképpen meglepő, és ebből számos következtetés vonható le.

Első megközelítésben ez azt is jelenthetné, hogy az alternatív mozgalmak általános és alapvető értéke jelenik itt meg, hiszen az alternatív elméleteknek és az alternatív mozgalmaknak az erőszakmentesség az alapkategóriája, ez az alternatív mozgalmakat összekötő ideológiai „habarcs”. Az erőszakmentesség azonban csak részben kötődik az alternatív mozgalmak körében használatos erőszakmentesség tág értelmezéséhez, amit az ember összes viszonyaira érvényesnek tekintenek, és nem fogadják el a természet kizsákmányolását éppúgy, mint az ember és ember közötti erőszak egyetlen formáját sem, a forradalomtól kezdve a honvédő háborúig (pacifisták, békemozgalmak, békeegyházak, anarchisták, zöldek stb.). Az erőszakmentességnek ez az értelmezése a NATO-tagságot ellenző szervezetek közül csak 5-re érvényes (AK, BAT, Bb, BOCS és talán ETK), de a többire nem.

Még szembetűnőbb ez a korlátozó attitűd, ha az ország lehetséges jövőbeli védelmének szemszögéből vizsgálódunk. A rendelkezésre álló információkból ugyanis arra lehet következtetni, hogy a többi szervezet egy hivatásosokból vagy sorozottakból álló, de mindenképpen erős hadsereggel rendelkező semleges Magyarországot (például mint Ausztria, Svájc, Svédország) képzel el ideáltípusnak, amire már érdemes lenne pénzt költeni. Vagyis a NATO-tagság ellenzése csak részben és nem elsődlegesen táplálkozik az alternatív mozgalmakra jellemző erőszakmentességből.

Az erőszakmentesség-antimilitarizmus érv itt tehát minden bizonnyal mást jelent. A szervezetek a béke fenn- vagy megtartásának oldaláról közelítenek a kérdéshez úgy, hogy ennek az állapotnak a negatív irányú megváltoztatását látják a NATO kiterjesztésében, mivel nem érzékelik a katonai

fenyegetést, viszont érzékelik a NATO-tagság nyomán fellépő viszályok létrejövetelének lehetőségét. Vagyis a NATO nem biztonságot, hanem bizonytalanságot hoz, nem katonai veszélyt szüntet meg, hanem ilyen veszélyt gerjeszt – ezen szervezetek olvasatában.

Mindettől nem választható el az a – bár nem itt megválaszolandó – kérdés, hogy az erőszakmentesség-antimilitarizmus évrre hivatkozók ebben a vonatkozásban mennyire hiteles szervezetek (pl. BAT, MET, MISZ, HM). Fontos kérdés, hogy az erőszakmentesség-antimilitarizmus mennyire következik szervesen az alapszabályukból, ideológiájukból és főként társadalmi, politikai – nem a NATO kérdésköréhez kötődő egyéb – tevékenységükből. Nehéz ugyanis e tekintetben hitelesnek látni egy olyan szervezetet, amelyik nem zárkózik el az utcai verekedésektől (BAT), nem határolódik el az erőszakkal fenyegetőző jogelődötől (MET), amelyik az erőszak megítélésében eltérő politikai gyakorlatot folytató szervezetnek a szatellit szervezte (MISZ), vagy amelyik a világforradalom erőszakkal is megvívható formáját nem utasítja el (HM).

A NATO-ellenes érvek rangsorában vezető helyet foglal el a gazdasági érvelés. Ebben az is szerepet játszik, hogy sokan megkérdőjelezzik azt, hogy a NATO-tagság gazdasági előnyökkel is járna. Viszont valamennyi megközelítésből hiányzik annak átgondolása, hogy NATO-tagság hiányában a semlegesség vagy a jelenlegi állapot fenntartása (tömbön kívüli státus) milyen költségekkel járna. A NATO-tagságot elvető csoportok számára a NATO nemcsak hogy nem jelenti az etnikai, kisebbségi kérdés megoldását, de újabb konfliktusok előidézője, és ezáltal új ellenségek megjelenését és fegyverkezését prognosztizálják. Akik ezt a nézetet osztják, nem hisznek az egyenjogú csatlakozás lehetőségében, viszont az ország történelménél és geostratégiai helyzeténél fogva az alárendelt szerep konzerválódásától tartanak. Erőteljesen jelenik meg az ellenérvek között a szuverenitás valamilyen formájának elvesztése, de markánsan kitapintható az ökofilozófia, a VSZ-párhuzamból adódó NATO-tagságellenesség, és jelen van az idegen csapatok hazai földön való állomásoztatásától és a magyar katonák boszniai szerepvállalásától való idegenkedés is.

Ez utóbbi két megállapítás „súlya” összevethető a Magyar Gallup Intézet által végzett közvélemény-kutatási eredményekkel.⁶ A Gallup adatai szerint a NATO-csapatok magyarországi állomásoztatását a magyar lakosság 40 százaléka elutasítja és 11 százaléka nem tud állást foglalni a kérdésben. A lakosság 30 százaléka ellenzi azt, hogy magyar műszaki katonák is részt vesznek a NATO boszniai békefenntartásában, további 15 százaléuk pedig

tanácstalan. A közvélemény-kutatási adatok szerint tehát a lakosság körében igen népszerűtlen a NATO-csapatok magyarországi, és a magyar katonák külföldi szerepvállalása.

Ugyancsak érdekes, hogy a szervezetek a NATO-tagságon túl ellenzik az ország jelenlegi NATO-elköteleződését is. Miközben viszonylag kevesen állnak ki konkrétan egy NATO-tagság tárgyában megtartandó népszavazás mellett, illegitimnek tartják a jelenlegi szintű NATO-elköteleződést: a minden téren jelentkező, teljes körű euroatlanti elköteleződést.

Említésre érdemes, hogy – ha nem is mindig konkrét formában, de – a szervezetek globális megoldási javaslatokat is tesznek, tehát opponensi szerepük mellett megoldásokat is javasolnak. (Természetesen más kérdés, hogy ezeknek a realitása, reálpolitikai megvalósíthatósága mekkora.) Ez és néhány más érv arra enged következtetni, hogy a NATO-tagságot igénylőkhöz képest egy másfajta (és tágabb?) globalitásban gondolkodnak. Ez egyrészt földrajzi-geopolitikai másként gondolkodásban nyilvánul meg, vagyis nemcsak az észak-atlanti térségre és esetleg annak peremeire koncentrálnak, hanem ugyanennyit nyom a latba náluk a világ többi – nálunk hátrányosabb – térsége is. Másrészt, a világ nagy összefüggéseire, problémáira is tekintettel vannak, ezen belül és ezzel összefüggésben viszonyulnak a NATO-tagsághoz, és ami ettől számukra elválaszthatatlan, magához a NATO-hoz is.

Hogyan látják ők a NATO-t?

A szervezetek közül csak az AK és a BAL határozza meg szinte definíciószerűen, hogy számára „mi a NATO”. A rendelkezésre álló anyagokból a BAT, a Bb, a HM és az SMA NATO-képe megrajzolható, míg a BOCS, a LAET és a MET NATO-ról alkotott elképzelései nem. A pacifista Alba Kör 24 pontos állásfoglalása szerint „a NATO olyan katonai struktúra, amely pusztán léteével életben tart egy militarizált gazdasági fejlődést”, és „hatalmas költséggel működtet egy világméretű katonai struktúrát”. A NATO „globális feszültségek gerjesztője”, hozzájárul ahhoz, hogy az államok, az emberiség által előállított javak katonai célokra kerüljenek elfecsérlésre, továbbá „a jóléti, a fogyasztó euroatlanti térséget védi a szegénységtől és a bevándorlóktól, a más vallásúaktól és a más kultúrában élőktől”. A Baloldali Alternatíva Egyesülés szemében a NATO „a fejlett Nyugati országok katonai érdekvédelmi tömörülése”, „amelynek célja az ezen országok által felhalmozott történelmi előnyök konzerválása és katonai védelme”. A NATO-t „nem a békevágy, hanem az elitek pozícióharca és terjeszkedési törekvései, az erőszak logikája mozgatja”.

A NATO az alá- és fölérendelt nemzetközi viszonyok életben tartásának intézménye. Többek között ezért mondja a BAL, hogy a NATO alkalmatlan a térség biztonsági gondjainak megoldására. A hat civil szervezet által jegyzett állásfoglalás is ezt emeli ki: „a NATO a kollektív biztonságon és egyenlőségen alapuló békés Európa-képpel össze nem férő, a népek egyenjogúságát sértő, térségünkben újabb konfliktusokat gerjesztő katonai szervezet”. A NATO-t éppen ezért az újfajta békerendszer megteremtésére alkalmatlan szervezetnek tartják. Az anarchista BAT szerint a NATO olyan nemzetközi egyezmény által létrehozott haderő, amely „a nyugati fejlett tőkés világ újragyarmatosító politikájának eszköze”. A kapitalista rendszer, a gazdasági függőség és hatalom, valamint az elnyomás megnyilatkozási formája.

A római katolikus Bokor bázisközösség szemében a NATO katonai szervezet, és mint ilyen, a fegyveres erőszak által a nyugati világ számára biztosítja a kiváltságokat. Lehetővé teszi a pazarló, fogyasztói életmódot, és garantálja a fehér ember, valamint a történelmi kereszténység prioritásainak hatékony képviseletét. A NATO a Humanista Mozgalom számára a tőkés bankcsoportok által támogatott, gazdasági és hatalmi érdekeik által mozgatott katonai szervezet. Végezetül, a Semleges Magyarországért Alapítvány a NATO-ról mint „idejétmúlt, a hidegháborúból visszamaradt katonapolitikai gépezetről” beszél, amely a világ urának szerepében tetszeleg, és amely a világ népességének mindössze 20 százalékát reprezentálja. Egyben számára a NATO „az igazán történelmi”, „semleges magyar út”, a magyar nép biztonságát, a szabad, a demokratikus és független fejlődést szavatóló semlegesség érvényesülésének akadályozója.

Az említett NATO-tagságot ellenző civil szervezetek NATO-képe, a NATO-tagságot ellenző érvek széles skálájával ellentétben, homogénnek mondható. Számukra a NATO egyértelműen katonai integráció, amely részérdekeket (euroatlanti érdekeket, a Nyugat, a fehér ember érdekeit jeleníti meg a globális, a kelet- és közép-európai és Európán kívüli érdekekkel, a nem fehér emberek érdekeivel szemben), valamint a csoportérdekeket (a politikai elit, a tőkések és a keresztények érdekeit) védi fegyverekkel.

A NATO a megosztás és megosztottság, a kizsákmányolás és egyenlőtlenség szimbóluma, a mások kizsákmányolása által gazdagodók, a jól élők, de kisebbségben lévők akaratát megjelenítő katonai integráció. Ez a viszonylag egysíkú megközelítés minden bizonnyal a múltban is gyökeredzik: a VSZ létezése idején széleskörűen terjesztett, hivatalos NATO-ellenes érvek köszönnek itt vissza. (Önmagában véve ezen megközelítések valóság- és igazságtartalmát természetesen nem minősíti.) A NATO-kép kogens és permanens jellegé-

nek nyilván az is oka lehet, hogy a NATO önmeghatározása körül is zavarok tapasztalhatók, hogy a kétpólusú világ megszűnése után a NATO-célok és -feladatok meghatározása sem problémamentes.

Törésvonalak

A NATO-tagságot támogató hivatalos megközelítés a NATO-tagságot gyakran mint modernizációs eszközt és egyben mint modernizációs stratégiát, modernizációs irányt és modellt határozza meg. Az alternatív mozgalmak viszont – legalábbis Nyugaton – tagadják a modern ipari társadalom modelljét, és keresik a kiutat a hagyományos modernizáció válságából. Logikus lenne, hogy Magyarországon a NATO-tagság elutasításának indokai között kitüntetett helyet kapjon a modernizáció elutasítása. Ezzel szemben egyetlen szervezet, a Bokor bázisközösség utasítja csak el a NATO-tagságban megjelenő modernizációt. Nem kevésbé érdekes, hogy az alternatív mozgalom egyébként minden kritériumával rendelkező Alba Kör modernizációpárti. A két eltérő társadalomtípusban létező alternatív mozgalmak, saját társadalmuk eltérő modernizációs helyzete miatt, másként viszonyulnak a modernizációhoz. Míg Nyugaton az alternatív mozgalmak alternatív modernizációban gondolkodnak, addig a keleti „alternatív mozgalmak” a hagyományos, nyugati típusú modernizáció támogatói. Összességében tehát ebben az esetben is jól tetten érhető a keleti és nyugati alternatív mozgalmak elkülönülése, illetőleg jól látható az is, hogy a NATO-tagságot ellenzők kisebbik része tartozik csak az ún. alternatív mozgalmak vagy új társadalmi mozgalmak kategóriájába.

A NATO-tagságot igenlők és az ellenzők közötti törésvonal tehát nem a modernizáció és az alternatív ideológia mentén húzódik. A valódi törésvonal a NATO-nak mint szervezetnek, politikai-katonai struktúrának a megítélése, és a mindkét oldalt jellemző, a NATO-tagsággal kapcsolatos elképzelések mentén húzódik. Vagyis értékracionális prioritásokon és eredménycentrikus megközelítésen nyugszanak az állítások. Mivel a NATO maga is önazonossági problémákkal küszködik, illetőleg egy változásban lévő, még pontosan ismeretlen NATO-hoz való csatlakozásról van szó, továbbá mivel valódi következményeikről csak a csatlakozás vagy annak elmaradása után lehet beszélni, az eredménycentrikus megközelítésben emocionális, spekulatív elemek is – mindkét oldalon – szerepet kapnak. A NATO-tagságot ellenző szervezetek ellen felhozott „vádponthok” – miszerint „a haladás kerekét akarja visszaforgatni”, „a demokratikus jogállami berendezkedés ellen vannak”, „a fejlődést” vagy „az integrációt” ellenzik – nem felelnek meg a valóságnak. A rájuk kollektíven kimondott ítélet, vagyis, hogy szovjet-orosz elköteleződésűek

(is) lennének, egészen biztosan nem igaz közülük legalább nyolc szervezetre. Egyikükre sem érzem igaznak, hogy az 1989 előtti rendszer visszaállításában lennének érdekelték, továbbá, hogy – a parlamenti pártokkal ellentétben – a NATO-tagság legitimizációs kérdésként való kezelését szorgalmaznák. Mint ahogyan azt sem támasztották alá a kutatási eredmények, hogy a NATO-tagság eltérő megítélésének okai között meghatározó szerepe lenne a párt- és civil képződmények másságának, vagy a parlamenti pártok és a civil társadalom eltérő helyzetének.

Jegyzetek

1. A NATO-tagságot ellenző civil szervezetek névsora:

AK, Alba Kör – Erőszakmentes békemozgalom

BAL, Baloldali Alternatíva Egyesülés

BAT, Budapesti Autonóm Társulás

BOCS, Bokor Öko Csoport Alapítvány

Bb, Bokor bázisközösség

ETK, Egyetemes Létezés Természetvédelmi Egyesület Klubja (az ELTE Természetvédelmi Klub jogutódja)

FE, Fiksz Egyesület

LAÉT, Létminimum Alatt Élők Társasága

MET, Május Elseje Társaság (a Münnich Ferenc Társaság jogutódja)

SMA, Semleges Magyarországért Alapítvány

A NATO-tagságot ellenző szatellit szervezetek:

HM, Humanista Mozgalom („donor” párt: Humanista Párt)

MISZ, Marxista Ifjúsági Mozgalom („donor” párt: Munkáspárt)

2. „Tömbök nélküli békés Európát!” című felhívást aláíró szervezetek: BAL, Bb, ETK, FE, LAÉT, HM. A kiadás dátuma: 1995. augusztus 6. Forrás: Baloldali Alternatíva Egyesülés kiadványa. 1996. május 1.

3. A 12 szervezet által a nyilvánosság előtt rendszeresen használt, valamint a 6 szervezet által közösen kiadott felhívás által tartalmazott érveket vettem számba. Az említésre került érveket rendszereztem a fellelhető dokumentumok, írásaik és a képviselőkkel folytatott beszélgetések alapján. A rangsor az érvek előfordulási gyakorisága alapján készült, tehát a szervezetek, illetőleg a dokumentumok összes érvét próbáltam rendszerbe foglalni. A kategóriákat én alkottam meg, tehát azok az én saját szóhasználatomat tükrözik.

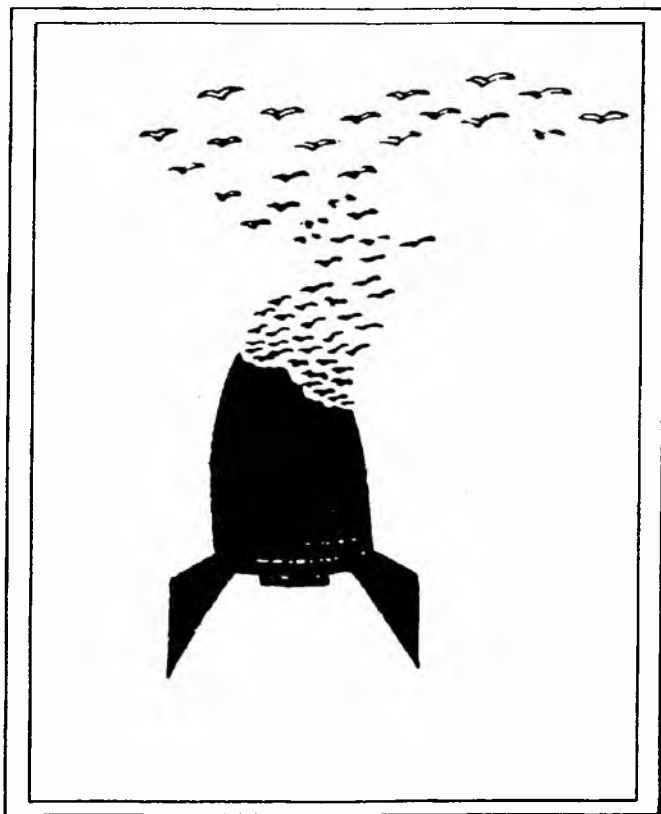
4. Teleki Pál öngyilkosságára azért történik hivatkozás, mert nem sikerült megakadályoznia a német csapatok Jugoszláviába vonulását. A párhuzam ebben az esetben: ne bocsássuk a NATO rendelkezésére az ország területét.

5. Hat szervezet közös felhívásában szerepel a két dátum. A párhuzam: a helsinki folyamatot a Budapesti Felhívás indította el.

A Helsinki Záróokmány a katonai tömbök nélküli, kollektív biztonságon és egyenlőségen alapuló békés és biztonságos Európát akarta megteremteni.

6. Magyar Gallup Intézet, 1996.

Társadalmi Szemle, 1997/3.

A NATO-tagság ellenzői

Csapody Tamás

A NATO-csatlakozással kapcsolatos közvélemény-kutatási adatok szerint a magyar lakosság – hasonlóan a cseh lakossághoz – ebben a kérdésben erősen megosztott. A NATO-tagságot támogatók és azt elutasítók, valamint a bizonytalanok párthovatartozása vagy pártonkívülsége, illetőleg civil szervezeti tagsága azonban ismeretlen. Mégis nyilvánvaló, hogy a Munkáspárt, a Magyar Igazság és Élet Pártja (MIÉP), a Humanista Párt és a Magyar Népjóléti Szövetség, illetőleg a Munkáspárt ifjúsági szervezete, a Marxista Ifjúsági Szövetség vagy a Humanista Párthoz kötődő szervezetek tagjai a NATO-tagságot ellenzők táborához tartoznak. E pártok közös jellemzője, hogy valamennyien parlamenten kívüli pártok, amelyek közül az 1994-es választásokon egy százalékot meghaladó szavazati arányt csak a Munkáspárt és a MIÉP ért el. A NATO-tagságot elutasító két legjelentősebb pártnak, a politikai paletta egymástól távol eső két oldalán állva, a kormány, illetőleg parlamenti pártok opponálásán kívül eddig nem volt közös nézőpontja. NATO-kérdésekben sem voltak mindig azonos hullámhosszon, hiszen a MIÉP talán egészen 1996 végéig ellentmondásosan vélekedett Magyarország NATO tagságáról. Az MSZP-től balra álló Munkáspárt és a Csurka István fémjelezte szélsőjobboldal azonban most is csak köszönő viszonyba került egymással, akcióközösségbe azonban most sem. A Munkáspárt elsősorban a parlamenten kívüli baloldal, a kommunisták, a marxisták és a volt reformkommunisták felé nyitott, illetőleg a Kapolyi László vezette Magyar Szociáldemokrata Párttal kötött választási szövetsége mögött nem kis részben a közös NATO-ellenesség húzódik meg. A Munkáspárt és MSZDP azon törekvése, miszerint baloldali civil szervezetekből és törpepártokból, valamint szakszervezetekből, érdekvédelmi szervezetekből létrehozson egy baloldali NATO-tagságellenes tömörülést, nem vált valóra, még akkor sem, ha ez a tömörülés – Baloldali Együttműködési Tanács néven – egyébként létezik, és ha a Munkáspárt NATO-csatlakozás elleni megmozdulásain ezen szervezetek tagjai is képviseltetik magukat. Ezekkel a szervezetekkel való együttműködés tette lehetővé, hogy a Munkáspárt által 1995 végén az Országgyűlésnek benyújtott népszavazási kezdeményezéséhez szükséges aláírások kellő számban összegyűljenek.

A Munkáspárt és a MIÉP NATO-tagságellenessége között azonban még több lényeges eltérés van. A Munkáspárt nézetei a marxista baloldali értékekből, a múltban gyökeredző politikai és gazdasági preferenciákból táplálkozik, míg a MIÉP NATO-tagságtól való idegenkedése rasszista, antiszemita, nacionalista elképzelésekkel keveredve jelenik meg. Az egymással alapvetően ellentétes ideológiai gyökerek miatt a két párt NATO-csatlakozásellenességét nem lehet azonos platformon emlegetni, még akkor sem, ha mindkettőjük pacifizmusra, békevágyra vagy erőszakmentességre való hivatkozása minden alapot nélkülöz, és részükről ez csak propagandafogásként értékelhető.

Nemcsak pártok, hanem civil szervezetek is ellenzik Magyarország NATO-csatlakozását. A gyenge, de létező civil társadalom számos – szám szerint 13 – NATO-tagságellenes szervezetet ismer. Ezek között vannak szatellit szervezetek (a Munkáspárt és a Humanista Párt szervezetei), van anarchista csoport (Budapesti Autonóm Társulás /BAT/), feminista szervezet (Zöld Nők), pacifista szervezet (Alba Kör), érdekvédelmi szervezet (Létminimum Alatt Élők Társasága /LAÉT/), vallási csoport (Bokor r. k. bázisközösség), és vannak baloldali szervezetek (Baloldali Alternatíva Egyesülés, Fiksz Egyesület, Május Elseje Társaság), valamint zöld csoportok (Bokor Öko Csoport Alapítvány, Egyetemes Létezés Természetvédelmi Egyesület Klubja). A pártok és a civil szféra határán lévő szürke zónába sorolható a nyugalmazott nagykövet, Bányász Rezső által vezetett Semleges Magyarorszáért Alapítvány (SMA) és a református lelkész, jelenleg vállalkozó, Éliás Ádám irányította Társadalmi Koalíció az Emberközpontú Politikáért (TK) szervezet. A két szféra határán mozognak, mivel a baloldali SMA közel áll a Munkáspárthoz, a TK pedig NATO-tagságot ellenző pártok, illetőleg párttagok felé egyaránt nyitott csoport. A vállalkozókat is tömörítő két szervezet egyaránt mozgalomalkotási igénnyel alakult meg, és egyaránt egyetlen témára, Magyarország NATO-csatlakozásának elutasítására „szakosodtak”, ami értelemszerűen magában foglalja azt is, hogy amennyiben céljuk valóra válik, akkor megszűnnek létezni. Mindenképpen különbség viszont közöttük, hogy az SMA NATO-tagságellenessége két és fél éves, míg a TK csak idén tavasszal bontott zászlót, továbbá, hogy az SMA-nek még mozgalomcsírává sem sikerült válnia, míg a TK „késői” jelentkezése ellenére is rendkívül aktív, és mindenképpen mozgalomkezdeménynek lehet tekinteni. Míg az SMA jórészt egyetlen ember – jobbára a semlegesség mellett érvelő – publicisztikai munkásságára épül, addig a TK tiltakozási módjai sokrétűek, és a TK viszonylag széles társadalmi támogatottsággal bír. Ehhez persze az is hozzátartozik, hogy a TK szélesre nyitotta kapuit, és mindenkit befogad – jöjjön az szélsőbalról vagy szélsőjobbról, vallási vagy szekularizált

szférából, párt- vagy civil oldalról, legyen pacifista vagy militáns –, aki ellenzi az ország NATO-csatlakozását.

Az említett két, mozgalmi igénnyel fellépő szervezet mellett létezik még a NATO-csatlakozás elleni hangokat is megpendítő, ám ennél többre eddig nem vállalkozó Társadalmi Érdekegyeztető Tanács (TÉT), valamint a földművelők érdekvédelmi szervezete, a METÉSZ. (Előbbinek Bányász Rezső az alelnöke, utóbbinak Kósa Gyula az elnöke. Kósa Gyula augusztus végi, NATO-tagságellenes kijelentései – eddig legalábbis úgy tűnik – csak „hirtelen felindulásból elkövetett”, egyszeri és egyéni verbális cselekedetnek minősülnek.)

Amennyiben számba vesszük a felsorolt szervezetek tagságát és szimpatizánsait, akkor egy igen jelentős szám kerekedik ki, hiszen csak a LAÉT tagsága 1,2 millió főt számlál. Az összkép azonban ennél sokkal szerényebb, mivel kidolgozottnak mondható NATO-tagságellenes elképzelései csak a Munkáspártnak, a MIÉP-nek, az Alba Körnek, a Baloldali Alternatív Egyesülésnek és a Társadalmi Koalíciónak vannak. Az összes többi szervezet – ideértve a társadalmi támogatottsággal nem rendelkező Szabó Albert vezette, nyíltan militáns, rasszista és antiszemita Magyar Népjóléti Szövetséget – a NATO kérdésében inaktív. Ha a szervezethez és mobilizáló képességet nézzük, akkor a legerősebbnek a Munkáspárt, a MIÉP, a Humanista Párt (Humanista Mozgalom) és a Társadalmi Koalíció mondható, míg a médiaképesség szempontjából a Munkáspárt, a MIÉP és az Alba Kör emelkedik ki.

Érdekesége a NATO-ellenes tiltakozásoknak, hogy azok ugyan sokrétűek (demonstráció, petíció, sajtónyilatkozat, polgári engedetlenségi akció stb.), de az utóbbi fél évben megfigyelhető a tiltakozási piac spontán felosztása. A Munkáspárt az utcai demonstrációkkal kevert környezetvédelmi problémákra (Taszár, amerikai katonák környezetszennyezése), a MIÉP az aláírásgyűjtéssel (ügydöntő népszavazás) és más témákkal összekötött nagyszabású rendezvényekre (politikai nagygyűlés), a Humanista Mozgalom más szervezetek megmozdulásainak (Munkáspárt, TK) erősítésére, az Alba Kör a sajtónyilatkozatháborúval kiegészített médiakérdésekre (ORTT Panaszbizottsága) koncentrált.

Nem tudni, hogy mit hoznak a NATO-tagságról rendezendő népszavazást megelőző hónapok. Nem tudni, hogy a Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium NATO-propagandája és a népszavazás körüli huzavona milyen ellenérzéseket vált ki a lakosságban, milyen hatással lesz a bizonytalanokodókra, és mennyiben mobilizálja, „lendíti be” a NATO-tagságot ellenző pártokat és civil szervezeteket. Úgy ítélem meg, hogy új, NATO-tagságot ellenző csoport fellépésére ugyanúgy nincs esély, mint a tagságot már ellenzők

összefogására és hatékony fellépésre. Mivel nemcsak a törvényhozói és végrehajtói hatalom, hanem a médiahatalom is egységesen NATO-párti, ezért a NATO-tagságot ellenzőknek éppenúgy nem lesznek követői, mint a két évvel ezelőtti, a mostanihoz hasonlóan Budapesten megrendezett közép-európai C + D fegyverkiállítás elleni Alba Kör szervezte tüntetésnek.

Mindezek miatt a NATO-tagságot ellenző szervezeteknek – a szélsőséges csoportoktól eltekintve – ugyan nagyon fontos a társadalmi jelenlétük és szerepük, viszont önmagukban véve egyáltalán nem tudják még megközelítően sem ellensúlyozni az említett másik oldalt. A népszavazás szempontjából szerepük azért értékelődött mégis fel, mert a NATO-tagságról rendezendő népszavazás kérdése most visszavonhatatlanul összekeveredett a földtulajdonlás kérdésével, ez pedig a kormánypártok és az ellenzék politikai ütközőterületévé vált. Mindent egybevetve tehát, amennyiben a népszavazás eredménytelen lenne, vagy a NATO-tagság kérdésében mégis nemleges eredmény születne, úgy annak mégsem elsősorban az ellenzők, hanem a parlamenti pártok lesznek az okai.

1997. szeptember

VI. FEJEZET

DÍSZTÁRCSÁK ÉS LÖKHÁRÍTÓK

Díztárcsák és lökhárítók

Vit László

A közvetlen elnökválasztás kapcsán ismét előtérbe került a „legdemokratikusabb” intézmény: a népszavazás. Miközben a pártok pillanatnyi érdekeiknek megfelelően fanyalogva vagy kategorikusan elutasítják a kigazdák kezdeményezését, maga a népszavazási intézmény mind távolabb kerül attól, hogy szolgálja azt, amire létrehozták: a törvényhozó hatalom külső ellenőrzését és befolyásolását. A pártok által kezdeményezett meggondolatlan vagy az aláírók tudatos becsapására épülő aláírásgyűjtések, illetve az aláírásokkal való visszaélések ugyanis alaposan kedvét szegték a civil mozgalmaknak. Csak végig kell nézni a kezdeményezések listáját, hogy levonjuk a következtetést: a népszavazási törvény 1989-es hatályba lépése óta az intézmény a parlamenten belüli pártok hatalmi harcát szolgálta. (Az egyetlen kivétel a LÉT, a Létminimum Alatt Élők Társasága által kezdeményezett aláírásgyűjtés volt, amely a parlament feloszlását akarta népszavazás tárgyává tenni, és ez alkotmánymódosításnak minősült volna, vagyis meghaladta volna a népszavazási törvény hatályát, így az Alkotmánybíróság értelmezése alapján alkotmányellenesnek bizonyult.) Több oka is van annak, hogy a népszavazás nem vált a „népszuverenitás-elvű hatalomgyakorlás alkotmányos intézményévé”, és nem szolgálja a kormányzati szervek működésében a „fékek és ellensúlyok” rendszerét, a hatalommegosztást. Elsősorban az, hogy a népszavazási törvény nem illeszkedik a mai politikai viszonyokhoz. A törvényt még a „kerekasztal-tárgyalások” előtt fogalmazták meg, és azok, akik a totális rendszer „ellensúlyát” vélték megtalálni benne, nem láthatták előre a politikai változásokat csakúgy, mint az akkori rendszer urai, akik a „fékeket” szerették volna lecsiszolni. A népszavazási törvény apropóját nyilvánvalóan a Bős-Nagymaros ügyében rendezett aláírásgyűjtés adta, és bár erről soha senki nem íratott ki népszavazást, az aláírásgyűjtés módját, a szükséges aláírások számát modellként fogadták el.

Így történhetett meg, hogy a népszavazási törvényben viszonylag jól határozták meg ugyan az aláírásgyűjtési feltételeket, de az is belekerült, hogy sem költségvetési kérdésben, sem pedig a nemzetközi szerződésben vállalt kötelezettség esetén, sem az országgyűlés által eldöntött személyi

kérdésekben, sem az adóügyekben, illetve alkotmánymódosító kérdésekben nem lehet népszavazást tartani. A dilemmát az jelenti, hogy valamennyi fontos kérdés, vagy legalábbis nagy részük, ebbe a kategóriába esik. Másrészt pedig az éppen ellenzékben lévő pártok, ha a törvény hatályát kibővítenék, még jobban kisajátítanák az intézményt.

Talán erre való tekintettel a pártok, megsejtve, hogy a törvény valóban a hatalmat befolyásoló fékké válhat, egy egészen elképesztő cikkellyel korlátozták a népszavazás hatékonyságát; a választási törvényben az eredményeséget a részvételi arányhoz kötötték. A választási törvény szerint ugyanis a népszavazás csak akkor érvényes, ha a szavazásra jogosult állampolgároknak legalább a fele részt vesz benne. Ezt a feltételt, legalábbis országos népszavazás esetében, csak egyetlen egyszer, Magyarország politikai aktivitásának fénykorában, a „négyigenes” népszavazás esetén sikerült teljesíteni. Nem kell különösebb látnoki képességekkel rendelkezni ahhoz, hogy leszögezzük, valószínűleg ez volt az utolsó alkalom.

Ez a módszer nemcsak azért elfogadhatatlan, mert szinte nincs rá példa más fejlettebb politikai rendszerű országban, hanem azért is, mert nincs szinkronban a képviselői, illetve a helyhatósági választások rendszerével sem, és az állampolgárok passzivitására számít. Nonszensz, hogy amíg egy országgyűlési képviselő elvileg néhány tucat reá leadott szavazattal beszélhat a parlamentbe, a helyi képviselőtestület tagja vagy polgármester lehet, addig a népszavazásra feltett kérdés csak akkor válik eldönthetővé, ha több mint hárommillióan mennek el szavazni. Köztudott, hogy olyan országokban, ahol huzamosabb ideje demokratikus viszonyok uralkodnak, az állampolgárok jó részét nem érdekli a politika. Még elnökválasztások, parlamenti választások esetén sem mennek el szavazni 30-40 százaléknál többen, és még kevesebb a népszavazás által érintett közügyek iránt érdeklődők száma.

A törvény persze „jogosan” tartott attól, ami végül is bekövetkezett. Attól, hogy a népszavazás intézményét a parlamentben ellenzékbe szorult, de a szükséges számú aláírás megszerzéséhez elegendő számú taggal rendelkező pártok fogják majd kihasználni. Az „utcán” tehát azok ütköznek meg, egyébként az előbb elmondottak miatt teljesen kilátástalanul, akik korábban már megmérkőztek, győztek vagy leszerepeltek. Egy-egy népszavazás alkalmával nem társadalmi vita kezdődik tehát, amint ez a népszavazás eredeti célja alapján elvárható lenne, hanem egy jól kiszámítható manipulációs játék folyik, amely a társadalom közönyére, érdektelenségére, politikai passzivitására és alulinformáltságára számít, és a törvény alapvető szándékát, a demokrácia kiterjesztését teszi semmivé.

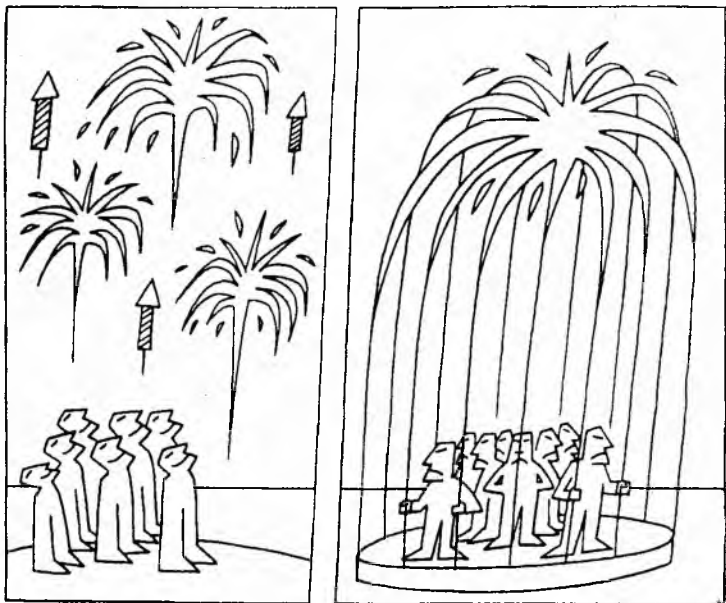
Halmai Gábor alkotmányjogász szerint „kész szerencse”, hogy az expó ügyében gyűjtött hitelesített aláírások száma nem érte el a megkövetelt szintet, így a parlament lefújhatta ezt a drága és reménytelen kezdeményezést. Annak ellenére, hogy ezt névlegesen nem parlamenti párt indította, a látszat ellenére, az expóról valójában nem volt társadalmi vita, csak pártcsaták, a „nép” pedig egyszerűen beletörődött az ügy egyes fordulataiba.

Míg a pártok korlátlanul indítanak aláírásgyűjtést, a civil társadalmi szervezetek számára már a kezdeményezés is elérhetetlennek látszik. A több mint százezer (nem kötelező érvényű kiírás esetén ötvenezer) aláírás gyűjtésére ugyanis csak komoly anyagi bázissal rendelkező országos szervezet alkalmas. Bár a limit – ha a pártstruktúrán keresztül indított gyűjtést tekintjük – talán kevésnek látszik, kérdéses azonban, hogy ilyen struktúrával nem rendelkező szervezet, alkalmi csoport az utcán, aluljárókban képes-e egyáltalán ennyi aláírást összegyűjteni. A gyűjtőknek csaknem „profiknak” kellene lenniük, hogy az Állami Népeesség-nyilvántartó Hivatal adataihoz való hozzájutás nélkül vagy molesztálás és igazoltatás elkerülésével valódi adataik beírására kérjék az egyáltalán nem félelemmentes aláírókat. (Ki szeret egy háromperhármas országban különböző listákon szerepelni?) A törvény tehát egyrészt elismeri a kezdeményezés népi jellegét, hiszen ez a nem hivatalos forma jelenti egyúttal a hatalmi féket, másrészt azonban nem tudja feloldani az ebből eredő ellentmondásokat, például azt, hogy a népszavazás titkos, de a népszavazást kérők adatait nyilvánosan ellenőrzik.

A magyarországinál alig kevesebb lakosú Svájcban a referendum kezdeményezéséhez ötvenezer aláírás kell, és hat hónap áll rendelkezésre. Ha a népszavazás valóban „vox populi” lehetne, akkor kérdésessé válna tárgyának a korlátozása is. Az amerikai gyakorlat szerint adóterhek és más közterhek viselése ügyében nagyon sok népszavazást rendeztek. A svájci törvényhozás egyes törvénycsomagok hatálybalépése előtt kötelezően bocsátja népszavazásra a törvényeket. Az „üzemszerűen” megrendezett népszavazás egyébként a közhiedelemmel ellentétben nem kerül sokba, ha okosan szervezik. A népszavazás nem biztos, hogy pénzkidobás akkor, ha egyes vitatható jogterületeken a törvényhozás számára világossá válik a közfelfogás. Az sem közömbös szempont, hogy a világnézeti, erkölcsi normák ügyében vagy a jövőt hosszú időre befolyásoló gazdasági kérdésekben a lakosság nyilvánítson véleményt, és helyette ne mintegy négyszáz képviselő döntsön.

Ezek után talán nem elhamarkodott kijelenteni, hogy a népszavazás intézménye ma Magyarországon inkább a „dísztárcsák és a lökhárítók” szerepét tölti be, mint a fékekét és az ellensúlyokét.

Magyar Hírlap, 1995. január 26.

Belépni vagy kívül maradni

Vit László

A NATO-népszavazás, ha egyáltalán kiírják, olyan kérdéseket hozhat felszínre, amelyeket eddig nem volt szokás emlegetni, hiszen a rendszerváltás megfel-lebbezhetetlen alapelveinek tekintették őket. Az eddigi népszavazási kísérletek olyan vitás ügyeket feszegettek, amelyek a rendszer keretein belül maradtak. Most azonban többről van szó. A NATO-népszavazást a pártok egyaránt kényelmetlennek, hovatovább a parlamenti demokrácia elleni kihívásnak tekintik. Itt van mindjárt a Nyugathoz való csatlakozás posztulátuma. Pártpolitikusok vélik egybehangzóan, hogy a nyugati integráció katonai és gazdasági követelményei nem választhatók el egymástól. Aki csatlakozásunkat kérdő-jelezi meg, az Európába igyekvésünket, vagyis a „politikai közmegegyezés” alapjait veti el. Ha ezt elfogadnánk, azonnal fel kellene oszlatni a parlamentet, hiszen a legújabb közvélemény-kutatás szerint csak a lakosság 49 százaléka vallja magát NATO-pártinak.

Nem lehet persze tudni, a népszavazás résztvevői mennyire lesznek tudatában annak, hogy az Európa-politikáról voksolnak. Valószínűbb, hogy az egyre szegényedő társadalmi rétegek részéről tanúsított úgynevezett „baloldaliság” inkább csak ráérzés a gazdag Európához tartozás illúziójára. A védelmi költségek drasztikus megemelkedése jobban izgatja őket, semhogy egy ellenséggép nélküli katonai szervezet hiábavalóságán meditálnának.

De a Thürmer-féle népszavazást nem lehet kézlegyintéssel elintézni. Olyan kérdést érint, amelyben nincs társadalmi konszenzus. Maga a népszavazás kétségtelenül idő előtti. De nem azért, mert amíg a NATO bővítésének ütemterve nem dőlt el, addig nincs miről beszélni, hanem azért, mert a közvélemény nem ismeri eléggé a tényleges érveket. A jelenlegi népszavazási törvény különben sem kedvez a közvetlen demokráciának. A szavazást nagy valószínűséggel azok az állampolgárok döntenék el, akik semmit vagy nagyon keveset tudnak a kérdésről, és ráadásul el sem mennek szavazni. Kényes helyzet csak akkor alakulhatna ki, ha a választásra jogosultaknak legalább a fele leadná szavazatát, márpedig az eddigi választási tapasztalatok alapján ez aligha valószínű.

Ha a szavazás nem is lenne eredményes, a közügyek iránt fogékony társadalmi csoportok valószínűleg elutasítanák Magyarország NATO-csatlakozását. Az is valószínű, hogy a NATO megítélése olyan kérdés, amely túlmutat a pártkereteken, és a problematikát teljesen ellentétes irányból közelítő különböző célú és mentalitású szervezetek és egyének kerülhetnek általa ideiglenesen „közös nevezőre”.

A NATO-t ellenzik az alternatív békecsoporthoz, az erőszakellenes mozgalmak, az antimilitaristák, valamint lelkiismereti okokból az erőszak minden formája ellen tiltakozók; a baloldali értékrend képviselői, elsősorban a világ gazdasági felosztásának és az újgyarmatosításnak az ellenfelei; az államhatalom, a központosított rendőri és katonai szervezetek túlsúlyának kritikusai és az anarchisták; az ipari, technikai alapú társadalom bírálói, elsősorban a környezetvédők és más alternatív mozgalmak és személyek; a szociálisan hátrányos helyzetűek, akiket a katonai költségvetés növekedése érzékenyen érintene; a „szélsőbal” képviselői, akik a hagyományos marxista alapon ítélik el a kapitalizmust; a réalpolitikuskok, akik Magyarország geopolitikai helyzetéből indulnak ki és az orosz katonai fenyegetést komolyan veszik, valamint az oroszellenes politikát gazdaságilag is hátrányosnak tartják; mindazok, akik félnek egy lehetséges atomháborútól, és ha nem is elvi alapon, de egy lehetséges atomkatasztrófától való félelmükben szeretnék távol tartani a térségtől az atomfegyvereket, beleértve a telepítés elvi garanciáját is, hiszen ez éppúgy ürügy lehet az első csapásra.

De ellenzi vagy ellenezheti Magyarország NATO-csatlakozását a jobboldalnak azon része, amely nemzeti alapon szerveződik és elutasítja a szuverenitás bármilyen megnyirbálását; azok a demokraták, akik a NATO vezető erőinek egyre nagyobb mértékű politikai és gazdasági beavatkozásától, a demokrácia formálissá válásától tartanak, az amerikai befolyás és a mindenkor magyar kormányok elkötelezettsége miatt; azok, akik a NATO-bővítés időbeli elhúzódságában egy újabb „ideiglenes vasfüggöny” leeresztését látják, és félnek, hogy mindez egymás ellen fordítja a kelet-európai országokat, és megnehezíti vagy lehetetlenné teszi a magyar kisebbségek helyzetét. Nyilvánvalóan elleneznék a bővítést azok is, akik reménykednek egy kelet-közép-európai régió megteremtésének lehetőségében, és óvnak az egymást túllicítáló, különutas, posztkommunista banánköztársaságok létrejöttétől.

Arról persze szó sincs, hogy a szóban forgó csoportok valamiféle egységfrontot hoznának létre a rendszer megdöntésére. Legfeljebb a demokratikus érdekérvényesítés próbálkozásáról beszélhetünk, amely a gazdaság és a technika önérvényesítő hatalmával száll szembe. Ennek ellenére máris megkez-

dődött a közvetlen demokrácia lehetőségeinek megnyirbálása. „A törvény megszületése óta eltelt hat évben annyit fejlődött a magyar politikai kultúra, hogy ehhez kell igazítani a népszavazásról szóló törvényt is” – jelentette ki a Központi Statisztikai és Népszámnyilvántartó Hivatal vezetője. Valki László nemzetközi jogász pedig egyenesen azt javasolja, hogy nem kell felvenni a Thürmer-féle kesztyűt, értelmezzük a népszavazást véleménynyilvánításnak.

Beigazolódni látszanak Marcuse-nak a fejlett ipari társadalomról vallott nézetei. Szerinte a Nyugat a szó szoros értelmében nem ismeri el a demokráciát mint az egyes társadalmi csoportoknak azt a döntési mechanizmusát, amely szükségleteik kielégítéséért folyó küzdelmüket szabályozná. Minthogy a technikai haladás az uralom és a koordináció olyan rendszerévé szélesedik, amely megbékíti a szemben álló erőket, megszabadítja tagjait a güröléstől és az uralomtól, ezért az ellene való tiltakozás is értelmetlen. Olyan rendszer jön létre, amelyben a társadalmi változás féken tartása a cél, és nem juthat érvényre olyan intézményi változás, amely a termelési folyamatoknak és az emberi létezésnek új módjait hozná magával. Minden olyan elem, amely rontja az ellentétek integrációjának hatékonyságát, szembekerül a racionális, illetve annak vélt társadalomképpel, kívül kerül a rendszeren. A fejlett ipari társadalom demokráciafogalmának tehát egy eleve meghatározott érdek szerinti körön belül kell maradnia.

Csakhogy Kelet-Közép-Európában egyelőre szó sincs jólétről. Ezek a társadalmak nemcsak technikailag fejletlenek, de a politikai hatalom technikai eszköze, a demokrácia, vagyis a társadalmi fejlődés féken tartásának technikája sem olyan hatékony eszköz, mint az úgynevezett jóléti társadalmakban. A posztkommunista demokráciatechnikák még nem képesek önként bevonni a társadalmat a „felhőtlen” jólét megvalósítását célzó gazdasági tevékenységbe (vagy egyszerűen csak elhitetni velük, hogy értelmetlen szembekerülniük vele). Éppen ezért ebben a régióban jóval durvább vagy rafináltabb eszközökre van szükség, hogy a „nyilvánvaló” gazdasági és politikai hátrányokkal járó nonkonformista vagy egyszerűen szociális jogokat követelő mozgalmakat és kezdeményezéseket mint az Egész zökkenőmentes működtetését fenyegető alternatívákat elfojtsák.

Magyar Hírlap, 1995. november 21.

Népszavazás és demokrácia

Csapody Tamás

Ugyanazon a napon, amikor a szabad demokraták frakcióvezetője a demokrácia újabb sérelmének nevezte, hogy „ellenforradalmi izgatásért” elítélték a legtiszteltebb kínai ellenzéki politikus, a magyar parlament a demokrácia sérelmére döntött a NATO-csatlakozásról szóló népszavazási kezdeményezés elutasításáról. Thürmer Gyulát ugyan távolról sem lehet a legtisztelietremelőbb ellenzéki politikusnak nevezni, és természetesen letöltendő elítéléséről sincs szó, cselekedete, „a népszavazás kezdeményezése” azonban mégis „ellenforradalmi izgatással” ért fel. Ezért volt „kénytelen” a parlament a demokrácia érdekében antidemokratikusan eljárni. A politikai elit szemében a Munkáspárt a régi rend szimbólumaként van jelen, így az általa képviselt NATO-ellenesség rendszerellenességgel, rendszerváltás-ellenességgel ér fel, az alkotmányos demokrácia, a jogállam kialakításának kerékkötőjeként jelenítődik meg. A parlamenti pártok szemében a rendszerváltás folyamatosságát és kiteljesedését töri meg már önmagában véve az is, hogy a Munkáspárt valós politikai erőként tud megjelenni. Ennek a nézetnek a NATO ügyében különös hangsúlya van, hiszen azok szemében, akik a NATO-tagságban látják a nyugati értékekhez való visszavonhatatlan csatlakozás zálogát és az orosz befolyástól való végleges szabadulást, nos, azoknak a Munkáspárt NATO-ellenessége ellenforradalmi cselekedet, amit antidemokratikus eszközökkel is irtani lehet. Az ellenforradalmi besorolásnak azonban van egy másik fontos oka is. Ez pedig az, hogy a NATO-ellenesség lehet az a zászló, amely integrálni képes a parlamentből végre-valahára kiszorult és atomizálódott szélsőséges és valóban nacionalista erőket. A parlamenti pártok a még törekeny demokráciát féltették a szélsőségesek fellépésének veszélyétől. A szélsőségesek koalíciójától való félelem azért sem nélkülöz minden alapot – állítják a NATO-barátok –, mert egyrészt a parlamenti pártok között is vannak szélsőséges nézeteket vallók, amelyeknek az aktivizálódása nem kívánatos, másrészt több parlamenti pártnak megvan a maga saját, parlamenten kívül rekedt szélsőséges „alteregója”. (Az MSZP feledtetni akarja MSZMP-s múltját, hivatalos utódpart jellegét, az MDF a MIÉP-től akar végleg szabadulni.) A NATO-csatlakozás kérdése az elmondottakon kívül elsősorban azért lett politikai és

néhány hétig elsődleges politikai kérdés Magyarországon, mert a probléma thürmerizálódott. Ez a Munkáspárt részéről azt jelenti, hogy Thürmer Gyula és pártja politikai ambícióinak, küzdőterepének a NATO-kérdést választotta. A probléma thürmerizációjában azonban parlamenti pártok is aktívan közreműködtek. Tudatosan arra törekszenek, hogy a NATO-probléma ne csak kizárólag thürmerinek tűnjék, hanem az is legyen. A látszat fenntartásában érdekeltek, hiszen addig, amíg minden NATO-ellenes megnyilvánulásra a Munkáspárt árnyéka vetülhet, a kérdés kezelhetőbbnek látszik: a Munkáspárt ügyeként, és nem országos „orientáltságú” problémaként kell kezelni. A thürmerizált NATO-ellenességből több dolog következik.

1) Mivel egy hiteltelen üzenethordozó sajátíthatta ki a NATO-ellenesség pozícióját, ezért a NATO-csatlakozás, a NATO-ellenesség gondolata Magyarországon szalonképtelenné és hiteltelenné vált. Aki most a Munkáspárttól bizonyítottan teljesen függetlenül népszavazáspárti merészel lenni, azt a politika, a közélet, a társadalom és a média kiközösítéssel fenyegeti, mert csatlakozásellenes érveit a Munkáspárt bitorolja.

2) A parlamentnek, a pártoknak nem kell vitába keveredniük a racionális, a jogos, a politikai, a katonai, az ökológiai, a vallási, a pacifista stb. ellenérvekkel és az ezeket képviselő csoportokkal. A NATO-barátok a NATO-ellenes véleményt hangoztatókat szeretnék besorolni a thürmeri körbe, a Munkáspárt szekértolóinak nevezni őket (*besározás*). Amennyiben ez valami miatt lehetetlen, legalább az érvelését nevezik thürmerinek (*összemosás*). Amennyiben még ez a beállítás sem lenne elég az illető személy vagy mozgalom diszkvalifikációjához, akkor nacionalistának, szélsőségesnek vagy naivnak állíthatnak be (*stigmatizálás*). Ha ez sem vezet eredményre, mert a szóban forgó csoport érvrendszere történetesen több lábon áll, akkor belekényszerítik az alternatív (ökológiai, pacifista stb.) skatulyába, ezáltal kísérelve meg elvenni a dolog élet (*súlytalanítás*).

3) Az, hogy az értelmiség nem vállalja a NATO-val kapcsolatos ellenérzéseit, rámutat egy másik fontos problémára is: nevezetesen, hogy súlyos zavarok vannak az értelmiségi identitással. Az értelmiség egyrészt különböző törésvonalak mentén „életre-halálra” megosztott, másrészt „elpártosodott”, függetlenül attól, hogy formálisan tagja-e vagy sem valamelyik pártnak. Az értelmiség elkötelezett értelmiség, csak az a baj, hogy pártok, ideológiák, egzisztenciális előnyök felé köteleződött el, és nem a szellemi-lelki függetlenség, az igazmondás és az objektivitás irányába. Ez a NATO kérdésében azt jelenti, hogy a parlamenti hat párt befolyása az értelmiségre teljesen mondható; az

értelmiségi elit párthű elítélként viselkedik, hogy a párteliteken belül nincsenek olyanok, akik ellent mernének-akarnának mondani, hogy a társadalom értelmiségi elitje súlytalan, hogy nincs ma Magyarországon ellenelit.

4) A politikai elit nemcsak egymással kíméletlen és arrogáns, hanem kifelé is, a nézeteivel szembehelyezkedőkkel is, legyenek azok pártok, mozgalmak vagy egyének. A pártosodás bármelyik részén helyet foglaló pártok toleranciaküszöbe a NATO-ellenesség vonatkozásában nagyon alacsony. Különösen szembetűnő ez ügyben az antalli vonalnak és a liberálisoknak az intoleráns magatartása. Előzőek az antalli euroatlanti örökségre hivatkozva, utóbbiak Weimart, Jaltát és Dániát emlegetve képtelenek feldolgozni a demokrácia hatodik évében, hogy a NATO-csatlakozás paradigmáján kívül is lehet felelősen gondolkodni. A NATO-népszavazás elutasításának az „ellenforradalmasításán” és a thürmerizáció jelenségén kívül van egy harmadik fő oka is. Ez pedig az, hogy egy pillanatig fönnállt annak a reális veszélye, hogy annak kapcsán kialakul egy egységes, NATO-csatlakozás elleni egységfront. A képviselők attól tartottak, hogy a NATO ügye katalizál egy olyan társadalmi mozgalmat, generál egy olyan társadalmi összefogást, amely ellen a hitelét veszített hat párt és a média egyaránt tehetetlen. Jól észlelték, hogy a népszavazás lehetett volna az a közös nagy ügy, amely megmozgathatta volna a társadalmat, amely mentén a civil társadalom megszervezhette volna önmagát, amely életre hívhatta volna az alternatív mozgalmak szövetségét, amely aktivizálhatta volna a békeegyházakat, amely megteremthette volna a maga pártszintű képviselőtét, mondjuk egy zöld-alternatív párt alakjában. Létrejöhetett volna az alternatív életérzést és a posztmodern értékeket képviselőkből, a nemzeti és univerzalista liberálisokból, a baloldaliakból, a civil értékeket preferálókból egy új gyűjtőpárt. A népszavazás mozgósíthatta volna nemcsak a politikával elégedetleneket, a lázadókat, de megoszthatta volna a parlamenti pártokat (lásd magyar katonák horvátországi kiküldésének kérdése) és szavazótáborait. Ennek kapcsán kitöltődhetett volna egy, a társadalomban létező űr. A népszavazás elmaradásának nyertese a hat parlamenti párt, vesztese az egész társadalom. A több szinten zajló kommunikáció eredménye a valós társadalmi vita elmaradása, a kérdés „ellenforradalmasítása”, átpolitikálása és thürmerizálása, és rossz, múltat idéző mederbe terelődése. Célja a Munkáspárt, a szélsőségesek kiűzésével együtt a NATO-csatlakozás-ellenesség kiűzése a közgondolkodásból. A parlamenti pártok mindezzel nem törődve úgy vélik, hogy a rendszerváltás egyik utolsó nagy csatáját nyerték meg, amikor elutasították a népszavazást, holott a demokrácia egyik nagy csatáját veszítette el az ország.

A magyar demokrácia mítosza

Vit László

Az Alkotmánybíróság nem hozott egyértelmű ítéletet a NATO-népszavazás elutasítása ügyében, hiszen a törvény különböző értelmezhetősége nyilvánvaló. Az új népszavazási törvény gyors beterjesztésének ez lehet az indoka, de semmiképpen sem ez a fő célja. Bihari Mihály politológus, országgyűlési képviselő a törvénytervezet egyik előkészítője úgy nyilatkozott, hogy a népszavazási törvény ma már elavult, hiszen csak azért jött létre, mert a törvény alkotói, az 1989-es ellenzékiek arra számítottak, „hogy az MSZMP vagy jogutódja lesz a parlament többségi pártja”. Vagyis olyan ellensúlyra volt szükségük, amely gátat szab egy demokratikus választással parlamentbe kerülő „antidemokratikus” párt túlzott hatalmának. Bihari Mihály úgy véli, minthogy a rendszerváltás után ilyen túlsúly nem jöhet létre, a „fekre”, vagyis „erős” népszavazási intézményre sincs szükség.

Valójában inkább arról van szó, hogy a közvetlen demokrácia egy alkalmas törvény által túlságosan is megkötné az éppen többségben lévő pártok kezét. A népszavazások révén viszonylag könnyen lehetne a parlamenti többségi döntéseket megkérdőjelezni, a mindenkori ellenzéknek a mindenkori kormánypártot tetemre hívni. A hatalom tehát okkal akar megszabadulni ettől az ellensúlytól. Az pedig a magyar demokrácia egyik sajátossága, hogy ebben az elvben minden párt többé-kevésbé egyetért. A magyar népszavazási kísérletek eddigi elnémitására elégnék bizonyult a „törvényes” joghézagok, a formai hiányosságok „tetten érése”. Az országos népszavazások közül csak egyetlenegy, a „négyigenes” futott be némelyek szerint dicsőnek aligha nevezhető pályát (hiszen jobbára a már bekövetkezett eseményről lehetett áldöntést hozni, mint például a munkásörség megszüntetése). Míg a többi országos népszavazásra felvetett kérdés túlságosan is mélyre akart hatolni, és így költségvetési vagy alkotmányban rögzített tabukat érintett, a helyi népszavazások téjé legtöbbször csak a település egyesülése vagy szétválása volt. A népszavazások kudarcát mégsem a törvény hibái okozták vagy a lakosságnak a magasra szabott részvételi arány miatti közönye, hanem az, hogy a politikai hatalom érezte: a rendszerváltozási hőskornak, amely a népszavazást a demokráciamítosz részének tekintette, egyszer és mindenkorra vége.

A NATO-kérdésről szóló népszavazás parlamenti elutasítása, a NATO-kompatibilis fegyvervásárlások, a boszniai katonai jelenlét, „szövetségesi” elkötelezettségünk és feltétel nélküli, szinte már ízléstelen felajánkozásaink, a különböző politikai és gazdasági engedmények ezt bizonyítják. A NATO-csatlakozás ügyében kezdeményezett népszavazás volt a rendszer toleranciájának határa. Minthogy a törvény kisebb-nagyobb belső ellentmondásai már nem szolgáltattak az elutasításhoz formai kibúvókat, mondvacsinált érveket kellett gyártani. Talán a politikai indítékú elutasításhoz az is hozzájárult, hogy a NATO-népszavazást az MSZMP egyik utódpártja, a Munkáspárt kezdeményezte, tehát a „demokrácia védelmében” ugyanazzal a hatpárti egyetértéssel és politikai érveléssel támaszthatták alá a jogsértést, mint amilyen alapon létrehozták a törvényt. Más kérdés, hogy az alkotmányt és a demokráciát a rendszerváltás pártjai ugyanolyan módon sértették meg, mint ahogy azt annak idején az állampárt utódjáról feltételezték.

Ráadásul a demokrácia ilyenén „nyesegetése” közben a Nyugatra mutogatnak, és a liberális képviselői demokráciákra hivatkoznak. Ez az érvelés azonban sántít. A kelet-európai demokráciákban hiányoznak a Nyugaton erős intézmények és civil szervezetek, amelyek ellensúlyozhatnák a képviselői rendszer hátrányait. Ugyanakkor itt az állam erősebb, mint valaha, minden különösebb hivatalos egységesítő ideológia nélkül is. Tudván, hogy a rendszerváltás eufóriája elpárolgott, a lényeges törvényeket és döntéseket egy szűk réteg szeretné meghozni. A népszavazási törvény ellehetetlenítése csak az egyik lépés ebbe az irányba.

De a nyugati liberális demokrácia azért sem lehet mintakép, mert ez a demokrácia sem az aktív közéleti részvételre épít, hanem az egyéni szabadságjogok kiterjesztésének ígéretével a még létező nagyobb társadalmi közösségek megosztására törekszik. Minthogy azonban a helyi demokrácia erős, az élet kevésbé függ a központi politikai döntésektől. Egyébként is az európai integráció szorosabbá válása után a központi kormányok szerepének csökkenése várható. A közvetlen regionális döntéseket elég lesz Brüsszelben összehangolni vagy megerősíteni. Ha Magyarországon és Kelet-Európában – ahol az európai csatlakozásra a leginkább hivatkoznak – a trendekkel dacolva a közvetlen demokrácia aláásására készülnek, akkor az „Európához csatlakozás” csak üres szólam marad.

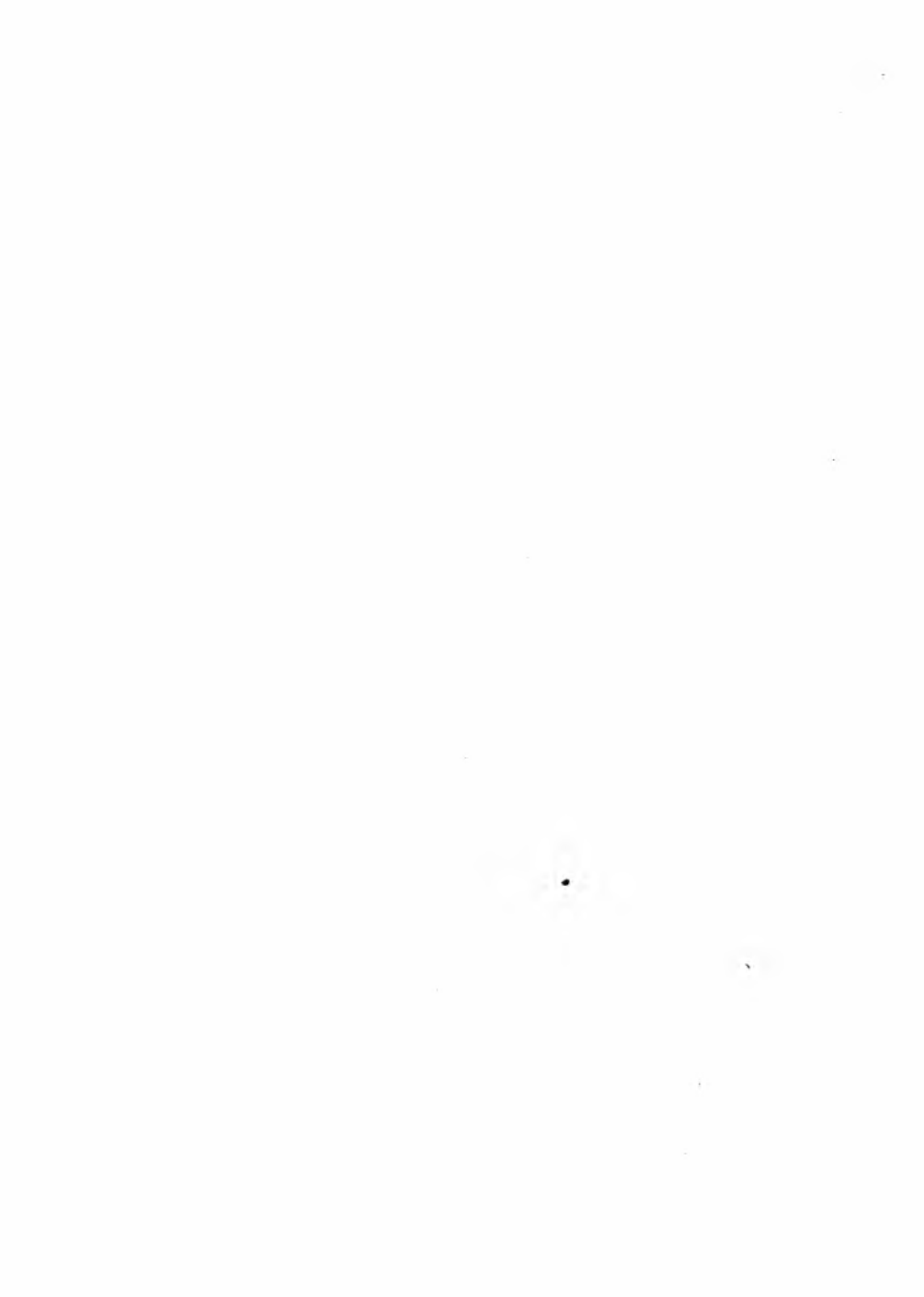
Az elutasítás logikája alapján Magyarország nem írhatta volna alá az atomcsend- és az atomsorompó-egyezményeket sem, amelyek egy elméletileg lehetséges, de nem kívánatos esemény megakadályozására szolgálnak. Valójában persze az „1989. évi XVII. törvény 4. paragrafus (2) bekezdésében

foglaltak alapján a jelen esetben döntéshozatal céljából” a népszavazást nem a döntési helyzet hiánya miatt vetette el a parlament, hanem azért, mert ez a szándéknyilvánítás már megtörtént.

Aktuálpolitikai motívumok vezérlik a törvényhozást az új népszavazási törvény megalkotásánál is. Nemcsak a népszavazás kezdeményezéséhez szükséges aláírások számát akarják radikálisan megemelni, hanem magát a döntési jelleget is ki akarják iktatni a törvényből. Az új törvény az ügydöntő népszavazás fogalmát mint feleslegest törölné, hiszen a parlament „természetesen” figyelembe venné a véleményeket. De még ha hihetnénk is ezekben az ígéretekben, a közvetlen demokrácia döntéseit a mindenkor politikai viszonyoknak rendelnék alá. Ezáltal a népszavazás döntési primátusa szűnne meg, a társadalmi vélemény a közvélemény-kutatás szintjére süllyedne. Nem beszélve arról, hogy teljesen felesleges pénzkidobás lenne 300-400 ezer aláírást összegyűjtve több millió állampolgárt véleménynyilvánításra ösztökélni csak azért, hogy egy néhány ezer fős mintán elvégezhető statisztikai adathoz jussanak.

Miféle demokráciára számíthatunk, ha a NATO-népszavazás elutasításának körülményeiből indulunk ki? Hiszen a Honvédelmi Minisztérium megbízta a Gallup Intézetet a választópolgárok pénzéből, hogy „idő előtt” megkérdezze a választók egy részét: „Belépjen-e Magyarország a NATO-ba?” Csakhogy egy a Medián által végzett „nem hivatalos” kutatás is megerősíti: épp a Gallup Intézet által végzett közvélemény-kutatás alapján juthattak a pártpolitikusok a végkövetkeztetésre, hogy a választók elutasítanák a NATO-csatlakozás feltételeit, a külföldi csapatok magyarországi állomásoztatását, a védelmi kiadások növelését és atomfegyverek telepítését.

A következtetés eredménye ismert, ráadásul még a közvélemény-kutatás részleteit is „elfelejtették” nyilvánosságra hozni. Bihari Mihály szerint a népszavazásnak elegendő lenne a törvények megerősítését szolgálnia. Csakhogy az a törvény, amely mint a NATO-csatlakozás esetében is, kész helyzet elé állítja a választókat, csupán a formális demokráciát szolgálja. Ha pedig a választások „népfrontosodnak” olyan kérdésekben is, amelyek túlnőnek a politikai rendszer döntési keretein, az ország egyre inkább kiszolgáltatottá válik a nagy nemzetközi játszmában is. Olyannyira, hogy feltételek és előnyök nélkül kénytelen lesz kiárúsítani egyetlen megmaradt értékét, geopolitikai helyzetét.

A népfelség jogai

Kolláth György alkotmányjogással beszélget Vít László

Lehet, hogy a jelenlegi parlamenti demokrácia döntéshozási mechanizmusa összeegyeztethetetlen azzal, amit a civil társadalom beleszólási jogának tartunk? Azt szokták mondani, hogy értelmetlen is lenne két párhuzamos döntéshozó rendszer egymás melletti működtetése, mivel az emberek négyvenként úgyis választanak. Valamelyik pártra leadják a voksukat, és az bizonyos kérdésekben elmondta a választóknak, hogy mit akar, ezt vagy betartja, vagy nem, de végül is ennek a felhatalmazásnak szellemében cselekszik. Azaz teljesen felesleges az embereket újra és újra megszavaztatni.

Szerte a világon nagy probléma ez, de az igazán jó, kiegyensúlyozott megoldást sehol nem találták még meg. Természetesen nem mehetünk vissza több ezer évvel az athéni demokráciáig, a közvetlen véleménynyilvánításhoz. De a másik véglet sem tökéletes megoldás. Szabad választanunk négy évre egy képviselőt, de milyen biztosítékok szolgálnak arra, hogy a kedvezményezett mégis az adófizető választópolgár legyen, hiszen ő adott felhatalmazást a közhatalomnak és nem fordítva. Épp ezért a plurális demokráciában, legyen ez parlamenti vagy bármilyen, a polgár nem ad oda minden jogot a választás kapcsán, hanem valamennyit fenntarthat magának. Ezek azok a jogok, amelyekkel ő népszavazáson vehet részt, közvetlenül is kifejezheti akaratát, sőt felül is bírálhatja a parlamentet. A népszavazás intézménye arra való, hogy a legfontosabb döntéseket, vagy azokat, amelyeknek hatása túlnő a négyéves cikluson, az állampolgár maga hozhassa meg.

Alkotmánybíróági döntés is megerősítette, hogy a magyarországi rendszer elsődlegesen parlamenti demokrácia. Elsődlegesen, de nem kizárólagosan. A nép általi közvetlen hatalomgyakorlás ehhez képest járulékos. Hangsúlyozom, járulékos, de nem mellékes. A civil társadalom részvétele a nagypolitikában persze eléggé problematikus egy posztindusztriális társadalomban. Különösen akkor, ha nincs kétkamarás parlament, amely a társadalom differenciált önkormányzati, köztisztületi stb. érdekeit a felsőházban, a második kamarában egységesíti. Van ahol gyakori népszavazásokkal oldják meg ezt

a kérdést. Nálunk, azt gondolom, a második kamara ezért is lenne célszerű. Mindenekelőtt a helyi ügyekben lenne szükség a legtöbb népszavazásra.

Vajon az alkotmányban biztosított jogok megvalósíthatók-e pusztán a parlamenti demokrácia által? Vagy mi a helyzet akkor, ha az Alkotmány, elég határozottan ugyan, de csak utal egy állampolgári jogra? Lehet-e például a NATO-ügyben követelt népszavazást ezen az alapon jogszerűen lefűjni?

A kérdés úgy sarkítható, hogy ha egyszer az Alkotmány egy jogot egy mondatban megállapít és garantál, akkor vajon mi múlik azon a törvényen, ami ezt a jogot továbbviszi. Mire való az a törvény, hogy korlátozza, vagy hogy érvényre jutásban segítse az állampolgári jogot? Ha egyszer az Alkotmány adott egy jogot az állampolgároknak, akkor a hatalomnak azt tiszteletben kell tartani. Nem az a dolga, hogy csűrös-csavarással, politikai célszerűség vagy más tényezők mérlegelésével elvegye ennek az élet és esélyeit, hanem az, hogy szolgálja.

Úgy vélem, akkor mennénk vissza egy kissé a politikai őskorba, ha lehetetlenítenénk a népszavazás intézményét. Ha egy kicsit körülnézünk a világban, akkor a fejlődés ebből a parlamenti demokráciából inkább a civil társadalom térnyerése irányába folytatódik. Nyugat-Európában, amelyet példaként tekintenek, regionális vagy lokális szinten nagyon is régóta közvetlen döntéshozói rendszer van. Az emberek olyan társadalmat alkottak maguknak, amelyben sokkal közvetlenebbül beleszólhatnak a döntésekbe. Sajnos Európa keleti felén, vagy még keletibb felén ez hiányzik. Elismerem, hogy a népszavazás teljes jogkörű elismerésének esetleg lehetnek nehézségei Kelet-Európában, mivel szélsőséges pártok, csoportok ezzel esetleg visszaélhetnek. Ugyanakkor az intézmény kiiktatásának is súlyos hátrányai lehetnek.

Egyetértek. De amellett, hogy én is ellenzem a szélsőséges pártok törekvéseit, szakmai szempontból el kell ismernem, hogy a parlamenten kívüli pártoknak kevés lehetőségük van a politikai jelenlétre. Tehát, ha az Alkotmány sáncain belül indul el egy aláírásgyűjtés a törvényben bízva, azt legfeljebb politikailag lehet bírálni, de alkotmányjogi szempontból lehetetlen helyzetet teremteni hiba.

Egyébként is a szerencse forgandó, előfordulhat, hogy azok fognak valami mellé fölzárkózni, akik azt most vadul ellenezték. Esélyt, lehetőséget kell adni a parlamenten kívüli pártok és más társadalmi erők részére is. Az olyan megoldás, amely elvenné a terhek viselőjének, az állampolgárnak

a kedvét attól, hogy komolyan vegye a demokráciát és éljen a jogaival hatalmas hiba, magát a plurális demokráciát is rosszul érinti.

A társadalom politikai beleszólása több szempontból is ellentmondásos itt Kelet-Európában. Nyugaton ugyanis eleve a parlamenti demokrácia is másképpen működik. Egy törvény bevezetése előtt a tervezetet nemcsak a parlamentben, de a társadalomban is nagy viták kísérik.

Emlékezzünk csak, még a korábbi rendszer társadalmi vitái is tökéletesen elhibázott, minden szempontból kezelhetetlen és a társadalom számára fogyasztathatatlan törvénytervezeteket akadályoztak meg. Nem lehetett volna szó társadalmi vita nélkül korszerű egyesülési jogról, párttörvényről és sok minden másról sem. A társadalom egészséges önvédelmi reflexe, vészcsengője szólalt meg, amire a hatalom odafigyelt. Kár kikapcsolni ezeket a vészcsengőket. A törvénytervezetnél elsősorban az számít, hogy elemezze valaki, hogy mit fog majd az kiváltani, mit okoz a lakosságnak. A különböző társadalmi rétegekre milyen terheket hárít. Mutat-e megértést az emberek iránt. Ha ilyen elemzések nincsenek, akkor a törvény szépen szerkesztett normatív célgyűjtemény, de hatástalan marad a társadalomra.

Térjünk rá a NATO ügyében kezdeményezett népszavazás elutasítására. Ön szerint az az érv vajon elfogadható-e, hogy nem időben történt ez a kezdeményezés, vagyis nem tudunk miről dönteni?

Én a dolog politikai, pénzügyi és más összefüggéseivel most nem szeretnék foglalkozni. Alkotmányjogásként azonban két fontos dolgot mondanék. Ha egyszer a népszavazási törvény azt mondja, hogy az állampolgárok alkotmányos joga a népszavazási indítvány, akkor a közhatalomnak ezt tiszteletben kell tartania. Ez következik a hatalommegosztásból is, melynek – kevesen tudják – maga a nép is tényezője. Az időszerűség vagy a célszerűség nagyon fontos politikai kategóriák, de nem közjogiak. Ilyen feltételek a népszavazási törvényben nincsenek, és nem azért, mert rossz a törvény. Ha egyszer a polgárok kellő számú aláírása összejött, akkor egész egyszerűen nem mérlegelheti a törvény alapján az Országgyűlés, hogy hajlandó-e kiírni vagy sem a népszavazást. Ki kell írni az ügydöntő népszavazást. Viszont lehetett volna változtatni előbb a törvényen, a törvény ésszerű betartatása érdekében. Lehetett volna változtatni például a három hónapos kiírási időn. Azaz össze lehetett volna hozni a törvényben előírt állampolgári jogok garanciáját a politikai, pénzügyi és más célszerűséggel. Nagyon nagy baj, hogy ez nem történt meg. A jogszerűségre vagy legalább a jogszerűség látszatára minden

rendszer kényesen ügyel. Ha a népszavazási törvényt praktikus okokból meg lehet sérteni, akkor lehet más okból, máskor is. Fontos tehát, hogy a jogállam tartsa tiszteletben saját törvényeit, mert csakis ezen az erkölcsi alapon van joga elvárni a polgárok jogszerű magatartását is.

Úgy értsen, hogy utólag azt sem szabadott volna eldönteni, hogy ez a népszavazás véleménynyilvánítónak minősül és nem ügydöntőnek?

Ez elég bonyolult jogi probléma. Sokszor, amikor törvényeket szerkesztenek és valamiben nem sikerül a jogalkotóknak konszenzusra jutni, akkor gyakran a problémát besöprik a szőnyeg alá. Ezt is meg kellett volna oldani 1989-ben. Kimondani, hogy mikor, mitől véleménynyilvánító, illetve milyen fogalmak és kategóriák szerint ügydöntő a népszavazás. Ezt a törvény elegánsan „átlépte”, nem oldotta meg. Ezáltal hagyott egy kiskaput, amelyen ki-be lehet sétálni. De azért mégsem érzem megoldhatatlannak a problémát, mert elegendő számú hiteles aláírás összejövedele esetén, ha a polgárok nem népi kezdeményezést indítottak, azaz nem a téma napirendre tűzését kérték, hanem döntést akartak, ezt a döntésüket tiszteletben kellett volna tartani. Hiszen ha a nemzetközi gyakorlatra támaszkodunk, azt tapasztaljuk, hogy ha a kormány kezdeményez népszavazást, az többnyire véleménynyilvánító. Ezzel szemben, ha a polgárok, akkor az rendszerint ügydöntő szokott lenni. Tehát nekünk a törvény fogyatékosága ellenére a korrekt nemzetközi trendhez kellett volna igazodnunk.

Tudom, hogy ön nem szeretne politikával foglalkozni, egy kérdést mégis meg kell vizsgálnunk. Tegyük fel, az állampolgárok kezdeményeznek valamit. Természetesen az élet nem áll meg, a kormányzat politizál, és a politikai tevékenységével az alapvető helyzetet meg tudja változtatni. A NATO-kérdés esetében Magyarország végül is belépett a boszniai békefenntartó rendezésbe, ami azt jelenti, hogy az ország könnyebben kerülhet a NATO-ba. Tehát döntéseket hozott abban a kérdésben, amelyben egy népszavazási kezdeményezés indult, egy eldöntetlen vita tart. A politikai gyakorlat tehát valójában hatást gyakorol a kezdeményezésre, alapvetően megváltoztatja az eredeti körülményeket Ugyanakkor azoknak, akik aláírtak nincs mozgásterük, mert egyszer odaadták az aláírásukat, és ettől kezdve gyakorlatilag nem szólhatnak bele az ügy menetébe. Sőt, az aláírás kezdeményezője vagy gyűjtője sem!

Így van. Két megjegyzést tartok fontosnak hozzátenni. Az egyik, hogy valóban nem szabad manipulálni a választópolgárok akaratával. Nem vita-

tom, hogy a kormánynak jelentős mozgástérre van szüksége a kül- és belpolitikában. Ráadásul tudom, nemcsak mirajtunk múlik egy ilyen csatlakozás. Butaság volna az integrációs törekvéseinket formális jogi eszközökkel lehetetlenné – vagy akár csak kétségessé – tenni. Pusztán azt mondom, hogy a kormány számára, amely a hatalommegosztás egyik tényezője, kötött az adott mozgástér. Az a koordinátarendszer, amelyet számára az alkotmány, a népszavazási törvény, tehát a jogállam szabályszerűsége kijelöl. Azon a kereten belül mindent, azon kívül semmit. De hiszek abban, hogy egy törvénymódosítás megoldást hozott volna. A jogállam határait viszont nem szabad átlépni semmiféle indok alapján, a játékszabályokat be kell tartani.

Népszabadságnak szánva, 1996. január 15.

Egy népszavazási kísérlet jogszerűsége

Csapody Tamás

„Akarja-e Ön, hogy Magyarország a NATO tagja legyen?” – tette fel a kérdést a Munkáspárt 1995 őszén, azon a népszavazást kezdeményező íven, amire legalább 142 540, legfeljebb 146 298 hiteles aláírást sikerült összegyűjtenie.¹ A Munkáspárt országos népszavazási kezdeményezését az Országgyűlés 1995 decemberében elutasította.² Ennek nyomán a kezdeményező az Alkotmánybírósághoz fordult, amely 1996 februárjában meghozott végzésében kimondta, hogy hatáskör hiányában az indítványban foglalt alkotmányossági panaszt és egyéb kérelmeket visszautasítja.³ Megítélésem szerint a népszavazási kezdeményezés elutasításának egyik fő oka a népszavazás következményeitől való félelem volt. Az alábbiakban ezzel és az Országgyűlés elutasításának jogi érveivel, jogi megközelítésével foglalkozom, annak ellenére, hogy véleményem szerint az elutasítás valódi indoka nem jogi természetű, hanem politikai gyökерű.

Új ellenzéki párt a láthatáron?

Egy országos népszavazásnak önmagában véve is jelentős politikai súlya van. A népszavazásnak – függetlenül tárgyától és kimenetelétől – komoly politikai „felhajtóereje” van, hiszen megmozgatja az egész társadalmat, számtalan médiaszereplést eredményez – hosszú ideig a figyelem középpontjába lehet kerülni vele. Azt, hogy a népszavazás mint politikai „demonstráció”, annak konkrét tartalmától függetlenül mit jelent, az 1989-es ún. „négyigenes” népszavazás óta mind a hat parlamenti párt és a parlamenten kívül rekedt Munkáspárt is pontosan tudja. Közös vonása mindkét kezdeményezésnek, hogy olyan „tárgyra” irányult, amely az éppen hatalmon lévők szándéka ellen való volt, és amely kérdésben a hatalom és az ellenzék többsége (1989) vagy a parlament egésze (1995) is egyetértett, azaz mindkét kezdeményezés a többség által kidolgozott politikai menetrend ellen lépett fel. Mindkét eset kisebbségi, erőszakos obstrukciós „vállalkozásként” jelent meg, amikor is az akció megindításakor a népszavazás kiírásához szükséges 100 ezer aláírás összegyűjtésének esélye minimális volt, és a kezdeményező(k) távoli, alig ismert szervezet(ek) volt(ak).

A hatalom oldaláról szemlélve a két kezdeményezés célja között is van azonosság, hiszen 1989-ben a rendszerváltás elkezdése, míg 1995-ben a rendszerváltás folytatása vagy irányváltása, esetleg elakadása lehetett a tétje a népszavazásnak. A két népszavazási kezdeményezés sorsából az is következhet, hogy – ismert okok miatt – az 1989-ben a hatalmon lévők ereje sokkal gyengébb volt, mint az 1995-ben hatalmon lévőknek, avagy az akkori hatalom e tekintetben sokkal inkább megengedő és ellensúlyok beépítésére nyitottabb volt, mint a mostani.

Mint ismeretes, az SZDSZ–Fidesz népszavazási kezdeményezésre akkor került sor, amikor a két párt potenciális szavazóbázisa a felére csökkent, s előrevetítette annak árnyékát, hogy az SZDSZ nem éri el a 4%-os parlamenti küszöböt. A népszavazást követően három és fél hónap alatt a szabaddemokraták választási bázisa megnégyszereződött, tagjainak száma közel megháromszorozódott, és a pártok toplistáján a nyolcadikról a negyedik helyre jött fel. Az SZDSZ ennek a népszavazásnak a következményeként tudott kilépni az elszigeteltségből, és vált befolyásos politikai erővé.⁴

A nemzetközi népszavazás-történet is ismer hasonló eseteket. Éppen egy európai integrációs szervezetbe, az Európai Közösségbe igyekvő Dánia és Norvégia esetében kisebb politikai földcsuszamlást okozott az EU-tagságról szóló 1972-es népszavazás. Mindkét országban felbomlott a politikai egyensúly, pártszakadások jöttek létre, új pártok alakultak és a pártlojalitás is megváltozott.⁵

Az 1994-es országgyűlési választásokon a szavazatok 3,19 százalékát elnyerő Munkáspárt a legerősebb parlamenten kívüli párt, amely 1995-ben 25,2 millió forintot kapott a központi költségvetésből. A Munkáspártnak 1995 végén ugyanannyi tagja volt, mint az MDF-nek (25 ezer), minimálisan kevesebb (2 ezer fővel), mint a negyedik legtöbb tagot számláló KDNP-nek, és lényegesebb több (10 ezer fővel), mint a Fidesznek. A párt szervezettségét mutató alapszervezetek számát tekintve az MSZP (2500) és a FKgP (1700) után a Munkáspárt (1100) a harmadik helyen áll, lényegesen megelőzve az itt nem említett többi parlamenti pártot. (Ez a szám az MDF alapszervezeteinek (587) közel a duplája, a Fidesz alapszervezeteinek (300) közel négyszerese!) Az 1994. év pénzügyi zárómérlegét alapul véve, a legtöbb tagdíj az MSZP (21 millió Ft) után a Munkáspárt (13 millió Ft) kasszájába folyt be. Mindezek nyomán talán nem túlzás azt mondani, hogy a Munkáspárt rendelkezik mindazon adottságokkal, amely a jelenlegi mintegy 2-3 százalékos tetszési indexét a népszavazást követően (és általában véve az ellenzéki pártok népszerűtlenségének „hátszelével”) a 4–6 százalékra növelhette volna, ami

komoly esélyt adott volna a Munkáspártnak arra, hogy 1998-tól ismét parlamenti párt legyen.

Kommunikációs vákuum

A hat parlamenti párt jelentős részben azért utasította el a népszavazási kezdeményezést, mert félt annak kimenetelétől, attól, hogy esetleg érdektelenségbe fullad a népszavazás, vagy hogy elutasításra talál Magyarország NATO-csatlakozása. Megítélésem szerint a képviselők megalapozottan tartottak ettől, mivel az általuk létrehozott „kommunikációs vákuum” elnyeléssel fenyegette csatlakozási elképzeléseiket.

A parlamenti pártok teremtette kommunikációs vákuum több szintű. A pártok programjaikban nem dolgozták ki a NATO-csatlakozás érvrendszerét, és tagságuk nem vitatta meg a csatlakozás kérdését (párton belüli kommunikációs vákuum), a pártok nem vitatkoztak egymással a csatlakozásról („parlamenti” kommunikációs vákuum), és nem alakult ki társadalmi vita a csatlakozás körül (médiумok és lakossági kommunikációs vákuum).

A NATO-csatlakozással kapcsolatban a Honvédelmi Minisztérium sajtóirodája végzett kutatásokat.⁶ 1995 első három hónapjában az általuk szemlélzett elektronikus médiumok és napi- valamint hetilapok alapján végzett közlemények tartalomelemzése nyomán a sajtóiroda egyik munkatársa arra a megállapításra jutott, hogy nem alakult ki valódi vita a csatlakozásról, nem voltak szakértői anyagok és közérthetően megfogalmazott elemzések, csak politikai deklarációk hangzottak el. A nevezett időszakban szinte kizárólag olyan politikusok nyilatkoztak, illetőleg olyan magyar (69,2%) és nyugati (28,2%), valamint orosz (2,6%) politikusokra hivatkozva jelentek meg híradások – összesen 383 esetben –, akik, illetőleg amelyek biztonságpolitikai, katonai szakértőket nem is idézetek. A közlemények döntő többsége NATO-csatlakozáspárti volt. A csatlakozás elleni üzenetet 116 hír hordozott (11,3%), míg annak feltételeivel 676 hír foglalkozott (65,8%). A kutatás kimutatta továbbá, hogy a NATO-csatlakozás szükségességének indoklásait (számszerint 91-et) 6 csoportba lehet sorolni. Magyarország NATO-tagsága melletti érvek leggyakoribb eleme az volt, hogy „elköteleztük magunkat” (53,8%), míg a harmadik leggyakoribb a „kormányprogram előírja” (11,0%) érvtípus volt. (A kettő együtt 64,9%-ot tesz ki.) Az előzőekben azt is láthattuk, hogy a NATO-csatlakozásra vonatkozó üzenetek 65,8%-a vonatkozott a csatlakozás feltételeire, tehát, ahogy az idézett tanulmány is megállapítja, az egyik politikai szándékot egy másik politikai szándékkal támasztottak alá, és kevés

valódi érvet használtak, továbbá, a „miértre” nem, csak a „hogyanra” koncentráltak. A csatlakozás állami szándéknyilatkozatára történő hivatkozással, továbbá leginkább a már korábbi elkötelezettséggel „igazolták” a csatlakozás szükségességét. (A kutatás eredményei az előző év első három hónapjára vonatkoznak, de következtetéseit az egész évre érvényesnek tartom.)

Mindebből következik, hogy a politikai elit a NATO-csatlakozást eldöntött tényként kezelte, ex cathedra beszélt róla, dogmaként és nem vitára bocsátandó, megkérdőjelezhető és megváltoztatható elhatározásként viszonyult hozzá.

A politikai elit a népszavazás kezdeményezéséig azt hitte, hogy parlamenti és társadalmi vita nélkül végigvihető a NATO-csatlakozás. Mivel ez nem volt vitatéma, mellette szóló érvek sem kerülhettek felszínre, ezért a média is csak az argumentáció nélküli NATO-igenlésről tudósított. A hatalom nem számolt komolyan a NATO-ellenzők föllépésével, arra meg végképp nem számított, hogy népszavazásra kerülhet sor 1995–96-ban. Az Országgyűlés hatalmas hibát követett el: nem tartotta fontosnak a közvélemény tudatos befolyásolását és meggyőzését, azaz nem fordított semmilyen figyelmet a PR-tevékenységre. A Tisztelt Ház igazának biztos tudatában nem „bocsátkozott” párbeszédbe a lakossággal. A népszavazási kezdeményezés és az elegendő számú aláírás összegyűjtése teljesen váratlanul és felkészületlenül érte. A népszavazás megtartása esetén nem hogy nem maradt volna ideje a PR-tevékenységre, de 1995 végéig el sem jutott a ezen tevékenység irányelveinek kidolgozásáig, továbbá nem lett volna „muníciója” a PR-munkának, hiszen nem állt rendelkezésre kidolgozott érvrendszer. Egy ilyen elő nem készített helyzetben, akkor, amikor a lakosság mintegy 40 százaléka egyébként is bizonytalan a csatlakozás dolgában, a népszavazás megtartása valóban több mint vakmerőség lett volna a NATO-csatlakozáspártiak szempontjából. A hatalom ebben a kérdésben az erő politikáját folytatva, addigi logikáját követve, hatalmi választ adott a kérdésre: nem írta ki a népszavazást.

Az országgyűlés határozata

Miután a fentiek alapján bizonyítottnak veszem, hogy az Országgyűlés politikai, hatalmi okokból utasította el a Munkáspártnak a NATO-csatlakozásra vonatkozó népszavazási kezdeményezését, az alábbiakban az elutasítás jogi alapjaival foglalkozom.

Az Országgyűlés a népszavazást elutasító, mindössze 11 soros határozata egyaránt elutasítja az ügydöntő és a véleménynyilvánító népszavazás megtartását.⁷ Az első esetben ezt semmilyen indoklás nem követi, a határozat

pusztán csak kijelenti, hogy ez esetben népszavazás „nem rendelhető el”. Az utóbbi esetben indoklásként az mondatik ki, hogy „nem időszerű, mert ebben a kérdésben a Magyar Köztársaság jelenleg nincs döntési helyzetben”. A határozat utolsó mondatában az Országgyűlés kötelezettséget vállal arra, hogy „a döntéshez szükséges pontos feltételek megismerését követően a Magyar Köztársaság NATO-hoz való csatlakozásának kérdésében népszavazást” fog elrendelni. Mivel a határozat tervezetét elkészítő Alkotmány- és Igazságügyi Bizottság határozattervezetét szó szerinti fogadta el az Országgyűlés, az indoklás vonatkozásában ennél több információ nem áll rendelkezésre.⁸

A határozat azáltal, hogy mindkét népszavazási módot megemlíti, továbbá azáltal, hogy nem dönt arról, hogy melyiknek is minősíti azt, elismeri, hogy a kezdeményezés egyaránt lehet ügydöntő és véleménynyilvánító. A cél elérése szempontjából elegendő lett volna azt a kezdeményezést elutasítani, aminek minősítették, attól függetlenül, hogy a kezdeményezők szándéka mire is irányult, vagy, hogy a kezdeményezés „besorolása” jogszerű-e vagy sem. A két forma együttes emlegetése már önmagában véve a törvényértelmezők bizonytalanságát tükrözi („bármelyik legyen is, véleményünk róla azonos”), továbbá számos következménnyel jár, közte azzal, hogy mindkettőt „meg kell érvelni”. Ezzel szemben az ügydöntő népszavazás elutasítását egyetlen, semmilyen érvet nem tartalmazó mondattal intézi el a határozat. A véleménynyilvánító népszavazás elutasításának egyetlen okát annak időszerűtlenségében látja. Ezzel együtt a határozat meghatározza annak fogalmát is: az időszerűtlenség a döntési helyzet jelenlegi hiányát kell érteni.

Az időszerűtlenség fogalmát nem ismeri a népszavazásról szóló törvény (továbbiakban: Nsztv.), és egyetlen bekezdése sem hozható vele összefüggésbe.⁹ Nem is ismerheti, hiszen hogyha ismerné, az egész népszavazás intézménye vesztené el jelentőségét, kiüresedne a népszavazás tartalma, és formális lehetőséggé válna. Ebben az esetben ugyanis csak akkor lehetne népszavazást kiírni, csak akkor lehetne népszavazás tárgyává tenni bármit, ha annak időszerűségéről külön döntenek, ha az megfelel az időszerűség kritériumának. Külön kellene pontosan definiálni az időszerűség-időszerűtlenség fogalmát, de még így is, a dolog természete miatt megfoghatatlanul tág lehetőséget biztosítana az aktualitástól függő és szubjektív jogértelmezésre. A nem parlamenti pártok által kezdeményezett népszavazás esetén a mindenkori parlamenti pártok, a parlamenti pártok kezdeményezése esetén a mindenkori kormányzó többség dönthetne a kezdeményezés „időszerűségéről”, azaz a mindenkori hatalmi érdek szabad érvényesülésére adna nyílt lehetőséget. E

kritérium bevezetése esetén alkotmányossági kételyek is felmerülnének, hiszen ez a népszuverenitás érvényesülésének alapvető korlátozását jelentené. A népszavazási kezdeményezés elutasításának indoka tehát jogilag értelmezhetetlen, jogi alapokat nélkülöző szubjektív érv, önmagában véve jogkövetkezmények nélküli, adott tárgyban relevanciával nem rendelkező vélemény.

Az időszerűtlenség fogalma nem tévesztendő össze a Nsztv. által ismert, sőt nevesített népszavazásra nem bocsátható tiltott tárgykörök fogalmával.¹⁰ A munkáspárti kezdeményezés ugyanis a népszavazásra „alkalmas” tárgyak körébe tartozik, mivel a NATO-csatlakozás olyan, az Országgyűlés hatáskörébe tartozó döntés, amelynek tárgya a „törvényhozás elhatározása”, „nem törvényi formát igénylő, de országos jelentőségű kérdések eldöntése”.¹¹ Az Alkotmánybíróság 1993-as határozatának indoklása kimondta, hogy „az Alkotmány sem pozitív, sem negatív módon nem határozza meg kifejezetten a népszavazásra bocsátható ügyek körét”¹², továbbá, hogy a népszavazási törvény „csaknem minden, az Országgyűlés hatáskörébe tartozó ügyben lehetővé teszi országos népszavazás kiírását”¹³, valamint, hogy „nincs jogi akadálya annak sem, hogy az Alkotmány értelmezésével az arra felhatalmazott szervek – az Alkotmánybíróság vagy maga az Országgyűlés – további kizáró okokat vezessenek be”¹⁴. Mivel sem az Országgyűlés, sem pedig az Alkotmánybíróság nem nevesített a Nsztv.-ben felsoroltakon kívül további kizáró okokat, és a felsorolt kizáró okok egyike sem vonatkoztatható a munkáspárti kezdeményezésre, a népszavazás tárgyát tekintve a népszavazás kiírásának semmilyen törvényi akadálya nem volt.

Az sem lehet vita tárgya, hogy a NATO-csatlakozás ügye, pontosabban a NATO-csatlakozáshoz – most és később – szükséges törvények meghozatalában és a belépéssel kapcsolatos politikai döntés kimondásában az Országgyűlés az illetékes, hiszen a „legfelsőbb államhatalmi és népképviselői szerv”¹⁵, és a „népszuverenitásból eredő jogait gyakorolva”¹⁶ az Országgyűlés köti meg a „Magyar Köztársaság külkapcsolatai szempontjából kiemelkedő fontosságú nemzetközi szerződéseket”¹⁷. A NATO-csatlakozás ügye pedig mindenképpen ebbe a kategóriába tartozik.

Ügydöntő vagy véleménynyilvánító?

Alapvető jogi kérdés, hogy a munkáspárti népszavazási kezdeményezés ügydöntő vagy véleménynyilvánító népszavazási kezdeményezés volt-e? E kérdésre adott válasz egyáltalán nem közömbös, hiszen alapvető különbség van a kettő jogkövetkezménye között, mivel az ügydöntő népszavazás eredménye

az Országgyűlésre kötelező, és két évig ugyanabban a kérdésben nem lehet népszavazást kiírni, illetőleg nem lehet megváltoztatni a népszavazás eredménye nyomán keletkezett helyzetet, míg a véleménynyilvánító népszavazás nem köti az Országgyűlést, „csupán állampolgári közreműködést, befolyásolási lehetőséget biztosít a döntések meghozatalában”¹⁸.

A megkülönböztetés jelentősége azonban más szempontból, a népszavazás kiírása-kiírhatósága miatt bír különös fontossággal. Ennek megítélése a Nsztv. két paragrafusa alapján történhet.¹⁹ Amennyiben a két bekezdést összeillesztjük, akkor ez a nyelvtanilag és logikailag egyaránt zavaros mondat kerekedik ki belőle: „Országgyűlés köteles elrendelni” a „döntéshozatal céljából elrendelt” népszavazást, „ha legalább 100 ezer állampolgár kezdeményezi”. Vagyis az Országgyűlés akkor köteles legalább 100 ezer hiteles aláírás esetén kiírni a népszavazást, ha előtte ő maga már ügydöntő kezdeményezésnek nyilvánította azt. Ez azonban – mint láttuk – nem történt meg. Más kifogás is felmerül azonban ezzel kapcsolatban. Mégpedig az, hogy a Nsztv. világosan kimondja, hogy „a kötelező erejű (obligatórius) népszavazást tekinti elsődlegesen alkalmazandó intézménynak a véleménynyilvánító (konzultatív) jogi változatához képest”.²⁰ Ezt a prioritási sorrendet az Alkotmánybíróságnak egy korábbi végzése sem változtatja meg, bár kétségtelenül tágitja az Országgyűlés mozgásterét, amikor azt mondja, hogy „a Nsztv. keretei között az Országgyűlés joga és kötelezettsége határozni” arról, hogy „ha a népszavazási kezdeményezésben feltett kérdésből ez nem tűnik ki világosan – a kérdés alkalmassága alapján eldöntse, hogy döntéshozatal céljából elrendelt vagy véleménynyilvánító népszavazást ír-e ki”.²¹

Az Alkotmánybíróság egyrészt hangsúlyozza a Nsztv. keretei közötti jogértelmezést (vagyis a prioritási sorrend betartásának kötelezettségét változatlanul hagyja), másrészt a döntési joghoz kötelességet is társít (nemcsak joga van dönteni, de határozni is kell róla), harmadrészt a döntés lehetőségét feltételhez köti (csak akkor dönthet, ha a kérdésből nem tűnik ki világosan a szándék). Az Alkotmánybíróság tehát három feltétel egyidejű megléte esetén ad lehetőséget az Országgyűlésnek arra, hogy saját maga tegyen különbséget ügydöntő és véleménynyilvánító népszavazás között. Sem a Nsztv., sem pedig az Alkotmánybíróság nem nevesít más olyan eseteket, amikor az Országgyűlés döntési helyzetben lenne, tehát az Országgyűlésnek semmilyen más esetben nincsen döntési kompetenciája. Vagyis a munkáspárti népszavazási kezdeményezést a főszabály miatt obligatórius népszavazási kezdeményezésnek kellett volna tekinteni. Ennek figyelmen kívül hagyása esetében a kiegészítő szabály szerint kellett volna eljárni, és határozatba kellett volna

foglalni a döntést. A kérdés már csak az, hogy a mellékszabály alkalmazására volt-e alapja az Országgyűlésnek?

A Munkáspárt kezdeményezése egyértelműen ügydöntő népszavazás kezdeményezésére vonatkozott. Ez logikusan következik abból, hogy a Munkáspárt a Nsztv. idézett szabálya miatt²² törekedett legalább 100 ezer hiteles aláírás összegyűjtésére. Vagyis azon jogszabály szerint járt el, amely az ügydöntő népszavazásra hivatkozik, tehát megalapozottan állítható, hogy a kezdeményező szándéka az ügydöntő népszavazás kezdeményezésére irányult. A kezdeményezés körülményeiből eredően (a Munkáspárt közismert NATO-csatlakozásellenessége, a csatlakozásellenes döntés kikényszerítésének szándéka) még nyilvánvalóbbá tette a kezdeményező szándékát. Ez az álláspont még akkor is tartható, ha a szándék konkrét kimondására nem került sor, vagy ha ezt az Alkotmánybírósághoz beadott alkotmányossági panasz nem tartalmazta volna.²³

A népszavazási „típus” kimondására egyébként eddig sohasem volt szükség, ennek számonkérése a kezdeményezőkn szokatlan, hiszen precedens nélküli, hogy a legalább 100 ezer hitelesített aláírással rendelkező népszavazási kezdeményezést az Országgyűlés minősítés tárgyává tett volna, és hogy véleménynyilvánítónak nyilvánítsa azt.

Az elmondottak fényében megállapítható, hogy egyrészt, mivel a Munkáspárt népszavazási kezdeményezésére sikerült a több mint 100 ezer hiteles aláírást összegyűjteni, másrészt, mivel a kezdeményező szándéka egyértelműen ügydöntő népszavazás megtartására irányult, harmadrészt pedig, mivel az Országgyűlés nem döntött arról, hogy minek minősíti a kezdeményezést, negyedszer, mivel törvény mondja ki az ügydöntő népszavazás megtartásának elsődlegességét a véleménynyilvánítóval szemben, ötödször, mivel a kérdésfeltevés nem hagy kétséget a kezdeményező szándéka felől, a népszavazást, mégpedig annak ügydöntő formáját az Országgyűlésnek ki kellett volna írnia.

Az országgyűlési különhatározat záradéka

A határozat végén az Országgyűlés kötelezettséget vállal a népszavazás kiírására „a döntéshez szükséges feltételek megismerését követően”. Ez a határozathoz csatolt „önként vállalt” kötelezettség se logikailag, se jogilag, se műfajilag nem következik a határozatból. Nincs illeszkedési pont a munkáspárti és parlamenti népszavazás között, e vállalás egyszerűen kilóg a szövegből, kompenzációs záradékként hat, olyan, mint egy utólagos kárpótlás.

Ez a népszavazási ígéret újabb jogi abszurditást tartalmaz, nem beszélve arról, hogy maga a kötelezettségvállalás mibenléte sem egyértelmű, továbbá, hogy az ígéret szándékosan hamis és félrevezető üzenetet is hordoz.

A beígért népszavazás jogilag ugyanis éppen úgy értelmezhetetlen, mint a határozat korábbi kijelentései, ez a „vállalás” önmagában véve semmit nem támaszt alá, az elutasításnak semmilyen jogi alapot nem ad. Népszavazás későbbi kiírásának garantálása nem szentesítheti és legitimizációs többletet sem képes adni a mostani elutasításhoz, a jövőbeli népszavazás megtartásának ígéretéből nem következik a mostani elutasítás jogossága. A kezdeményezés egy konkrét, és nem egy, a bizonytalan jövőben megtartandó népszavazásra irányult. A határozat olyat ígér, amit senki nem kért, a kezdeményezésnek nem ez volt a tárgya.

Jogi probléma, hogy a határozat nem tesz különbséget ügydöntő és véleménynyilvánító népszavazás között, amikor kötelezettséget vállal a népszavazás későbbi megtartására. (Teszti ezt mindazok után, hogy a kezdeményezés esetén, ugyanebben a határozatban ezt ő maga is szétválasztja és külön kezeli!) A leírtak alapján a kötelezettség bármelyik népszavazási típusra vonatkozhat, tehát az is elképzelhető, hogy a T. Ház véleménynyilvánító népszavazásra gondolt, ami a hatályos törvény szerint semmire sem kötelezné az Országgyűlést. Ebben az esetben a népszavazás megtartásának vállalása nem jelentené az Országgyűlés hatalmának korlátozását, vagyis a NATO-csatlakozás kérdésében a hat párt hatalma továbbra is korlátlanul tudna érvényesülni.

A népszavazás későbbi megtartása nem jelent merőben új kötelezettségvállalást, hiszen a kormányprogram szinte szó szerint ugyanezt már tartalmazza.²⁴ Ezen a téren mindössze annyi történt, hogy a kormányprogram vonatkozó részét az ellenzéki pártokkal is sikerült elfogadtatni. A kormánypártok és ellenzék viszonyában és a parlamenti munkában ez lehet hogy újdonságot hozott, de a kormányprogramnak az érvényre juttatása és a kezdeményezés szempontjából nem.

A határozat szövege végül azt sugallja, hogy a kezdeményezést voltaképpen az Országgyűlés elfogadta, azt garantáltan meg fogják tartani – csak később. Az Országgyűlés úgy tesz ezáltal, mintha a népszuverenitás elvét tiszteletben tartotta volna, mintha csak egy, a kérdést érdemben nem befolyásoló, lényegtelen időbeli eltérésről lenne szó. Sőt azáltal, hogy kifejezi elvi egyetértését a népszavazás megtartásával, demonstrálja, hogy neki ezzel semmi baja, csak az állampolgároknak lenne rossz, ha ebben a helyzetben kellene az urnákhoz járulniuk. A határozat valódi üzenete azonban pont ennek az ellenkezője.

Mindent egybevetve tehát, a határozat szövege, stílusa populistá, demagóg, amely nélkülözi a szakszerűséget, és jogilag védhetetlen. Az Országgyűlés határozatából csak az olvasható ki egyértelműen, hogy a Tisztelt Ház most nem akart semmilyen népszavazást. A határozat mindezzért nem értékelhető másként, mint hatalmi deklarációként, a hatalom kategorikus imperatívuszaként.

Társadalmi Szemle, 1996/6.

Jegyzetek

1. A Munkáspárt 1995. augusztus 20. és október 20. közötti időben a 13855 darab aláírásgyűjtő íven összesen 181 160 aláírást gyűjtött össze. Az aláírásgyűjtő íveket a Munkáspárt elnöke 1995. október 25-én nyújtotta át az Országgyűlés elnökének. A Központi Népeség-nyilvántartó és Választási Hivatal az Országos Választási Bizottságnak átadott jelentésében állapította meg a hiteles aláírások számát.

2. 120/1995. (XII. 22.) OGY-határozat az országos népszavazás kezdeményezésének elutasításáról.

3. Az Alkotmánybíróság végzése 1996. február 20-án kelt, száma: 13/D/1996/4.

4. Babus Endre: Népszavazás – 1989. *Magyarország politikai évkönyve, 1990.* (Szerk.: Kurtán–Sándor–Vass) Budapest, Aula-OMIKK 209–213. old.

5. Gallai Sándor: Politikai sarkkörkép. *Eszmélet*, 26. 167–168. old.

6. Dr. Eszényi József: Magyarország NATO-csatlakozása a sajtóban. *Új Honvédségi Szemle, 1995/8.* 34–40 old.

7. 120/1995. (XII. 22.) OGY-határozat az országos népszavazás kezdeményezésének elutasításáról.

8. A népszavazási kezdeményezés kapcsán a parlamentben elhangzott általános vitából már ennél több megtudható. Dr. Hack Péternek, az Alkotmány- és Igazságügyi Bizottság elnökének, a népszavazási kezdeményezés parlamenti általános vitájában elhangzott érvei úgy foglalhatók össze, hogy mivel az ügydöntő népszavazás eredménye kötelezné az Országgyűlést, de „a csatlakozás feltételei még nem adóttak”, az Országgyűlés nem tudja garantálni, hogy ha kell, a csatlakozás tényét ki is tudja mondani (eleve feltételezve, hogy a népszavazás eredménye a csatlakozás igénye lesz), a népszavazás döntéshozatal céljából nem rendelhető el, illetőleg a kezdeményezés „csakis” „véleménynyilvánító népszavazás kiírására irányulhat”. (Az Országgyűlés téli rendkívüli ülésszakának 1. ülésnapján, 1995. december 18. Jegyzőkönyv 15915. oldal.)

A Bizottság egyhangú döntéssel úgy határozott, hogy „a legnagyobb jóindulattal” sem tudta ügydöntő népszavazásnak minősíteni a kezdeményezést, csak véleménynyilvánítónak, továbbá, mivel a véleménynyilvánító népszavazás kiírásának feltételeiről nem illetékes dönteni, ezért felkérte az Országgyűlés Honvédelmi, valamint Külügyi Bizottságát állásfoglalás megtételére. Ezen bizottságok véleménynyilvánító

népszavazást elutasító véleményét Dr. Hack Péter azért ajánlotta a parlamentnek elfogadásra, mivel ennek kiírása nem időszerű, továbbá, ha kiírásra kerülne, akkor ebben a tárgykörben a népszavazást két évig nem lehetne megismételni. Mivel népszavazás tartására mindenképpen szükség van – folytatódik tovább az érvelés –, éppen akkor nem lehet majd népszavazást kiírni, amikor a „döntéshez szükséges ismeretek” rendelkezésre állnak.

A következő szónok, dr. Eörsi Máttyás, a Külügyi Bizottság elnöke külpolitikai szempontból ismételte meg az előtte szóló érveit, mondván, hogy „nem lenne szerencsés az, ha a dolgok elébe mennénk, és egy népszavazással – ha tetszik – megpróbálnánk nyomást gyakorolni a NATO-ra” (15918. oldal), majd cáfolta a NATO-tagságot ellenzők érveit. A képviselő beszédét azzal fejezte be, hogy az Országgyűlés a népszavazás elutasításával az állampolgárának kedvez, hiszen „nem elveszi a jogot az állampolgároktól”, „hanem inkább olyan helyzetet hoz létre, hogy fokozottan több információ birtokában tudjanak erről az állampolgárok állást foglalni”.

A Honvédelmi Bizottság nevében felszólaló dr. Gyuricza Béla a tényanyag hiányával indokolta a bizottság döntését, és kifejezte a bizottság azon érzését, miszerint „inkorrekt” lenne a „szavazás végrehajtása” (15919. oldal).

Ezt követően dr. Fodor István, a Honvédelmi Minisztérium politikai államtitkára kapott szót, és mondandóját összegezve azt állította, hogy „a Honvédelmi Minisztérium úgy foglalt állást a Honvédelmi Bizottságban, hogy nem tud ma olyan információkkal rendelkezésre állni, melyek akár a véleménynyalkotáshoz is hozzájárulnak” (15921–15922. oldal).

Más felszólalásra nem került sor, mivel dr. Bihari Mihály és dr. Tímár György eléllt az előzetesen írásban jelzett ezen szándékától (15921. oldal). Az Országgyűlés másnap, azaz december 19-én 292 igen, 4 ellenszavazat és 14 tartózkodás mellett fogadta el a H/1858. számú határozati javaslatot.

Az általános vitán elhangzott, eltérő színvonalú, de azonos mondanivalójú felszólalásokból az derül ki, hogy:

a) Az Alkotmány- és Igazságügyi Bizottság véleménye alapján elutasították az ügydöntő, a Honvédelmi és Külügyi Bizottság és a Honvédelmi Minisztérium véleménye alapján a véleménynyilvánító népszavazási kezdeményezést.

b) A jogi érvek teljes hiánya mellett, a felszólalók a NATO-csatlakozásellenes érvek cáfolatával kívánták megerősíteni döntésüket.

c) Érvelésük sarkalatos pontja az volt, hogy mindennemű népszavazás elutasítása az állampolgárok érdekében történik, azért, hogy később jobban tudjanak dönteni.

d) Mindkét elutasítás mögött ugyanazon érvek, az időszerűtlenség, a feltételek ismeretének hiánya, az információhiány áll: senki nem rendelkezik olyan információkkal, amelyek alapján akár csak a véleményalkotás is lehetséges lenne.

9. 1989. évi XVII. törvény a népszavazásról és a népi kezdeményezésről. Nsztv. 6. szakasza.

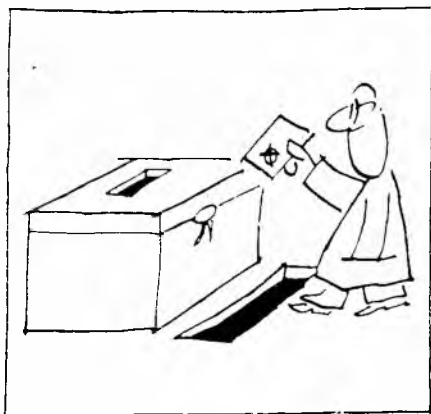
10. Nsztv. 6. szakasz.

11. Nsztv. 5. szakasz (1/b).

12. 2/1993. (I. 22.) AB-határozat. Indoklás II.
13. Uo.
14. Uo.
15. Alkotmány 19. szakasz (1).
16. Alkotmány 19. szakasz (2).
17. Alkotmány 19. szakasz (3/f).
18. Nsztv. Részletes indoklás. I. fejezet. 4. szakaszhoz.
19. Nsztv. 10. szakaszának (1) bekezdése és 4. szakasz (2).
20. Nsztv. Indoklás. Általános indoklás. 3.
21. Az Alkotmánybíróság 25/1995 (V. 10.) számú végzése. Indoklás II.
22. Nsztv. 10. szakasz (1).

23. A Munkáspárt Központi Bizottságának alkotmányossági panasza és más kérelmek. 1996. január 8., 4. oldal. A Munkáspárt az alkotmányossági panasz előterjesztésén kívül kérelmezte az Alkotmányban biztosított jogok megsértésének megállapítását és az Országgyűlés törvénytörő mulasztásának kimondását, továbbá a népszavazás elrendelését.

24. A Magyar Köztársaság kormányának programja 1994–1998. Kül- és biztonságpolitika (XIII. rész) „A kormány Magyarország NATO-hoz történő csatlakozására vonatkozó döntését – a feltételeket meghatározó tárgyalásokat követően – népszavazással kívánja megerősíteni”.

NATO-népszavazási forgatókönyvek

Csapody Tamás

Hogyan lehetne nem megtartani Magyarország NATO-tagságáról a népszavazást, amikor azt mindenki megígérte? – hangzik a politikai élet szereplőit és a lakosságot egyaránt érintő, ismét napirendre került kérdés.

Magyarország NATO-tagságáról ugyanis valójában sem a kormánypártiak, sem pedig az ellenzékiek nem akarnak népszavazást. Az egyik kormánypárt, az SZDSZ mindig népszavazás-ellenes volt, a választási programjában sohasem szerepelt a népszavazás ígérete, és mindent megtett azért, hogy a kormányprogramba se kerüljön bele. A múltjával viaskodó MSZP a Varsói Szerződés feloszlása után három évvel és az antidemokratikus egypárti lét meghaladása után négy évvel a legutóbbi választásokon nem tehette meg, hogy a pálfordulással felérő NATO-szimpatiáját ne a népszavazás ígéretével együtt jelenítse meg. A választások másnapján az MSZP, az SZDSZ kérésével szembeszállva, választói miatt már kénytelen volt a népszavazás szándékát a kormányprogramban is deklarálni. Utólag persze már az MSZP is elfeledkezne minderről, de a választások előtt a múltat nem szerencsés ezen a ponton is átírni és egy újabb ígéretet sem célszerű megmásítani.

A mindig is referendumellenes ellenzék akkor esett csapdába, amikor a Munkáspárt kezdeményezte népszavazás elutasításának kapcsán, 1995 decemberében a parlament országgyűlési határozatban rögzítette a népszavazás megtartásának kötelezettségét. Van tehát a parlament legerősebb pártjától pártprogramunk, a koalíciótól kormányprogramunk és az Országgyűlés valamennyi pártja által elfogadott országgyűlési határozatunk, amelyekben a népszavazás kiírásának kötelezettsége szerepel. Ennek ellenére nem lesz népszavazás, mert azt ma már egyetlen parlamenti párt sem akarja. Ebben is teljes konszenzus van, nemcsak a csatlakozás igenlésében.

A kérdés tehát nem az, hogy lesz-e vagy sem népszavazás, hanem az, hogy a referendum elmaradását miként lehet a legkisebb bizalomvesztéssel elfogadtatni, illetve hogyan lehet formálissá tenni és ezáltal kiüresíteni a népszavazást. Ennek a kérdésnek a megoldására számos lehetőség, forgatókönyv kínálkozik.

A „természetes” forgatókönyv a kivárára épít. Vagyis a választásokig a kormánypártok hangosan kiállnak a népszavazás mellett, az ellenzék ezért nem támadja a kormánypártiakat és igyekszik minél mélyebben hallgatni erről. A jövő évi választások úgy is mindent felboríthatnak, és könnyen megeshet, hogy a mostani ellenzék kerül döntési pozícióba. Hatalomváltás esetén viszont az újakat már nem kötik ígérek, az új összetételű parlament pedig legfeljebb felülbírálja korábbi döntését, és hoz egy, a korábbival ellentétes országgyűlési határozatot. Minden legitim tehát, és a lakosság amúgy is belefárad addigra a kampányokba, az országgyűlési és helyhatósági választásokba, nem fog túlzottan reklamálni a népszavazás elmaradása miatt. A népszavazás elmaradását ebben az esetben lehet azzal is indokolni, hogy minden, a parlamentbe bekerült párt vagy a kormányra került párt, illetve pártok programjában egyaránt szerepelt a NATO-tagság, akkor pedig miért kellene még egyszer szavazni, miért lenne szükség a „dupla” legitimációra?

A másik – integratív – forgatókönyv szerint a NATO- népszavazást az országgyűlési választásokkal egy időben kellene megtartani (Mécs Imre, SZDSZ), Honvédelmi Bizottság elnöke). Bár ez alkotmányjogilag erősen vitatható megoldás lenne, de ebben az esetben a népszavazást rögzítő dokumentumok ígéretei valóra válhatnak, elkerülhető a politikai bizalomvesztés; a NATO-tagság fontos része lehet a választási kampánynak; a lakosság meggyőzésére az állami pénzekon kívül pártpénzeket is mozgósítani lehet majd, és ezáltal sokkal hatékonyabbá tehető a NATO PR-munka.

A politikai elit számára a legfőbb hozadéka ennek az lehet, hogy a képviselőválasztás miatt sokan fognak résztvenni a népszavazáson is, és elkerülhető az egyébként fenyegető érvénytelen népszavazás. Ezáltal a politikai elit NATO-igenlő konszenzusát megerősítő és külpolitikai legitimitását jobban alátámasztó eredmények prognosztizálhatók. A kormánypártok részéről különösen bölcs megoldásnak tűnik ez a forgatókönyv, hiszen a külügyi (integrációs) sikerek ezáltal felnagyíthatók, és a szebb, jobb „nátós” jövő mézesmadzagával elterelhető a figyelem a belpolitikai problémákról. A kormánykoalíció számára tehát ez a megoldás esélyt ad a hatalom megtartására, hiszen a népszavazás a kormány mellett bizalmi szavazásként lesz beállítható.

Ha az ellenzék besétál ebbe az árukapcsolásos választási utcába, akkor egy rendkívül fontos területen egy húron fog pendülni legfőbb választási ellenfeleivel, nem tudja karakteresen megjeleníteni másságát és a kormányzásra alkalmasabb mivoltát. Ha az ellenzék mégis a külpolitikai másságát akarja hangsúlyozni, akkor abból NATO-tagsággal kapcsolatos nézeteltérések lesznek, ennek nyomán pedig csökkenne a NATO-tagságot igenlő szavazatok

száma. Ez viszont belső és külső legitimációs problémákat okozhat, ami egyik pártnak sem kívánatos. Nyilván ennek felismerése vezetett a Horn–Orbán eszmecseréhez, az „integrációs-paktumhoz”, ami elejét veszi annak, hogy az integráció mentén törésvonal alakuljon ki. (Ez persze még nem zárja ki más ellenzéki pártokkal a törésvonal létrejöttét.)

Az integratív scenárió megvalósulásának másik következménye, hogy a valóban más külpolitikai orientációjú, felfogású, esetenként szélsőséges vagy egyszerűen csak NATO-tagságellenes pártok hangja a választási kampányban felerősödne, és ők jelenítenék meg „az alternatívát”. Számukra – elsősorban a Munkáspártnak és a MIÉP-nek – az árukapcsolásos népszavazás ugródeszka lenne, aminek tétje nem kisebb, mint a parlamentbe jutás. (A Munkáspárt azonnal üdvözölte ezt a megoldást.)

Elgondolkoztató továbbá az is, hogy az integratív forgatókönyv esetében megszűnne a közvélemény-kutatások által prognosztizált NATO-párti szavazók relatív fölénye. Vagyis az, hogy a NATO-tagságot igenlők hiába vannak ma kevesebben, mint a bizonytalankodók és az ellenzők együttvéve, azáltal, hogy az igenlők – egy árukapcsolásmentes NATO-népszavazás esetében – kétszer annyian mennének el szavazni, mint a többiek, relatív fölényben lennének.

A szelektív népszavazás ötlete az MSZP-től származik (Kovács László /MSZP/, külügyminiszter). Gyökerei még az 1995-ös munkáspárti népszavazási kezdeményezés elutasításához nyúlnak vissza. Ekkor a kezdeményezést véleménynyilvánító és nem ügydöntő kezdeményezésnek nyilvánította a parlament és – egyebek mellett ezért – elutasította azt. Vagyis a szelektív népszavazás forgatókönyve szerint elég azt mondani, hogy a népszavazást annak rendje és módja szerint megtartjuk, viszont az csak véleménynyilvánító lesz. A hatalom ezáltal kevés kockázatot vállal, hiszen egy érvénytelen népszavazás vagy egy elutasító eredmény után még mindig szabad keze van, úgy dönthet, ahogyan akar, tehát a népszavazástól teljesen függetlenül az ország beléphet a NATO-ba. A legnagyobb hibája ennek a lépésnek az, hogy a „demokratikus népek nagy családját” megjelenítő euroatlanti integrációnak antidemokratikus módszerek igénybevételével, vagyis a demokrácia szabályait csak formálisan betartva leszünk tagjai.

Másik fontos hibája, hogy a lakosság meggyőzésére szánt milliókat el fogják költeni anélkül, hogy a politikai hatalom valóban motivált lenne a NATO-tagságról szóló társadalmi vita magtartásában és a lakosság meggyőzésében. A kormány által a minap benyújtott alkotmánymódosítási csomagnak a népszavazásra vonatkozó „újtásai” arra utalnak, hogy esély van erre

a forgatókönyvre is. Ebben az esetben a bizalomvesztés elkerülhetetlen, viszont formálisan a hatalom eleget tett az ígéreteinek. A demokrácia csorbát szenved ugyan, de ez mind belföldön, mind pedig külföldön nem jár együtt legitimációs válsággal.

A „gumiszcenário” szerint akkor kell népszavazást tartani, ha a NATO-csatlakozás valamennyi feltétele ismert lesz, és ezekről az ország lakossága is ki tudja alakítani megalapozott véleményét (Somogyi Ferenc integrációs államtitkár). Ez teljesen összhangban van az 1995-ös országgyűlési határozatban foglaltakkal, viszont vég nélkül elodázhathja a népszavazás megtartását. Két feltételnek kell ugyanis együttesen megfelelni: a csatlakozás valamennyi feltétele ismeretének és a lakosság teljes felkészítésének.

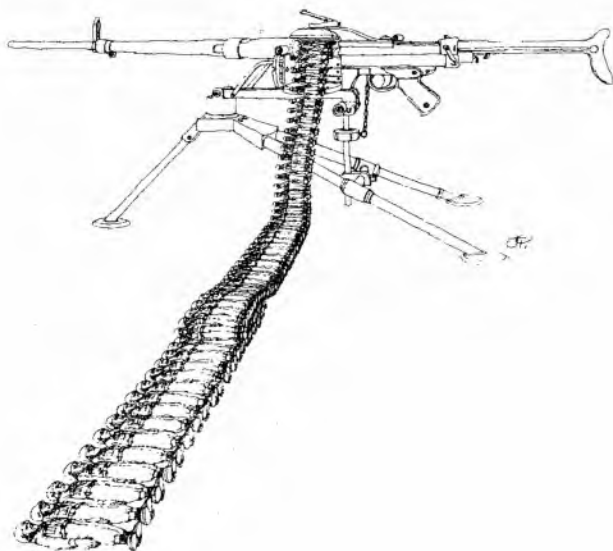
Az első eset teljesülése időben túlnyúlhat a képviselő- és helyhatósági választásokon, a második viszont belenyúlhat a tényleges NATO-tagságba. Az első feltétel teljesülésének kimondása részben, a második viszont teljes mértékben szubjektív. Ráadásul kiváló hivatkozási alapot jelent a sokat emlegetett spanyol példa, ahol a belépést követő második évben rendeztek csak népszavazást az ország NATO-tagságáról. E forgatókönyv érvényesülésének remek nemzetközi környezetet adna, ha a madridi NATO-csúcson meghívandó országokban – mint azt tervezik – egyáltalán nem rendeznének népszavazást. A politikai elit számára előnye ennek a megoldásnak, hogy időt nyer és szinte biztosra mehet. Időt nyer, mert későn dolgozta ki és sután valósítja meg a NATO-tagság kommunikációs stratégiáját (propagandáját), és szinte biztosra mehet, mert akkor nyilváníthatja a helyzetet és a lakosságot népszavazásra érettnak, ha NATO PR-milliói meghozták a számára kívánt eredményt. (A Horn–Orbán „integrációs paktum” része a miniszterelnök ígérete is, miszerint az integrációs felkészülés finanszírozására jövőre nagyságrendekkel magasabb összeget fogunk költeni, mint az idén.)

A politikai elit keresetlen prokátoraként megszólaló Magyar Atlanti Tanács főtthkárának „magánvéleménye” fejezi ki legőszintebben és egyben legnyersebben a parlamenti pártok nézeteit. Az amnéziás forgatókönyv szerint ugyanis semmilyen népszavazásra nincsen szükség, és a népszavazást nem is kell tovább lebegtetni, azt egyszerűen „el kell felejtetni”. Első hallásra nehéz elhinni, hogy ezt meg is lehet csinálni, viszont, ha arra gondolunk, hogy a Munkáspárt népszavazási kezdeményezésének elutasítását milyen könnyen lehetett elfogadtatni, akkor már korántsem tűnik ez kivihetetlen forgatókönyvnek. Pusztán politikai akarat, az írástudók árulása és a média támogatása kell ehhez ismét.

Az amnéziás forgatókönyv érveinek többsége demagóg (kül- és biztonságpolitikai kérdésekben nem szokás népszavazással dönteni, a NATO amúgy sem érinti az állampolgárok mindennapi életét, nehéz megfelelő időpontot találni a népszavazásnak, a népszavazás költségeit hasznosabb dologra lehetne fordítani), viszont tartalmazza a valódi okokat is (a népszavazás politikai hullámait nehéz kiszámítani, a referendum megzavarhatja a csatlakozási folyamatot). Ugyanis az amnéziás és valamennyi szcenárió mögött az a megalapozott félelem húzódik meg, hogy a NATO-tagság a magyar lakosságot közel sem érdekli annyira, és a NATO-tagságot közel sem támogatja úgy – legalábbis az 1996-os, legfrissebb Eurobarométer közvélemény-kutatása szerint –, mint azt a csatlakozásra váró másik 9 ország lakossága, és ahogyan azt a magyar diplomácia kifelé hirdeti.

Akárhogy is van, a referendum akár megtartják, akár nem, már így is, úgy is megzavarja a csatlakozás menetét. Pontosabban: mindenképpen belső vagy külső legitimációs válsággal járhat együtt. Nem lehet kérdés, hogy a magyar politikai elit – mint Szlovákián kívül valamennyi csatlakozásra váró ország politikai elitje – az utóbbi elkerülését tartja fontosabbnak.

Magyar Nemzet, 1997. július 4.

Süket pártbeszéd

Vit László

„Magyarországon furcsa vita bontakozott ki a NATO-tagságról. Ez a vita valóban a süketek párbeszéde” – állapította meg Gyarmati István nagykövet, a hadtudományok kandidátusa a *Népszavában* nemrégben megjelent írásában. A Honvédelmi Minisztérium helyettes államtitkáráként egyébként ő felelős az integrációs politika irányításáért, magyarul a NATO-propaganda főagátora. Ennek ellenére több írásában siet kijelenteni, hogy véleménye nem feltétlenül egyezik a hivatalos véleménnyel, vagyis a „másként gondolkodók” közé sorolja magát.

Kétségtelen, hogy Gyarmati István meg nem alkuvóan és töretlenül hangoztatja alternatíva nélküli álláspontját, talán mert türelmetlenül viseli el az „okvetetlenkedőket”, még azokat a NATO-párti hivatalnokokat és szakértőket is, akik szerint csak okoskodnak, tetvéskednek, kákán is csomót keresnek. Holott az ő álláspontja szerint korunk egyszerű, napnál is világosabb, ellentmondás nélküli megfogalmazást – majdnem azt mondtam, ideológiát – követel, a tétovázás, lacafacázás, kritikus önmarcangolás helyett. Nincs kecmec, tessék elhinni, be kell lépnünk a NATO-ba. Ne próbáljunk abba belekötni, hogy miképp lehet „másként gondolkodó” – avagy disszidens – a hivatalosan megbízott felelős, mert hiszen – bizonyos pártközi közmegegyezésen kívül, a kormányt valójában senki sem hatalmazta fel „hivatalos vélemény” kifejtésére. A NATO-csatlakozás kilátásairól csupa egymással vitatkozó magas beosztású hivatalnok mond – meglehetősen eltérő NATO-képen alapuló – „magánvéleményt”. Viszont annál egyöntetűbben ismételtetik, szinte rögeszmésen, érvek helyett ugyanazokat a jól bevált szlogeneket és elcsépelet közhelyeket. Az atlanti csatlakozás „előnyeit” olyan bizonyossággal festik le – állítom, jobban eligazodnak a Szövetség örökérvényűnek tekintett politikai és katonai szervezetének felépítésében, mint a magyar alkotmányában – mintha a szervezet fennmaradásáért nekik kéne garanciát vállalni.

Habár kissé gyanús, jól jön ez a „bizonyosság” a mai bizonytalan és kiszámíthatatlan világban. A hatékony politizálás egyébként sem tűr kétértelműséget, a politikus állításai sohasem „igazak” a ténybeli igazság értelmében. A politikus azt mondja, amit bizonyítani igyekszik. Nem azt láttatja, amit

gondol, hanem amit hisz, hogy el tud fogadtatni. Márpedig az ilyen „igazságokhoz” természetesen nem tényekre, vizsgálatokra és elemzésekre van szüksége, elegendő, ha saját hallucinációira támaszkodik és a bevett politikai közhelyszótárt forgatja. A politikusi jövőképeknek nem szükséges túlságosan mély rétegekből kiindulniuk. Elég, ha a propagandista olyan hitbéli elvekre alapoz, amely amúgy is a levegőben van, megfelel a koreszménynek, illeszkedik azokhoz a politikai elvekhez, amelyeket idővel a nyilvánosság – korántsem befolyás nélkül – elvár, megkövetel. Hogy ez a „NATO nem az a NATO”, hogy a tagság egyszeriben elhárít mindenféle fenyegetést, hogy a védelem így olcsóbb, mint a semlegesség lenne, hogy az euroatlanti szövetség növeli az európai biztonságot, hogy a NATO-val egyenesen az EU-ba lépni, hogy megszilárdulna a demokrácia és megerősödne a gazdaság.

Tanulmányozom Gyarmatit. Elolvasom régebbi írásait is. Megpróbálom nyakon csípni, ellentmondáson rajtakapni. De ugyanavval a kincstári optimizmussal futja logikai érvrendszerének ördögi köreit, mint néhány éve. Miért kell csatlakozni a NATO-hoz? Hogy teljesüljenek azok a feltételek, amelyeket a korszerű honvédelem érdekében amúgy is ki kellene elégíteniünk. Miért kell teljesíteniünk ezeket a feltételeket: természetesen azért, hogy felvegyenek. Gyarmati István gondosan felépített hipo- és egyéb biztonságpolitikai tézisei azon a következtetésen alapulnak, hogy „az ország katonai biztonsága magasabb szinten lesz a belépés következtében. Magyarország egymagában képtelen megfelelő katonai erőt kialakítani egy esetleges nagyméretű fenyegetés elhárítására”. A historikus következtetések egyben a múlt példáiból kiindulva teremtik meg az új kanonisztikus hitelvek alapjait. „Magyarország jövője az euroatlanti integráció. Ha csatlakozásunk nem következik be, történelmi időszakra lemaradunk a világ élvonalában lévő országoktól, és ismét a történelem periferiájára kerülhetünk. Csatlakozásunk ezzel lehetőséget biztosít arra, hogy visszakerüljünk a történelem fő sodrába. . . ”

Bámulom ezt a rendíthetetlen határozottságot, bár önkéntelenül az elmúlt évtizedek szocializmusképeit idézik. Gyarmatinak azonban ehhez semmi köze, ő már egy másik rend, az eurobürokrácia prominens képviselője. Hevenyészve, de biztos kézzel rajzolja fel az új világkép körvonalait. „Az európai és a világméretű elrettentés nem működik. A kontinentális háború veszélye minimális. Ám reális lehetőséggé vált a helyi konfliktusok megvívása, a katonai erő szerepe a biztonságban megváltozott: bár általában csökkent, főként a konfliktusokkal fenyegető vagy azokhoz közeli területeken megnőtt.” Mivel azonban „a földrajzilag potenciálisan alkalmas támadók körülbelül egy nívón vannak velünk. . . az, hogy valaki másfélszer vagy kétszer akkora, mint

mi, nem szignifikáns eltérés. A klasszikus katonai elméletek szerint is legalább háromszoros túlerő kell ahhoz, hogy a támadást a siker reményében lehessen végrehajtani.” A hadtudós tehát joggal véli, hogy a hadsereg célja nem valamiféle önös nemzeti érdekek védelme, hanem egy általános békerend létrehozása. „A XX. század végének Európájában a katonai integráció célja nem elsősorban valami vagy valaki elleni védelem . . . , pozitív misszió, a kontinens békéjének és stabilitásának fenntartásához történő hozzájárulás katonai biztonsági eszközökkel”.

Mindazonáltal nyilvánvaló, hogy az egyenlők között egyenlőbbnek lenni azért kifizetődőbb. „A kontinens számára nyilvánvalóan döntő jelentőségű, hogy legfontosabb államai mit tesznek, illetve mit szándékoznak tenni az elkövetkezendő években, a szövetség tagjának lenni nem kevesebbet jelent, mint azt a lehetőséget, hogy mi is részesei, végre ne csak tárgyai, hanem alanyai is lehessünk a sorsunkat nagymértékben befolyásoló döntéseknek. . . ” Magyarország csatlakozásának indítékai tehát részben ugyanazok, mint a NATO jelenlegi tagországának indítékai e szövetség fenntartására. Ezen túlmenően. . . a NATO-tagság számunkra európai integrációnk visszafordíthatatlanságának, véglegességének bizonyítéka és biztosítéka, nemcsak magunk, hanem mások számára.” Hogy is van ez? Ha semmiféle háború kitörésének nincs esélye akkor, a katonai szervezeteket erősíteni kell? Vajon, ha Európa jövőjét egy lehetséges nukleáris háborúra való hivatkozással fogják eldönteni a „nagyok”, ez elég indok-e arra, hogy mi is állig atom-felfegyverkezzünk, miközben a gatyánkból kilátszik a . . .

Gyarmati, becsületére legyen mondva, még egy esetleges világháború szövetségi rendszerét is megjósolja. Ha háború törne ki – írja – akkor ez „természetesen” a gazdaságilag fejlett Európa és a fejletlen Kelet között folyna, és „teljesen nyilvánvaló”, hogy nekünk melyik oldalon kéne állnunk. Sajnos, én nem látok ilyen „tisztán”. El tudom képzelni, hogy csupa „megalkuvásból” a magyarok a nukleáris halál helyett az életben maradás esélyeit keresnék egy világégés esetén. Ha viszont nem lesz háború, és a szövetségi rendszer egy olyan háború megelőzésére törekszik, amely remélhetőleg sohasem fog kitörni, akkor Magyarország hozzájárulása még kevésbé nevezhető arányosnak, egy kis ország aligha engedheti meg magának, hogy szövetségen kívül vagy belül a világbéke „fegyveres” fenntartására, Ukrajna, Oroszország vagy Kína ellen szervezkedjen.

Kétségtelen azonban, hogy a NATO-csatlakozásnak vannak egészen más, prózai „előnyei”, csak hogy ezekre nem szokás hivatkozni. Egyrészt a hadsereg léte, létszáma, fegyverzete válik „indokolhatóvá”, ha a NATO

segíti a haderőt „olyan intézményi és jogi környezetbe helyezni, ahol a „demokratikusan megválasztott intézmények szándékának megfelelően tud tevékenykedni”. Másfelől a biztonság nem lesz ugyan nagyobb, de mások ettől még ezt hihetik, és Magyarország kvázi „nyugati országgént” szerepel majd az évkönyvekben. Ettől persze nem nő meg dzsidipi, de a védelmi erők súlya viszont olyan lesz, mintha ezt az imaginárius, viruló gazdaságot oltalmazná. Harmadrészt a fegyvervásárlások és a hadiberuházások révén valóban elnyerhető azoknak a politikai köröknek a jóindulata, amelyek a gazdasági integrációs kapcsolatokat támogathatják. Igaz, mindehhez a szokásos korrupció járul, de minderről a nyilvánosság úgysem értesül, hiszen a panamákat a titkosszolgálatok titokká nyilvánítási akciói fogják fedezni. De hogy ez miféle demokráciához vezet, annak eldöntését az olvasóra bízom.

A fegyverkezésnek természetesen lesz gazdaságélénkítő hatása – talán erre gondolnak azok, akik a külföldi tőke „biztonságérzetét” hozzák mindig szóba. A NATO nemcsak elad, de vásárol is, következésképp a magyar gazdaság potenciális fegyver- és hadianyag-szállító lehet. Az persze más kérdés, hogy mindennek mi köze van a „térsg biztonságához”? Hacsak nem arról van szó, hogy egyetlen állam sem lehet meg erőszakszervezetek támogatása nélkül. Az állam és a hadsereg összetartozó és egymást kiegészítő fogalmak. A hadseregnek tehát magát az államot kell védenie, de nem feltétlenül egy másik államtól, ahogy ez régebben szokás volt, hanem az elidegenedett polgároktól, értsd: a demokratikus rend ellen lázadóktól, akik az államban egyre inkább nem képviselőjüket, hanem ellenségüket, kizsákmányolójukat látják. A hadsereg úgynevezett „rendfenntartó” szerepe egyre gyakoribb, különösen olyan „demokráciákban”, ahol a tekintélyelvű uralom összeomlott, de a gazdasági nehézségek miatt a képviseleti intézmények a külföldi tőkét szolgálják és a szociális piacgazdaságok a szegénységet osztják el egyelően. A „latin-amerikanizálódó” országok politikai elitje pedig „nem tehet mást”, kétségbeesetten igyekszik a fejlett ipari országokba integrálódni, holott itt is csak a hátsó udvar jut nekik.

Népszavának szánva, 1997. január 13.

Népszavaztatás

Vit László

A *Népszabadság* a minap egy statisztikát közölt az eddigi, népszavazással elfogadott vagy megerősített NATO-csatlakozásokról. Egy másik írásban Hegyi Gyula szocialista képviselő egyenesen a belpolitikai egyensúly megbomlását előidéző, hajmeresztő merészségnek titulálta Horn Gyula miniszterelnök döntését: a Magyar Szocialista Párt választási ígéretének megfelelően még az idén véleménynyilvánító népszavazást kell tartani. A statisztikai adatok alapján támadó és fejlett demokráciánkat készpénznek vevő esetleges túláradó optimizmusunkat azonban le kell hűtse az a tény, hogy az összehasonlítás sántít. Igaz ugyan, hogy a csatlakozók közül csupán Spanyolországban írtak ki népszavazást, azt is csak a csatlakozás után négy évvel, csak hogy a többiek többnyire nem csatlakozók, hanem alapítók voltak. Egyébként is, mintegy fél évszázaddal ezelőtt, a hidegháború csúcspontján nem volt szokás megkérdezni a közvéleményt. Csalóka az összehasonlítás, ha figyelembe vesszük, hogy a Német Szövetségi Köztársaság vagy Olaszország felvétele háborús bűneik megbocsátását szimbolizálta, és az akkori Törökországnak vagy Görögországnak pedig geopolitikai szempontból nem volt választási lehetősége.

A népszavazás egyáltalán nem kivételes a jelentősebb külpolitikai döntések esetében Nyugat-Európában. Sőt – ha komolyan vehetjük a kormánypropagandát, hogy a NATO-csatlakozás az EU-ba lépés előszobája – egyenesen fontos és értékválasztó lépésnek minősíthető, és mint ilyen EU-konform egyezmények esetében szokásos, egyenesen kötelező.

Más dolog, hogy a véleménynyilvánító népszavazás kiírásával sem a kormánykoalíció, sem a dologgal teljesen egyetértő parlamenti ellenzék nem vállalt semmiféle rizikót. Nemcsak a kormányfő, de minden ebben a kérdésben nyilatkozó politikus ügyesen elhajolt a kérdés elől: mi lesz akkor, ha a közvélemény nemmel voksol? Nem kétséges, hogy az egységes NATO-párti parlament, mivel nem muszáj, nem is vette volna figyelembe a népakaratot. A véleménynyilvánító népszavazás – a demokráciát közvélemény-kutatással helyettesítő eme módszer – mellett nem is tudtak semmilyen logikai vagy törvényes érvet felsorakoztatni, kivéve azt a szándékot, hogy a csatlakozást,

eddig politikájuk elismertetéseként, mindenképp el kell fogadtatni a társadalommal.

Talán fel sem merült volna más alternatíva – a korábbi népszavazási kezdeményezést lebonyolító Munkáspárt és a NATO-t ellenző alternatív csoportok tiltakozása ellenére –, ha nem kezdődik népszavazási kezdeményezés a termőföldeladások megakadályozására. Persze szó sincs róla, hogy Orbán Viktor, a javaslat felvetője holmi párhuzamot vont volna a szuverenitás, a haza „védelmének eladása”, az idegen csapatok itthoni állomásoztatása vagy a magyar földek „idegen” kézre juttatása között. A Fidesz elnöke megdönthetetlen logikával csupán avval érvelt, hogy a demokrácia ilyesfajta értelmezése megkérdőjelezné a döntés legitim voltát, érveket adna azok kezébe, akik meg akarják támadni a döntést. A demokratikus érzelmeiktől eltekintve, Orbán Viktor célja azonban elsősorban az ellenzéki pártok által indított földeladás elleni népszavazás sikerének megalapozása; azt javasolta, hogy a két népszavazást vonják össze, és mindkettő legyen ügydöntő.

Az, hogy ennek a javaslatnak a NATO-csatlakozás szempontjából nem volt tétje, bizonyítja az a néhány nap múlva nyilvánosságra hozott közvélemény-kutatás, amely szerint a lakosság döntő többsége támogatja a csatlakozást. Többekben nyilván nagy csalódást okozott Kovács László külügyminiszter, aki az Orbánnal folytatott tv-vitán „a pártok közötti kölcsönös megállapodásra” dogmatikusan hivatkozva védte kormánya maradi álláspontját, mitsem sejtve miniszterelnöke néhány nappal később bekövetkezett pálfordulásának szándékáról. Horn Gyula ugyanis ezt a megállapodást úgy rúgta fel, mintha nem is létezett volna, az ellenzéki pártok pedig úgy hunytak szemet, mintha mi sem történt volna, mivel úgy vélték, a földtörvényről cserébe kiírható népszavazás politikai presztízsüket növeli. (Hozzá kell tenni, a népszavazások összevonására, vagyis olcsóbbításukra tett javaslatot ma már népszerűtlen visszautasítani a magyar politikai életben, mondván, nem a népszavazás eredménye, hanem lebonyolításának módja hozza a legnagyobb megtakarítást.)

A miniszterelnök által javasolt gyors szövegtervezetek egyszerre irányultak a kormánykoalíció számára „fájdalommentes” lebonyolításra és a népszavazás eredeti időpont szerinti „lezavarására”. A kellő időben – állítólag a csatlakozási tárgyalások végén – a NATO-nak átnyújtható „igen”-ért cserébe, még a földtörvény ügyében történő népszavazás szövegtervezetén is hajlandók lettek volna módosítani. Az ellenzék éppen ezt a szorult helyzetet használja ki, hogy az általa kezdeményezett népszavazást írják ki.

A népszavazási konszenzus felrúgása azonban a NATO-népszavazásra nem vonatkozik. Bár a kérdésfeltevés célzatos és manipulatív, ezt egyik parlamenti párt sem kifogásolta. Arról nem is beszélve, hogy bár a kérdés a NATO-t a katonai védelem növelésével hozza kapcsolatba, a NATO, a csatlakozást szorgalmazó Clinton-adminisztráció vagy a korteskedő magyar politikusok egyike sem a védelmi-katonai szempontokra hivatkozva érvel a csatlakozás mellett, hanem felváltva politikai, gazdasági és „értékválasztási” okok miatt. A védelmi költségek összehasonlítására, ami alapján voksolni kellene, nincs lehetőség, mert nincsenek és nem is lesznek ilyen adatok. Mellesleg, a gyakran hangoztatott „a semlegesség, isten bizony, több lenne” nem igazán meggyőző.

De az ellenzéki pártok felhánytorgathatnák azt is, hogy a csatlakozásról való döntés éppen olyan „idő előtti”, vagy ugyanúgy nem az, mint a munkáspárti kezdeményezés időszakában volt, hiszen a csatlakozási tárgyalások témája, menetrendje, a kormány álláspontja a belépés feltételeiről ugyanannyira ismertek vagy ismeretlenek, mint az elutasított kezdeményezés idején voltak. Még a meghívás is csak feltételes, hiszen a NATO-országokban a ratifikálás még csak ezután kezdődik, és az amerikai kongresszus jóváhagyása is kétséges.

A népszavazási kalamajka kapcsán a politikai elit belebonyolódni látszik egy svindliből, csúsztatásokból, összekacsintással fedezett csalásokból összefércelt törvényességi hálóbá, miközben arra a népszavazási törvényre mutogatnak, amelynek kis- és nagykapuit, átjárható hézagait elsősorban a parlamenti politikai tényezők – főleg magától a társadalomtól való félelmük miatt – maguk nem foltozták be, mi több tágitani igyekeztek. Most, amikor az ellenzéki pártok a köztársasági elnöktől követelik a törvényes kezdeményezés alapján a népszavazás kiírását – a törvény szelleme szerint feltehetően jogosan, hiszen minden aláírásgyűjtéssel indított kezdeményezést ki lehetne cserélni a kormányzat által megszövegezett másikra, mondván, egy ügyben csak egyszer lehet népszavazást rendezni –, a joggal való visszaélésre apellálnak, holott az eddigi népszavazási kezdeményezések elodázásánál alkalmazott trükkökhöz maguk is hozzájárultak. Először csak a civil kezdeményezéseket tiporták el, majd a parlamenten kívüli pártok országos népszavazásai nyilvánultak érvénytelennek, idő előttinek, alkotmányellenesnek.

Nem járt jobban az egyik parlamenti párt sem, náluk az aláírások száma bizonyult elégtelennek.

A népszavazások megvétózása azonban mindig visszavezethető volt egy érdemi kérdésre, hogy ugyanis egyes döntések, köztük a NATO-t elutasító népszavazási eredmény, sértenék a köztársaság elemi érdekeit.

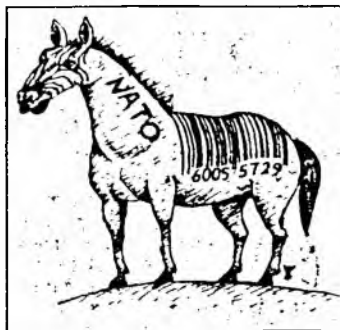
Csakhowy egy plurális demokráciában senki, még a kormányzat sem vindikálhatja magának a nemzeti érdekek képviselőjét. Természetesen minden pártnak, elsősorban a parlamenti pártoknak, önmérsékletet kellene tanúsítani, hogy parlamenti vitáikat ne vigyék az utcára, a népszavazási kezdeményezéseket pedig hagyják a civil társadalomra. A politikai elit játéktere ugyanis túl széles. Kétszázezer aláírást civil szervezet csak hosszú hónapok alatt képes összegyűjteni, de a kormány, ha akarja, a médiára épülő szervezett propagandával még ezt az időt is meghosszabbíthatja, ellenkezdeményezésekkel lassíthatja, az egész folyamatot megtévesztő információkkal megakaszthatja. De ha el is fogadnák a kezdeményezést, a lebonyolítás, a kiírás körülményei, főleg az időpont megválasztása nagyon sok manipulációra ad lehetőséget. A siker, amit az ötven százalékos részvételhez kötnek, kétséges. Az érvénytelen népszavazás ügyében pedig a döntés joga visszazáll a parlamentre.

A kormánykoalíció és ellenzéke – amely most a NATO-népszavazás időpontjának esetleges eltolásával zsarolja Hornékat, hogy a földtörvény ügyében az általuk megfogalmazott szöveg kerüljön szavazásra – abban egyetért, hogy a NATO-csatlakozásnak, így a népszavazásra bocsátott kérdésekre adandó válaszoknak nincs alternatívája. Egy esetleges „nem”-re nemcsak azért nem készültek fel, mert a közvélemény-kutatási adatok az ellenkezőjére bízgatnak, hanem mert tisztában vannak avval, hogy egy esetleges elutasítás érvénytelenítésére is találhatók „alkotmányos” eszközök. Egy egységesen fellépő parlament mindenképpen „győztesen” kerülne ki a politikai pártok tevékenységét megkérdőjelező lakossággal szemben. Nem kell messzire menni példakért. A dánok is addig szavaztak, amíg igent nem mondtak az EU-ba lépésre. Az ellenzéki pártok mérsékeltebb NATO melletti propagandája úgy is magyarázható, hogy az ellenzéki koalíció a maga hasznára fordíthatná a kormány leszavazásának minősíthető, gyengébb NATO-„igen”-t vagy „nem”-et.

A NATO-népszavaztatás úgy teszi fel a kérdést, mintha belépési feltételeket nem is lehetne támasztani. Holott nemcsak egy atomfegyvermentes övezet tiszteletbentartására, de a NATO politikai szárnyához való csatlakozásra is lehetne szavazni. A „részletkérdések” nagy része ma még eldöntetlen, az esetleges ígéretek törvénybe foglalására már nincs idő, egy esetleg leköszönő politikai garnitúra szavának betartására pedig nincsen semmiféle garancia. A választópolgárnak tehát, ha egyáltalán elmegy szavazni, vakon kell voksolnia, hiszen még a leglényegesebb kérdések tekintetében is bizonytalan marad:

mennyibe fog ez kerülni, és vajon a vélt katonai biztonságért cserébe nem kell-e súlyos árat fizetnie a szociális, egészségügyi és környezeti biztonságának feladásával?

Budapest, 1997. szeptember 23.

Tájékoztató vagy propaganda?

Csapody Tamás

Magyarország NATO-tagságának kommunikációs stratégiája

A NATO bemutatása, a NATO bővítéséről és Magyarország NATO-tagságáról szóló információk közlése (a továbbiakban a NATO-kommunikáció) különböző eredetű pénzekből kerül finanszírozásra és különböző csatornákon keresztül és különböző formában kerül megvalósításra. A NATO-kommunikációra fordított pénzek lehetnek állami eredetűek (a költségvetés külön fejezete, kormánytámogatás, miniszteriális pénzek, pártpénzek, társadalmi szervezeteknek adott költségvetési támogatás), vagy magyar és külföldi (nyugat-európai és amerikai) szponzoroktól és alapítványoktól, vagy közvetlenül a NATO-tagországoztól, valamint a fegyver-tenderekben érdekelt cégektől, illetőleg a szervezetek tagdíjbevételeiből származnak.

Az állami költségvetés pénzei

Az országgyűlési képviselők és bizottságok, a frakciók tagjainak és szakértőinek euroatlanti információkkal ellátó szervezete az 1995 decemberétől a Képviselői Irodaházban működő Észak-atlanti Tájékoztató Központ (ÉATK). Az ÉATK Interneten is olvasható célja, hogy „hozzá kíván járulni az euroatlanti integrációs törekvéseink hazai elfogadtatásához, a közvélemény pontos tájékoztatásához”, továbbá, hogy „részt kíván vállalni mindenekelőtt a közvélemény-formálók, a média szakemberek, újságírók felkészítésében, az NGO-kal közösen rendezett szemináriumok, workshopok, pódiumviták és televíziós műsorok szervezésében, illusztris és szakértői látogatók meghívásában”. Mindezen feladatainak ellátásához az ÉATK a tavalyi ötmillió forint után, idén hatmillió forint költségvetési támogatással rendelkezik.

A Magyar Köztársaság Külügyminisztériumának NATO-NYEU főosztálya 1997. január elején elkészítette „Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez való csatlakozást előkészítő kommunikációs stratégia” címet viselő dokumentumát. „A kormányzati kommunikációs stratégia finanszírozását alapvetően

költségvetési forrásból kell biztosítani. Emellett szükség lesz a NATO pénzügyi támogatására is” – szól a finanszírozás forrásait taglaló dokumentum. „A kommunikációs stratégiában leírtak végrehajtása összesen mintegy 450–500 millió forint ráfordítást igényel”, amiből „az 1997. évi feladatok végrehajtására a Külügyminisztérium költségvetésében 120 millió forint áll rendelkezésre” – olvasható ugyanott. A külügy végül erre a célra idén meg kellett, hogy elégedjen 112 millió forinttal, ami ugyan a Magyar Közlöny vonatkozó miniszteriális fejezetében nem került föltüntetésre, de mindenképpen az Országgyűlés által jóváhagyott összeg. (A NATO-nak erre a célra fordítható pénzügyi támogatása előttem nem ismeretes)

A Külügyminisztérium azonban rendelkezik egy, a kormány által összesen 210 millió forinttal támogatott „Magyarország Európai Unióhoz való csatlakozását előkészítő kormányzati Kommunikációs Stratégiával” is. Ezen EU-stratégia által finanszírozott nyomtatott vagy elektronikus médiában gyakran jelennek meg az EU és a NATO összefüggését taglaló vagy éppen kifejezetten a NATO-ról, Magyarország NATO-tagságáról szóló információk is. A Külügyminisztérium e stratégia végrehajtásának érdekében kötött 1996 októberében a Magyar Televízió Rt.-vel, valamint a Magyar Rádió Rt.-vel azonos tartalmú keret-megállapodást, ún. együttműködési megállapodást. Az MTV-ben ennek a pénznek a felhasználásával készülnek EU-műsorok (EU-blokk a Gazdátévé műsorában, Ifjúsági tájékoztató műsor az EU-ról, ismeretterjesztő EU-műsor a nyugdíjasok, napközben otthon tartózkodók részére, Agráregyetem EU-vetélkedője, EU-magazin, EU-Híradó, Politikai kultúra az EU-ban), amelyekre vonatkozó támogatás 60 százalékát a Külügyminisztérium egy összegben előre fizeti ki az Euroinfo Service-n keresztül. A rádióval hasonló tartalmú szerződés alapján készülnek műsorok, de már a szerződés megkötése előtt is támogatta a Külügyminisztérium a rádió EU-műsorait (pl. 1996. októberi, békéscsabai EU-Nap rendezvényeinek mintegy 2,1 millió forintos összköltségéből a Külügyminisztérium 1,5 millió forint kifizetését vállalta). A hat legnagyobb országos napilap tavaly összesen 4,5 millió forintot kapott egyenlő arányban EU-mellékleteinek támogatása. (Az idén valószínű, hogy ennél többet kaptak a lapok.) Mivel a Külügyminisztérium EU kommunikációs stratégiája pénzeiből támogatott médiák, elektronikus és írott sajtóban megjelent hírek nem elhanyagolható mennyiségben közölnek NATO-híreket is, illetőleg a két integráció tudatos együttkezelésére kerül sor, továbbá a Külügyminisztérium NATO kommunikációs stratégiája kifejezetten épít az EU-adásokra, az EU-kommunikációra fordított pénzek jelentős (esetleg 30) százalékát lehet itt, mint NATO-kommunikációt „elszámolni”. (Fordítva nem érzem érvényesnek

ezt, tehát a NATO-kommunikáció költségei nem részei az EU-kommunikáció költségeinek.)

A Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztériumának szintén van a NATO-csatlakozást elősegítő hadseregen belüli és azon kívüli kommunikációs stratégiája, aminek az 1997-es keretösszege 35 millió forint. Egyes vélemények szerint ez kizárólag a NATO-csatlakozást elősegítő kormányzati stratégia honvédelmi vonulatának megjelenítésére fordítható összeg, míg más vélemények szerint ez az összeg a Honvédelmi Minisztérium és a hadsereg egésze média-arculatának javítása érdekében használható föl. Valószínűbbnek tartom az utóbbi változatot, annál is inkább, mivel a kettő évek óta gyakorlatilag elválaszthatatlan: a hadsereg reformjáról, modernizációjáról, fegyverbeszerzéseiről, törekvéseiről stb. szóló hírek minden esetben NATO-tagságot óhajtó köntösben jelennek meg. A Honvédelmi Minisztérium, ebből a kommunikációs pénzből hirdette meg „A honvédelem és a NATO” címmel sajtópályázatát, amelyen összesen 540 ezer forint kerül szétosztásra, de ebből kerül finanszírozásra a kifejezetten a madridi meghívást követően meghirdetett a „Magyar Honvédség új, egységes arculatának kidolgozására” kiírt pályázatának összesen 2 millió 400 ezer forintos költsége. (A Star PR-ügynökség közreműködésével kiírt nyilvános pályázat új – NATO-kompatibilis – jelképrendszer és szlogen megalkotását is magában foglalja, amelyet magyar honvédség jövőképét és kommunikációs filozófiáját tartalmazó honvédségi memorandum alapján lehet megpályázni.) A Honvédelmi Minisztérium kommunikációs stratégiájának része, hogy 1994 óta, kéthavi rendszerességgel a magyar lakosság körében kérdőíves NATO-közüvélemény-kutatásokat végeztet a Magyar Gallup Intézettel és ritkábban a Szonda Ipsos céggel, összesen évi több millió forintos nagyságrendben.

Mindezekén túl létezik egy külön, közelebbről nem ismert kormánylap, amely több tíz millió forintos nagyságrendben támogat NATO-bővítést népszerűsítő konkrét rendezvényeket és NATO-t bemutató tanfolyamokat és képzéseket.

A fegyvergyártók pénzei

Amióta a magyar kormány eldöntötte mintegy 30 darab vadászgép megvásárlását kb. 220 milliárd forint értékben, azóta négy vadászgépgyártó fegyverexportőr küzd a magyar piacért. A 30 milliárd forint értékű, már elbírált légvédelmirakéta-tenderben, a 20 milliárd forint értékben kiírásra kerülő rádiólokációs-tenderben, valamint a szintén meghirdetés előtt álló mintegy 40 milliárd forint értékű kommunikációs rendszer telepítésében érdekelt

fegyvergyártók egymással versengve reklámozzák magukat, „a világ legerősebb védelmi szövetségében rendszeresített” fegyvereiket, és „az éppen velük elérhető” NATO-tagságot. A küzdelem része, hogy beszállnak egy-egy napi vagy hetilap NATO-különszámának vagy -mellékletének költségeibe és primér vagy szekunder módon támogatják a NATO-tagságot népszerűsítő, általuk is látogatott rendezvényeket (pl. IFABO, C + D nevű fegyverkiállítás, kecskeméti nemzetközi repülőnap), az együttműködés kialakítása érdekében védelemtervezési szemináriumokat, konferenciákat és a magyar ipar képviselőinek, valamint újságíróknak – az adott fegyvergyártó céghez való – utazásait. A fegyvergyártók PR-költségei a legféltettebb hadititkok közé tartoznak. Erről keveset és sokat mond egyszerre, hogy a vadászrepülőgépek eladásával megbízott, a NATO-ba meghívott három ország területén működő PR-cégek havi 5–20 ezer dollár (kb. 1–19 millió forint) el nem költött pénzzel számolnak.

A kommunikációs stratégiák tortaszeletei

A kommunikációs „össz-stratégia” pénzei elsősorban a médiákhoz, másod- és harmszorban különböző szervezetekhez, könyv- és folyóiratkiadókhöz, valamint konkrét programok rendezőihez vándorolnak. A legnagyobb „felhasználó” az elektronikus média. A Magyar Televízió Rt. külpolitikai szerkesztősége által készített *Atlanti Expressz* című műsorsorozat 9 millió forintos, a NAP TV NATO-vetélkedők szervezésére 3,5 millió forintos, a Magyar Rádió Rt. NATO-műsorok készítésére 2,5 millió forintos támogatást kapott a külügytől. Ez utóbbi tételen belül A Szabó család című rádióműsor április és július között 400 ezer, a külpolitikai műsorok szerkesztősége 380 ezer forintos támogatásban részesült. A Família Kft. 13 része NATO-epizódjainak elkészítéséhez 8 millió forinttal, míg a NATO-témákkal rendszeresen foglalkozó *Manóver* című, havonta egyszer jelentkező katonapolitikai magazinhoz évi mintegy 12 millió forinttal járult hozzá a honvédelmi tárca. (Az utóbbi esetben adásonként egymillió forint értékben, egy műsorszám kb. 80 százalékat kitevő arányban a Horizont Katonai Filmstúdión keresztül.) Az MTV-ben sugárzott *Szerencsekerék* egy-egy adása, és a kereskedelmi rádió státuszában lévő Juventus és Danubius Rádió szintén külügyi pénzek nyomán foglalkozott a NATO-val. Tudható még, hogy a Duna TV egy hatrészes NATO-műsorhoz kap pénzt, továbbá mindazok, akik az elektronikus médiákban valamilyen műsort készítenek a NATO-ról (csatlakozásról, tagságról stb.), azok megemelt honoráriumot kapnak a külügytől, illetőleg, hogy a *Szomszédok* című tévéműsor szponzorálás nélkül, önként vállalta a NATO propagálását.

Az írott sajtó is jelentős szeletet hasít ki a kommunikációs stratégia pénzeiből. A *Népszabadságot*, a *Magyar Nemzetet*, a *Népszavát* és a *Világgazdaságot* egész évre szóló szerződés köti Külügyminisztériumhoz. A havonta egyszer vagy háromhetente megjelentetett 2–4 oldalas NATO-melléletek vagy NATO-oldalak, sajtóorgánumonként évi mintegy hatmillió forintjába kerül a külügynek. A *Magyar Hírlap* csak július közepén közölte első NATO-mellékletét, amit az év hátralévő részében, havi rendszerességgel fognak újabbak követni, összesen mintegy hárommillió forint támogatással. A *Világgazdaság* nem melléleteket, hanem a témához kapcsolódó elemzéseket, híreket közöl. A vidéki lapok sem maradnak ki a támogatásból; azok a külügy által 10-20 millió forinttal pénzelt MTI Press-en, a megyei és regionális sajtót cikkekkel és háttéranyagokkal ellátó a sajtóügynökségen keresztül jutnak NATO-anyagokhoz. Az *Élet és Tudomány*, a TIT és a Magyar Hivatalos Közlönykiadó Kft. hetilapja 1997. májusától kezdve négyrészes NATO-ismertető sorozat közlését határozta el összesen négyszer három oldalon, a Külügyminisztérium kommunikációs stratégiájából kapott közel egymillió forintos anyagi támogatásból. (1997 közepétől kezdve, néhány melléklet erejéig egy-egy nagy amerikai napilap magyar „NATO-mellékletet” közöl a Külügyminisztérium támogatásával.)

A fegyvergyártók nem sajnálják a pénzt arra, hogy megszerezzék a NATO-kompatibilitáshoz szükséges termékeiknek a piacot. A hetenként Budapesten megjelenő Budapest Business Journal július közepi számának – egyébként nagyon színvonalas és korrekt – NATO-mellékletében reklámozott harci repülőgépek és ezzel összefüggő hirdetések (British Aerospace, Aero Vodochody, Lockheed Martin) az ország leendő NATO-tagságára alapozták a nekik összesen mintegy 1,8 millió forintba kerülő hirdetéseiket. (A NATO-melléklet egyidejűleg a Prágában és a Varsóban is megjelenő Business Journalban is szerepelt.)

A NATO-csatlakozásért fáradozó NGO-ok

A Külügyminisztérium kommunikációs stratégiájában külön elérendő célcsoportként szerepelnek a civil szervezetek. A Külügyminisztérium Interneten olvasható honlapján (home page-én) „a magyar NATO-csatlakozásért tevékenykedő nem kormányzati szervezetek címei” elnevezés alatt olvasható a kommunikációs stratégiából támogatott NGO-ok nevei, elsőként a Magyar Atlanti Tanács (MAT). A volt külügyminiszter által 1992-ben alapított, az atlanti együttműködés célkitűzéseiről fáradozó MAT alelnökei között számos ellenzéki és kormánypárti honatya akad, továbbá a politikai, a tudományos

és a gazdasági élet, a fegyveres és rendvédelmi szervek ismert képviselőit fogja össze. A MAT pénzhez jut a költségvetésből (kommunikációs stratégia, egyéb állami pénzek, társadalmi szervezetek között szétosztott pénzek), külföldről (NATO-követségek, külföldi projektpénzek), a banki szférából, a vállalkozói támogatásokból és a tagdíjakból. A MAT a NATO-ismeretek iskolai oktatására (oktatócsomag részeként szemléltetőeszközök és egyéb oktatási felszerelések készítése) négymillió forintot és egy, az euroatlanti gondolatot népszerűsítő – elsősorban vidéki – klubhálózat létrehozására kétfélmillió forintot kapott a Külügyminisztérium kommunikációs stratégia keretéből.

Az euroatlanti gondolattal kapcsolatos tudományos kiadványokat (évi 5-6 szám), rövidebb háttérelmzéseket (évi kb. 25 szám) a Magyar Fejlesztési Bank Rt. és az American Express Hungary Ltd. támogatásával adják ki. A MAT az Országgyűlés által évenként szétosztásra kerülő költségvetési támogatásból 100 ezer forintot kapott. A MAT bevételhez jut a nem jelképes összegű tagdíjakból is, de munkáját számos üzletember segíti pénzt hozó vagy anyagi megtakarítást jelentő kapcsolataival. A MAT tagjainak és az általa meghívott politikusoknak, újságíróknak, a gazdasági élet személyiségeinek stb. a NATO-tagságot támogató, előadással egybekötött elegáns, kb. 70 fős vacsorákat ad a margitszigeti Ramada Grand Hotelben. (A havi rendszerességgel megismételt partik alkalmanként mintegy 300-350 ezer forintba kerülnek.) A NATO-tagországok a szakmai segítségen túl a Partnerség a Békéért (PfP) programban részvevő országoknak adható, projektenként 10 ezer dollár (kb. 1,8 millió forint) támogatásban is részesítik a MAT-ot.

A Külügyminisztérium említett home page-én a soron következő „NATO-csatlakozásért tevékenykedő” nem kormányzati szerv, az 1995 végén megalakult Manfred Wörner Alapítvány (MWA). A külügy, a honvédelmi valamint az ipari és kereskedelmi miniszter, továbbá az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának számos tagja és több országgyűlési képviselő mellett az egyik kormánypárt és az egyik ellenzéki párt első embere által alapított, és a kurtatóriumában többek között a HB elnökét, a Honvédelmi Minisztérium egyik helyettes államtitkárát és a Magyar Honvédség vezérkari főnökét soraiban tudó Alapítvány is több lábon áll anyagilag (kommunikációs stratégia pénzei, a honvédelmi tárcától származó és egyéb állami támogatás, állami cégek, fegyverexportőrök, NATO-pénzek).

Az MWA számos, például történelemtanároknak, pedagógusoknak, újságíróknak, katonáknak ingyen féléves védelempolitikai tanfolyamokat és NATO-t bemutató szemináriumokat tart egymillió forintos kormánytámogatással.

Az MWA szervezte a tavalyi és az idei NATO-expressz proatlanti rendezvényt. Az 1997 májusi háromnapos kecskeméti nemzetközi repülőnap nemcsak Magyarország, de a NATO-ba kíváncszó valamennyi ország vonatkozásában kiemelkedő NATO-t népszerűsítő eseménynek számított, aminek a hatása – a honvédelmi tárca értékelése szerint – jelentős júliusi NATO-szimpatia-növekedésben biztosan közrejátszott. A rendezvény teljes költségei nem ismeretesek, azokat a rendezők hadititokként kezelik. Az azonban tudható, hogy a rendezésre az MWA 9 millió forintos állami támogatást kapott, hogy a fegyvergyártó cégek azért, hogy jelen lehessenek, egyenként 15 ezer dollár (kb. 2,7 millió forint) részvételi díjat fizettek ki; hogy csak az egyik jelen lévő vadászgépgyártó cég, a Gripen 200 ezer dollárt (kb. 36 millió forintot) költött plakátokra, hirdetésre. A Gripennek ebből a pénzből futotta az első napra meghívott vendégek mintegy 500 fős táborának – egy vasúti kocsis mennyiségben – étellel, itallal valamint játékreplülőgép-makettekkel való ellátásának költségeire is.

A repülőnapra a *Népszabadság* (!) 30 oldalas színes NATO-mellékletet jelentetett meg 270 ezer példányban a Manfred Wörner Alapítvány gondozásában. A melléklet megjelenését a fegyvergyártó vállalatok (McDonnell Douglas, Gripen, Dassault Aviation, Lockheed Martin, Pratt & Whitney) és különböző cégek (Mazda, a MOL, a Pannon GSM, az Európa-GAN Biztosító Rt.) anyagi támogatása, illetőleg hirdetési tetteik többek között lehetővé.

A rendezvényt az összes vidéki lapban az MWA – többek között a honvédelmi tárca kommunikációs stratégiájának keretéből – többször beharangozta. A rendezvényt a Magyar Honvédség is magáénak tudta, mivel – hivatalos értékelés szerint – Madrid előtt ezzel is bizonyítani kívánta „a magyar társadalom és a külföld előtt, hogy a Magyar Honvédség NATO-csatlakozásra kész és alkalmas”. Az erre az alkalomra megépített és hosszú távon használható beruházásokat nem számolva (pl. csak az új repülőgépek befogadására alkalmas vadonatúj hangár megépítése 5 millió forintba került), a honvédség tízmillió forintos nagyságrendben költött az eseményre. Mindent egybevetve tehát kizárólag ez a proatlanti rendezvény 100 millió forint körüli összegbe került, amelyből kb. 60 százalékot álltak a fegyvergyártók, és 40 százalékot – különböző forrásokból – a magyar állam fedezett.

A Külügyminisztérium támogatási listáján az Európa Ház Egyesület és a TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesület is szerepel. Az Európa Ház Egyesület (EHE), amely szimbiózisban működik a Magyar Békesszövetséggel (MB), országsszerte társadalmi fórumokat szervez NATO-mellett elkötelezett biztonságpolitikai szakértők részvételével. Az EHE az MB-vel, a Mérnökök a

Békeért Alapítvánnyal, a TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesületével közösen nyerte el a társadalmi fórumok megrendezéséhez a Külügyminisztérium kommunikációs stratégiájának 1-2 millió forintos anyagi támogatását. (1997-ben az EHE és a Magyar Békeszövetség egyaránt 350-350 ezer forintos, a Jászi Oszkár Külpolitikai Társaság 100 ezer forintos költségvetési támogatásában részesült.)

A Külügyminisztérium listáján nem szerepel, de aktívan részt vesz a NATO-csatlakozás propagálásában az 1994-ben megalakult, Josef von Ferenczy által kezdeményezett és művészek, értelmiségiek, egyházi személyiségek, újságírók, valamint katonák és politikusok részvételével megalakult Honvédség és Társadalom Baráti Kör (HTBK). Az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának elnökletével működő, a Honvédelmi Minisztériumban székelő baráti kör – a kezdeményező anyagi támogatásán kívül – élvezi a honvédelmi és külügyi tárca szakmai, erkölcsi és anyagi támogatását is. A nagyon sok önkéntes munkát is igénybevevő HTBK közel 50 vitafórum megrendezésére kap támogatást a két tárca kommunikációs stratégiájából. A „Hazánk biztonsága és az európai biztonság” címmel megrendezésre kerülő eszmecsereken közismert és közismerten NATO-barát politikusok és szakértők tartanak előadásokat a vidéken élő polgári lakosság és a katonaság körében valamint iskolákban. (Egy „kiszállással” mindhárom körben külön-külön is tartanak vitafórumot.) Az eddig megtartott mintegy tucat vitafórumra sikerült a helyi sajtót is mozgósítani.

Egyéb finanszírozások

A Külügyminisztérium tudományos munkák kiadását is finanszírozza. A Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja Alapítvány (BHKK) által 1997-ben kiadott „Semlegesség, illúziók és realitás” című kötet megjelenését – mint ahogyan a kiadvány tartalmazza – teljes egészében a kormányzati kommunikációs stratégia finanszírozta. Ennek mértéke mintegy félmillió forint volt.) A Magyar Külügyi Intézet folyóiratának 1997. évi egyes számának megjelenését is ez az anyagi forrás tette lehetővé, mintegy négyszázezer forint segítségével. A Honvédelmi Minisztérium alá tartozó Stratégiai és Védelmi Kutatóintézetnek idén júliusban megjelent „Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete” című, közel 400 oldalas tanulmánykötete a tárca külön keretéből jelenhetett meg.

A komputeres játékok kedvelői július eleje óta használhatják a NATO-t és Magyarország NATO-tagságának elsősorban előnyeit bemutató NATO-POLY („Alkosson képet a NATO-ról”) című CD-ROM-ot. Az Európa Stúdió

Kommunikációs Kft. (amely nem azonos az Európa Ház Egyesülettel!) által készített, és a középiskolák, a felsőoktatási és katonai intézmények, továbbá az Internet-használók számára ingyenes játék költségeit teljes egészében az Egyesült Államok és a NATO hadseregeinek fő távközlési szállítója, a NATO-IFOR erők taszári és kaposvári távközlési rendszerének, valamint az SFOR hét boszniai katonai bázisának kommunikációs hálózatának kiépítője, a Lucent Technologies, valamint a magyarországi vadászgép-tender iránt érdeklődő repülőgépgyártók egyike, a McDonnell Douglas állta. (A kommunikációs rendszer kiépítésének költségeit a három új NATO-tagország esetében 10 év alatt összesen 2 milliárd dollárra (kb. 400 milliárd forint) becsülik a szakemberek. A megrendelésekért legalább hat világceg versenyez egymással.) Szakmai támogatást – mint ahogyan azt CD-ROM pontosan föltünteti – a Külügyminisztérium, a Manfred Wörner Alapítvány és az alapítvány első embere, valamint az Euro INFO Service Kft. adta.

Mindent egybevetve tehát 1997-ben kifejezetten a NATO-kommunikációra a külügyi és honvédelmi tárca 147 millió forintot tud költeni (kommunikációs stratégiák), amihez hozzáadódik a Külügyminisztérium EU kommunikációs stratégiájának mintegy 30 százaléka (63 millió forint) és a Honvédelmi Minisztérium mintegy 40 milliós céltámogatása (kecskeméti nemzetközi repülőnap). Az állami költségvetést terheli a NATO-kommunikációs célokra „használt” Észak-Atlanti Tájékoztató Központ hatmillió forintos és a kormányalap több tízmillió forintos kiadása, valamint az NGO-knak, mint társadalmi szervezeteknek adott mintegy egymillió forint – NATO-kommunikációs céllal adott – mintegy 50 százaléka. (Ez összesen 280 millió forint.) A fegyver-tenderekben érdekelt gyártók több 100 millió forintot költenek PR és marketing kapcsán, indirekt és direkt módon NATO-kommunikációra, míg a NGO-knak adott NATO-pénzek, banki és vállalkozói szférából érkező pénzek valamint saját tagdíjaiktól beszedett pénzek összege 10 millió forint nagyságrendű lehet. Ez azt is jelenti egyben, hogy 1997-ben Magyarországon – nem számolva a NATO-tagságról ősszel esetleg beinduló kampánypénzekkel – a NATO-kommunikáció legalább félmilliárd forintba kerül.

További kritériumok

A NATO-kommunikációt elősegítő pénzek nagysága önmagában véve még sokat nem mond. Ezek a pénzek kizárólag további két kritérium mentén értékelhetők csak: a nevezett pénzek szétosztásának elvei és gyakorlata, valamint az ezek által előállított „termékek” minősége és objektivitása alapján.

A kommunikációs stratégia és a törvények

A külügyi és a honvédelmi tárca NATO-kommunikációs pénzeinek szétosztása nélkülözte a nyilvánosságot: ennek tartalma, hozzáférhetősége nem vált ismertté, a pályázati rendszere pedig nem került kidolgozásra.

Különösen szembetűnő ez az elektronikus sajtó esetében. Mint ahogyan azt az Országos Rádió és Televíziós Testület Panaszbizottsága elé került *Atlanti Expressz*, *Manóver* és *A Szabó család* esetében megállapítást nyert, konkrét szerkesztőséghez címzett konkrét megkeresések nyomán került sor a műsor kiválasztására és támogatására. A közbeszerzési törvényben a hatmillió forintot elérő vagy ezt meghaladó összegben (*Atlanti Expressz*, *Manóver*, *Família Kft.*) megrendelésre kerülő szolgáltatás esetében előírt közbeszerzésre vonatkozó törvényi előírások nem kerültek alkalmazásra, hiszen itt sem nyílt, sem meghívásos, sem pedig tárgyalásos közbeszerzési eljárásra nem került sor. A Külügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium a célcsoportként meghatározottak elérhetősége és a nézettségi mutatók alapján legalkalmasabbnak hitt TV- és rádióműsorok támogatását határozta el, és egyszerűen megkereste az adott műsor szerkesztőit. A kiválasztott és nem pályáztatott műsor ezután elkészítette a maga műsortervét, amire aztán az adott tárca a felajánlott keretösszeg terhére folyósította a pénzt.

Az elektronikus média miniszteriális támogatásával azonban más jogi probléma is van. Nevezetesen, hogy sem az EU-, sem pedig a NATO-műsorok támogatását a médiatörvény nem teszi lehetővé. Néhány NATO-val foglalkozó műsor esetében ez az ORTT által már megállapítást is nyert. Az *Atlanti Expressz* kapcsán az ORTT Panaszbizottsága két alkalommal, az ORTT pedig egy alkalommal kimondta, hogy mivel „a MTV Rt. pénzbeli támogatást fogadott el egy műsor készítéséhez az állam egyik szervétől, súlyosan sérti egyrészt a médiatörvény szellemét, másrészt a törvény szövegét”, továbbá, hogy „a közszolgálati műsorszolgáltatók államtól és kormánytól való függetlenségének és szabadságának követelménye, s így a törvény szelleme sérült azáltal, hogy a kifogásolt sorozat (*Atlanti Expressz* – kiemelés tőlem) állami, költségvetési pénzből jött létre”. Ezzel azonos tartalmú megállapításokat tartalmaz *A Szabó család* külügyminisztériumi támogatását elítélő ORTT Panaszbizottságának állásfoglalása is. A NATO-kommunikációs pénzekből részesült műsorok egyike sem tüntette fel a támogató nevét, ami médiaetikai szempontból külön is kifogásolható, hiszen ez inkorrekt a szponzorral, de leginkább a nézővel vagy hallgatóval szemben.

Attól, hogy a külügyi és a honvédelmi tárca a médiatörvény súlyos, folyamatos és ismételt megsértésével támogatja a műsorokat, azok még meg-

felelhetnének a médiatörvény által szintén előírt kiegyensúlyozottság követelményének. Amennyiben tehát ezek a műsorok teret adnak az ellen- és a hivatalostól eltérő véleményeknek, ha tükrözik a lakosság nézeteinek sokszínűségét, akkor az objektív tájékoztatás követelménye nem szenved csorbát. Nos, az ORTT Panaszbizottságának állásfoglalásai azonban az *Atlanti Expressz*, *A Szabó család* és egy másik rádióműsor, az *Interurbán* című adás kapcsán külön-külön, de egybehangzóan megállapította, hogy az adások „a tárgyilagos, kiegyensúlyozott, sokoldalú tájékoztatás elvét nem valósították meg, hanem a Külügyminisztérium hivatalos álláspontjának népszerűsítését” szolgálták, és a NATO-hoz való csatlakozást erősítették. „A jogsértést a műsorszolgáltató azáltal követte el, hogy a panaszolt műsorban (*Atlanti Expressz* – kiemelés tőlem) is kizárólagosan olyan álláspontot jelenített meg, amely a hatalmi elit álláspontját tükrözi a NATO-hoz való csatlakozás kérdésében, ennek pozitív és feltétlen szükségességét reprezentálta a műsor”. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy minden tévé- és rádió- „NATO-műsorszám” megsértette volna a kiegyensúlyozott tájékoztatás kötelezettségét.)

A kommunikációs stratégia további támogatottjai

A nyomtatott sajtó esetében átfogó vizsgálatra vagy jogi elmarasztalásra még nem került sor. A kommunikációs pénzekből támogatott fentebb említett országos napilapok NATO-mellékletei és oldalai, elemzések és hírek, valamint a vidéki lapokban megjelent MTI Press-anyagok azonban mind terjedelmük, mind tartalmuk, mind pedig megközelítésük tekintetében 90–100 százalékbán határozottan és egyértelműen NATO-tagságpártiak. E mellékletekben a hivatalos véleménytől eltérő nézeteknek a *Népszabadság* ad a legkevesébb (0 százalékbán) és a *Magyar Nemzet* ad viszonylag a leginkább (kb. 10 százalékbán) teret.

A NATO-kommunikáció részeként kiadott könyvek és folyóirat szerzői (összesen 32 szerző) közé egyetlen egy olyan sem került be, aki ne osztotta volna a NATO-tagsággal kapcsolatos hivatalos nézeteket.

Az Országgyűlés mellett működő Észak-atlanti Tájékoztató Központ külföldről csak a NATO-bővítés szempontjából pozitív híreket közvetíti, külföldről és belföldről viszont semmilyen nem hivatalos, tehát NATO-tagságot megkérdőjelező anyagot nem továbbít. Az Európa Ház Egyesület (Magyar Békeshívő) és a Honvédség és Társadalom Baráti Kör által rendezett és tervbe vett rendezvényein kizárólag NATO-pártiak vesznek részt, míg a Manfred Wörner Alapítvány és a Magyar Atlanti Tanács egy-egy rendezvényére kapott meghívást egy-egy nem NATO-hívő.

A Magyar Atlanti Tanács, a Manfred Wörner Alapítvány és a Honvédség és Társadalom Baráti Kör nem is civil szervezet, de még csak nem is NGO. Ezek a szervezetek kifejezetten kvázi NGO-k, vagyis olyan nem kormányzati szervek amelyek formálisan eleget tesznek a nem kormányzati szervezetekkel szemben támasztott jogi követelményeknek, de valójában a kormány, a pártok, a minisztériumok álcivil szervezetei. Alapítóik, vezetőik, tagjaik jelentős részben országgyűlési képviselők, frakcióvezetők, az Országgyűlés külügyi, honvédelmi, integrációs bizottságainak reprezentánsai, a külügyi és honvédelmi tárca vezető beosztású emberei, diplomaták, a Magyar Honvédség vezetői vagy tisztjei. A NATO-kommunikáció kérdésében nemhogy nem akarnak a saját kormányukban, pártjukban, minisztériumukban kialakult NATO-nézetekkel szembeni álláspontot megjeleníteni, hanem kifejezetten a NATO melletti kommunikációra alakultak, ráadásul pontosan azért, hogy elsősorban vidéken és a lakosság előtt a pártoknál hitelesebb módon próbálják képviselni a NATO-csatlakozás ügyét. A személyi összefonódás és a NATO-kommunikációs pénzekhez való informális hozzáférés okán, formális pályázatok nyomán vagy anélkül, céltámogatásként maguknak és maguk között osztják szét a kommunikációs stratégia pénzeit. Magyarországon és külföldön egyaránt mint független civil szervezet lépnek fel, aminek nyomán itthon alapítványi, banki, vállalkozói (alapítványnak adott pénz az adóalapból leírható!) pénzekhez jutnak könnyebben hozzá, részesülnek továbbá az Országgyűlés által évenként – egyébként nem túl magas – a társadalmi szervezetek között szétosztásra kerülő pénzekből is. Külföldön a saját, magas állami beosztású tagjaiknak ajánlásai nyomán szereznek NATO-, kormány- és NGO-pénzeket. A kvázi NGO ügyei külföldi képviseletének és gyakran pénzszerző útjainak költségét sokszor a képviselő saját pártja állja. A fegyvergyártó cégek is támadhatatlanabbak, ha papíron független alapítványoknak, egyesületeknek folyósítanak támogatást. Az Európa Ház Egyesület és TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Egyesület is alkalmas arra, hogy ernyő jelleggel összefogja egyrészt a teljesen vagy részben NATO-elkötelezett biztonságpolitikai szakembereket és nem utolsósorban az értelmiségi, a gazdasági szféra és a politikai élet, valamint a média képviselőit. (Csak két példa: Izbéki Gábor, az *Atlanti Expressz* című tévé sorozat ORTT által ismételten elmarasztalt szerkesztője a Magyar Atlanti Tanács tagja /a műsor készítésének idején a MTV külpolitikai szerkesztőségének vezetője/, Antalóczy Zoltán, a Honvédség és Társadalom Baráti Kör alelnöke az Élet és Tudomány szerkesztőbizottságának tagja.)

Összegzés

Mindezek nyomán azt kell mondani, hogy Magyarországon a NATO-kommunikációra 1997-ben költött mintegy félmilliárd forint nem olyan jelentős összeg. Nem jelentős, hiszen például csak a Boszniában szolgáló magyar SFOR-egység ennek mintegy négyszeresébe fog kerülni, vagy Magyarország NATO-tagságáról megtartandó népszavazás költségei ennek közel szintén négyszeresét fogja kitenni, vagy csak a Földművelődésügyi Minisztérium költ idén az euroatlanti integráció előkészítésére ugyanennyit. A NATO-kommunikáció költsége egyszerűen eltörpül egy-egy a közelmúltban megtörtént vagy elhatározott magyar fegyverbeszerzéshez képest, a magyar fegyvertenderekben érdekelt cégek reklámra költött összkiadásaihoz képest pedig alig mérhető. A NATO-kommunikáció pénzeire tehát abszolút értékben és arányaiban is azt kell mondani, hogy önmagában véve nem jelentős összegek. A probléma nem az összegszerűségben, hanem a pénzek elosztási rendszerében, hozzáférhetőségében, és a finanszírozott „termékek” jellegében van. A pénzek a nyilvánosság előtt kontrollálhatatlanul, felkérések vagy formális pályázatok kiírása nyomán, számos esetben a közbeszerzési törvény megsértésével kerülnek szétosztásra. A NATO-pártiak a legegyszerűbb összeférhetetlenségi szabályok megtartására fittyet hányva, egymás szervezetei, a NATO-csatlakozás ügyére létrehozott kvázi NGO-k között osztják szét a pénzeket, nagyobb részben pedig a – mindig – pénzsűkében lévő média jelentős korrumpálásával állítják elő a nekik tetsző műsorokat és anyagokat. A külügyi és a honvédelmi tárca által támogatott NATO-műsorok mindegyike megsérti a médiatörvényt, s ezek jelentős része külön is megsérti a médiatörvény kiegészítő tájékoztatást előíró törvényhelyeit. Néhány kiemelten támogatott műsor gyakran alacsony színvonalon jeleníti meg a szponzor szándékát, illetve az adott műsor műfajánál fogva, az objektív információközlésre eleve alkalmatlan közegben történik a NATO-témájának megjelenítése, ráadásul teszik ezt a műsor készítésének költségeihez hozzájáruló nevének feltüntetése nélkül.

Az írott sajtó támogatásával és azok döntő többségének egyoldalú tematizálásával a sajtóetika szabályai sérülnek súlyosan, viszont kétségtelen, hogy a *Világgazdaság*, az *Élet és Tudomány*, valamint az *MTI Press* kivételével, valamennyi lap legalább korrektil feltünteti a támogató nevét. A tudományos munkák és kiadványok szintén kivétel nélkül NATO-hívó szerzőknek adnak helyet. A NATO-kommunikáció pénzei – forrástól függetlenül – a NATO-ügyet egyértelműen és határozottan pártoló, az igenlését, népszerűsítését célul kitűző azonos elvek és elvárások mellett és mentén kerülnek felhasználásra.

A Magyarországon fegyvereladásokban érdekelt cégek, azáltal, hogy PR- és marketing-pénzeik egy részét nálunk használják fel, továbbá azáltal, hogy katalizálnak és mobilizálnak más anyagi forrásokat is, jelentősen hozzájárulnak a NATO-tagság népszerűsítéséhez.

Mindezek miatt, tehát nem a NATO-kommunikáció összecszerűségében és annak forrásaiban látom a problémát, hanem abban, hogy azok 99 százalékban a NATO-csatlakozás mellett kiálló célokra kerülnek felhasználásra. A NATO-kommunikáció ezért Magyarországon nem más, mint a NATO, a NATO-csatlakozás és Magyarország NATO-tagsága melletti egyoldalú NATO-kommunikáció, nem a lakosság tájékoztatását és informálását, hanem meggyőzését kívánják szolgálni. A NATO-kommunikáció valójában teljesen azonos a NATO-propagandával.

Eszmélet, 1997. évi 35. sz.

VII. FEJEZET

ÁMOKFUTÁS A NATO-BA

Ámokfutás a NATO-ba

Vit László

A kelet-európai rendszerváltozások következtében lezárult az európai biztonságpolitika hidegháborús szakasza. A megosztott és a szuperhatalmak kénye-kedvének kiszolgáltató kontinens lakói joggal remélhették az európai biztonságpolitika gyökeres megváltozását, hiszen elmúlt a közvetlen szovjet veszély, nem volt többé indokolható az amerikaiak európai jelenléte. Az Észak-atlanti Tanács 1990. decemberi brüsszeli nyilatkozatában még erre a veszélyre hivatkozik: „a megfontoltság a mostani nem ellenséges viszonyban azt követeli a NATO-tól, hogy ellensúlyozza a Szovjetunió fennmaradt, jelentős képességeit” (3). Az úgynevezett nukleáris egyensúly azonban, amely a két, ideológiailag ellentétes nagyhatalom között állt fenn, a Szovjetunió összeomlása után kétségtelenül megbomlott. „Miközben mindkét nagyhatalom szégyenletes bűnököt követett el, együttműködtek egy olyan féken tartó rendszer fenntartásában, amely elejét vette a korlátlan háború mindenfajta kiújulásának, és a politika eszközeként újra felfedezték a korlátozott háborút, amelyet más népek földjén vívtak meg. . . . Az erőszaknak ez az újabb korlátok közé szorítása nem az erkölcsi normák erősödésének volt köszönhető, hanem a nemzetközi kapcsolatok szerkezeti változásának. Mégis nehéz megmondani, hogy mi volt a legfontosabb tényező, ami ezt kiváltotta. . . , hiszen ez az egész ideológiai és retorikai öröklet – a hidegháború – két olyan állam között zajlott, amelyeknek nem volt különösebb objektív okuk arra, hogy beavatkozzanak egymás befolyási övezetébe, és amelyeknek a vezetői és népei soha nem tekintettek egymásra gyűlölettel, a megvetésüket pedig az árulóknak, a szomszédoknak és az etnikai versenytársaknak tartották fenn” (1).

A kommunista rendszerek összeomlása, a hidegháború vége felkészületlenül érte a Nyugatot. Az erőfölény ugyan a Varsói Szerződés felbomlásával, a szovjet csapatok visszavonásával a NATO felé billent, de a korábbi ideológia semmiképpen sem volt elégséges, hiszen a „gonosz birodalma” gazdaságilag is megroppant. A nyugati katonai fölény fenntartásának szándéka felől már ekkor sem lehetett semmi kétsége a világnak, de ez idő tájt még nem dőlt el, hogy az amerikai dominanciájú szövetség milyen lehetőségek közül választ. A

NATO a „negyvenes évek végén, az amerikai álláspont szerint, időleges szervezet lett volna, körülbelül tíz évig: egy gipszkötés, amelyet valakinek a karjára tesznek, hogy meg tudjon gyógyulni – ezen az európai integráció folyamatát értjük –, s tíz év után, amikor az európaiak megszívlelték az Egyesült Államok egyesülésre szóló felhívását, a NATO megszűnne” (2). Mint tudjuk, az Egyesült Államok európai jelenlétének – a szovjet veszélyen kívül – volt egy másik, „indokolható” eleme is, nevezetesen Németország féken tartása. Ma azonban nehezen igazolható, hogy a katonai jelenlét vagy a bővítés a Nyugat vagy a kelet-európai országok érdekeit szolgálná, még kevésbé azt, amit a posztkommunista kormányok szeretnének, hogy az amerikai és kelet-európai katonai érdekek kölcsönösen egybeessenek. Inkább arról van szó, hogy az amerikaiak szeretnének beleszólni az európai integráció számukra kedvező alakulásába, és ha Európa biztonsága felett továbbra is őrködnek, ezt joggal meg is tehetik.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete római találkozóján a NATO állam- és kormányfői elismerték, hogy „a nyugati szövetségesek céljainak elérése szempontjából kedvezőbbé vált biztonsági környezet azoknak a mélyreható politikai változásoknak a következtében alakult ki, amelyek 1989 óta zajlottak Közép- és Kelet-Európában . . . és ezzel lényegében megszűnt Európa politikai megosztottsága, ami a katonai szembenállás okozója volt a hidegháború több évtizedén át” (3). Mindazonáltal a résztvevők siettek leszögezni, hogy „a NATO biztonságát érintő kihívások és kockázatok napjainkban természetüket illetően eltérőek a múltban meglévőktől. Az egyidejű általános méretű támadás veszélye a NATO valamennyi európai frontján megszűnt . . . viszont napjainkban a NATO biztonságát érintő kockázatok (egymástól is) eltérőek és több irányúak, ami nehezíti felismerésüket és kezelésüket. A NATO-nak képesnek kell lennie arra, hogy válaszoljon ezekre a kockázatokra, amennyiben meg kívánja őrizni Európa stabilitását és a tagállamok biztonságát” (4).

A szöveget tanulmányozva kiderül, hogy miről is van szó. Csak a frazeológia változott, az ideológiai szembenállás megszűnését az új koncepció igyekezett a „kor követelményeinek” megfelelő ideológiamentes materiális érvekkel helyettesíteni: „a súlyos gazdasági, politikai nehézségekből adódó etnikai-nemzetiségi rivalizálás, a területi viták kialakíthatnak olyan válsághelyzeteket, amelyek kedvezőtlen hatást gyakorolhatnak Európa stabilitására, sőt olyan konfliktusokhoz is vezethetnek, amelyekbe külső hatalmak is belekeveredhetnek, vagy amelyek NATO-tagországokat is érinthetnek, ily módon közvetlenül veszélyeztetve a szövetségesek biztonságát . . .; az új stratégiai

környezet (tehát) nem indokolja a NATO célkitűzéseinek és biztonsági funkcióinak megváltoztatását, (hanem) inkább erősíti azok további érvényességét” (4).

Az Észak-atlanti Szövetségnek „rendszer váltásra” volt szüksége, ha továbbra is igazolni akarta létjogosultságát ebben az új biztonságpolitikai helyzetben. A fennmaradás nemcsak a katonai köröknek, hanem a gazdasági köröknek, sőt maguknak az államoknak is érdeke volt, mert a hadiipar termékeit, a fegyvergyártás és a fegyvereladás növeléséből származó recessziót a gazdaság egyik mentőövének tekintették és tekintik, s mint ilyennek nagy szerepet szánnak a válságból való kilábalásban és a stabilitás fenntartásában. A NATO-nak tehát olyan új identitásra volt szüksége, amellyel „stratégiájukat a biztonsággal kapcsolatos tágabb megközelítésben képesek alakítani”. (2) Az új ideológiában természetesen a fent említett gazdasági indokok nem szerepelhettek, annál inkább a kontinens biztonságára utaló kijelentések. De a magát hovatovább békeszervezetté deklaráló szövetség keleti irányú kiterjesztése nem került szóba, hiszen ez az akkori helyzetben abszurdnak tűnt volna.

Ki jön a házamba?

A NATO kibővítése olyan improvizációs ötletnek bizonyult, amelynek szakmai és geopolitikai érveit elfelejtették kidolgozni, az érvgyártás csak utólag kezdődött meg Nyugaton és Keleten egyaránt. Sőt kezdetben inkább még azt bizonygatták a nyugatiak, hogy a NATO-nak nem érdeke a szervezet katonai megerősítése (vagy inkább gyengítése) a volt szocialista országokkal. Valójában a bővítés a keleti régió találmánya volt (állítólag Horn Gyula említi először), és némi hezitálás után megkezdődik az a játszadozás, amit később a NATO kibővítési politikájának szokás nevezni. Röviden: egyfelől egy lehetséges kibővítés ígéretésével gazdasági előnyökhöz jutni – nemcsak a használt hadfelszerelések eladásával, de az üzleti élet más területén is –, másfelől egy reménybeli, reálisnak látszó csatlakozásra való hivatkozással erősíteni az Európába jutás csodavárását, ennek belpolitikai előnyeit kihasználni, nem is beszélve a fegyvervásárlások indoklásáról vagy a militarista szellem újraélesztéséről. Az érvanyag ahhoz ugyan kevés, hogy erre csatlakozási ideológiát lehessen alapozni, de egy esetleges népszavazás „sikeréhez” már elegendő propagandaanyag áll rendelkezésre. A csatlakozási politika propagandája, mindent összevéve, olyan ellentmondásokat takar, amelyek feltárása vagy legalábbis részbeni tisztázása nyilvánosságért kiált.

1991. október 6-án tanácskozik egymással először a három esélyes ország – Lengyelország, Magyarország és Csehország – külügyminisztere a NATO-ba lépés lehetőségeiről, ezt követően egyre sűrűsödnek a kelet-közép-európai miniszterelnökök brüsszeli NATO-központi látogatásai. A posztkommunista országok a szervezetbe lépést az Európai Unió előszobájának tekintik. Ráadásul a belépésnek a három ország számára „teljesíthető” feltételei vannak, olyanok, mint a stabil demokratikus rend, a hadsereg feletti civil kontroll vagy a haderőreform. Olyan „feltételek” ezek, amelyeket a korábbi NATO-dokumentumokból vélnék kiolvasni a felvételükért egyre sűrűbben kilincselő diplomaták, és amelyeket aztán a nyilatkozó NATO-tisztviselők is megerősítenek. Ha másra nem is, arra jók ezek a kijelentések, hogy például az állítólagos „fegyverzeti kompatibilitás” nevében fegyvervásárlások kezdődjenek, repülőgép-vásárlási tendereket írjanak ki, és döntsenek néhány hosszú távú védelmi beruházásról. A NATO-szövetségesek azonban egyelőre óvatosak, először NATO Békepartnerség néven hirdetnek meg programot 1994-ben, amely bármelyik európai államnak lehetővé tenné a szövetséggel való laza kapcsolattartást. Kelet-Európa hamar átlát a szítán és „teljes tagságot” követel, de csak 1994 nyarán kezdeményezik a NATO külügyminiszterei egy olyan tanulmány kiadását, amely a NATO-ba való felvételek kérdését vizsgálja. Az itthoni propaganda most is fürgébb, elébe megy az eredményeknek, és megkezdődik az esélyesek közötti sorrend találgatása, a rivalizálás és a Nyugatnak szóló riszálás. Mivel a kezdeményezés alapvetően politikai jellegű, a csatlakozás szakmai érvei és feltételei nem kerülnek szóba, a bővítésről készülő tanulmányok is meglehetősen tanácstalanok. Az idézett NATO-tanulmány egy átfogó európai architektúráról beszél, amely „egész Európában az igazi együttműködésen alapszik, és hangsúlyozza, hogy a bővítés senkit sem fog fenyegetni, sőt erősíteni fogja valamennyi európai állam biztonságát és stabilitását” (5). Mivel a fő kérdés, vagyis hogy kinek az érdeke a bővítés, továbbra sem világos, a megfogalmazások, enyhén szólva, homályosra sikerednek. „Egyelőre nem tisztázott, hogy miben áll a NATO szerepe az európai biztonság tekintetében. A NATO reformja az EU biztonságpolitikai ambícióival függ össze, ugyanakkor nem tisztázott az amerikai és európai szereposztás. . . a reform állítólag az integrációs törekvéseket segíti. De sem Magyarország, sem a NATO tagállamai részéről nem található olyan érvek, amelyek egyértelműen és döntően a NATO kibővítése mellett szólnak” (Szőnyi).

A kibővítésre nem talál logikus magyarázatot a Külkapcsolatok Tanácsának munkacsoportja sem, amely a NATO bővítését ellenző amerikai külpolitikai elitet képviseli. Jelentésük szerint a NATO-t Keletről senki sem fenyegeti,

mi több, a megvédendő közép- és kelet-európai országokat sem éri innen fenyegetés. Az utóbbiakra különben sem katonai veszélyek leselkednek – írják a kelet-európai ügyekkel foglalkozó volt diplomaták –, hanem gazdasági, belpolitikai problémák, etnikai konfliktusok. Ezek pedig nem háríthatók el egy katonai szövetség eszközeivel, következésképp nincs értelme a kibővítésnek.

Feltétlenül megéri!

Miután a NATO-szakértői csoport általánosságban kidolgozza a belépés feltételeit, az itthoni nyilatkozatok elégedetten nyugtázzák az „elengedhetetlen feltételek” teljesíthetőségét. Az egymásra licitáló nyilatkozatokból az a kép alakul ki, hogy a belépési feltételek nem támasztanak majd nagyobb követelményeket és anyagi áldozatot, mint amekkorát politikai és katonai szempontból egyébként is meg kéne hoznunk. „Alaptalan az aggodalom, hogy a NATO-felvétel megköveteli a magyar haderő nyugati típusú átfegyverzését s az ezzel járó súlyos anyagi megterhelést. A NATO-ban ugyan vannak bizonyos egységesített rendszerek (pl. légtérellenőrzés, légi irányítás), de ezen túlmenően minden nemzeti hadseregnek saját fegyverzete van” (Szent-Iványi). „A NATO-felvétel kapcsán szó sincs arról, hogy bizonyos, egyébként is elengedhetetlen korszerűsítésen túlmenően nagyarányú fegyverzetcsereére kerüljön sor” (Fodor). „Az általában a nyugati szakértők is elismerik, hogy jogi értelemben rendelkezünk a civil kontroll eszköztárával . . . ; a nyugati védelmi rendszerbe történő integráció nem csupán a katonai biztonság kérdése. A NATO-tagság lényegében előfeltétele az Európai Unióba való felvételnek . . . s nem utolsósorban növeli az ország külföldi tőkebefektetőinek biztonságérzetét is” (Mécs). „Ha például sikerül olyan megállapodásra jutnunk a NATO-val, hogy az egész ország légterének védelmét nagyrészt itt állomásozó külföldi erők látnák el, azzal óriási összegeket lehetne megtakarítani, így lehetne a NATO-tagság olcsóbb, mint a nemzeti haderő megteremtése” (Gyarmati). A NATO kibővítése „szerencsésen” egybeesik a hadsereg „elkerülhetetlen” reformjával, nem kell tehát azon gondolkodni, hogy lehet-e vagy kell-e az országot védeni, vagy hogy milyen áron. „A jövő század magyar katonái előreláthatólag a NATO szövetségi rendszerébe beépítve végzik majd feladataikat, noha felelős (katonai) személyiségeknek is vannak fenntartásaik a NATO-csatlakozással kapcsolatban . . . sokan fölöslegesnek, drágának tartják a csatlakozást. A NATO vezetősége elvárja a tagállamoktól a hadsereg megfelelő szinten tartását, viszont nem tekint el az egyes országok gazdasági pénzügyi állapotától” (Szabó A. Ferenc).

A kormányzati propaganda a kampány kezdetén nem is katonai érveket használ, vagy ha igen, a fő érv az, hogy a szövetség „áron alul” biztosítja a szükséges védelmet, ami mindenképpen olcsóbb a semlegességnél. „A belépés kedvező gazdasági következményekkel járna az új tagállamokban. Mindenekelőtt számítani lehet a külföldi tőkebeáramlás megnövekedésére. A befektetők szívesebben ruháznak be olyan országokban, amelyek helyzetét stabilnak és biztonságosnak látják. Keleti György szerint „... a tőke oda megy, ahol biztonságban érzi magát...; egy másik jelentős gazdasági előny, hogy a NATO-hoz csatlakozás eredményeként meg lehetne takarítani a Magyar Honvédség elkerülhetetlenné vált modernizációs kiadásainak jelentős részét. Köztudott, hogy a honvédség az elmúlt több mint egy évtizedben nem hajtott végre semmiféle fejlesztést, leszámítva az adósságtörlesztésként kapott orosz repülőgépeket, így erre az elkövetkezendő esztendőben mindenképpen sort kell keríteni, ellenkező esetben a hadsereg elveszti minden hitelét, és alkalmatlanná válik az ország védelmére. Egy NATO-tagállamnak azonban nem kell autarchikus módon teljes körű védelmet kifejlesztenie, éppen ebben van a katonai integráció jelentős előnye” (6).

Ezek a csúsztatások nagyrészt kritika nélkül maradnak, csak néhány katonai szakértő kísérli meg a hivatalos nyilatkozatokat a NATO-dokumentumok realitásával összevetni. „Nincs valószínűsége annak az elképzelésnek sem, hogy az itt állomásozó erők átvehetnek olyan feladatokat a magyar haderőtől, amelyeket másképpen magunknak kéne elvégeznünk. Jelenleg ugyanis a NATO-ban az az irányzat érvényesül, hogy az egyes országok haderői – igen kis résztől eltekintve – békében nemzeti alárendeltségben maradnak, a kollektív védelem csak valamely tagország vagy a szövetség egésze elleni agresszió esetén lép érvénybe” (Bognár).

Fő a biztonság!

A hazai írott NATO-propaganda vegyes hangulati elemeken alapul. Részen azt igyekszik hangsúlyozni, bizonyos békepolitikai attitűddel, hogy ez a „NATO” nem az a „NATO”; elismerve a korábbi NATO-ellenes szovjet propaganda részbeni jogosságát a „világ csendőrérl”. Másfelől, megpróbálnak kialakítani egy, a szervezet töretlen fejlődéséről szóló legendát: miként jutott el az euroatlanti szövetség a szovjet veszély elhárításától a jelenlegi biztonságpolitikai célú békeszervezetig. Mindenesetre a NATO szerepét felértékelik, a propaganda a NATO-t a Nyugathoz tartozás státusszimbólumává magasztosítja, holott a hivatalos ideológia szerint a Nyugat mint politikai fogalom megszűnőben van. Minden hivatkozás és bizonygatás ellenére a

csatlakozástól politikai előnyöket várnak, pedig egyre inkább csak a gazdasági szempontok válnak meghatározóvá a korábbi kelet–nyugati kapcsolatokban.

Igaz, hogy régiókat és az országot nem fenyegeti katonai veszély, mégis a csatlakozás természetes érvének tekintendő, hogy „ez növelné az új tagállamok külső biztonságát” (bár az 5. cikk nem ír elő automatikus segítségnyújtási kötelezettséget), növelné az ország politikai tekintélyét, kénytelenek lennének „korszerűsíteni a katonai infrastruktúrát, ami csökkentené a munkanélküliséget... és a fokozatos korszerűsítés fegyver- és létszámcsökkenést eredményezne”, nem beszélve a megnyilatkozásokban nem részletezett „egyéb társadalomformáló és fejlődésgyorsító kihatásokról” (Bognár). A retorikában nagy szerep jut az európai biztonságnak és geopolitikai pozíciónk megváltozásának, ami állítólag a bővítés egyenes következménye lesz. Az „érveket” a tudományosan kidolgozott koncepcióktól a „meggyőző” feltételezésekig sorolhatnánk. „A visegrádi államok geopolitikai helyzetét 1990 óta a teljes bizonytalanság és kétértelműség jellemzi. Politikai és gazdasági rendszerüket, alapvető civilizációs értékeiket tekintve országaink a Nyugat részévé váltak, biztonságpolitikai értelemben azonban csupán Finnország, Svédország, Ausztria és a volt Jugoszlávia által alkotott semleges zóna hiányzó kelet közép-európai láncszemeit pótolták” (Molnár Gusztáv). Ha azonban a NATO-tagság mellett döntünk és „a NATO tagjai leszünk, akkor Magyarország Kelet-Európa nyugati határvidékéről Nyugat-Európa keleti peremére kerül, ennek minden geopolitikai következményével együtt” (Hegyi).

De ha ez az érv sem használ, „a magyar társadalmat tisztességes és racionális érvekkel meg lehetne győzni arról, hogy a nyugati országok védelmi szövetségéhez való csatlakozás a felemelkedés biztonsági garanciáit teremtheti meg, míg a kimaradás könnyen a politikai Balkánra sodorhatja az országot” (Hegyi). „Magyarország észleli az európai biztonsági rendszerben bekövetkező változásokat, és azért kíván a NATO tagja lenni, mert a tagságot az európai integráció elengedhetetlen részének tekinti. Nemzeti érdekeink jobban védelmezhetők a szövetség tagjaként, mert az ország biztonsága ilyen módon magasabb szinten és olcsóbban garantálható... Magyarország egy magában képtelen megfelelő katonai erőt kialakítani egy esetleges nagyméretű fenyegetés elhárítására” (Gyarmati).

Ezeket a biztonság- és geopolitikai érveket azonban sokan nem fogadják el. De a magyar értelmiség közönyös marad a NATO-csatlakozást illetően, ami azzal is magyarázható, hogy feltételezik, a csatlakozásnak nincs katonai jelentősége, és abban a hiszemben vannak, hogy a nyugati szövetségi tagságból származó előnyök meghaladják azokat a hátrányokat, amelyek abból

keletkeznek, hogy a magyar társadalom erején felül lesz kénytelen védelmi célokra költeni.

Geopszichológiai törésvonal

Ha egyelőre nincs is fenyegetés, a csatlakozási vágyra van „ésszerű” válasz. „A magyarázat részben a térség országainak bizonytalan közérzetében keresendő, amely mindenekelőtt történelmi gyökerekből táplálkozik; . . . a közép- és kelet-európai politikai elitek tudatát persze legerőteljesebben a közelmúlt személyes megélt tapasztalatai határozzák meg. . . A kor szemlélőjében az a benyomás keletkezhetett, hogy a térséget a bármikor-bárhol-bármilyen megtörténhet szindrómája, időnként az előreláthatóság, a kiszámíthatóság teljes hiánya jellemzi” (Valki). Gömöri Endre szerint például „az elkövetkezendő öt-tíz esztendőben a történelemben most először van lehetőség arra, hogy ez az ország az Európát kettészelő nagy civilizációs törésvonalnak a nyugati oldalára kerüljön”. Nem véletlen, hogy a jól hangzó „balkáni állapotokat” emlegetik, hiszen a felfogás meríthet Samuel P. Huntington amerikai politológus említett törésvonal-elméletéből, eszerint ugyanis, ahogy eddig, ezután is ezek a trendek determinálják majd a választóvonalaktól északra-nyugatra és keletre-délre élő népek történelmét.

Míg az előbbieket, a protestánsokat és katolikusokat – akik együtt élték át a „felvilágosodást, a francia forradalmat és az ipari forradalmat – gazdaságilag kedvezőbb helyzetben vannak, mint keleti szomszédaik, akik ortodox vagy muszlim vallásúak, akik történelmileg a török vagy a cári birodalomhoz tartoztak, gazdaságilag kevésbé fejlettek és valószínűleg kevésbé lesznek képesek arra, hogy stabil politikai rendszereket fejlesszenek ki” (6). Csakhogy az öntörvényű fejlődés ma már nem a geopolitikai helyzet vagy a szövetségek függvénye. „A kétpólusú világrendszer megszűnése óta egyértelmű, hogy ha érdekei úgy diktálják, az USA és a NATO hadereje a tagországok területén kívül is hezitálás nélkül képes beavatkozni az emberi jogok (a multinacionális befektetői és kereskedelmi érdekek) védelme érdekében” (Andor).

Kérdés, hogy kitől és kell-e egyáltalán félnünk? Állítható-e, hogy „a Nyugat intézményes határaitól keletre egyetlen ország sem lehet teljes biztonságban a szélsőséges nacionalisták fenyegetésétől, az albán és fehérorosz típusú féldiktatúrává zülléstől, a boszniai jellegű háborúktól vagy éppen a Nagy Medve csillagzata alá történő visszarendeződéstől” (Hegyi). Vagy épp a csatlakozás teremt nagyobb veszélyhelyzetet? Bármiképp nézzük is a geopolitikai helyzetünket, nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy földrajzilag a Nyugat keleti periferiája pontosan megegyezik a Kelet nyugati peremével.

Kis veszélyből nagyobb

A hivatalos megnyilatkozások a legutóbbi időkig diplomáciai okokból igyekeztek megkerülni az orosz kérdést. A NATO-val foglalkozó szakértők körében e tekintetben is ellentmondásos kép alakult ki. Egyszerre hivatkoznak az orosz veszélyre, mint NATO-csatlakozásunk egyik indítékára, ugyanakkor lekicsinylik vagy propagandának minősítik a kibővítésre adandó negatív orosz reakciókat. „Lengyelország, Magyarország és Csehország NATO-tagsága egyszer és mindenkorra eltorlaszolja az utat a Németországgal vagy a német-francia kettős által irányított Nyugat-Európával való geopolitikai alkura törekvő Oroszország előtt. Oroszországnak a visegrádiak NATO-csatlakozása azért vízvázasztó, mert ennek elfogadása vagy el nem fogadása jelzi: tudomásul veszi regionális hatalmi státusát, avagy továbbra is világhatalmi pozícióra törekszik” (Molnár Gusztáv).

Bár a háború lehetősége a magyar honvédelmi doktrínából hiányzik, néha azért találkozhatunk érdekes fejtegetésekkel. „Irrelevánsnak tartom azokat a »szakmai« érveket, amelyek szerint Magyarország a NATO-tagsággal ismét nukleáris célponttá válnék. Nagyfokú naivitás – vagy a dolgok szándékos meg nem értése – azt gondolni, hogy a rakéták irányítása a mi NATO-tagságunktól függene. Háború esetén a rakétákat nem a NATO-tagság miatt, hanem szövetségi elkötelezettségünk miatt irányítanák ránk” (Gyarmati).

A veszélyek elemzésénél érdemes megemlíteni az ellenérvekre való reagálásokat. A NATO-ellenes kritikai érveket a szakmai „hozzá nem értés”, „a szovjet-orosz birodalmi propaganda”, az elefántcsonttoronyba zárt értelmiségi hangok”, „a teljes politikai tájékozatlanság” és a jól ismert „rejtett politikai szándékok” bélyegével illetik. Pedig még a csatlakozáspárti objektívebb vélemények szerint is az orosz kérdés a csatlakozás hátrányaihoz sorolandó. „Hazánk területe és lakossága háború esetén a NATO-val esetleg szembeforduló országok fegyveres csapásainak (különösen légi és esetlegesen nukleáris) célpontjává válna, ami katonai akciók esetén nagy személyi és anyagi veszteséget okozna. A NATO keleti és déli peremállama lévén, az ország területe a kívülről jövő esetleges szárazföldi támadások színterévé, ütközőzónájává válna, ami szintén nagy személyi és anyagi veszteséget okozna” (Bognár).

A NATO terjeszkedése kikerülhetetlenül az orosz politika előterébe állítja az orosz nacioanalistákat és idegengyűlölőket. „A NATO terjeszkedése a legaggasztóbb lehetőség az oroszok szemében. A NATO elsőbbségét nem tudják elintézni egy sóhajjal, hogy nagyobb lesz a biztonság; hanem megbor-zonganak, arra gondolva, hogy a győztesek túlzott elbizakodottsága miatt a

biztonság újra megkérdőjeleződhet. A NATO terjeszkedése meg fogja osztani Európát: azokra, akik benn vannak, és azokra, akik kívül rekedtek. A megosztottság pedig hamarosan aggodalmat és gyanakvást szül” (Karaganov).

Az orosz kérdés komoly akadálya lehet a bővítésnek, erre utalnak azok a belső nézeteltérések, amelyek az Egyesült Államokban, illetve a szövetségesek között fennállnak. „A bővítés a legsúlyosabb diplomáciai hiba lenne az amerikai Európa-politikában. A bővítésnek van alternatívája, méghozzá a kelet-közép-európai térség integrálása az Európai Unióba és annak katonai szerveztetébe. Ha úgymond veszélyek leselkednek keletről, Oroszország felől, akkor a bővítést Moszkva joggal vehetné megelőző ellenséges lépésnek. Ez egyben azt is jelentené, hogy a bővítésnek katonai céljai lennének, és akkor az új tagok elhanyagolt hadseregét korszerűsíteni kellene; erre nincs pénz sem az Egyesült Államokban, sem az újdonsült demokráciákban” (Matlock, Hartman, Nitze).

Az amerikai demokratapárti politikusok szerint a kormány a NATO kibővítését nem birodalomépítési szándékkal tartja napirenden, hanem, „mert Németország szorgalmazza, és mert egyfajta erkölcsi adósságot éreznek a csehek és lengyelek iránt. Ezért a legvalószínűbb egy a cseheket és lengyeleket érintő szimbolikus kibővítés, anélkül hogy túl sok német érdekeltségű szatellitet vonna be, és anélkül hogy túlságosan megzavarná Moszkva lelki nyugalmát” (Andor).

Népszavaztatás?

A szimbolikus bővítés mintegy kárpótlás lenne az EU-csatlakozás helyett, amelynek terheit Nyugat-Európa egyelőre nem akarja vállalni. De még egy ilyen aktusnak is nagy belpolitikai „hozadéka” lehetne, hiszen megerősítheti a politikusokba vetett bizalmat a szociális feszültségekkel terhes posztkommunista országokban. Azonban még ez a szimbolikus aktus is nagyon sok ellentmondásra vezetne, nem beszélve arról, hogy Keleten és Nyugaton azoknak is, akik a NATO fennmaradása egyetlen eszközének tekintik a bővítést, át kéne gondolniuk e lépés politikai következményeit.

Az első körben felvett országok és a többi ország között jelentős feszültségeket indukálna, ugyanis további felvételek nem valószínűsíthetők. Vannak olyan vélemények is, hogy a NATO nem szeretné a kelet-közép-európai országokban meglévő instabil helyzetet importálni. Nagyon kétséges, hogy – miként azt a NATO-propaganda szeretné beállítani – az Egyesült Államoknak „nemzeti érdeke” lenne, hogy „a Bretagne-től Kamcsatkáig terjedő területen

ne alakuljon ki egyetlen hatalom dominanciája sem, célja az Oroszország által dominált vagy koordinált eurázsiai geopolitikai övezet kialakulásának megakadályozása” (Molnár Gusztáv). Éppen ellenkezőleg: „Új kockázatot nem vállal a NATO, baráti védőernyőt nem terít fölénk, térségünk békítésére nem áldoz. Sokkal valószínűbb, hogy a demokratizálódó, ezáltal stabilitást eredményező és szabad piacokat garantáló folyamat visszafordíthatatlanságát akarja megőrizni” (Deák).

Az is tény, hogy „a nyugati politikusok jelentős része máshogyan beszél a nyilvánosság vagy a közép- és kelet-európai partnerek előtt, mint egymás társaságában” (6). „A politikai elit viszont úgy tesz, mintha a belépés az ő erőfeszítéseitől függene, és egy esetleges sikertelen népszavazás a demokrácia bukásával, a szovjet rendszer visszajövetelével lenne egyenértékű. A NATO-párti parlamenti egyetértés feltételezi, hogy ha mi minden áldozatot meghozunk a felvételért, a nyugati fél pedig folyamatosan ígéretet tesz a kibővítésre, akkor az meg is fog történni. A helyzet azonban az, hogy a bővítés alig függ a hazai viták érvanyagától és a közvéleménytől. Lényegében minden az amerikai bel- és külpolitika állásán múlik” (Andor).

A politikai elit viszont attól retteg, hogy egy „megdolgozás” nélküli népszavazáson a NATO-val együtt magát a rendszert szavaznák le. Ennek a rettegésnek köszönhető, hogy az Országgyűlés a Munkáspárt országos népszavazási kezdeményezését 1995 decemberében elutasította. „A mindössze 11 soros határozat egyaránt elutasítja az ügydöntő és véleménynyilvánító népszavazás megtartását. . . a határozat szövege azt sugallja, hogy a kezdeményezést az Országgyűlés voltaképpen elfogadta, azt garantáltan meg fogják tartani – csak később” (7). Addig mindenestre még van esély a „szükséges” szavazati arányok kialakítására, hiszen „az ország, amely alkotmányában vagy más módon kizárja a nukleáris fegyverek állomásoztatásának lehetőségét területén, nemcsak a nukleáris fegyvereket tiltja ki területéről, de magát is kizárja a NATO-ból. . . Egy népszavazás tagságot elutasító eredménye pedig a magyarországi polgárosodás és modernizáció végét jelentené” (Gyarmati).

Akik pedig NATO-ellenes platformon állnak, azok vagy kommunisták, vagy szélsőséges jobboldaliak, vagy idealista pacifisták. „Ez a vita valójában a süketek párbeszéde. Az ellenzők folyamatosan ismételtetik érveiket, anélkül hogy akár csak megkísérelnék figyelembe venni a másként gondolkodók nézeteit. Leginkább nem is a NATO-tagságról vitatkoznak, hanem arról, amit ők annak tartanak. Nem a NATO-ról mondanak véleményt, hanem arról az agresszív, hódító, imperialista, támadó katonai szervezetről, amely soha nem létezett, de emlékeinkben így él” (Gyarmati).

Nem árt azonban leszögezni, hogy ezek a „másként gondolkodók” vagy olyan kormányhivatalnokok, mint Gyarmati István, a Honvédelmi Minisztérium helyettes államtitkára, aki mint a NATO-propaganda hivatalos irányítója kap lehetőséget a kormány által anyagilag támogatott sajtóban, vagy a NATO-csatlakozást alternatíva nélkül elfogadó, magukat nem hivatalosnak mondó biztonságpolitikai szakértők. „A NATO-t propagáló szervezetek száma egyre nő. . . és szervezetten folyik az ifjúság, az értelmiség, a civil társadalom, a média és az egész társadalom meggyőzése speciális rendezvényekkel, hírveréssel. . . a NATO-barát pszeudocivil szervezetek közpénzeken rendeznek tisztázó vitaköröket, előadás-sorozatokat, fórumokat, kötetlen eszmecseréket” (Csapody). A NATO mellett voksolók egyik legnagyobb érve, hogy a NATO-nak nincs alternatívája: „Jelenleg csak két állam van a földön, amely nem változtathatja meg egyoldalúan semleges státusát, Svájc és Ausztria. Svédországot és Finnországot erre semmi sem kötelezi. . . a kelet-nyugati szembenállás idején egyébként valamennyien úgy folytathattak semleges, illetve el nem kötelezett külpolitikát, hogy a NATO védőernyőjét rájuk is kiterjesztették” (Valki). „Hogyan is lehetséges semlegesség a XX. század végén?” (Gyarmati).

A biztonságpolitikai szakértők egyöntetű véleménye szerint az atomfegyverek európai telepítésének nincs hadászati jelentősége. A NATO egyik legutóbbi tanácskozásán ünnepélyesen bejelentették, hogy a NATO nem telepít atomfegyvereket békeidőben a leendő kelet-európai csatlakozók területére. Attól azonban mereven elzárkóznak a NATO-stratégák, hogy lemondjanak a tömegpusztító fegyverek alkalmazásáról, vagy hogy hozzájárulásukat adják egy közép-európai atomfegyvermentes övezet létrehozásához. A NATO védelmi elvei nyilvánvalóvá teszik, hogy az „erőszak megfékezése, a háború minden fajtájának megakadályozása és a béke megőrzése” érdekében elsősorban a nukleáris fegyverek elrettentő erejében bíznak, és nem mondanak le adott esetben az atomfegyverek használatáról. Mindez természetesen azt jelenti, hogy a NATO nem fog garanciát adni arra, hogy ebből a térségből ne indítsanak atomeszközöket. A politikai elit pedig igyekszik úgy beállítani, mintha az atomfegyverek elleni tiltakozás csak „NATO-ellenes propaganda lenne”.

A bővítés állítólag senkit sem fenyeget. Ezek szerint még azt sem, akinek támadó szándékai lennének. Az, hogy a NATO-nak csak védelmi funkciót tulajdonítanak, illúzió, amelyet az Öböl-háború az elfogulatlan szemlélők szemében szét kellett hogy oszlasson.

Az a megállapítás pedig, hogy a „NATO nem viselt háborút senkivel szemben annál fogva, hogy egyetlen NATO-tagállamot sem támadott meg

soha senki” (Eörsi Mátyás), közönséges csúsztatás, amely a hidegháború szembenállását és körülményeit figyelmen kívül hagyja.

Társadalmi Szemle, 1997/3.

Hivatkozások

- (1) Ian Gambles: A hidegháború elfelejtése. *Magyar Szemle*, 1996/1.
- (2) Jamie Shea: Tényezők, amelyek összetartanak, tényezők, amelyek szétválasztanak. *Valóság*, 1996/3.
- (3) Az Észak-atlanti Szövetség hadászati koncepciója. Az új hadászati környezet. Az 1991. november 7–8-i római találkozón hagyták jóvá. (NATO-kézikönyv)
- (4) Az Észak-atlanti Szövetség hadászati koncepciója. Biztonsági kihívások és kockázatok. Az 1991. november 7–8-i római találkozón hagyták jóvá. (NATO-kézikönyv)
- (5) NATO-pillanatkép. Kiadó: Stratégiai Védelmi Kutatóintézet és a NATO Információs és Sajtóiroda (1996)
- (6) Valki László: A NATO-kibővítés kérdőjelei. *Külpolitika*, 1996/3–4.
- (7) Csapody Tamás: Egy népszavazási kísérlet jogszerűsége. *Társadalmi Szemle*, 1996/6.

Irodalom

- Andor László: A NATO-mánia. *Népszabadság*, 1996. augusztus 23.
- Bognár Károly: Belépni csak gondosan szabad. *Népszabadság*, 1995. február 24.
- NATO: nincs olcsó megoldás! *Népszabadság*, 1996. május 10.
- Csapody Tamás: A NATO-csatlakozás propagandája. *Népszabadság*, 1996. június 3.
- Eörsi Mátyás: A NATO-tagság *Magyar Narancs*, 1995. augusztus 3.
- Fodor István-interjú. *Magyar Hírlap*, 1995. augusztus 28.
- Gyarmati István: Süketek párbeszéde. *Magyar Hírlap*, 1996. április 22.; NATO-tagság, olcsóbb biztonság. *Népszabadság*, 1995. május 6.
- Hegyí Gyula: A NATO biztonságot jelent. *Magyar Hírlap*, 1996. november 7.
- Karaganov, Szergej: A NATO kibővítése – orosz szemszögből. *Népszabadság*, 1995. május 26.
- Mécs Imre-interjú. *Magyar Hírlap*, 1995. augusztus 28.
- Molnár Gusztáv: Kell-e félnünk Oroszországtól? *Népszabadság*, 1995. május 6.
- Szabó A. Ferenc: A jövő század katonái. *Magyar Hírlap*, 1995. május 16.

Szent-Iványi István-interjú. *Magyar Hírlap*, 1995. augusztus 28.

Szőnyi István: Törekvés a legkedvezőbbre, felkészülés a legkedvezőtlenebbre. *Magyar Nemzet*, 1995. július 29.

Valki László: Törvényes és indokolt volt a döntés a NATO-csatlakozásról. *Népszabadság*, 1996. január 15.

Summary

In the book, 'Running Amok into NATO', authors Tamás Csapody, lawyer and sociologist, spokesman of Alba Circle, Nonviolent Movement for Peace, and László Vit, publicist, publish their writings about NATO and NATO expansion. This publication gathers studies, publicity reports and interviews appearing in Hungary between 1995 and 1997 mainly in periodicals, weeklies and newspapers.

The book includes seven chapters of the authors' writings against NATO and NATO expansion, an introduction and a closing study. The introduction enumerates all the arguments against Hungarian NATO membership. The author lists 17 groups of arguments which are developed in more detail in later chapters. The first chapter deals with military questions connected to NATO expansion, paying special attention to armament and safety. The authors claim that in the period after 1989 there was a possibility to recreate a new Europe and Central Europe without military organizations. Beyond theoretical questions, there are precise calculations in the articles of the first chapter about the costs of Hungarian NATO participation and the American NATO-SFOR presence in Hungary. The second chapter includes writings about the etymology of nuclear armament, about illegal nuclear strategies and requirements of general nuclear disarmament. The authors point out that the Hungarian political elite is misleading the population into believing that if Hungary joins NATO, the country won't have much to do with nuclear weapons. In the third chapter, on the basis of geopolitical considerations, the authors emphasize that the country should observe neutrality, stay non-aligned, and should not join any blocks. Here also is a separate analysis on case of the neighboring Austria. The fourth chapter examines the relation of the intellectuals and the civil organizations to NATO. The writings give details about the political parties and civil organizations which are against Hungarian NATO membership as well as about their social grounds and acceptance in society. The fifth chapter treats the anomalies of the referendum on Hungarian NATO membership. The chapter discusses the role of referenda

in constitutional democracies and their role in the Hungarian Law practice. It also exposes how unsteady the institution of referendum and thus democracy are in Hungary. This chapter also includes, a separate study about the unlawful communication strategy of the government about NATO arguing that it is nothing more than an one-sided propaganda campaign in favor of NATO. The closing study of the book, which has the same title as the book itself, summarizes all the arguments and approaches which the authors present against Hungarian membership in NATO and NATO's presence in the world.

Tartalom

Előszó	5
I. FEJEZET: ÉRVEK MAGYARORSZÁG NATO-CSATLAKOZÁSA ELLEN	7
Érvek Magyarország NATO-csatlakozása ellen	9
II. FEJEZET: „KITŐL KELL AZ ORSZÁGOT MEGVÉDENI?”	33
Európa átfogó biztonsága	35
Honi önvédelem és a NATO-fantom	39
Kisebb hadsereg, kisebb veszély	43
Korszerű-e az antimilitarizmus?	47
Ballag a katona	51
„Kitől kell az országot megvédeni?”	55
Kié itt a tét?	61
Taszári egyenleg, kérdőjelekkel	63
Love me Táborfalva	69
Jegyváltás Noé bárkájára	75
Táboron innen és táboron túl	79
A modern háborúk	85
A fegyverkezés tíz főbűne	93
III. FEJEZET: FELTÉTLENÜL	97
Az atomfegyverkezés etimológiája	99
Az általános atomcsend buktatói	105
„Illegális” atomstratégiák	109
Feltétlenül	113
Atomfegyverterhes Magyarországot!	117
IV. FEJEZET: HAGYJÁLLÓGVA, NATO	121
Apokalipszis most	123
A másodosztályú NATO-tagságról	125
Kell-e Magyarországnak a NATO?	129
NATO-csapás	137

Prioritásvesztés	143
Az osztrák semlegesség	145
Biztonságos semlegesség	147
A NATO és a hátizsák	149
Hagyjállógva, NATO	153
V. FEJEZET: KEVESEK KÉTELYE	157
NATO – demokrácia	159
Kevesek kételye	163
Alternatívok és az értelmiség	173
Béke poraira	177
Diagnózis és prognózis Magyarország NATO-tagságával kapcsolatban	181
Civilizált kontrollt!	201
Diszkvalifikáló kategóriák	205
Egy Hegyi-beszéd tévedései	209
Egyes civil szervezetek érvei a NATO-tagság ellen	213
A NATO-tagság ellenzői	223
VI. FEJEZET: DÍSZTÁRCSÁK ÉS LÖKHÁRÍTÓK	227
Dísztárcsák és lökhárítók	229
Belépni vagy kívül maradni	233
Népszavazás és demokrácia	237
A magyar demokrácia mítosza	241
A népfelség jogai	245
Egy népszavazási kísérlet jogszerűsége	251
NATO-népszavazási forgatókönyvek	263
Süket pártbeszéddek	269
Népszavaztatás	273
Tájékoztatás vagy propaganda?	279
VII. FEJEZET: ÁMOKFUTÁS A NATO-BA	293
Ámokfutás a NATO-ba	295
Summary	309

Köszönet Halmos Máriának, Halmos Zsuzsának, Bajtai Zoltánnak és Bori Tamásnak a könyv kiadásához nyújtott segítségéért.

A Cartafilus Kiadó eddig megjelent könyvei:

Hermann Hesse: Peter Camenzind

Ürmös Attila: Pink Floyd

Hermann Hesse: Rosshalde

Konrad Lorenz: Ember voltunk hanyatlása

Birtalan Balázs: Halállal lakoljanak?!

Hermann Hesse: Knulp

A Cartafilus Kiadó árusítóhelyei 1997-ben:

1. Pávilon a BKV-metró Deák téri állomásán,
a 47-es, 49-es villamos felé vezető kijáratnál.
2. Pávilon a BKV-metró Kálvin téri állomásán.
3. Pávilon a BKV-metró Kossuth téri állomásán.

Vit László

Csapody Tamás

Építőmérnök és szabadfoglalkozású újságíró.

1974-ben végzett a

Budapesti Műszaki Egyetemen. A Duna Kör

alapító tagjaként 1984-ben lett a

bős-nagygyarosi vízlepcső elleni mozgalom

egyik szervezője. Írásai,

tanulmányai jórészt a civil társadalom

tevékenységéről, környezeti és

társadalmi konfliktusokról szólnak. Készít

dokumentumfilmet, rádiós

összeállításokat, elemzi és kritizálja a

magyarországi ökológiai mozgalmat,

megpróbálva szembesíteni a hatalmi-politikai

és a civil kategóriákat.

Aláírója

a Kelet-Nyugati Párbeszéd Hálózat egységes

Európát követelő budapesti

nyilatkozatának, tagja a nem hivatalos

békemozgalomnak, a Hadkötelezettséget

Ellenző Ligának. A NATO-csatlakozást ellenző

publicisztikái és kritikái

1995-óta jelennek meg a napi- és hetilapokban,

illetve folyóiratokban.

Sopronban születtem 1960-ban. A gimnázium

elvégzése után adminisztrátor.

fizikai munkás és újságkihordó voltam.

Kalocsán töltöttem le a 11 hónapos

sorkatonai és Budapesten a szintén 11 hónapos

polgári szolgálatomat. 1986-ban

szereztem jogi. 1989-ben szociológusi diplomát

Budapesten.

Tagja, nevelőtanára, majd igazgatója voltam a

Bibó István Szakkollégiumnak. Különböző

ösztöndíjak segítségével kutatásokat végeztem

az Egyesült Államokban.

Kis-Jugoszláviában és Magyarországon. 1986-

tól foglalkozom a katonai

szolgálatmegtagadás, a civil társadalom, az

emberi jogok, az erőszakmentesség

kérdéseivel, és ettől kezdve jelennek meg

írásaim különböző lapokban és

folyóiratokban. Alapító tagja voltam a Kelet

Nyugat Párbeszéd Hálózat Körnek,

a Szabad Kezdeményezések Hálózatának. a

Halálbüntetést Ellenzők és a

Hadkötelezettséget Ellenzők Ligájának,

valamint az Alba Körnek. 1993 óta a

SOTE Magatartástudományi Intézetének

vagyok az oktatója.

ISBN 963-85486-7-3

9 789638 548672

A kötet íróit egy máig megfejthetetlen rejtély inspirálta, hogy nem tudtak és máig sem tudnak kézenfekvő választ adni arra a kérdésre: mi szükség van Magyarországon katonai szövetségbe lépésére a hidegháborús korszak végén, amikor sehonnan sem fenyegeti az országot katonai támadás veszélye? Olyan kötetet tart a kezében a kedves olvasó, amely a szerzőpáros e témakörben megjelent vagy kiadásra szánt írásait, publicisztikáit, interjúit, tanulmányait tartalmazza. Az érvek olykor ismétlődnek, a fejezetek nem pontosan illeszkednek, de az írásokat a szerzők nem akarták kiragadni a csatlakozás politikai folyamatából. Gyakori ismétlésük annak köszönhető, hogy a társadalmi vita közönybe fordult, a geopolitikai kérdéseket sikerült a kormánynak a pártpolitikai propaganda szintjére süllyesztenie.

A kötetnek egyébként sem egy egységes érvrendszer kialakítása a célja, hanem inkább azoknak a szempontoknak a felvillantása, amelyekből az olvasó maga vonhatja le a következtetéseket. Az írások közvéleményformáló céllal születtek, sem nem irodalmi remek, sem nem tudományos szakvélemények.

A kötet valószínűleg nem fogja megváltoztatni sem a csatlakozni vágyó politikusok lelkesedő eltökéltségét, sem a társadalmi apátiát, sem az értelmiség szembetűnő elzárkózását. Közreadása - korkép gyanánt - talán mégis elegendő adalékot szolgáltat egy évezred végi rejtvényfejtéshez.

